

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
КАФЕДРА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ**

**Овчаренко Вячеслав Володимирович
Комісарова Наталя Олександрівна
Комісаров Микола Леонідович
Ткаченко Олександр Вікторович
Мальцев Віталій Вікторович
Бейкун Андрій Леонардович**

**ОРГАНІЗАЦІЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

*За загальною редакцією
доктора військових наук, доцента
В. В. Овчаренка*

Навчальний посібник

Київ, 2023

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Київського інституту
Національної гвардії України (протокол № 15 від 29 червня 2023 року)*

Рецензенти:

Кобзар Олександр Федорович – начальник факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, доктор юридичних наук, професор;

Батюк Олег Володимирович – офіцер кадрової роботи батальйону забезпечення навчального процесу військової частини 3072 Національної гвардії України, доктор юридичних наук, доцент.

Укладачі:

Комісарова Н. О. – начальник кафедри державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, к.ю.н., доцент (розділ 3, підрозділи 3.1, 3.2);

Комісаров М. Л. – начальник науково-організаційного відділу Київського інституту Національної гвардії України, к.ю.н., доцент (розділ 3, підрозділи 3.3, 3.4);

Ткаченко О. В. – доцент кафедри державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, к.ю.н., старший дослідник (розділ 1, 2);

Мальцев В. В. – старший викладач кафедри державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, к.ю.н., старший дослідник (розділи 4, 5);

Бейкун А. Л. – викладач кафедри державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України, к.ю.н., доцент (розділи 6, 7);

Організація сектору безпеки і оборони України: навчальний посібник / за заг. ред. д-ра військ. наук, доц. В. В. Овчаренка. Київ: КІНГУ. 2023. 316 с.

ISBN 978-617-8361-00-6

У навчальному посібнику висвітлені питання діяльності та функціонування сектору безпеки та оборони України. Здійснено аналіз принципів функціонування сектору безпеки і оборони та його складових, а також державної політики у сферах національної безпеки та оборони. Розглянуто діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах мирного часу та при введенні особливих правових режимів.

Навчальний посібник буде корисним здобувачам, випускникам, військовослужбовцям, практичним працівникам сектору безпеки і оборони, науково-педагогічним працівникам вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	6
1.1. Поняття та засади функціонування сектору безпеки і оборони України.....	6
1.2. Сектор безпеки і оборони в системі забезпечення національної безпеки України.....	14
1.3. Принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони.....	17
РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	23
2.1. Сили безпеки.....	23
2.2. Сили оборони.....	31
2.3. Оборонно-промисловий комплекс.....	41
2.4. Громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.....	48
РОЗДІЛ 3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	59
3.1. Нормативно-правове регулювання сектору безпеки і оборони.....	59
3.2. Нормативні акти центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони.....	69
3.3. Нормативні акти органів місцевої виконавчої влади щодо забезпечення діяльності сфери безпеки і оборони.....	80
3.4. Документи довгострокового планування у сферах національної безпеки і оборони.....	90
РОЗДІЛ 4. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЙ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	94
4.1. Президент України, як верховний головнокомандувач Збройних сил України та керівник у сферах національної безпеки і оборони.....	94
4.2. Рада безпеки та оборони України, як координаційний орган у сферах національної безпеки і оборони.....	95
4.3. Верховна рада України, як суб'єкт забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони.....	101
4.4. Кабінету Міністрів України, як суб'єкт забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони.....	102
4.5. Функції органів місцевого самоврядування та громадського об'єднання, як складових сектору безпеки і оборони.....	104
РОЗДІЛ 5. ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	106
5.1. Служба безпеки України.....	106
5.2. Міністерство оборони України.....	111
5.3. Збройні Сили України.....	124
5.4. Державна спеціальна служба транспорту.....	127
5.5. Міністерство внутрішніх справ України.....	128

5.6.	Національна гвардія України.....	130
5.7.	Національна поліція України.....	135
5.8.	Державна прикордонна служба України.....	143
5.9.	Державна міграційна служба України.....	147
5.10.	Державна служба України з надзвичайних ситуацій.....	153
5.11.	Антитерористичний центр при Службі безпеки України.....	163
5.12.	Служба судової охорони.....	169
5.13.	Управління державної охорони України.....	173
5.14.	Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.....	176
5.15.	Апарат Ради національної безпеки і оборони України.....	188
5.16.	Розвідувальні органи України.....	192
5.17.	Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.....	196
РОЗДІЛ 6. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ.....		209
6.1.	Особливі правові режими.....	209
6.2.	Правовий режим надзвичайного стану.....	223
6.3.	Правовий режим воєнного стану.....	232
6.4.	Мета та завдання мобілізаційної підготовки та мобілізації.....	257
РОЗДІЛ 7. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....		285
7.1.	Парламентський контроль у секторі безпеки і оборони.....	285
7.2.	Громадський контроль у секторі безпеки і оборони.....	290
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ....		297
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....		308

ПЕРЕДМОВА

У навчальному посібнику «Організація сектору безпеки і оборони України» висвітлені питання діяльності та функціонування сектору безпеки та оборони України. Здійснено аналіз принципів функціонування сектору безпеки і оборони та його складових, а також державної політики у сферах національної безпеки та оборони. Розглянуто діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах мирного часу та при введенні особливих правових режимів.

Метою навчального посібника є: формування у майбутніх правоохоронців ґрунтовних, глибоких знань про організацію сектору безпеки і оборони країни; системи складових сектору безпеки і оборони, знання принципів їх діяльності; вміння розуміти положення нормативно-правових актів щодо правоохоронної діяльності складових сектору безпеки і оборони в динаміці; вміння формулювати і тлумачити цілі й завдання діяльності складових сектору безпеки і оборони; розуміння значення дисципліни для підрозділів НГУ.

Завданнями навчального посібника є:

- 1) формування теоретичних знань з питань діяльності сектору безпеки та оборони та закономірностей його функціонування;
- 2) формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про основні завдання, цілі, та ключові напрямки державної політики України у сфері безпеки та оборони;
- 3) здобуття навичок самостійного пошуку шляхів реалізації завдань сфери державної безпеки, покладені на підрозділи та частини Національної гвардії України.

Відповідно, при опрацюванні навчального посібника, здобувач вищої освіти повинен набути таких компетентностей:

Знати: шляхи формування національних безпекових та оборонних спроможностей; механізм захисту прав громадян інституціями держави; поняття і ознаки правоохоронної діяльності й правоохоронного органу; місце правоохоронних органів у секторі безпеки і оборони держави; систему складових сектору безпеки і оборони; організаційно-правові основи діяльності як державних, так і недержавних органів, які виконують правоохоронні завдання у секторі безпеки і оборони; основи взаємодії складових сектору безпеки і оборони між собою та з міжнародними органами, які захищають права громадян та протидіють злочинності.

Уміти: аналізувати правовідносини, що виникають в зв'язку з діяльністю складових сектору безпеки і оборони; системно усвідомлювати правоохоронну діяльність державних та недержавних правоохоронних інституцій; формулювати і тлумачити цілі й завдання діяльності складових сектору безпеки і оборони; додержуватися вимог закону, основних положень міжнародних норм і стандартів правозастосування.

Володіти: практично тлумачити та застосовувати положення нормативно-правових актів щодо здійснення правоохоронної діяльності; формулювати механізми взаємодії складових сектору безпеки і оборони між собою та з громадськими утвореннями для досягнення поставленої мети; проблемного обговорення положень функціонування складових сектору безпеки і оборони.

РОЗДІЛ 1. СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та засади функціонування сектору безпеки і оборони України

Національний суверенітет України передбачає верховенство, повноту та неподільність влади в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах. У свою чергу національний суверенітет України зобов'язує забезпечити охорону та захист національної державності українського народу, незалежності, територіальної цілісності держави, конституційного устрою, життя і майна громадян, забезпечення влади закону і громадського порядку в країні.

Рівень забезпечення національної безпеки України залежить насамперед від ефективності функціонування відповідних органів державної влади, чіткого розподілу відповідальності й повноважень у визначених сферах діяльності та налагодженої взаємодії між ними.

Безпека є необхідною умовою існування особистості, суспільства й держави, що гарантує можливість подальшого їх розвитку. Поняття безпеки охоплює військові, економічні, технологічні, екологічні, соціальні, гуманітарні та інші аспекти, а також збереження національної ідентичності й захист базових прав і свобод громадян.

Статтею 17 Конституції України визначено, що захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу¹.

Загальне поняття безпеки полягає у відсутності неприпустимого ризику, пов'язаного із можливістю заподіяння будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, навколишньому природному середовищу, в реалізації комплексу заходів; у використанні людських і матеріальних ресурсів, які призначені для запобігання такій шкоді; у захищеності населення, об'єктів довкілля, суспільного і державного майна від небезпеки за надзвичайних ситуацій; у безпечній експлуатації обладнання, споруд, механізмів, що усуває можливість створення загроз для життя, здоров'я та інтересів людини, навколишнього середовища та об'єктів господарювання.

Теорією безпекознавства вирізняються різні типи безпеки: а) за суб'єктами (державна, національна, суспільна, особиста, колективна); б) за масштабами (міжнародна, регіональна, локальна); в) за суспільними сферами (політична, військова, економічна, екологічна, радіаційна); г) залежно від характеру і спрямування певних видів суспільної діяльності (безпека праці, безпека життєдіяльності, безпека дорожнього руху, безпека авіаційна, безпека мореплавства, інформаційна безпека) тощо.

Функція держави у сфері забезпечення безпеки і оборони має різні напрямки свого прояву (оборона території, захист державного кордону,

¹ Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

забезпечення публічної безпеки і правопорядку, інформаційна безпека тощо).

Відповідно до чинного законодавства України, саме на сектор безпеки і оборони покладаються основні функції забезпечення національної безпеки - захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільних цінностей, прав і свобод громадян. Прийнято розрізняти три основні елементи, які відносяться до сфери відповідальності сектора безпеки і оборони:

особиста безпека громадян, громадський порядок тощо – забезпечують правоохоронні органи;

державна безпека – забезпечують спецслужби;

військова безпека – забезпечує військова організація України.

З урахуванням завдань та функцій, які покладені та державні утворення, що відповідають за безпеку та оборону, можливо виокремити головні сфери їх діяльності, а саме: військову, правоохоронну та спеціальну, а також діяльність громадян та громадських організацій. З урахуванням Закону України «Про національну безпеку України», державні утворення, віднесені до сектору безпеки та оборони, виокремлюються за наступними сферами:

військова – включає оборону держави, військову розвідку, військова складова оборонно-промислового комплексу;

військова контррозвідка – поєднання воєнної та правоохоронної сфер;

забезпечення правопорядку – перетинання воєнної та правоохоронної

сфер;

територіальна оборона – перетинання військової, правоохоронної та спеціальної сфер;

зовнішня розвідка – перетинання воєнної та спеціальної сфер.

З урахуванням завдань, функцій, повноважень, які покладені на суб'єктів сектору безпеки і оборони, основними завданнями сектору безпеки і оборони є:

оборона України, захист її державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності;

захист державного кордону України;

захист конституційного ладу, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення громадської безпеки та охорони державної таємниці, іншої інформації з обмеженим доступом;

попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України, боротьба з тероризмом, корупцією та організованою злочинністю у сфері управління і економіки;

підтримання на належному рівні оборонного потенціалу і обороноздатності держави;

належна підготовка та підтримка в готовності до застосування сили оборони, озброєння, бойової та спеціальної техніки, з урахуванням ресурсів, які виділені державою на їх оновлення, модернізацію та утримання;

забезпечення інформаційної та кібербезпеки;

надання допомоги органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у запобіганні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також воєнного характеру, розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері;

забезпечення належного контролю за станом озброєнь, захищеністю і належним рівнем безпеки експлуатації військових та інших об'єктів спеціального призначення, у тому числі об'єктів критичної інфраструктури;

реалізація державних програм модернізації наявних, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь;

участь у забезпеченні міжнародної стабільності та безпеки.

Головна роль у забезпеченні безпеки в державі та ефективному функціонуванні безпекової сфери належить Президенту України як главі держави, Верховній Раді України та уряду, оскільки саме вони визначають та реалізують державну політику безпеки держави. Їх керівна роль у відносинах з іншими органами та структурами сектору безпеки та оборони полягає у прийнятті законів та підзаконних нормативно-правових актів, контролі діяльності органів та структур, що забезпечують сфери національної безпеки держави, сприяння належному матеріально-технічному забезпеченню державних органів тощо. У свою чергу, виконання функцій та завдань захисту національних інтересів держави та захисту держави від загроз, покладено на сектор безпеки та оборони. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року, сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України². Виходячи зі змісту цього Закону, саме сектор безпеки і оборони відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки людини, суспільства та держави від загроз.

Сектор безпеки і оборони країни становить комплексне багатомірне соціально-суспільне і державне утворення, яке складається з різних елементів, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою. Сектор безпеки і оборони характеризується цілісністю, стабільністю та системним управлінням.³

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», сектор безпеки і оборони визначено як систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань,

² Закон України «Про національну безпеку» № 2469-VIII від 21.06.2018 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

³ Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 513 с. - С. 30. <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/25/1.pdf> (дата звернення: 12.06.2021)

правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України. Сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки - законодавчо визначені суб'єкти національної безпеки, кожний з яких наділений відповідною компетенцією і повноваженнями. Отже, «сектор безпеки і оборони» є підсистемою системи забезпечення національної безпеки, яка функціонує комплексно та узгоджено за цілями, завданнями, стандартами, часом і ресурсами всіх його складових. Сектор безпеки і оборони являє собою систему уповноважених державних органів, органів місцевого самоврядування і громадських організацій, які, в свою чергу, мають свою системну побудову і структуру, тобто являються підсистемами загальної системи безпеки і оборони держави.

Засади функціонування сектору безпеки і оборони реалізуються в межах єдиної державної політики, здійснюваної державою в інтересах забезпечення національної безпеки шляхом упорядкованої законом діяльності, суб'єктів сектору безпеки і оборони, спрямованої на формування нормативно-правового впливу на забезпечення національної безпеки, застосування системи правових засобів (адміністративно-правових норм, індивідуальних принципів, роз'яснення, переконання і примусу, створення правовідносин тощо), за допомогою яких досягається ефективний, необхідний розвиток сектору безпеки і оборони відповідно до потреб забезпечення суверенності, незалежності, недоторканості і територіальної цілісності України, задоволення інтересів суспільства, захисту прав і свобод громадян.

В системі сектору безпеки і оборони кожний суб'єкт як загальнодержавного рівня, так і його структурних підрозділів має свою компетенцію і повноваження, які встановлені законами України та доповнені і деталізовані іншими нормативно-правовими актами (указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями центральних органів виконавчої влади).

Регулювання діяльності сектору безпеки і оборони здійснюється за допомогою заходів, передбачених законами України, указами Президента України, постановами і рішеннями Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших центральних органів виконавчої влади. Регулювання діяльності сектору безпеки і оборони здійснюється лише державою через уповноважені органи державної влади, реалізується лише в межах юридичних норм, обов'язковість виконання яких забезпечується державним примусом.

Організація і управління сектором безпеки та оборони здійснюється на основі єдності системи і службової ієрархії та підпорядкованості. Відносини, що виникають у сфері безпеки і оборони держави, регулюються нормативно-

правовими актами, які визначають: порядок формування (створення, реорганізацію, ліквідацію) суб'єктів сектору безпеки і оборони; їх завдання, функції, компетенції, повноваження та права; визначають порядок їх взаємодії, тощо.

Функціонування системи сектору безпеки і оборони здійснюється на певних встановлених законодавством засадах, які визначаються головними напрямками державної політики в сфері національної безпеки, складовою якої є діяльність сектору безпеки і оборони, принципами, положеннями згідно з якими реалізуються напрямки державної політики в системі сектору безпеки і оборони. Статтею 2 Закону України «Про національну безпеку України» визначено, що правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти.

Вся сукупність нормативно-правових актів, регулюючих діяльність сектору безпеки і оборони, як і окремі закони, узагальнюють функціонування певних напрямків забезпечення безпеки і оборони, регулюють діяльність як цілісних систем, так і підсистем в тій чи іншій сфері безпеки і оборони. Такими є закони України «Про Збройні Сили України», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію», «Про Державну прикордонну охорону» та інші.

До нормативно-правових актів, якими визначені засади діяльності сектору безпеки та оборони можемо віднести Закони України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», «Про боротьбу з тероризмом», «Про боротьбу з корупцією», «Про критичну інфраструктуру» та інших законах. Основи організації діяльності суб'єктів сектору безпеки та оборони визначені в Указах Президента України, наприклад «Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України» та постановах Кабінету Міністрів України, наприклад «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України». Доктринальні документи, якими визначаються напрями, принципи та завдання розвитку окремих сфер національної безпеки та складових сектору безпеки та оборони, визначені відповідними стратегіями, наприклад «Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ», «Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України», «Стратегія воєнної безпеки України воєнна безпека — всеохоплююча оборона» та інші.

Відносини, що виникають в процесі організації та функціонування сектору безпеки і оборони, характеризуються обов'язковістю учасників таких відносин, чітким визначенням функцій суб'єктів і об'єктів відносин, їх обумовленості правовими нормами, вони здійснюються в сфері державного управління національною безпекою, виникають в процесі повсякденної діяльності і відзначаються ієрархічністю, визначеною нормами права. Відносинам у сфері сектору безпеки і оборони притаманні державно-владні повноваження, вони виникають з волі суб'єкта або об'єкта і згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення.

Діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони полягає у виконанні низки правових, організаційних, кадрових та інших заходів, спрямованих на своєчасне попередження, виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечення належного рівня захисту життєво-важливих інтересів особи та сприятливих умов для розвитку країни в цілому.

Система суб'єктів сектору безпеки і оборони має складну структуру, елементи і зв'язки якої за своєю суттю є складними за своєю структурою, об'ємом, зв'язками так і закономірностями розвитку. А визначаючи систему сектору безпеки і оборони України, не можна не зазначити, вкотре, що у різних нормативно-правових актах, що регулюють функціонування сектору безпеки і оборони, розглядаються як державні, так і недержавні органи і організації, установи, на діяльність яких поширюються певні завдання із захисту різноманітних загроз національній безпеці.

Суб'єкт сектору безпеки і оборони – це структурно організовані спільноти людей з органами управління, які формуються на нормативно-правовій основі з персоналу, здатного виконувати визначені законом функції забезпечення національної безпеки. Сутність діяльності суб'єкта безпеки і оборони полягає в цілеспрямованому впливу на об'єкти (колективи людей) для досягнення наміченої мети в забезпеченні безпеки в певному сегменті національної безпеки. Адміністративно-правовий статус суб'єктів сектору безпеки і оборони проявляється через функції, яким притаманні спільні ознаки, а саме:

- їхня діяльність врегульована законом України;
- вони наділені владними повноваженнями і використовують їх в міру необхідності;
- здійснюють нормативно-правове регулювання процесу управлінського впливу на об'єкти;
- їхня діяльність носить безперервний оперативний характер;
- їхня структура побудована на службовій ієрархії, підпорядкованості одних елементів іншим;
- діяльність суб'єктів сектору безпеки здійснюється професійним апаратом спеціально підготовленим для виконання функції забезпечення безпеки оборони;
- функціонування суб'єктів безпеки і оборони здійснюється за певними напрямками, визначеними законами в певних галузях забезпечення безпеки і оборони (охорона правопорядку, розвідка, контррозвідка, оборона території, боротьба з злочинністю тощо);
- конкретні завдання суб'єктів безпеки і оборони реалізуються через виконання низки функцій, створеними спеціально для цього структурними підрозділами.⁴

На сьогоднішній день згідно з нормами чинного законодавства, а саме Закону України «Про національну безпеку України» до складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України,

⁴ Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 513 с. - С. 109-110. <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/25/1.pdf> (дата звернення: 12.06.2021)

Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику. А також інші державні органи та органи місцевого самоврядування що здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

Підсистемами системи сектору безпеки і оборони, є окремі державні утворення, органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, окремі громадські об'єднання і окремі громадяни, при чому кожна з підсистем є системою. Наприклад, такими підсистемами в системі сектору безпеки і оборони є система МВС України, яка об'єднує Національну поліцію, Національну гвардію, Державну службу з надзвичайних ситуацій, Державну прикордонну службу, Державну міграційну службу, сервісні центри, система Служби безпеки України, система Збройних Сил України тощо.

Елементами системи являються окремі неподільні частини системи, які характеризуються завданнями, цілями, певним місцем в структурі системи. Елементами системи сектору безпеки і оборони будуть окремі посадові особи суб'єктів безпеки і оборони, наприклад, командувач роду військ, міністр, керівник департаменту, управління, глава адміністрації. Елементи системи сектору безпеки і оборони знаходяться між собою в певних взаємозв'язках і взаємозалежності. Міністр є керівником для заступників міністра і керівників департаментів, а більшість з них включені до складу колегії, яка є дорадчим органом для керівника міністерства.

Система здійснює свої функції через структуру, яка становить перелік елементів і підсистем, взаємопов'язаних між собою. Структура Міністерства внутрішніх справ України складається із центрального апарату, департаментів, Головних управлінь (управлінь) і відділів, підрозділів поліції, Національної гвардії, державної прикордонної служби, підрозділів державної служби з надзвичайних ситуацій, підрозділів державної міграційної служби, сервісних центрів.⁵

Стан системи сектору безпеки і оборони визначається як можливість виконувати надані функції в конкретний момент часу, підготовленість системи до реагування на зміни ситуації, впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Характерними ознаками для системи суб'єктів сектору безпеки і оборони, як і для будь-якої системи, є: множинність складових елементів (всі вищезазначені Законом України «Про Національну безпеку України» суб'єкти є елементами системи забезпечення національної безпеки та її складових сфер);

⁵ Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 513 с. - С. 33-34. <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/25/1.pdf> (дата звернення: 12.06.2021)

цілеспрямованість (головною ціллю для всіх суб'єктів сектору безпеки і оборони); цілісність системи як її внутрішня єдність, неможливість звести властивості системи до суми властивостей її складових елементів та унеможливлення виведення із останніх властивостей цілого (у процесі своєї повсякденної діяльності кожний з перелічених суб'єктів має широке коло повноважень, які можуть бути і не пов'язані з забезпеченням національної безпеки (так, наприклад, Національна поліція України окрім повноважень, які безпосередньо стосуються забезпечення національної безпеки, виконує і інші функції, окрім того, всі ці суб'єкти взаємодіють один з одним саме з приводу забезпечення національної безпеки України, також кожний з елементів системи суб'єктів сектору безпеки і оборони може розглядатися як окрема система); структурованість, яка проявляється у різноманітних зв'язках, як горизонтальних, між органами, які не підпорядковані один одному (наприклад, Міністерство внутрішніх справ – Державна спеціальна служба транспорту), так і вертикальних зв'язках між підпорядкованими один одному суб'єктами. Це саме дає нам змогу під системою суб'єктів сектору безпеки і оборони розуміти усю сукупність органів державної влади, а також недержавних органів, які об'єднані спільними цілями та завданнями щодо захисту, збереження і зміцнення національних цінностей та інтересів, і які здійснюють свою діяльність у певній взаємодії один з одним, згідно із вимогами діючого законодавства та спрямовують свої зусилля задля своєчасного виявлення, попередження, нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці. За своїм змістом така діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони полягає у створенні й підтримці в готовності сил та засобів забезпечення національної безпеки, виробленні доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної безпеки, плануванні і здійсненні конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України, створенні нормативно-правової бази, необхідної для ефективного функціонування системи національної безпеки, удосконаленні її організаційної структури, здійсненні планової й оперативної діяльності щодо забезпечення національної безпеки тощо.⁶

Ефективна діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони та їх структурних підрозділів можлива лише за умови, якщо вони будуть діяти як єдине ціле з належною координацією, внутрішніми зв'язками, взаємодією між окремими елементами з метою досягнення узгоджених цілей і мети.

Систему та структуру сектору безпеки об'єднують цілі і завдання діяльності суб'єктів забезпечення безпеки і оборони, матеріальні, фінансові, технічні, інформаційні та інші ресурси, надані державою для забезпечення національної безпеки, адміністративно-правова база регулювання правовідносин в сфері сектору безпеки і оборони, зовнішньо і внутрішньо системні зв'язки, взаємодія між суб'єктами сектору безпеки і оборони та загальні функції забезпечення національної безпеки України.

Таким чином, сектор безпеки і оборони має складну структуру, до якої

⁶ Михайлова Ю. О. Роль та місце Державної прикордонної служби у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Форум права: електрон. наук. 238 фахове вид. 2017. № 4. С. 152–158. URL: http://nbuv.gov.ua/j_pdf/FP_index.htm_2017_4_26.pdf

входять різні за побудовою та специфікою діяльності організаційні елементи, що мають свої органи управління, спільно реалізують цілі та завдання і діють на основі певних правил і процедур, закріплених нормами права. Крім того, вони утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток та захищеність життєво-важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, від внутрішніх і зовнішніх загроз. Критерієм безпеки і оборони в державі є безпека у всіх сферах її діяльності. Тому сутність сектору безпеки полягає у злагодженій діяльності всіх його елементів. При цьому, вносячи зміни до будь-якого елементу сектору безпеки, необхідно брати до уваги стан законодавства в державі, економічний, соціальний розвиток та інші фактори, що обумовлюють такі зміни.

1.2. Сектор безпеки і оборони в системі забезпечення національної безпеки України

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших та , найскладніших явищ суспільного життя та розвитку держави оскільки від побудови системи національної безпеки залежить існування суверенітету і територіальної цілісності.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», під національною безпекою України розуміється - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національна безпека спрямована на убезпечення всіх сфер суспільного життя, забезпечення безпеки матеріальних, духовних, культурних цінностей кожної особи, суспільства, держави та забезпечується всіма наявними в її розпорядженні засобами.⁷

Національна безпека України є багатокомпонентним та багатовимірним поняттям, і для її активної практичної реалізації повинні тісно співпрацювати майже всі внутрішні та зовнішні державні системи. Ключове місце в системі забезпечення національної безпеки відведене сектору безпеки та оборони.

Формування державної політики з забезпечення національної безпеки України здійснюється за умови законодавчого визначення суб'єктів сектору безпеки, їх компетенції та повноважень та правового регулювання їх діяльності. Загальними для адміністративно-правового статусу суб'єктів сектору безпеки і оборони є об'єкти їх діяльності, якими є: людина, особистість – її права і свободи; суспільство – його матеріальні і духовні цінності; держава з своїм конституційним ладом, суверенністю, незалежністю і територіальною цілісністю. Систему суб'єктів сектору безпеки і оборони об'єднує мета функціонування – забезпечення національної безпеки.

Національна безпека її цілі та завдання забезпечується діяльністю системи відповідних структур сектору безпеки і оборони, який поєднує в собі державні

⁷ Закон України «Про національну безпеку» № 2469-VIII від 21.06.2018 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

органи управління, державні збройні формування та структури громадянського суспільства, зацікавлені у вирішенні безпекових та оборонних завдань.

Саме на структури сектору безпеки і оборони, покладені завдання забезпечення національної безпеки, у зв'язку з чим суб'єкти сектору безпеки і оборони наділені певними оборонними, правоохоронними, матеріально-забезпечувальними та інформаційними повноваженнями і ресурсами, правом створювати в межах закону нові і удосконалювати діючі інститути безпеки і оборони, розробляти механізми внутрішньої та зовнішньої взаємодії між суб'єктами сектору безпеки і оборони, запроваджувати механізм нагляду за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони з метою недопущення порушення законності, формувати недержавну підсистему забезпечення окремих напрямів діяльності сектору безпеки і оборони, залучити за згодою до забезпечення національної безпеки об'єднання громадян і окремих громадян. Забезпечення національної безпеки досягається в процесі свідомої цілеспрямованої діяльності суб'єкта управління, спрямованої на запобігання можливого порушення його нормального функціонування, в результаті впливу загроз та небезпек на національні інтереси держави.

Метою забезпечення національної безпеки є створення підґрунтя для реалізації національних інтересів за умов дії загроз та небезпек, а також для моніторингу стану національної безпеки для розроблення оптимальної моделі функціонування системи забезпечення національної безпеки.⁸ Національними інтересами України є життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. У свою чергу, фундаментальними національними інтересами України є:

- 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;
- 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо. Військова, економічна, соціальна, екологічна, політична, гуманітарна та інші складові сфер національної безпеки визначають рівень розвитку держави, захищеність населення, що у сукупності є національною безпекою. У свою чергу, забезпечення окремих сфер національної безпеки здійснюється суб'єктами сектору безпеки і оборони. Зокрема, діяльність сектору безпеки і оборони спрямовується на реалізацію документів довгострокового планування у сферах національної безпеки і оборони, наприклад Стратегії національної безпеки

⁸ Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібник. К.: КНБ, 2009. 576 с. С. 4

України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ», Стратегії воєнної безпеки України «ВОЄННА БЕЗПЕКА — ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА», Концепції боротьби з тероризмом в Україні, та інших доктринальних нормативних актів. В частині реалізації зазначених нормативних актів, сектор безпеки і оборони виступає основним механізмом, який у свою чергу, потребує організації єдиного управління національною безпекою та координації діяльності складових сектору безпеки і оборони.

Для співвідношення діяльності сектору безпеки і оборони у сферах забезпечення національної безпеки окрім національних інтересів України виділяють загрози та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони, в тому числі ті, подолання яких забезпечується суб'єктами сектору безпеки і оборони, зокрема, посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність - відсіч збройної військової агресії з боку російської федерації, територіальні претензії з боку інших держав (російська федерація, Угорщина, Румунія), проблеми міждержавних відносин України (тобто загрози у зовнішньополітичній сфері), спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав, розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб, загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права і свободи громадян, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики, організованої злочинної діяльності; злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед, поширення міжнародного тероризму; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України; можливість незаконного ввезення в Україну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів та інші фактори. Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.

Прийнятими в Україні документами довгострокового планування у сферах національної безпеки і оборони спрямована діяльність на набуття та підтримання складовими сектору безпеки і оборони необхідного рівня всебічної готовності та здатності до виконання завдань із забезпечення безпеки і оборони держави, ефективного реагування на виникаючі загрози національним інтересам України, які у негативно впливають на стан національної безпеки у різних сферах, зокрема: воєнної, безпеки державного кордону, державної безпеки, внутрішньополітичній, зовнішньополітичній, соціальній, гуманітарній, інформаційній, економічній, екологічній та ін.

Діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони сприяє забезпеченню національної безпеки як у внутрішньому, так і у зовнішньому її аспекті.

1.3. Принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони

Вся діяльність сектору безпеки і оборони здійснюється на основних вихідних положеннях, основних ідеях, принципах, які закріплені в нормативно-правових актах, впливають на весь процес його функціонування. Принципи встановлюють межі і напрямки функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони, визначають базові основи управління системою, забезпечення її життєдіяльності та ефективності.

Принципи функціонування сектору безпеки і оборони є універсальними, вони забезпечують інтеграцію окремих видів діяльності окремих елементів сектору безпеки і оборони, взаємну їх погодженість та загальну направленість на реалізацію завдань забезпечення національної безпеки. На основі принципів організується процес управління, тобто наукове обґрунтування впровадження дій для здійснення управлінських функцій, вибору методів та прийомів управлінського впливу.⁹

Перед розглядом принципів функціонування сектору безпеки та оборони, доцільно розглянути принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони, визначені статтею Закону України «Про національну безпеку України». Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій.

Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є:

1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;

2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;

3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Однією з основних теоретичних засад державної політики у сфері безпеки є принципи як основоположні беззаперечні універсальні правила, урахування та дотримання яких сприяє забезпеченню єдності й цілеспрямованості розвитку безпекової сфери. Принципами державної політики у сфері безпеки є такі:

1) верховенства права (цей принцип є основою будь-якої сучасної демократичної, цивілізованої держави. Верховенство права – одна з найвищих демократичних цінностей, що здатна убезпечити від волонтаризму держави й інших публічних і громадських інститутів, забезпечити стабільність, динамізм в

⁹ Управління органами національної поліції України. підруч. / за заг. ред. В.В. Сокурченко. Х.: ХНУВС. 2017. 580 с. С. 26

умовах глобалізованого світу, гарантувати безпеку громадян перед новими викликами – тероризмом, економічною кризою тощо. Принцип верховенства права є водночас засобом забезпечення державної політики у сфері безпеки, а також тим фактором, що обмежує суб'єктів її здійснення та реалізації межами наявних законів і суб'єктивних прав осіб);

2) підзвітності державної політики (полягає у функціонуванні дієвого механізму, за якого суспільство може отримувати інформацію про діяльність суб'єктів здійснення владних повноважень. Принцип підзвітності передбачає декілька складових: принцип фінансової підзвітності, за якого здійснюють інформування про витрачені матеріальні ресурси для досягнення поставленої мети; принцип політичної підзвітності, для забезпечення якого здійснюють інформування щодо виконання політичних обіцянок, етапів і результатів реалізації окремих напрямів державної політики);

3) ефективності й результативності (за цим принципом усі учасники процесу зобов'язані прагнути досягнення цілей, сформованих на підставі національної системи цінностей і завдань, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, місцевим самоврядуванням, за умови залучення мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального);

4) пріоритетності (цей принцип означає встановлення системи пріоритетів для державної політики у сфері безпеки й обрання сфери першочергового впливу найважливіших і нагальних напрямів або тих напрямів, де наявні реальні загрози);

5) самодостатності й опори на власні сили (принцип передбачає, що суб'єкти державної політики у сфері безпеки мають орієнтуватися виключно на внутрішньодержавні та внутрішньо-суспільні можливості для повноцінного створення й забезпечення системи безпеки);

6) дотримання норм міжнародного права (передбачає врахування під час створення та реалізації державної політики у сфері безпеки не тільки національного законодавства, а й міжнародно-правових документів, ратифікованих Верховною Радою України, що стосуються прав і свобод людини та громадянина, комплексу актів, які передбачають програми, стандарти, і процесу забезпечення безпеки у світі);

7) прозорості й дотримання засад демократичного цивільного контролю (цей принцип тісно пов'язаний з демократичними засадами, він передбачає наявність реального механізму контролю з боку громадянського суспільства за створенням і реалізацією державної політики у сфері безпеки);

8) свободи й особистої недоторканності (один із засадничих принципів, що передбачає неможливість обмеження прав і свобод людини, крім виняткових випадків, передбачених нормами права. Його важливість щодо забезпечення безпеки виявляється у встановленні відповідної межі між повноваженнями суб'єктів її забезпечення та умовами існування вільного суспільства та вільної особи);

9) верховенство закону в системі нормативно-правових актів (передбачає неможливість виходу за межі передбачених у законі способів,

засобів і процедур здійснення державної влади, унеможливило їх довільне розширення або зміну);

10) справедливості (одна з основних засад права, яка є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, використовується як один із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, що полягає, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки та пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню);

11) розвитку сектору безпеки й оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах безпеки (цей принцип закріплено в Законі України «Про національну безпеку», він характеризує суб'єктну основу реалізації державної політики у сфері безпеки через суб'єктів сектору безпеки й оборони, засвідчуючи не виключність, а основоположне значення цього сектору).¹⁰

Принципи сектору безпеки і оборони впливають з потреб суб'єкта і об'єкта діяльності сектору безпеки і оборони, узагальнюють практику, набувають форм, за допомогою яких реалізуються ці потреби на основі підвищення ефективності його діяльності.

До загальних принципів діяльності сектору безпеки і оборони відносять: компетентності й системності; поєднання колегіальності й єдиноначальності; централізованості. Сектор безпеки і оборони потребує єдиного централізованого керівництва. Централізованість полягає у такій властивості системи безпеки і оборони, при якій вона управляється з єдиного центру, коли всі її елементи користуються, заздалегідь встановленими правами і повноваженнями. В окремих структурах централізованість здійснює керівник, в підсистемі – міністр, голова державної служби, в Україні – державний апарат на чолі з главою держави - Президентом.

Адміністративно-правовий статус суб'єктів сектору безпеки і оборони розкривається в їх діяльності із забезпечення національної безпеки шляхом виконання функцій і завдань на основі принципів, встановлених законодавством. Принципи діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони закріплені у нормативно-правових актах, які регламентують їх діяльність. Такі принципи, як правило, встановлені в законах під різними назвами (засади, основи, принципи, положення тощо), вони можуть повторюватись, дублюватись в різних нормативно-правових актах, регламентуючих діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони, що підтверджує його єдність і цілісність як системи. Так, стаття 11 «Засади діяльності Збройних Сил України» Закону України «Про Збройні Сили України» зазначає, що Збройні Сили України провадять свою діяльність на засадах: вірності конституційному обов'язку та військовій присязі; верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод; гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю; поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найбільш важливих рішень; комплектування шляхом призову громадян на

¹⁰ Тихомиров Д. О. Засади державної політики у сфері безпеки. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 4 (113). С.91-96

військову службу та прийняття на військову службу за контрактом; постійної бойової та мобілізаційної готовності; збереження державної таємниці; виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях Українського народу, додержання військової дисципліни; забезпечення державного соціально-економічного та соціально- правового захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, а також членів їх сімей; заборони створення і діяльності організаційних структур політичних партій. Статтею 3 Закону України «Про Національну гвардію України», визначені принципи діяльності цього військового формування з правоохоронними функціями, якими є: верховенства права; забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина; позапартійності; безперервності; законності; відкритості для демократичного цивільного контролю; прозорості; відповідальності; централізованого керівництва та єдиначальності. Принципи діяльності інших суб'єктів, які є складовими сектору безпеки і оборони, визначені у відповідних нормативно-правових актах, якими визначені функції, правові засади їх організації, діяльності, керівництва та управління ними.

Служба в системі сектору безпеки і оборони є, як правило, державною службою або прирівняною до неї. Принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично не упередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях визначає Закон України «Про державну службу».

Дія Закону України «Про державну службу», згідно зі статтею 3, поширюється на державних службовців, які тією чи іншою мірою причетні до забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема органів військового управління. Згідно із цим Законом державна служба здійснюється з дотриманням таких принципів:

1) верховенства права – забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України, що визначають зміст та спрямованість діяльності державного службовця під час виконання завдань і функцій держави;

2) законності – обов'язок державного службовця діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

3) професіоналізму – компетентне, об'єктивне і неупереджене виконання посадових обов'язків, постійне підвищення державним службовцем рівня своєї професійної компетентності, вільне володіння державною мовою і, за потреби, регіональною мовою або мовою національних меншин, визначеною відповідно до закону;

4) патріотизму – відданість та вірне служіння Українському народові;

5) добросовісності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень;

6) ефективності – раціональне і результативне використання ресурсів для

досягнення цілей державної політики;

7) забезпечення рівного доступу до державної служби – заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження;

8) політичної неупередженості – недопущення впливу політичних поглядів на дії та рішення державного службовця, а також утримання від демонстрації свого ставлення до політичних партій, демонстрації власних політичних поглядів під час виконання посадових обов'язків;

9) прозорості – відкритість інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України;

10) стабільності – призначення державних службовців безстроково, крім випадків, визначених законом, незалежність персонального складу державної служби від змін політичного керівництва держави та державних органів.¹¹

Принципи державної служби значною мірою охоплюють і сферу військової служби. Військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній з захистом Вітчизни. У Законі України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» принципи проходження військової служби не виділені в окремий розділ, вони названі і в окремих нормах закону, але правове регулювання стосовно загального військового обов'язку і військової служби з метою реалізації громадянами України конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, порядок та правила проходження громадянами України військової служби, їх права та обов'язки визначені не тільки цим Законом, а й положеннями про проходження військової служби, військовими статутами, які мають силу закону, іншими законами, які регулюють діяльність Збройних Сил України як складової частини сектору безпеки і оборони України. Принципи загального військового обов'язку і військової служби закладені в Конституції України, інших законах та нормативно-правових актах щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов'язку, військової служби та статусу військовослужбовців.

Принципи суб'єктів діяльності сектору безпеки і оборони є переважно ідентичними, вони декларують верховенство права, принципи законності дотримання прав і свобод людини, гласність, незалежність, політичну неупередженість.

У діяльності в сфері забезпечення сектору безпеки і оборони певне коло питань територіальної оборони, мобілізаційних планів, військових резервів вирішуються в режимі обмеженої або закритої інформації. В таких випадках принципи доступу до публічної інформації, а саме принципи: а) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень та б) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або

¹¹ Закон України «Про державну службу» № 889-VIII від 10.12.2015 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

оприлюднена відповідно до Закону, крім обмежень, встановлених законом, – застосовуються з урахуванням положень статті 7 «Конфіденційна інформація», статті 8 «Таємна інформація» і статті 9 «Службова інформація» Закону України «Про доступ до публічної інформації».¹²

¹² Закон України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13.01.2011 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

РОЗДІЛ 2. СКЛАДОВІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

2.1. Сили безпеки

Суспільство являє собою історичну сукупність стосунків між людьми, групами людей, які формуються у процесах їхньої спільної діяльності. Для свого розвитку суспільство потребує всебічного забезпечення, що є системою заходів, пов'язаних із задоволенням його потреб, тобто суспільство має забезпечити свою безпеку. У системі здійснення головних загальнодержавних заходів, пов'язаних із задоволенням потреб суспільства, важлива роль надається саме забезпеченню безпеки. Існує декілька ознак, що характеризують поняття «безпека», а саме:

- а) нормативно-правові (відсутність ризику, загроз і небезпек);
- б) технічні правила захищеності (відповідність технічним нормам, правам, параметрам);
- в) дотримання певного стану безпеки конкретної діяльності (авіаційна безпека, безпека дорожнього руху, безпека мореплавства, радіаційна безпека тощо);
- г) інформаційна безпека (захищеність інформації);
- г) правова безпека, особиста, суспільна, державна (особистості, суспільства, держави).

Взагалі критерієм безпеки в державі є безпека суспільства у всіх сферах її діяльності.

Сили безпеки – це сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства й держави. До сил безпеки входять правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України. Управління сектором безпеки – система правових, організаційних та інших механізмів управлінської діяльності суб'єктів сил безпеки, спрямованих на реалізацію державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави.

Завданням сил безпеки у межах сектору безпеки та оборони є:

- захист територіальної цілісності та недоторканості кордонів, конституційного устрою держави;
- захист конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- комплексний моніторинг факторів, що мають вплив на національну безпеку: виявлення, прогнозування та оцінка можливих загроз;
- належна підготовка та підтримка особового складу, озброєння, техніки;
- боротьба з організованими злочинними угрупованнями;
- розробка заходів щодо захисту національних інформаційних ресурсів тощо.

До складу Сил безпеки, залежно від функціонального призначення, відносяться: Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, розвідувальні органи, Управління державної охорони України, Державна служба

спеціального зв'язку та захисту інформації України та Військова служба правопорядку. Головною відмінною рисою сил безпеки від сил оборони, є їх функціональне призначення – участь у забезпеченні національної безпеки України.

Сили безпеки покликані виконувати першочергові функції та завдання у формуванні, підтримці та сприянні розвитку держави. Це основа, яка відповідає за національну безпеку, територіальну цілісність, приватні інтереси фізичних та юридичних осіб, основні цінності держави.

Діяльність суб'єктів сил безпеки здійснюється у межах нормативно-правової бази держави, з виробленим механізмом координації діяльності та ефективного виконання ними взаємозалежних завдань. У разі виникнення надзвичайних ситуацій або наявності загроз загальнодержавного рівня координація діяльності суб'єктів сил безпеки здійснюється в межах відповідних систем надвідомчого міжгалузевого управління, правову основу діяльності яких утворюють законодавчі акти, якими визначено як правовий статус та організаційно-правові засади діяльності окремих суб'єктів, так й особливості їхньої діяльності в особливих умовах, підзаконні нормативні акти, якими створено відповідні державні системи реагування, відомчі й міжвідомчі накази та інструкції, а також ті нормативно-правові акти, які забезпечують правові режими в державі.

Суб'єкти сил безпеки мають свою компетенцію і повноваження, які встановлені законами України та доповнені і деталізовані іншими нормативно-правовими актами (указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями центральних органів виконавчої влади). Забезпечення безпеки населення держави певною залежить від конкретизації компетенції та відповідальності на різних рівнях є належним підґрунтям для ефективної діяльності всієї системи сил безпеки та сектору безпеки і оборони в цілому й забезпечення реалізації державної політики в цій сфері.

Діяльність суб'єктів сил безпеки полягає у виконанні низки правових, організаційних, кадрових та інших заходів, спрямованих на своєчасне попередження, виявлення та подолання реальних та потенційних внутрішніх загроз, забезпечення належного рівня захисту життєво-важливих інтересів особи та сприятливих умов для розвитку країни в цілому.

Сили безпеки та їх структурні підрозділи повинні діяти як єдина цілісна керована система з належною координацією, внутрішніми зв'язками, взаємодією між окремими елементами, відповідними прийомами і методами досягнення узгоджених цілей і мети. Зв'язкам в системі сил безпеки притаманні ієрархічність, підпорядкованість, поєднання єдиноначальності і колегіальності, персональна відповідальність, чітке розмежування функціональних обов'язків, висока дисциплінованість. При виконанні покладених на них завдань складові сил безпеки повинні взаємодіяти та координувати діяльність між собою та з іншими складовими сектору безпеки і оборони, державними органами, органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та об'єднаннями, зокрема волонтерськими, установами і підприємствами, у тому числі оборонно-промислового комплексу, громадянами, відповідними суб'єктами інших держав у межах наданих ним повноважень.

Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади та забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах: 1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг; 2) захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; 3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; 4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів. Міністерство внутрішніх справ ВС України, за дорученням Кабінету Міністрів України КМУ, спрямовує та координує діяльність:

- Національної поліції України;
- Національної гвардії України;
- Державної прикордонної служби України;
- Державної служби України з надзвичайних ситуацій;
- Державної міграційної служби України.

Таким чином, Міністерство внутрішніх справ є головним органом виконавчої влади, який здійснює координацію та контроль, а також забезпечує взаємодію діяльності державних утворень, які структурно входять до його складу.

Основні завдання, функції, повноваження та права Міністерства внутрішніх справ України визначені у Постанові Кабінету Міністрів України № 878 від 28.10.2015.¹³

Національна поліція України – є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, завданнями якої є надання поліцейських послуг, а саме:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній

¹³ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Постанова Кабінету міністрів України №878 від 28.10.2015 року. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>

поліції України визначені Законом України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII¹⁴.

Органи Національної поліції України займають особливе становище у системі сектору безпеки та оборони в цілому, так і сил безпеки зокрема, що викликане обсягом покладених на це утворення завдань. Органами Національної поліції України виконуються загальні та спеціальні завдання: 1) захисного спрямування (захист державного суверенітету, конституційного ладу, захист територіальної цілісності, захист економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, захист законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб); 2) правоохоронного спрямування (охорона державної таємниці, попередження, виявлення, припинення і розкриття злочинів проти миру і безпеки, тероризму, корупції, інших протиправних дій, які створюють загрозу життєво-важливим інтересам держави). Серед основних напрямків діяльності НПУ виступає протидія злочинності, провадження превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень з метою реалізації єдиної державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, підтримання публічної безпеки і порядку, яка є складовою внутрішньої політики суверенної та незалежної держави.¹⁵

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій.

Національна гвардія України за різних може входити до сил безпеки та сил оборони виходячи із встановленого в порядку визначеному Конституцією та законами України правового режиму. Так, відповідно до пункту 5 статті 18 Закону України «Про національну безпеку», у мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України».

¹⁴ Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 02.07.2015 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

¹⁵ Безега В.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. / Безега Василь Васильович. Нац. акад. внутр. справ. 311 с. . Режим доступу http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17869/6/dysertatsiya_Bezeha_VV.pdf

Правові засади організації та порядку діяльності Національної гвардії України, її загальну структуру, функції та повноваження визначені Законом України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 № 876-VII.¹⁶

Державна прикордонна служба України, що є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Законом України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV, основним її завданням визначено забезпечення недоторканності державного кордону.¹⁷ За певних умов обстановки та правових режимів, підрозділи Державної прикордонної служби України у взаємодії із силами безпеки приймає участь у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій, а також виконання інших обов'язків та участь у заходах спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій, є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних робіт, пожежогасіння, пожежної та техногенної безпеки, роботи рятувальних служб під час аварій, а також гідрометеорологічної діяльності. Основними завданнями Державної служби України з надзвичайних ситуацій в частині діяльності у складі сил безпеки є: 1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності; 2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб; 3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб. Надзвичайні ситуації виникають не лише у військовий, але і у мирний період, які пов'язані з аваріями та катастрофами різного характеру та масштабів. У своїй діяльності Державна служба України з надзвичайних ситуацій керується Кодексом цивільного захисту України від 02.10. 2012 № 5403-VI та Концепцією захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, схваленої Указом Президента України від 26.03.1999 № 284/99, які визначають виконання завдань у сферах забезпечення захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного, воєнного та соціально-політичного характеру.

¹⁶ Закон України «Про Національну гвардію України» № 876-VII від 13.03.2014 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

¹⁷ Закон України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

Правові засади організації діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій, її функції, права та повноваження визначені Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052.¹⁸

Державна міграційна служба України, що є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, основними завданнями якої є: Основними завданнями ДМС є: 1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів; 2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Правові засади організації діяльності Державної міграційної служби України у, функції та повноваження визначені Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360.¹⁹

Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку, здійснюючи з неухильним дотриманням прав і свобод людини і громадянина: 1) протидію розвідувально-підривній діяльності проти України; 2) боротьбу з тероризмом; 3) контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, економічної та інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; 4) охорону державної таємниці. Також, до завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Основна місія утворення – безпека України та захист її громадян, захист національної безпеки від загроз розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, тероризму; захисту демократії, економічного благополуччя і способу життя від зовнішніх загроз; підтримка діяльності інших правоохоронних органів.

Правові засади організації та порядку діяльності Служби безпеки України, її загальну структуру, функції та повноваження визначені Законом України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХІІ.²⁰

¹⁸ Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова Кабінету міністрів України №1052 від 16.12.2015 року. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>

¹⁹ Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України. Постанова Кабінету міністрів України №360 від 20.08.2014 року. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>

²⁰ Закон України «Про Службу безпеки України» № 2229-ХІІ від 25.03.1992 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

Управління державної охорони України відповідно до Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 № 160/98-ВР, здійснює державну охорону органів державної влади України, забезпечення безпеки посадових осіб та охорони об'єктів, визначених цим Законом.²¹ На Управління державної охорони України покладені наступні завдання: здійснення державної охорони щодо органів державної влади України; забезпечення безпеки посадових осіб (Президента України, Голови Верховної Ради України; Прем'єр-міністра України; Голови Конституційного Суду України; Голови Верховного Суду; Першого заступника Голови Верховної Ради України; Першого віце-прем'єр-міністра України; Міністра закордонних справ України; Генерального прокурора; Міністра оборони України; заступника Голови Верховної Ради України), за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами; забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених цим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх; запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення; охорони об'єктів, визначених цим Законом; забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб; участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Також, Управління державної охорони України здійснює державну охорону глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, міністрів закордонних справ, керівників міжнародних організацій, які перебувають в Україні чи перебувають на її території у складі офіційних делегацій або відвідують Україну на запрошення органів державної влади, а також може здійснювати державну охорону щодо інших високих посадових осіб, представників іноземних держав та міжнародних організацій, які перебувають в Україні чи перебувають на її території.

Служба судової охорони - державний орган у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, органах та установах системи правосуддя, а також виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу. Статус і повноваження Служби судової охорони визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-VIII.²²

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, разом з іншими органами сектору безпеки і оборони визначає пріоритетні напрями розвитку оборонно-промислового комплексу, забезпечує нормативно-правове регулювання у цій сфері, аналізує стан та тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу України, розробляє та організовує виконання державних програм розвитку оборонно-промислового комплексу. Головним

²¹ Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» №160/98-ВР від 04.03.1998 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

²² Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02.06.2016 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

завданням якого є забезпечення оперативних спроможностей сил та засобів сектору безпеки і оборони шляхом постачання нових і модернізації наявних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки.

Апарат Ради національної безпеки і оборони України є державним органом, який здійснює поточне інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Ради національної безпеки і оборони України (стаття 8 Закону України «Про Раду національної безпеки та оборони України»).²³

Функції апарату Ради національної безпеки і оборони України полягають у тому, що цей орган готує матеріали для розгляду на засіданнях Ради, проекти рішень Ради, указів Президента України про введення в дію відповідних рішень Ради, інших актів Президента України з питань національної безпеки і оборони, доручень Голови Ради національної безпеки і оборони України членам Ради, пов'язані з виконанням покладених на неї функцій; забезпечує здійснення контролю за станом виконання рішень Ради, актів та доручень Президента України, контроль за виконанням яких покладено на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України; готує для розгляду Радою питання щодо організації роботи з виявлення загроз національним інтересам і національній безпеці, визначення шляхів та засобів їх відвернення та нейтралізації, щодо пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки і оборони; готує на основі Стратегії національної безпеки України для розгляду Радою пропозиції щодо Стратегії воєнної безпеки, уточнення, в разі потреби, положень Воєнної доктрини України, завдань Збройних Сил України та інших військових формувань, проектів концепцій і програм їх розвитку та інших документів з питань національної безпеки і оборони; здійснює інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення здійснення Радою національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави виконує інші функції відповідно до законів України, актів Президента України. Порядок організації діяльності Апарату Ради національної безпеки і оборони, органи управління та його функції визначені Положенням про Апарат Ради національної безпеки і оборони України, затвердженим Указом Президента України від 14 жовтня 2005 року № 1446/2005.²⁴

Система сил безпеки держави є являє собою сукупність елементів, кожен з яких є відокремленим та відносно самостійним, при цьому її складові утворюють певну цілісність, яка забезпечує розвиток та захищеність життєво-важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, від внутрішніх і зовнішніх загроз. Приведення сил безпеки до стану стабільного функціонування здійснюється шляхом комплексної та узгодженої за цілями, завданнями, стандартами діяльності всіх її складових.

²³ Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» № 183/98-ВР від 05.03.1998 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁴ Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №1446/2005 від 26.02.2021 року. Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/14462005-3234>

2.2. Сили оборони

Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 01.07.2010, серед основних засад внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони, визначені - своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам та зміцнення обороноздатності держави, посилення відповідальності органів державної влади всіх рівнів за неналежну підготовку і забезпечення безпеки держави.²⁵ Статтею 17 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості покладаються на Збройні сили України. Державну безпеку та захист державного кордону України мають забезпечувати відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. У Статуті ООН закріплено невід'ємне право кожної держави на самооборону від агресії. Стратегією воєнної безпеки України «Воєнна безпека - всеохоплююча оборона», затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України – є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу.²⁶

Засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони, визначені Законом України «Про оборону України» № 1932-ХІІ від 06.12.1991. Відповідно до цього Закону, оборона України – це система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх складових сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони. Отже, оборонна функція держави реалізується, фактично, всіма елементами владного механізму, за таких умов досягається стан готовності, необхідний для стримування збройної агресії.

²⁵ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 01.07.2010 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

²⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №121/2021 від 25.03.2021 року. Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

Реалізацію заходів оборони України, відповідно до Закону України «Про Національну безпеку України» № 2469-VIII від 21.06.2018 покладено на **сили оборони**, до яких віднесені - Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави.²⁷ Також, відповідно до статті 12 Закону України «Про оборону України» № 1932-XII від 06.12.1991, участь в обороні держави разом із Збройними Силами України беруть у межах своїх повноважень інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Державна спеціальна служба транспорту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також відповідні правоохоронні органи.²⁸

Статтею 1 Закону України «Про Збройні сили України» № 1934-XII від 06.12.1991, встановлено, що **Збройні Сили України** - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.²⁹

Законом України «Про оборону України» № 1932-XII від 06.12.1991, **військове формування** визначено як - створена відповідно до законодавства України сукупність військових з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій.

Статтею 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» № 3781-XII від 23.12.1993, **правоохоронними органами** визначені - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.³⁰

²⁷ Закон України «Про національну безпеку» № 2469-VIII від 21.06.2018 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

²⁸ Закон України «Про оборону України» № 1932-XII від 06.12.1991 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

²⁹ Закон України «Про Збройні сили України» № 1934-XII від 06.12.1991 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

³⁰ Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» № 3781-XII від 23.12.1993 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

Розвідувальними органами України, згідно Закону України «Про розвідку» № 912-IX від 17.09.2020 є - державні органи, уповноважені Законом України «Про розвідку» здійснювати розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз.³¹

Таким чином, з відповідно до змісту Закону України «Про національну безпеку України», а також інших законів України, якими визначено адміністративно-правовий статус відповідних державних утворень, до сил оборони відносяться: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Генеральний штаб Збройних сил України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державна спеціальна служба транспорту, сили і засоби Служби зовнішньої розвідки України, а також розвідувальний орган Міністерства оборони України, Національна гвардія України. Також, за певних умов залучення до виконання завдань спільно із суб'єктами, віднесеним до сил оборони, до їх складу можливо віднести Державну прикордонну службу України. В системі сил безпеки кожен суб'єкт має свої функції та повноваження, які встановлені законами України та доповнені і деталізовані іншими нормативно-правовими актами (указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України). Чисельність складових сил оборони визначається законодавством України з урахуванням змін стану безпекового середовища, потреб оборони України та фінансово-економічних можливостей держави.

Так, відповідно до статті 10 Закону України «Про оборону України», **Міністерство оборони України** як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Збройні Сили України є ключовим суб'єктом, на якого покладені функції оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. На період введення в державі особливого періоду, законодавством визначені додаткові повноваження відносно військових формувань утворених у відповідності із законом України. Так, відповідним органам військового управління Збройних Сил України підпорядковуються визначені в установленому порядку Генеральним штабом Збройних Сил України органи управління, з'єднання, частини та установи інших військових формувань.

Генеральний штаб Збройних Сил України є головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного планування застосування Збройних Сил України та визначених сил і засобів інших складових сил оборони, координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони у межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України. Генеральний штаб Збройних Сил України в особливий період є робочим органом Ставки Верховного Головнокомандувача. Генеральний штаб Збройних Сил України в особливий період виконує функції стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони.

³¹ Закон України «Про розвідку» № 912-IX від 17.09.2020 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України у відповідності до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» № 3475-IV від 23.02.2006, є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, активної протидії агресії у кіберпросторі, а також інших завдань відповідно до закону.³² Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України спрямовує свою діяльність на забезпечення національної безпеки України від зовнішніх і внутрішніх загроз та є складовою сектору безпеки і оборони України. Завдання, функції та обов'язки, які визначені чинним законодавством для Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України, вказують на те, що дане утворення виконує завдання у складі сил оборони в умовах введення воєнного стану, ведення воєнних дій, відбиття воєнної загрози тощо, а також у складі сил безпеки в умовах мирного часу при участі в межах повноважень у стратегічному плануванні застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, і правоохоронних органів для оборони держави, а також завдання в умовах надзвичайних ситуацій. Так, виконання функцій у складі сил оборони викликане наступними обов'язками, покладеними на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України:

забезпечення в межах повноважень виконання завдань із мобілізаційної підготовки й мобілізаційної готовності держави, а також підтримання постійної бойової та мобілізаційної готовності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, її готовності до роботи в особливий період і в разі виникнення надзвичайної ситуації;

забезпечення в установленому законодавством порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного стану і в особливий період;

участь у виконанні завдань із територіальної оборони, а також у заходах, спрямованих на підтримання правового режиму воєнного та надзвичайного стану відповідно до закону;

участь в межах повноважень у стратегічному плануванні застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, і правоохоронних органів для оборони держави.

³² Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» № 3475-IV від 23.02.2006 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>

Державна спеціальна служба транспорту є спеціалізованим військовим формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України, призначеним для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період. Віднесення даного утворення до сил оборони, зумовлене покладеними цю службу Законом України «Про Державну спеціальну службу транспорту» № 1449-IV від 05.02.2004 року окремими завданнями, зокрема:

технічне прикриття, відбудова, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи України з метою забезпечення діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

будівництво та ремонт у мирний час і в умовах воєнного стану нових та підвищення строку експлуатації і пропускної спроможності діючих об'єктів національної транспортної системи;

охорона об'єктів національної транспортної системи України в мирний час і в особливий період;

виконання інших завдань, пов'язаних із участю в обороні держави та забезпеченням ефективного функціонування національної транспортної системи України.³³

У зв'язку з вищеперерахованими завданнями Державної спеціальної служби транспорту, правовою основою діяльності цього утворення, окрім Конституція України, Законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, є: накази та директиви Міністра оборони України, спільні накази Міністерства оборони України, а також накази та директиви начальника Генерального штабу - Головнокомандувача Збройних Сил України, що регулюють відносини щодо планування застосування сил оборони та організації підготовки військ. Також, одним із принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту є узгодження дій з Генеральним штабом Збройних Сил України. Пунктом 2 статті 17 Закону України «Про національну безпеку України» визначено, що із введенням воєнного стану Державна спеціальна служба транспорту приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану і підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України.

Служба зовнішньої розвідки України є розвідувальним органом України, який функціонує як окремий державний орган, не належить до системи органів виконавчої влади та здійснює свою діяльність під загальним керівництвом Президента України та демократичним цивільним контролем відповідно до Закону України «Про розвідку». Відповідно до пункту 2 статті 1 Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України» № 3160-IV від 01.12.2005, Служба зовнішньої розвідки України як розвідувальний орган України входить до складу сил безпеки, а як військове формування - до складу сил оборони сектору безпеки і оборони України.³⁴

³³ Закон України «Про Державну спеціальну службу транспорту» № 1449-IV від 05.02.2004 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-15>

³⁴ Закон України «Про Службу зовнішньої розвідки України» № 3160-IV від 01.12.2005 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text>

Розвідувальний орган Міністерства оборони України здійснює розвідувальну діяльність у воєнній сфері, сферах оборони, військового будівництва, військово-технічній та кібербезпеки. Суб'єктами системи воєнної розвідки відповідно до пункту 2 статті 9 Закону України «Про розвідку» № 912-IX від 17.09.2020, є такі складові розвідувального співтовариства:

1) розвідувальний орган Міністерства оборони України, який є головним органом управління в системі воєнної розвідки і в межах повноважень та в порядку, визначених цим Законом та актами Президента України, координує діяльність суб'єктів воєнної розвідки та залучає визначені пунктами 2 і 3 цієї частини суб'єкти, а в особливий період - інші складові сил оборони до виконання покладених на такий розвідувальний орган завдань та здійснення визначених цим Законом функцій;

2) органи військового управління розвідки і військові частини розвідки Збройних Сил України, які в межах визначених законодавством повноважень здійснюють діяльність з метою розвідувального забезпечення застосування Збройних Сил України;

3) Сили спеціальних операцій Збройних Сил України, які в межах визначених законодавством повноважень здійснюють спеціальну розвідку в інтересах підготовки та проведення операцій військ (сил) оборони та спеціальних операцій.³⁵

Національна гвардія України має правовий статус військового формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» № 876-VII від 13.03.2014 року, вказане військове формування призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.³⁶

Особливістю адміністративно-правового статусу Національної гвардії України є те, що дане військове формування може одночасно виконувати завдання у складі сил безпеки та сил оборони. Так, частиною 2 пункту 5 статті 18 Закону України «Про Національну безпеку України» визначено, що у мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони. У свою чергу наступним пунктом вищевказаної статті визначено, що із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про

³⁵ Закон України «Про розвідку» № 912-IX від 17.09.2020 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України». У свою чергу пунктом 3 статті 6¹ Закону України «Про Національну гвардію України» визначено, що з введенням воєнного стану Національна гвардія України для виконання завдань з оборони держави приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням і підпорядковується головнокомандувачу Збройних сил України, крім військових частин (підрозділів), які здійснюють конвоювання та охорону дипломатичних представництв.

Національна гвардія України бере участь у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони. До функцій Національної гвардії України як одного із компоненту сил оборони належать:

- 1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни її насильницьким шляхом;
- 2) участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;
- 3) участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;
- 4) участь у виконанні завдань територіальної оборони.

Державна прикордонна служба України, у відповідності до пункту 6 статті 18 Закону України «Про національну безпеку України» є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері безпеки державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Проте зміст нормативно-правових актів, яким визначено адміністративно-правовий статус Державної прикордонної служби України, а також засади оборони України, а також функції та завдання органів військового управління, складових сектору безпеки та оборони у сфері оборони, можемо констатувати, що дане утворення приймає участь у заходах оборони у взаємодії та координації з силами оборони. Відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003 даний орган покладені завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

До основних функцій Державної прикордонної служби України, статтею 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003 віднесені:

- охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

³⁶ Закон України «Про Національну гвардію України» № 876-VII від 13.03.2014 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>

– охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

– ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність».

Безпосередньо завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України поставлені перед Державною прикордонною службою України виконують органи охорони державного кордону. Відповідно до «Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України» затвердженим Наказом МВС від 30.11.2018 № 971, органами охорони державного кордону є прикордонний загін, окремий контрольно-пропускний пункт та авіаційна частина.³⁷ Статтею 10 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003 встановлено, що від час дії воєнного стану прикордонні загони у встановленому законом порядку можуть залучатися відповідними органами військового управління Збройних Сил України до ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України. Відповідно до статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003, на Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань покладаються наступні обов'язки, у зв'язку з чим Державну прикордонну службу України можливо віднести до сил оборони, за певних умов оперативної обстановки або введення на окремій частині території або на всій території України особливих адміністративних режимів:

– припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;

– припинення у взаємодії із Збройними Силами України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами збройних та інших провокацій на державному кордоні України, у тому числі шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

– участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

– участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, протимінної діяльності, а також у заходах з відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;

³⁷ Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України. Наказ МВС України № 971 від 30.11.2018 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text>

– участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану.³⁸

Також, частиною 5 статті 12 Закону України «Про оборону України» визначено, що під час дії воєнного стану до участі у прикритті державного кордону України, ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту, відсічі збройній агресії проти України відповідними органами військового управління Збройних Сил України залучаються визначені у встановленому порядку прикордонні загони та/або загони морської охорони Державної прикордонної служби України.

Діяльність і управління іншими військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, та правоохоронними органами, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні держави (Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; Державної спеціальної служби транспорту; Національної гвардії України; Державно прикордонної служби України), здійснюються згідно із законодавством. Зазначені військові формування, утворені відповідно до законів України, та правоохоронні органи:

– узгоджують з Генеральним штабом Збройних Сил України їх програми розвитку в частині, що стосується оборони держави, а також плани підготовки їх органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління в особливий період та виконання завдань територіальної оборони;

– здійснюють під керівництвом Генерального штабу Збройних Сил України планування застосування органів управління, з'єднань і частин, призначених для підпорядкування органам військового управління Збройних Сил України в особливий період та виконання завдань територіальної оборони, надають Генеральному штабу Збройних Сил України необхідну для цієї роботи інформацію;

– здійснюють разом із Збройними Силами України підготовку та забезпечують готовність до спільних дій з метою оборони, беруть участь у створенні єдиної системи управління та всебічного забезпечення на особливий період;

– узгоджують з Генеральним штабом оперативно-стратегічні вимоги до озброєння та військової техніки, військово-технічного майна, його якісні та кількісні показники, спільно з Міністерством оборони України розробляють державну програму розвитку озброєння і військової техніки та формують показники для здійснення оборонних закупівель;

– узгоджують з Міністерством оборони України програми підготовки військових кадрів, вживають заходів щодо оптимізації системи військової освіти;

³⁸ Закон України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>

– беруть участь у підготовці громадян України до військової служби, в тому числі допризовній підготовці молоді, підготовці призовників з військово-технічних спеціальностей, забезпеченні призову на строкову військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і під час мобілізації, а також у військово-патріотичному вихованні громадян України;

– забезпечують здійснення відповідних заходів щодо підготовки території України до оборони;

– беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони та руху опору, сприяють забезпеченню правового режиму воєнного стану;

– розробляють та застосовують військові стандарти в межах своїх повноважень;

– залучаються відповідно до закону до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, збройних конфліктів чи терористичних актів, проведення відновлювальних робіт, надання гуманітарної допомоги цивільному населенню;

– сприяють Збройним Силам України у виконанні ними завдань, здійснюють їх пріоритетне забезпечення та інші повноваження у сфері оборони України згідно із законодавством.

Місією сил оборони є збройний захист національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України, відсіч і стримування збройної агресії проти України, сприяння створенню належних безпечових умов для сталого розвитку держави, життєдіяльності і добробуту її громадян, участь у підтриманні миру і безпеки в рамках зусиль міжнародних організацій. Саме на сили безпеки покладені функції забезпечення воєнної безпеки держави, яка є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей. Всеохоплююча оборона України - це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у:

– превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;

– використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);

– застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Місія сил оборони ґрунтується на трьох основних засадах всеохоплюючої оборони України, окреслених у «Стратегії воєнної безпеки України «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона»: стримуванні, стійкості та взаємодії, які сприятимуть забезпеченню воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави.

Стимування в контексті всеохоплюючої оборони України передбачає готовність сил оборони України, національної економіки, населення та всієї

держави до надання відсічі збройній агресії проти України, нарощування спроможностей системи протиповітряної оборони, створення цілісної системи територіальної оборони, вжиття превентивних заходів щодо протидії воєнним загрозам, досягнення та підтримання спроможностей завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України.

Стійкість у ході всеохоплюючої оборони України досягається здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії проти України, підтриманням спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони України, руху опору, ведення операцій (бойових, спеціальних, стабілізаційних дій), налагодженням надійних каналів комунікації з населенням та підтриманням його життєдіяльності.

Взаємодія в процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації заходів, що здійснюються в державі під час підготовки до збройного захисту та захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту проти України, під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій, із заходами, що вживаються для підтримки України інституціями Європейського Союзу, Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та їх державами-членами, іншими державами та міжнародними організаціями.

2.3. Оборонно-промисловий комплекс

Оборонно-промисловий комплекс є складовою сектору безпеки і оборони, головним завданням якого є забезпечення його ефективного функціонування як високотехнологічного багатопрофільного сектора економіки країни, здатного задовольнити потреби сил сектору безпеки і оборони в сучасному озброєнні, військової та спеціальної техніки і забезпечити стратегічну присутність України на світових ринках високотехнологічних продукції і послуг.

Від рівня розвитку оборонно-промислового комплексу значною мірою залежить здатність сил оборони до відбиття збройної агресії та виконання функцій стримування.

Оборонно-промисловий комплекс є важливою складовою в системі забезпечення національної безпеки та промисловості країни. В ньому зосереджені значні інтелектуальні, виробничо-технічні та кваліфіковані людські ресурси, зберігається високий експортний потенціал, що забезпечує надходження до державного бюджету значних коштів.

Оборонно-промисловий комплекс України – це сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання,

надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами.

Оборонно-промисловий комплекс є фундаментом національної безпеки держави, оскільки він забезпечує сили безпеки і оборони новітніми зразками озброєння, військової та спеціальної техніки і всім необхідним для виконання покладених на них завдань захисту національних інтересів. Від спроможностей підприємств оборонної промисловості України, її наукових установ та закладів залежать ті чи інші рішення, які приймаються щодо розробки нових або модернізації існуючих зразків (систем) озброєння та військової техніки. Для України підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу є стратегічно важливим завданням, оскільки має вплив на різні галузі економіки держави.

За сучасних умов оборонно-промисловий комплекс є не лише складовою національної безпеки та оборони держави, але й важливою галуззю національної економіки, де зосереджений значний виробничий, інтелектуальний та кадровий потенціал. Оборонно-промисловий комплекс є локомотивом наукових і технічних досягнень та інноваційних розробок. Підприємства оборонно-промислового комплексу за умови їх належного функціонування створюють також значний експортний потенціал, забезпечуючи надходження іноземної валюти до Державного бюджету України. Зважаючи на той факт, що оборонний сектор економіки стратегічний, його розвиток потребує комплексного підходу та ефективного державного менеджменту. З одного боку, показником ефективності розвитку галузі є повне забезпечення внутрішніх військових потреб, постійне поновлення виробничих фондів, належне державне фінансування виробництва продукції, наукових розробок та оборонне замовлення, з іншого, – забезпечення конкурентоспроможності продукції сектора та його успішне позиціонування на зовнішніх ринках.

Оборонно-промисловий комплекс як сектор економіки, призначений для розроблення і виробництва продукції оборонного призначення, фактично є фундаментом воєнної безпеки та оборони країни. Підтримання високого рівня його розвитку для багатьох розвинутих країн є одним із пріоритетних воєнно-економічних завдань національної політики.

Оборонна промисловість є критично важливою як для розвитку національної економіки, так і для захисту державних інтересів. Продукція, що виробляється оборонною промисловістю, є одним із джерел забезпечення надходжень до державного бюджету. Експорт озброєнь є одним із показників могутності держави та її позиціонування на міжнародній арені. Стабільна робота підприємств і організацій оборонно-промислового комплексу не тільки створює передумови для розвитку наукової сфери і суміжних галузей промисловості, але й сприяє переходу від сировинної моделі економіки до моделі інноваційного розвитку.

До початку військової агресії в Україні близько 300 підприємств, установ і організацій, в яких було зайнято понад 250000 осіб, були залучені до виробництва озброєння і військової техніки в Україні на підприємствах оборонно-промислового комплексу. Більшість з цих підприємств знаходяться в державній власності. Перелік державних підприємств, які мають стратегічне

значення для економіки і безпеки держави визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 № 83.³⁹

Держава повинна забезпечувати розвиток науково-технічної, технологічної та виробничої бази оборонно-промислового комплексу; розробку, модернізацію та оснащення сил безпеки та оборони системами озброєння та військової техніки, які становлять основу їх бойового потенціалу, та запобігати військово-технічному і технологічному відставанню у розвитку основних видів озброєння та військової техніки.

На військово-технічну політику держави і розвиток оборонно-промислового комплексу впливають наступні чинники:

світові тенденції науково-технічного прогресу у галузі озброєнь та техніки військового та спеціального призначення;

вплив техніки, озброєння та технологій на способи і методи ведення бойових дій, виконання завдань правоохоронної діяльності;

досягнутий рівень військової та технічної оснащеності сил безпеки і оборони України;

науково-технічний, технологічний і виробничий потенціал оборонної промисловості, її здатність задовольнити потреби сил безпеки і оборони України в озброєнні необхідної якості та кількості, бойових і експлуатаційних характеристик;

військові спроможності ймовірного противника;

можливість доступу на світовому ринку озброєння до зразків військової техніки і технологій для їх закупівлі та створення вітчизняних аналогів.

Практичне втілення військово-технічної політики і оборонно-промислового комплексу, як правило, пов'язане з необхідністю:

а) вирішення відомих протиріч між військовою необхідністю і оборонною достатністю, між оборонною достатністю і ресурсними можливостями;

б) перевірки прийнятих рішень щодо технічного оснащення сил безпеки і оборони України в реальних умовах.

Визначальну роль у виробництві й постачанні силам безпеки і оборони України продукції військового призначення відіграє виробничий сектор оборонної економіки – особлива частина економіки держави, яка забезпечує його специфічні, воєнно-економічні потреби. Такими потребами є: озброєння, боєприпаси, військова техніка, інше військове майно, комплектуючі вироби і матеріали, виконання робіт і надання послуг, а також експортно-імпортне постачання у сфері військово-технічного співробітництва України з іноземними державами.

Характерною рисою функціонування оборонно-промислового комплексу є те, що він потребує постійних значних інвестицій для заміни та модернізації основних фондів, а також для проведення досліджень та розробок. Основними компонентами структури оборонно-промислового комплексу є:

³⁹ Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Постанова Кабінету міністрів України № 83 від 04.03.2015 року. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF#Text>

1. Державні установи та організації-замовники. Це можуть бути представники як Міністерства оборони України, так і інших силових відомств та органів влади. Від цих установ залежить прийняття рішень про загальне переозброєння або створення окремих нових зразків, постановка технічного завдання, проведення конкурсу серед підрядників та затвердження готових проєктів.

2. Науково-дослідні та дослідно-конструкторські організації. Це спеціалізовані науково-дослідні інститути та конструкторські бюро, які займаються проєктуванням і створенням експериментальних моделей.

3. Оборонне виробництво. Заводи, фабрики, верфі, які займаються виготовленням стрілецької зброї і боєприпасів, складанням одиниць бойової техніки, літальних апаратів, будівництвом і спуском на воду військових кораблів тощо.

4. Структурні підрозділи сил безпеки і оборони, що проводять військові випробування (після випуску обмеженої партії конкретного зразка озброєнь), а також займаються постановкою на озброєння нового і зняття з озброєння застарілого озброєння та військової техніки та організацією складського зберігання.⁴⁰

В умовах проведення Україною позаблокової політики, підвищення обороноздатності країни є одним з головних напрямів оборонного будівництва. Стратегічним завданням у цій сфері є забезпечення достатнього рівня спроможностей сил безпеки та оборони оперативно реагувати на виклики загрози Україні з використанням при виконанні таких завдань модернізованих і новітніх засобів, озброєннями, військовою та спеціальною технікою, в першу чергу вітчизняного виробництва.

Виробництво озброєння і військової техніки відкриває можливості для розвитку й інших галузей національної економіки, задіяних у оборонному виробництві, дозволяє активізувати інноваційну діяльність в державі, а за допомогою інституту оборонного замовлення забезпечувати її обороноздатність та суверенітет.

Оборонно-промисловий комплекс суттєво впливає на розвиток науки, оскільки потреба у створенні нових та перспективних технологій активізує наукову діяльність є своєрідним чинником запровадження інновацій інноваційних технологій у тому числі для цивільного сектору. Оборонно-промислова політика є важливою складовою промислової політики держави і, відповідно, їх завдання є двоєдиними: оновлений оборонно-промисловий комплекс поряд з розробкою і виробництвом озброєння, воєнної і спеціальної техніки, які відповідають сучасним вимогам, має створювати конкурентоспроможну продукцію цивільного призначення.

⁴⁰ Шемаєв В., Онофрійчук А., Толєк П. Основні загрози оборонно-промислому комплексу України. *Social Development and Security*. 2022. Vol. 12. No. 4. P. 46–55

Як правило, підприємства оборонно-промислового комплексу не обмежуються на виробництві виключно оборонної продукції. Його підприємства є осередками технологічного оновлення економіки в цілому, оскільки продукція багатьох з них має подвійне призначення. В цьому – завдання диверсифікації для окремих підприємств та забезпечення і збереження галузевого підходу за основними напрямками. В умовах України недоцільно створювати окремі дублюючі підприємства під оборонну і цивільну продукцію в таких галузях, як авіабудування, ракетно-космічна галузь, судно- (корабле) будування тощо.

Оборонно-промисловий комплекс України є досить потужною і високотехнологічною галуззю економіки України. Слід зазначити, що оборонно-промисловий комплекс в Україні є одним із найбільших світових експортерів та навіть виробників продукції військового призначення.

Входження України в НАТО і Європейського Союзу не забезпечує українським підприємства оборонно-промислового комплексу особливих переваг на ринках країн НАТО і Європейського Союзу. За таких умов участь вітчизняних підприємств оборонно-промислового комплексу України у спільних проектах створює їм реальний шлях до світового ринку озброєння та військової техніки.

Військово-економічний потенціал держави, який є похідним від економічного (його частиною), інтегрує можливості країни забезпечити військову безпеку. При цьому технологічні інновації мають вирішальне значення для надання країні конкурентних переваг як в економічній, так і у військовій сферах. Одночасно розвинені країни розглядають витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи в галузях оборонного виробництва в якості інвестицій в майбутнє економіки держави і є гарантом її безпеки.

Важливим показником забезпечення обороноздатності держави та її підготовки до оборони є стан оборонно-промислового комплексу. З метою оцінки стану і спроможностей, а також готовності оборонно-промислового комплексу до задоволення потреб сектору безпеки і оборони в озброєнні, боєприпасах, військовій та спеціальній техніці з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, яке вводиться в дію указом Президента України, проводиться огляд оборонно-промислового комплексу. Завданнями огляду оборонно-промислового комплексу є:

1) оцінка рівня інституційної сформованості системи управління оборонно-промисловим комплексом. Системою управління оборонно-промисловим комплексом є сукупність суб'єктів управління об'єктами державної власності оборонно-промислового комплексу, які забезпечують виконання завдань з реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, що відповідають цілям військово-промислової політики.

2) оцінка стану ресурсного забезпечення оборонно-промислового комплексу;

3) комплексний огляд спроможностей та готовності оборонно-промислового комплексу. Під спроможностями оборонно-промислового комплексу розуміється здатність підприємств, установ та організацій

промисловості та науки виконувати завдання із задоволення потреб сектору безпеки і оборони в озброєнні, боєприпасах, військовій та спеціальній техніці.

У 2020 році було прийнято ряд державних рішень, якими передбачалась реалізація заходів щодо зміцнення обороноздатності, зокрема: з метою розвитку оборонно-промислового комплексу вирішено створити центральний орган виконавчої влади, відповідальний за формування та забезпечення реалізації державної військово-промислової політики та функцій з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі; реформувати концерн «Укроборонпром». Постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 624 було створено Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України (Мінстратегпром України). Міністерство визначено головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну промислову політику, державну військово-промислову політику, державну політику у сфері державного оборонного замовлення, у сфері оборонно-промислового комплексу, у літакобудівній галузі та забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності.

Законодавство, що стосується оборонного виробництва, є надзвичайно розгалуженим та неузгодженим. Саме через це його розділяють на окремі групи:

- універсальні закони і нормативні акти, що стосуються загальних ознак оборонного виробництва як самостійної галузі;
- законодавство, що регламентує державне замовлення на виробництво озброєння та військової техніки (ця група є визначальною, однак являє собою найбільш недосконалий його частину);
- законодавство, яке регламентує експортно-імпорتنі операції (найбільш цілісний і узгоджений блок);
- законодавство, яке регулює корпоративні права, у тому числі держави;
- законодавство про приватизацію і структурні реформи (до цієї групи належить законодавчо визначений «Перелік об'єктів права державної власності, що підлягають приватизації»);
- законодавство, що регламентує реалізацію окремих цільових державних програм оборонного виробництва;
- нове законодавство, яке розробляється з ініціативи господарюючих об'єктів або на підставі політичних рішень.

Відповідно до Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року визначено, що саме від рівня його розвитку значною мірою залежить здатність як національних військових формувань до відбиття збройної агресії, так і усіх його суб'єктів до ефективної взаємодії під керівництвом єдиного центру стратегічного управління. Зазначена Стратегія спрямована на забезпечення розвитку оборонно-промислового комплексу, здатного адаптуватись до функціонування в умовах кризових ситуацій та загроз національній безпеці, та посилити спроможність держави в рамках досягнення Україною військово-політичної самостійності. Основною її метою є створення умов щодо модернізації і випереджувального розвитку оборонно-промислового комплексу, нарощування його виробничих потужностей для задоволення потреб

Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, а також виробництво конкурентоспроможних на світовому ринку озброєнь і військової техніки.⁴¹

Виходячи з наведеного, основними цілями стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу є:

- інституційна перебудова оборонно-промислового комплексу, що передбачає наявність ефективно функціонуючої на всіх рівнях системи управління оборонною промисловістю;
- задоволення потреб українських військових формувань як за рахунок власного виробництва, так і за рахунок імпорту;
- розширення експортних можливостей усіх сегментів оборонної промисловості.

Цілеспрямована політика держави із забезпечення обороноздатності шляхом відповідної розбудови оборонно-промислового комплексу є одним з найважливіших напрямів державної політики у сфері національної безпеки та оборони. Поступова трансформація оборонно-промислового комплексу України здійснюється з метою найкращого задоволення потреб сил безпеки та оборони для виконання завдань у поточних і прогнозованих умовах безпечового середовища, сприяння розвитку економіки держави, що може бути досягнене шляхом реалізації наступних стратегічних цілей:

- системне та раціональне реформування оборонно-промислового комплексу;
- запровадження ефективних механізмів взаємодії між замовниками та підприємствами оборонно-промислового комплексу;
- підтримка технічного та технологічного розвитку підприємств оборонно-промислового комплексу;
- інтеграція в світовий ринок озброєння та військової техніки;
- підвищення інвестиційної привабливості та покращення фінансового стану підприємств оборонно-промислового комплексу.

Проблема реформування вітчизняної оборонної промисловості додала додаткових аргументів після початку повномасштабної військової агресії російської федерації у лютому 2022 року. Для збереження існуючого виробничо-технологічного потенціалу і забезпечення створення високотехнологічного перспективного озброєння та військової техніки в оборонно-промисловому комплексі України необхідно реалізувати комплекс заходів за такими напрямками: створення великих науково-виробничих інтегрованих структур, орієнтованих на випуск високотехнологічної продукції військового, подвійного й цивільного призначення; інтенсифікація інноваційної діяльності з відтворення високих технологій, а також підтримка й розвиток базових воєнних і критичних технологій, що передбачають розробку й реалізацію інноваційних проектів з пайовим фінансуванням держави, підприємств і недержавних інвесторів;

⁴¹ Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 442-р від 20.06.2018 року. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>

наращування науково-технічного й виробничо-технологічного потенціалів в інтересах створення перспективних зразків озброєння; технічне переозброєння науково-виробничої бази, орієнтоване, насамперед, на реалізацію державної програми розвитку озброєння та військової техніки, розвиток стендової й випробувальної бази; створення й просування на ринки імпортозаміщуючої і експортоорієнтованої високотехнологічної продукції цивільного призначення, інтенсифікація взаємного трансферу технологій з воєнної сфери в цивільну й навпаки, що повинно сприяти підвищенню обороноздатності за рахунок розробки й виробництва нових зразків озброєння та військової техніки; підвищення кваліфікації кадрового потенціалу, що включає вдосконалення системи підготовки (перепідготовки) кадрів, стимулювання залучення висококваліфікованих фахівців до оборонно-промислового комплексу.

На сьогодні замкнених циклів виробництва по всій основній номенклатурі зразків озброєння та військової техніки в Україні не існує. А тому можливими шляхами забезпечення сил сектору безпеки та оборони необхідними зразками озброєння та військової техніки є: розробка та виробництво зразків озброєння та військової техніки у співробітництві з іншими країнами; ліцензійне виробництво систем озброєння іноземного виробництва з використанням механізмів лізингу або офсетних схем; придбання зразків озброєння та військової техніки в інших країнах.

На сьогоднішній день, багато провідних країн пішли шляхом поетапної модернізації озброєння та військової техніки як один з основних напрямів підвищення ефективності бойового потенціалу своїх збройних сил.

Найпривабливішим шляхом є розробка і виробництво найскладніших зразків озброєння та військової техніки у співробітництві з іншими країнами. Цей шлях є практично єдиною можливістю брати активну участь у розробці й серійному виробництві зразків озброєння та військової техніки, їх складових (комплектуючих елементів), впливати на їхні характеристики, а також використовувати новітні технології, якими володіють країни-учасники кооперації. Спільне виробництво озброєння та військової техніки в кооперації з іншими країнами забезпечує, при однозначному зменшенні витрат на створення озброєння та військової техніки, збереження науково-технічного і виробничого потенціалів, надає можливість розвивати його за пріоритетними напрямками, сприяє міжнародній інтеграції у сфері воєнно-технічної політики та прискорює адаптацію до світових умов і стандартів.

2.4. Громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки

Глобальні виклики і загрози національній безпеці потребують переосмислення основ національної безпеки, функціонування державних і недержавних суб'єктів її забезпечення. За сучасних умов жодна держава в особі її уповноважених органів не здатна самостійно та ефективно реагувати на кризи, оскільки потенціал державних інституцій спрямований передусім на сфери політики, законодавства, фінансів, використання людських ресурсів тощо і неадекватний масштабним, часто непередбачуваним загрозам національній

безпеці. За сучасних мінливих безпекових умов жодна держава не здатна самотужки ефективно реагувати на загрози, зокрема гібридного характеру. Адже потенціал державних інституцій обмежений національними рамками, а ресурси держав не є невичерпними. Уряди шукають ефективні шляхи та методи гарантування безпеки в межах національних територій. Найбільш життєздатними є суспільства/нації, здатні гнучко пристосовуватися до безпекових викликів і протидіяти загрозам. Спостерігається чітка тенденція до поступового делегування низки функцій держави недержавним суб'єктам. Нині це не лише адміністративні послуги, спільні інфраструктурні, фінансові проекти, а й деякі функції у сфері національної безпеки і оборони. Уряди західних держав розглядають державно-приватне партнерство як невід'ємний елемент національної безпеки, принцип упроваджений у національні безпекові стратегії та реалізується на практиці.

Це змушує запроваджувати нові шляхи та методи гарантування безпеки в межах національних територій. У наш час спроможність суспільств протидіяти викликам мінливого світу залежить від цих суспільств, здатності якісно змінюватися та реагувати на загрози, зокрема протидіяти кризовим явищам. Адекватна відповідь на сучасні кризи є запорукою виживання держави.

Окремі функції держави у сучасних умовах поступово делегуються або передаються приватним суб'єктам на аутсорсинг. Це відбувається, зокрема, у сферах надання адміністративних послуг, економічній (інфраструктурні, фінансові проекти, концесії) тощо. Приватні структури спроможні ефективніше виконувати певні функції держави через відсутність бюрократичних обмежень, вищу оперативність, наявність власних ресурсів і мотивації (бізнес-інтересу).

Партнерство є виправданим з міркувань спроможності приватних структур ефективніше виконувати певні функції держави завдяки відсутності бюрократичних обмежень, вищій оперативності, наявності власних ресурсів і мотивації (бізнес-інтересу).

Україна має безцінний досвід безпекового державно-приватно го партнерства в умовах протидії російській агресії. Недержавні громадські та бізнесові структури є важливими складниками українського суспільства, що відіграли значну роль у захисті державного суверенітету України. Відповідно до Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» одним із напрямів реалізації пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є розвиток державно-приватного партнерства, зокрема у сферах:

- створення ефективної системи безпеки та забезпечення стійкості критичної інфраструктури;
- модернізації транспортної інфраструктури;
- розвитку оборонно-промислового комплексу.

Недержавні громадські та бізнесові структури є важливим складником українського суспільства, що відіграє значну роль у захисті державного суверенітету України. Тому держава не може ігнорувати їхню роль у розбудові та розвитку системи національної безпеки. Під впливом активних внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема збройної агресії російської федерації проти України, окупації частини території держави, Україна виявила спроможність до надання

відповіді на посталі виклики та загрози. Зокрема, Збройні сили України, військові формування, державні інститути, приватний сектор та бізнес, громадські організації, волонтери змогли налагодити ефективну взаємодію. Така взаємодія не передбачена державними планами й програмами та лише частково врегульована в правовому полі. Це є органічний, природний процес захисту національних інтересів, унаслідок якого здобуто унікальний досвід участі громадян та громадських об'єднань у захисті національних інтересів.

На сьогодні система недержавної безпеки передбачає практично повний комплекс послуг у сфері організації захисту підприємництва та бізнесу, а саме: фізичну охорону об'єктів та суб'єктів господарювання, супровід вантажів, технічний захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, проведення бухгалтерського, кадрового, енергетичного та інших видів аудиту, надання інформаційно-аналітичних консалтингових послуг у сфері безпеки, юридичної допомоги та консультацій, організація захисту комерційної таємниці, надання послуг з підготовки фахівців в інформаційно-аналітичній сфері, методичної допомоги в організації та розвитку діяльності служб безпеки, боротьбі з рейдерством та інші. Відтак, можемо стверджувати, що уже сьогодні у сфері безпеки підприємництва сформувались дієздатні і перспективні елементи загальної, необхідної суспільству системи. Насамперед, мова йде про **служби безпеки підприємств**. Вони створювались практично з початком діяльності підприємств і пройшли повний шлях еволюції до професійних структур у їх складі, найбільш гнучко пристосовуючись до безпекових потреб залежно від умов і напрямів економічної діяльності. Вони є найбільш активним і платоспроможним користувачем продуктів і послуг на ринку такого роду товарів, найчисельнішою і найрізноманітнішою за організацією і формами діяльності складовою індустрією безпеки.

Ще одна складова, із числа активно діючих на ринку безпекових послуг, – **охоронні підприємства**, що спеціалізуються на задоволенні запитів у сфері безпеки особи і охорони власності. Близькою до цієї за змістом, але окремою, виходячи із специфіки діяльності, є складова індустрії безпеки підприємництва, що об'єднує фірми безпекової сфери, які надають послуги технічними засобами і засобами протипожежного захисту.

Ще один суб'єкт системи – це підприємства по наданню послуг з інформаційної безпеки і захисту інформації. До індустрії безпеки в якості дуже важливих складових входять навчальні заклади і спеціальні учбові центри, що готують різні категорії спеціалістів у сфері безпеки. Поряд з ними розвиваються інформаційно-аналітичні, прогнозно-аналітичні структури, ведуться, край потрібні для системи наукові дослідження з проблем формування національної індустрії безпеки. Поряд з цим формується значна кількість різноманітних інформаційних систем і баз даних, об'єднання ресурсів яких надалі може стати основою для консолідації і забезпечення функціонування даної системи.

Особливу роль серед суб'єктів організації безпеки підприємництва займає замовник і споживач безпекових послуг – великий, середній та малий бізнес України, а також іноземний бізнес.

Різноманітність структурних складових індустрії безпеки, багатогранність потреб і ситуацій ринку, що розвивається, проблеми практичної реалізації,

непродуктивний паралелізм – ці та інші фактори обумовили розвиток ще однієї складової системи: створення і розвиток **громадських організацій**, що виконують функції координації діяльності безпекових підприємств, представляють їх інтереси при вирішенні питань співробітництва з владними структурами, сприяють законотворчій діяльності, вивченню і впровадженню досвіду, популяризації безпекової діяльності, активізації зарубіжних контактів. Вони виконують і багато інших функцій щодо становлення і розвитку індустрії безпеки, чим суттєво сприяють зміцненню національної безпеки України.

Одним із напрямів системи забезпечення національної є налагодження ефективної взаємодії між усіма державними і недержавними суб'єктами безпекової сфери, а також певного перерозподілу відповідальності в цій сфері: недержавні суб'єкти, місцеві громади, громадські об'єднання, громадяни беруть на себе певні функції у безпековій сфері, а держава створює для цього сприятливі умови й посилює координацію й контроль. Закон України «Про національну безпеку» визначає, що *громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки*, є одним із чотирьох взаємопов'язаних складових елементів сектору безпеки і оборони України поряд із силами безпеки, силами оборони та оборонно-промисловим комплексом. Цей закон окреслює можливу взаємодію держави з приватними партнерами в забезпеченні національної безпеки. Зокрема, реалізація Стратегії національної безпеки (стаття 26), Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу (стаття 30) і Стратегії кібербезпеки (стаття 31) здійснюється з використанням механізмів державно-приватного партнерства.

Хоча положення Закону України «Про національну безпеку України» є обмеженими в частині приватних суб'єктів та об'єктів захисту, він надає поштовх для формування відповідної державної політики. Розвиток державно-приватного партнерства віднесено до напрямів реалізації пріоритетів національних інтересів України та забезпечення національної безпеки відповідно до *Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»*.⁴² У Стратегії зазначено, що держава забезпечить дієву координацію й чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства та населення в запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій (пункт 47); держава створить ефективну систему безпеки та стійкості критичної інфраструктури, засновану на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та державно-приватному партнерстві (пункт 48); оборонно-промисловий комплекс забезпечуватиме потреби Збройних Сил України, інших складових елементів сектору безпеки і оборони України в озброєнні та військовій техніці, інвестуватиме в розвиток технологій, виробничих потужностей, людських ресурсів, залучатиме інвестиції, братиме участь у спільних міжнародних проєктах, реалізуватиме потенціал державно-приватного партнерства, виступатиме у такий спосіб драйвером економічного зростання (пункт 61).

⁴² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

Таким чином, Стратегія декларує можливість державно-приватного партнерства в низці сфер. Цю норму втілено в галузевих документах щодо планування у сферах національної безпеки, розроблених відповідно до пункту 66 Стратегії. Розвиток державно-приватного партнерства визначається в них як напрям подальшого вдосконалення державної політики. Так, у Стратегії воєнної безпеки України завданням з реалізації державної політики у військовій сфері, сфері оборони і військового будівництва в короткостроковій перспективі зазначено, зокрема, використання можливостей державно-приватного партнерства та військово-технічної співпраці для вітчизняного і спільного з партнерами розроблення, виробництва й оснащення сил оборони сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпечення засобами ураження, в т. ч. безпілотними і роботизованими, довгострокове інвестування в розвиток військової інфраструктури.

Стратегічний оборонний бюлетень України визначає оновлення до 2025 року основних зразків озброєння і військової (спеціальної) техніки у спосіб оснащення сил оборони високотехнологічними сучасними системами озброєння з використанням сучасних процедур державно-приватного партнерства на договірній основі.⁴³ Також відповідно до основних цілей і пріоритетів, визначених у Стратегії воєнної безпеки України, однією зі стратегічних цілей розвитку сил оборони передбачено забезпечення цих сил сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, зважаючи на можливості державно-приватного партнерства, включно із використанням державно-приватного партнерства для розроблення й закупівлі нових, модернізації і підтримання технічної готовності наявних зразків озброєння і військової (спеціальної) техніки.

Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України передбачає сприяння розвитку підприємництва та подальшому сталому функціонуванню приватного сектору; скасування заборони на створення спільних підприємств і провадження спільної діяльності, залучення іноземного капіталу в розвиток виробничих потужностей українських підприємств, удосконалення системи державно-приватного партнерства.

Стратегія кібербезпеки України, констатує, що питання дієвої моделі державно-приватної взаємодії у цій сфері наразі є не вирішеними, наголошує, що розбудова національної системи кібербезпеки ґрунтується, зокрема, на співпраці та інклюзивному діалозі всіх суб'єктів забезпечення кібербезпеки, зміцненні довіри, зокрема відповідно до умов державно-приватної взаємодії. Для цього Україна у взаємодії з приватним сектором сформує ефективну, засновану на довірі модель відносин у сфері кібербезпеки, зокрема у спосіб урегулювання на законодавчому рівні питання державно-приватної взаємодії у сфері кібербезпеки, визначення форми та методів здійснення такої співпраці, зміцнення взаємної довіри та передбачення можливості запровадження

⁴³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.09.2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». Указ Президента України № 473/2021 від 17.09.2021 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>

експериментальних проєктів у цій сфері.⁴⁴

Багато нормативно-правових актів України, які повною мірою або опосередковано регулюють діяльність суб'єктів сектору безпеки та оборони, містять норми, спрямовані на їх взаємодію з громадянами, громадськими організаціями та недержавним (приватним) сектором.

Закон України «Про розвідку» (стаття 23) містить норму, що регулює взаємодію розвідувальних органів, зокрема з підприємствами будь-якої форми власності, у формі сприяння на підставі угод, укладених з дотриманням законодавства. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» (частина 6 статті 4) зазначає, що до участі в антитерористичних операціях, за рішенням керівництва антитерористичної операції, можуть бути залучені з дотриманням вимог цього Закону підприємства, установи, організації незалежно від їх підпорядкованості та форми власності.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» встановлює одним із принципів забезпечення кібербезпеки державно-приватну взаємодію, співпрацю з громадянським суспільством у сфері кібербезпеки та кіберзахисту (стаття 7).⁴⁵ Державно-приватна взаємодія передбачає участь приватних структур у запобіганні кіберзагрозам на об'єктах критичної інфраструктури, реагуванні на кібератаки та кіберінциденти, усуненні їхніх наслідків, зокрема в умовах кризових ситуацій, надзвичайного і воєнного стану, в особливий період.

Кодекс цивільного захисту України також лише опосередковано регулює питання державно-приватного партнерства – через «взаємодію» між власниками потенційно небезпечних об'єктів і відомствами, що контролюють їхню безпеку (стаття 8, пункт 3, підпункти 4–6, 8).⁴⁶ Досить широким є перелік завдань і обов'язків суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту (стаття 20, пункт 1), зокрема створення і використання матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Також пункт 8 статті 32 Кодексу покладає на суб'єкти господарювання обов'язок утримання власним коштом захисних споруд цивільного захисту у стані готовності до використання за призначенням, включно із спорудами, що не увійшли до їхніх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації).

Антитерор. Захист критичної інфраструктури. Державно-приватна взаємодія є одним із важливих чинників створення ефективної системи захисту критичної інфраструктури в Україні. Реалізація державно-приватної взаємодії у цій сфері дозволить зміцнити систему забезпечення національної безпеки, зокрема посилити її здатність до попередження кризових ситуацій, терористичних і диверсійних загроз.

⁴⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України № 447/2021 від 26.08.2021 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>

⁴⁵ Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII від 05.10.2017 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

⁴⁶ Закон України «Про Кодекс цивільного захисту України» № 5403-VI від 02.10.2012 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

Значна кількість підприємств критичної інфраструктури України належить до об'єктів приватної (повністю або сумісно із державою) власності. Приватні власники як ніхто інший зацікавлені в їхній безпеці, вони повинні та готові її забезпечувати разом із державою, використовуючи власні ресурси.

Закон «Про боротьбу з тероризмом» містить положення про залучення до участі в антитерористичних заходах (операціях) підприємств, установ, організацій незалежно від підпорядкованості та форми власності, їхніх посадових осіб (стаття 4). Це дозволяє визначити загальними напрямками державно-приватної взаємодії запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, усунення та мінімізацію її наслідків, антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання.

Державна система захисту критичної інфраструктури. Розбудова державно-приватної взаємодії у сфері захисту критичної інфраструктури та визначення зобов'язань держави й власників (розпорядників) об'єктів критичної інфраструктури є способом підвищення безпеки критичної інфраструктури та забезпечення її стійкості. Відповідно до Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, на загальнодержавному рівні передбачається забезпечити формування засад державно-приватної взаємодії на ґрунті взаємної довіри, обміну інформацією, створення стимулів для інвестування в заходи щодо захисту критичної інфраструктури; запровадження уніфікованих підходів щодо вимог до підвищення рівня захисту. Концепцією також передбачено врегулювати засади державно-приватної взаємодії законом про критичну інфраструктуру та її захист.

Закон України «Про критичну інфраструктуру» дозволяє реалізувати мету Концепції щодо запровадження державно-приватної взаємодії.⁴⁷ Автори Закону зважили на те, що переважна більшість об'єктів критичної інфраструктури є в приватній власності, й головна відповідальність за їхній захист покладається на власників (операторів). Тому встановлення ефективного державно-приватної взаємодії дозволить досягти належного рівня стійкості та захищеності національної системи. Державно-приватна взаємодія, як спосіб забезпечення стійкості системи дозволить поширити новітні технології на державний сектор, сприятиме оптимізації використання та економії бюджетних коштів. Закон містить низку положень щодо державно-приватної взаємодії, яку віднесено до основних принципів функціонування державної системи захисту критичної інфраструктури.

У Законі визначено напрями реалізації державно-приватної взаємодії у сфері захисту критичної інфраструктури, зокрема: обмін інформацією; визначення повноважень і відповідальності державних органів й операторів критичної інфраструктури у сфері забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури; визначення порядку взаємодії між ними; створення системи підготовки кадрів; залучення експертного потенціалу, наукових установ, професійних об'єднань і громадських організацій до підготовки галузевих проєктів і нормативно-правових актів у сфері захисту критичної інфраструктури тощо.

⁴⁷ Закон України «Про критичну інфраструктуру» № 1882-ІХ від 16.11.2021 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

Закон також визначає місце й роль правоохоронних і спеціальних органів СБУ, МВС, Національної поліції, Національної гвардії в системі захисту критичної інфраструктури. Зокрема, на МВС покладається розвиток державно-приватної взаємодії стосовно загроз критичній інфраструктурі та створення ефективно системи управління її безпекою.

Громадська безпека. На розвиток державно-приватної взаємодії у сфері громадської безпеки впливає наявність приватних охоронних, безпекових і детективних послуг. Суб'єкти підприємництва, що надають такі послуги, зможуть брати участь у державно-приватній взаємодії, якщо держава уповноважить їх виконувати деякі функції, передані на аутсорсинг.

Приватна охоронна й детективна діяльність. Досвід розвинених країн, у яких надання цих послуг належно врегульовано, свідчить, що функціонування ринку детективних послуг підвищує гарантії безпеки громадян і бізнесу, захисту їхніх майнових прав. Ефективність приватних суб'єктів позитивно впливає на державні правоохоронні органи й стан правопорядку в державі.

Так, суб'єкти приватної детективної діяльності надають суттєву допомогу бізнесу у вивченні доброчесності та фінансового становища потенційних партнерів, що запобігає укладанню ризикованих угод, здійснюють пошук недобросовісних боржників та їхнього майна. Наприклад, у Франції приватні детективні служби залучаються до виявлення фактів приховування доходів від оподаткування.

Результати пошукових заходів детективних агенцій сприяють підвищенню можливостей захисту учасників юридичних процедур щодо вирішення особистих і майнових спорів, зокрема в органах державного судочинства. Крім того, сталою практикою є приватні послуги з охорони об'єктів, пошуку осіб, місцезнаходження яких невідоме, зниклого майна і тварин, виявлення фактів порушень прав інтелектуальної власності, насамперед незаконного використання товарних знаків, тощо.

В Україні наразі зазначений вид послуг на законодавчому рівні не визначений, хоча професія детектива вже давно фактично існує в нашій державі. Діяльність із проведення розслідувань включено до профільних статутних завдань значної кількості недержавних охоронно-розшукових підприємств та агенцій практично в усіх регіонах України. Крім того, розслідування (пошук інформації) здійснюються інформаційними агенціями, журналістами під час журналістських розслідувань, а також самозайнятими підприємцями. Професійна підготовка приватних детективів в Україні здійснюється зазвичай приватними підприємствами.

Проект закону «Про приватну детективну діяльність» (реєстр. № 3010 від 04.02.2020) передбачає можливість здійснення детективної діяльності через приватну детективну діяльність або через об'єднання приватних детективів. Це дозволить підвищити рівень захисту законних прав та інтересів людини та громадянина, суб'єктів господарювання. Ухвалення Закону має забезпечити належний державний контроль за цим видом діяльності.

Діяльність приватних охоронних і детективних підприємств/агенцій певною мірою впливає на зменшення службового навантаження на поліцію, сприятиме слідству, стороні захисту, потерпілим у пошуку доказів, що допоможе

адвокатам краще вибудувати правову позицію в інтересах клієнтів.

Інформаційна підтримка з питань протидії тероризму, боротьби зі злочинністю. Отримання даних про пасажирів літаків, які прямують до України, дозволить виявляти пасажирів із потенційно високим рівнем ризику терористичної загрози та вживати попереджувальних заходів, аж до недопущення посадки таких осіб на літак у пункті вильоту. У разі затримання такої особи на території України саме на нашу державу покладається обов'язок повернення її до країни вильоту, що здійснюється за державний кошт. З огляду на це, важливою є імплементація в Україні системи отримання, передачі, використання та захисту даних про пасажирів API/PNR.

Запобігання надзвичайним ситуаціям і мінімізація їхніх наслідків. Цивільний захист. Співпраця між секторами щодо надзвичайних ситуацій є особливою формою державно-приватної взаємодії, яка впроваджується з метою поліпшення управління кризовими ситуаціями завдяки спільній координації та співпраці між приватними та державними суб'єктами. У межах цієї моделі державно-приватної взаємодії комерційний ланцюг постачання основних товарів і послуг доповнює ланцюг постачання громадських послуг таким чином, щоб пом'якшити кризову ситуацію. На відміну від інших форм метою цієї форми державно-приватної взаємодії є не максимізація спільного прибутку, а мінімізація вартості витрат у спосіб обмеження бюджетних витрат з боку держави та прибутків приватного підприємства, що бере участь у процесі управління кризовою ситуацією.

Досить поширеною практикою у світі є участь приватного партнера в боротьбі з наслідками надзвичайних ситуацій, одним із напрямів якої є **гуманітарна логістика** – ефективне постачання необхідних речей постраждалим під час надзвичайної ситуації та/або гуманітарної кризи. Складність гуманітарних ланцюгів постач виявляється в процесах планування та реалізації в умовах невизначеності та обмеженості в часі.

Кібербезпека. Протидія дезінформації. На позначення державно-приватної взаємодії у сфері кібербезпеки запропоновано спеціальний термін – кібербезпекове державно-приватне партнерство (КДПП). Україна має значний потенціал для формування повноцінної платформи КДПП у загальнонаціональних масштабах. Протидія російській агресії, зокрема терористичним та інформаційним атакам у кіберпросторі, засвідчує значний внесок волонтерів, бізнес-структур і громадських організацій у розвиток цієї діяльності. Патріотично налаштовані «хактивісти» («Українські кібервійська», «Кіберотня», FalconsFlame, Trinity, RUH8 та ін.) здійснювали злами комп'ютерних терористів та їхніх російських кураторів, отримували доступ до поштових скриньок осіб, задіяних в організації та реалізації російської військової агресії проти України, відслідковували акаунти у соціальних мережах та мережі інтернет, через які терористичні угруповання здійснювали агітацію та збирали кошти, блокували окремі електронні гаманці поплічників терористів, допомагали в ідентифікації осіб, які беруть участь у збройній агресії російської федерації проти України, тощо. Цей досвід дозволив значно розширити й деталізувати межі державно-приватної взаємодії у законодавстві, що регулює сферу кібербезпеки.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (стаття 10) визначає такі способи забезпечення державно-приватної взаємодії у сфері кібербезпеки:

1) створення системи своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації кіберзагроз, у тому числі із залученням волонтерських організацій;

2) підвищення цифрової грамотності громадян та культури безпекового поведіння в кіберпросторі, комплексних знань, навичок і вмінь, необхідних для підтримки цілей кібербезпеки, реалізації державних і громадських проєктів з підвищення рівня обізнаності суспільства щодо кіберзагроз та кіберзахисту;

3) обміну інформацією між державними органами, приватним сектором і громадянами щодо кіберзагроз об'єктам критичної інфраструктури, інших кіберзагроз, кібератак та кіберінцидентів;

4) партнерства та координації команд реагування на комп'ютерні надзвичайні події;

5) залучення експертного потенціалу, наукових установ, професійних об'єднань та громадських організацій до підготовки ключових галузевих проєктів та нормативних документів у сфері кібербезпеки;

6) надання консультативної та практичної допомоги з питань реагування на кібератаки;

7) формування ініціатив та створення авторитетних консультаційних пунктів для громадян, представників промисловості та бізнесу з метою забезпечення безпеки в мережі Інтернет;

8) запровадження механізму громадського контролю ефективності заходів із забезпечення кібербезпеки;

9) періодичного проведення національного саміту з професійними постачальниками бізнес-послуг, включаючи страховиків, аудиторів, юристів, визначення їхньої ролі у сприянні кращому управлінню ризиками у сфері кібербезпеки;

10) створення системи підготовки кадрів та підвищення компетентності фахівців різних сфер діяльності з питань кібербезпеки;

11) тісної взаємодії з фізичними особами, громадськими та волонтерськими організаціями, ІТ-компаніями з метою виконання заходів кібероборони в кіберпросторі». ⁴⁸

Беззаперечна важливість діяльності з протидії дезінформації зумовлена тим, що інформаційні атаки, зокрема із використанням дезінформації, є одним з найпоширеніших і найефективніших засобів ведення гібридної війни. За сучасних умов держава не здатна самотужки протидіяти численним інформаційним кампаніям із використанням медіа, соціальних мереж, «арт-шоу проєктів» тощо. Водночас значна кількість активних громадян, волонтерських груп і ІТ-компаній як в Україні, так і поза її межами від початку російської агресії з власної ініціативи залучилися до роботи з виявлення і спростування різного роду дезінформаційних повідомлень, зокрема фейкових новин.

⁴⁸ Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII від 05.10.2017 року [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

Державно-приватна взаємодія у сфері національної безпеки в Україні ґрунтується на досвіді протидії російській агресії, є необхідним за сучасних безпекових умов та має перспективи для розвитку. Приватний сектор володіє низкою переваг для успішного вирішення завдань із протидії тероризму, боротьби з кіберзлочинністю, захисту критичної інфраструктури, усунення наслідків надзвичайних ситуацій, техногенних та екологічних катастроф тощо. Це передусім можливість вільно залучати кошти й ресурси, більш ефективне, незрегульоване управління, оперативність, технічний і фаховий потенціал. Держава може делегувати приватному партнеру відповідні повноваження. Формування ефективної системи державно-приватної взаємодії у сфері національної безпеки має стати невід'ємною умовою збереження і розвитку України. Крім того, розроблення відповідних засад упровадження державно-приватної взаємодії у сфері національної безпеки України вимагають міжнародні зобов'язання нашої держави, зазначені в конвенціях ООН та Ради Європи у сфері безпеки.

Державно-приватна взаємодія передбачає сприйняття приватного учасника саме як партнера, а не підпорядкованого суб'єкта. Одним з наслідків цього є вимога спільного розроблення конкретних заходів партнерства. Відсутність формалізованих політико-правових механізмів державно-приватної взаємодії не дозволяє прозора захистити ані інтереси держави, ані інтереси бізнесу і витісняє вирішення низки важливих проблем взаємодії у непублічну сферу. Спільні проекти державно-приватної взаємодії мають бути всебічно обґрунтованими, проаналізованими щодо можливих ризиків. Коли партнерські відносини між державним і приватним секторами стануть невід'ємною складовою частиною системи національної безпеки України, певні функції, ризики виконання яких можуть мати критичні наслідки, здійснюватимуться виключно державним сектором.

З метою налагодження належної взаємодії з громадянами, громадськими об'єднаннями, добровільними формуваннями, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки, обороні та захисті держави у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України від 01.03.2022 № 86/2022, запроваджено посаду Радника Президента України - уповноваженого Президента України з питань взаємодії з громадськими об'єднаннями та добровільними формуваннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки.⁴⁹ Основним завданням цієї посадової особи є налагодження ефективної взаємодії громадян, громадських об'єднань, добровільних формувань, що утворилися або самоорганізувалися для оборони України та добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки, обороні та захисті держави, зі Збройними Силами України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами.

⁴⁹ Питання Радника – уповноваженого Президента України з питань взаємодії з громадськими об'єднаннями та добровільними формуваннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Указ Президента України № 86/2022 від 01.02.2022 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/862022-41461>

РОЗДІЛ 3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

3.1. Нормативно-правове регулювання сектору безпеки і оборони

Перш за все слід почати з аналізу поняття правового регулювання та підходів до його визначення, що пропонуються різними вченими. М. Цвік, на правах одно з найбільш авторитетних вчених України правове регулювання визначає як важливу умову створення стабільного правового порядку, а також органів, інститутів і установ, здатних забезпечити захист і охорону від порушень тих прав і законних інтересів громадян та інших осіб, що закріплені діючими нормами права⁵⁰. Дане визначення дає підстави стверджувати про те, що система правового регулювання є однією з основоположних в будь-якій державі, оскільки без належно функціонуючих інститутів права не можливими буде реалізація суспільного життя. Крім цього, науковці зазначають, що «гнучкість» правового регулювання пов'язана із принципом верховенства права, з процесами взаємообумовленості «букви» і «духу» закону, що полягає у досягненні балансу між принципом правової визначеності та принципом «гнучкості» правового регулювання⁵¹. М. Марченко звертає увагу, що правове регулювання – це тільки один з багатьох аспектів дії права в суспільстві. Воно характеризує спеціально-юридичний, а не інформаційний, орієнтаційний чи мотиваційний вплив на поведінку і діяльність суб'єктів права. Таким чином поняття правового регулювання, на нашу думку й набуває основоположної ознаки в теорії права – унормованості, тобто чіткої визначеності в конкретному законодавчому акті у передбачених законодавством України способів, в даному випадку. Науковці також звертають увагу на те, що до основних напрямів правового регулювання відносяться: 1) закріплення і охорона нових суспільних відносин. (наприклад, право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації, право на підприємницьку діяльність, право приватної власності; охорона довкілля, винаходу, авторства тощо); 2) заборона певних суспільних відносин і поведінки (наприклад, посягання на конституційний лад, створення партій у військових формуваннях та ін.); 3) зміна характеру відносин у певній сфері (наприклад, розвиток фермерського господарства поряд з колгоспами і радгоспами та ін.); 4) стимулювання розвитку певних суспільних відносин (наприклад, стимулювання державою індивідуального будівництва будинків за допомогою кредитів); 5) сприяння (за допомогою нових законів) виникненню і формуванню нових відносин і суспільних явищ⁵². Саме ці напрями, на нашу думку й визначають найбільш значущі функції правового регулювання та його суспільну роль в житті країни, це дозволяє сформулювати висновок про те, що правове регулювання

⁵⁰ Цвік М.В. Загальна теорія держави і права. Харків: Право. 2002.

⁵¹ Хворостянкін А. В. Законодавчі дефініції у правовій теорії та практиці європейських держав (порівняльний аналіз): автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2012. 20 с. С.11-12.

⁵² Бутенко М. П. Види, способи і типи правового регулювання. Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні. 36. тез круглого столу (м. Київ, 1 листопада 2016 р.). Київ : КНУТД. 2016. С. 15–16.

сектору безпеки і оборони відбувається у спосіб: закріплення і охорони нових суспільних відносин. (наприклад, встановлення додаткових пільг суб'єктам сектору безпеки і оборони, а також визначення нових прав у правовому полі їх діяльності); заборони певних суспільних відносин і поведінки (наприклад, встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від призову на військову службу, державну зраду, порушення територіальної цілісності та інші злочини проти державного ладу); зміни характеру відносин у певній сфері (наприклад, активізація функціонування Ради національної безпеки і оборони України, що володіючи санкційним інструментарієм дозволяє здійснювати превентивні та попереджувальні заходи щодо недопущення антиукраїнських настроїв). Водночас, саме поняття сектору безпеки і оборони також тлумачиться вченими неоднозначно, оскільки кожен із них надає нового забарвлення у спосіб виокремлення нових його ознак. Так, на думку автора військового енциклопедичного словника Н. Огаркова, донині поняттями, які офіційно вживаються у цьому секторі, були і є «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», «Воєнна організація держави», тощо. Вони вживаються у різних нормативно-правових актах і не втратили своєї актуальності й досі. Однак поняття «сектор безпеки» застосовується дедалі більше, зокрема й у контексті реалізації прийнятої Стратегії національної безпеки України. На жаль, у багатьох наукових джерелах це поняття трактується розширено, є спроби охопити ним всю систему національної безпеки держави або підмінити це поняття іншим, або звести його лише до однієї сфери (воєнної) чи структурного компонента (суб'єкта забезпечення воєнної безпеки). Наведене свідчить про багатокомпонентність поняття «сектор безпеки і оборони», що в свою чергу має ряд функцій котрі регулюються законодавчими інструментами – Конституцією та законами України. У той же час, Тлумачний словник української мови під словом «сектор» розуміє: 1. Частина круга, обмежена дугою і двома радіусами. 2. Частина народного господарства з визначеними економічними і соціальними рисами. 3. Відділ в установі або організації⁵³. Що й спростовує позицію, щодо можливого зловживання та розширення або включення/виключення окремих елементів із понять «сфера національної безпеки та оборони», «сфера воєнної безпеки», «воєнна сфера», оскільки всі наведені поняття є тотожними своєму змісту в незалежності від заміни терміна «сфера» на «сектор». Безперечно, термін «сектор безпеки і оборони України» ще не набув широкого вжитку і не є усталеним, оскільки в державотворчу практику був запроваджений нещодавно. У той же час він повинен у подальшому набувати все більш чітко виражених рис, й охопивши відповідні елементи, об'єднати їх у чітку структуру та замінити термін «воєнна організація». Разом із тим слід зазначити, що формування такого утворення на українських теренах не повинно призвести до створення «держави в державі» із закритим режимом функціонування та з відсутністю доступу інститутів громадянського суспільства

⁵³ Тлумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів) / за ред. д-ра філол. наук, проф. В.С. Калашникова. 2-ге вид., випр. і доп. Х. : Прапор. 2006. 992 с. С.744

до контролю над його складовими⁵⁴. Досить слушно та змістовно С. Поляков указує на неможливість повної ізоляції та функціонування в режимі таємності сектору безпеки і оборони України, оскільки в будь-якому випадку, основоположні засади та напрями все одно визначаються народом України безпосередньо, або через його представників у владі – Президента України та народних депутатів України. Поряд із цим, у питанні тлумачення поняття «сектор безпеки і оборони», найбільш ґрунтовним є визначення надане в межах дисертаційного дослідження С. Пономарьова, котрий пропонує сектор безпеки України розуміти як сукупність державних органів та організацій, які покликані гарантувати безпеку особи, суспільства та держави. Відповідно до головних видів безпеки, які дістали поширення в Українській державі, автор пропонує розрізнити три основні елементи сектору безпеки: 1) особиста безпека громадян, громадський порядок тощо, які забезпечуються правоохоронними органами; 2) національна безпека - забезпечується спецслужбами; 3) військова безпека - забезпечується Воєнною організацією України. Автором також доведено, що відносини, пов'язані з державним регулюванням сектору безпеки і оборони, є предметом адміністративного права, оскільки виникають між суб'єктами публічної влади, регламентуються адміністративно-правовими нормами і мають управлінський, правоохоронний та публічно-сервісний характер⁵⁵. Таким чином, вважаємо, що правовим регулюванням сектору безпеки і оборони є спектр регламентованих державою нормативно-правових актів, що встановлюють основи функціонування суб'єктів, що здійснюють заходи із забезпечення національної та військової безпеки, а також особистої безпеки громадян, громадського порядку. Водночас, сутність правового регулювання, за допомогою сформованого визначення можливо сформулювати шляхом аналізу наявних нормативно-правових актів – законодавства України. Законодавством встановлено, що сучасний стан складових сектору безпеки і оборони не дає змоги забезпечити гарантоване реагування на актуальні загрози національній безпеці України⁵⁶. За оцінками вчених, поряд із законодавством, правовий режим національної безпеки і оборони має значно ширше коло регулювання суспільних відносин, зокрема: стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони; оборони держави, економічного та військово-промислового забезпечення оборонних заходів; протидії розвідувально-підривній діяльності іноземних держав та організацій, що використовують невійськові або «гібридні» методи (поєднання військових, політичних, інформаційних, економічних, енергетичних та інших складових) для досягнення визначених цілей; заходів із здобуття важливої інформації за межами держави та впливу на державну політику інших держав щодо України; тимчасових обмежувальних заходів у ситуаціях, що загрожують безпеці державі; протидії терористичним та

⁵⁴ Поляков С. Ю. Особливості статусу та місце Збройних Сил України у структурі сектора оборони держави. Часопис Київського університету права. 2013/3. URL: <http://surl.li/unoc>

⁵⁵ Пономарьов С. П. Адміністративно-проавове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: дис. докт. юр. наук : 12.00.07. Дніпро, 2018. 511 с.

⁵⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №121/2021 від 25.03.2021 року. Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

екстремістським проявам; охорони державного кордону, а також складові правового режиму воєнної безпеки⁵⁷. На сьогоднішній день, в умовах збройної агресії Російської Федерації, найбільш нагальним питанням є налагодження ефективної взаємодії всіх суб'єктів, що мають повноваження та обов'язки у секторі безпеки і оборони України, оскільки від ефективності їх взаємодії, від виконання максимально складних завдань з найменшими трудовитратами та в максимально короткі терміни залежить соціально-політична та економічна стабільність суспільства. Вчені також звертають увагу, що найважливішим є створення таких умов, що уможливають ефективне запобігання воєнному нападу та організацію політичної (дипломатичної), економічної, збройної відсічі можливої агресії проти України у будь-який час і за будь-яких обставин.

На підставі проаналізованих підходів учених до визначення елементів комплексного поняття «правове регулювання сектору безпеки і оборони України», а також в результаті аналізу нормативно-правових актів, що регулюють відповідну сферу правовідносин, видається можливим обґрунтувати позицію про те, що поняттям правового регулювання охоплюється законодавчо встановлений механізм функціонування соціальних процесів у державі. Застосування цієї категорії до сектору безпеки і оборони, що включає в себе як коло суб'єктів, що здійснюють захист держави від збройної агресії в різних її формах так і спектр законодавчих актів, що визначають зміст, спрямованість їх діяльності, основні повноваження, права, свободи і обов'язки. Перспектива подальших наукових досліджень, полягає у необхідності визначення нормативно-правових основ функціонування сектору безпеки і оборони.

Головним нормативно-правовим документом, який визначає базові засади організації і функціонування сектору безпеки і оборони, є Конституція України. В преамбулі Конституції України визначено головні цілі, задля досягнення яких прийнято Конституцію: 1) забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя; 2) зміцнення громадської злагоди на землі України; 3) розвиток і зміцнення демократичної, соціальної, правової держави.

Названі цілі визначають цінності, які посідають провідне місце в усій ієрархії суспільних цінностей, а тому слушно вважаються загальнолюдськими, загальноцивілізаційними, вони є також головними цілями державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України.

Правову основу державної політики у сфері забезпечення національної безпеки і оборони згідно зі ст. 2 Закону України «Про національну безпеку України» становлять Конституція України, названий закон та інші закони України, а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти.

Правова основа будь-якої суспільної діяльності передбачає, перш за все, її здійснення на законних засадах. Правова основа діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони представляє собою комплекс нормативно-правових актів,

⁵⁷ Пилипчук В.Г., Доронін В.М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. «Інформація і право» № 2(25). 2018. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/8_8.pdf.

відповідаючи вимогам Конституції, які регулюють функціонування всієї системи сектору безпеки і оборони: органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань та громадян. Діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони на законній правовій основі виступає як ідеальна форма реалізації, правовідносин у сфері забезпечення національної безпеки, оскільки норм права зобов'язані дотримуватись всі.

Повноваження державних органів у сферах безпеки і оборони та їх реалізація є невід'ємною умовою існування держави, розвитку громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини та громадянина. Такі повноваження є постійними, спадковими, вони можуть змінюватись, удосконалюватись, але не можуть бути відмінені, оскільки без них держава існувати не буде.

У Конституції України визначено основні повноваження у сфері забезпечення національної безпеки і оборони Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади, органів прокуратури, органів правосуддя, органів місцевого самоврядування, Конституційного Суду України, які були деталізовані в законах України: Регламенті Верховної Ради України, законах «Про Президента України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про державну службу», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування», «Про прокуратуру», «Про судоустрій та статус суддів», «Про Конституційний Суд України» та ін.

У статті 1 Конституції України проголошено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Наявність суверенітету для державної влади є обов'язковою умовою виконання органами виконавчої влади наданих їм повноважень. Проголошення України демократичною державною означає, що в ній забезпечується для всіх громадян: гарантованість основних прав і свобод, рівність всіх перед законом, доступність на участь в управлінні державною, виробність представницьких органів держави та окремих посадових осіб, реалізація поділу владою; політична багатоманітність, прийняття рішення більшістю голосів з урахуванням прав меншості, підконтрольність і відповідальність органів держави та прозорість їх діяльності на основі принципів законності та верховенства права. Конституція створила передумови для розвитку України як правової і соціальної держави, тобто такої держави, діяльність якої спрямована на забезпечення прав і свобод людини і громадянина і задоволення їх соціальних потреб.

Україна, згідно з Конституцією, є унітарною державною, а територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Цілісність і недоторканість території України в межах існуючого кордону знайшли своє подальше втілення в ст. 17 Конституції України, в якій проголошено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави, справи всього Українського народу.

Конституція України визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю. Зміст і спрямованість діяльності держави визначаються правами і свободами людини та їх гарантіями.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність. Цей напрям діяльності держави, визначений Конституцією є одним із головних завдань сектору безпеки і оборони держави.

Носієм суверенітету України і єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Стаття 5 Конституції України стверджує, що право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Конституційна норма про те, що в Україні ніхто не може узурпувати державну владу, фактично виключає всіх суб'єктів права із таких можливих претендентів. В статті 17 Конституції України забороняється використання Збройних Сил України для «обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу». Політичним партіям та громадським організаціям згідно зі ст. 37 Конституції України забороняється вчиняти дії, спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності, підрич її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань. Конституція України в ст. 9 закріпила надзвичайно важливу для забезпечення національної безпеки і оборони України норму про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Порядок укладення міжнародних договорів передбачено Законом України «Про міжнародні договори України»⁵⁸. Як вже зазначалось раніше, міжнародні договори України, ратифіковані Верховною Радою України, є правовою основою державної політики у сфері забезпечення національної безпеки і оборони. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори» міжнародний договір – це міжнародно-правовий акт, «укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, конвенція, пакт, протокол тощо)».

Конституція проголошує також правові основи діяльності громадян як суб'єктів забезпечення безпеки і оборони держави. Зокрема, згідно зі ст. 38 Конституції України громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожен має право будь-якими не забороненим законом способами захищати свої права і

⁵⁸ Закон України «Про міжнародні договори України» № 1906-IV від 29.06.2004 року. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1906-15>.

свободи від порушень і протиправних посягань. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів згідно зі ст. 65 Конституції України є обов'язком громадян України, кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66), кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67), кожен зобов'язаний неухильно дотримуватись Конституції і законів України, не посягати на права і свободи інших людей (ст.68).

У Конституції закріплено вихідні положення, на яких ґрунтуються найголовніші форми життя суспільства. Вона закладає підвалини організації та функціонування держави і громадських структур, формує основи правового статусу особи, є базисом усієї правотворчої діяльності, зокрема й основою забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України.

Сутність Конституції України знаходить своє втілення в найрізноманітніших аспектах. Крім юридичного важливого, перш за все, соціально-політичний аспект Основного закону. Конституція – це фіксація становища співвідношення політичних сил, що склались на час прийняття конституції. Це – своєрідний суспільний договір, який фіксує і узгоджує політичні інтереси різноманітних соціальних груп, прошарків, класів тощо, які є надзвичайно різноманітними. Окремі з них виникають і реалізуються в політичній сфері, яка, як відомо, є об'єктом діяльності політичних партій, громадських рухів та інших соціальних об'єднань. Така діяльність знаходить свій вираз в різноманітних правових, в тому числі й конституційних документах. Тобто Конституція не може не враховувати дійсний стан речей, не фіксувати їх у відповідних її положеннях. Без такого узгодження неможливо досягти соціальної злагоди, забезпечити законність і правопорядок.

Конституційний процес в незалежній Україні було започатковано ще з часу прийняття Декларації про державний суверенітет УРСР (1990). Улітку 1991 року парламент Радянської України затвердив основні ідеї Конституції, започаткував комісію з її розробки. Швидко здобуття української незалежності та нові державотворчі виклики, що постали перед українською владою, затримали розробку Основного Закону. Проте, незважаючи на численні суперечки через повноваження і права між гілками влади, які містилися в різних законодавчих проектах, 28 червня 1996 року Конституцію України було ухвалено і введено в дію Верховною Радою України⁵⁹.

Конституція – це система правових норм певної держави, яка приймається в особливому порядку, має найвищу юридичну силу і регулює найбільш важливі суспільні відносини в сфері організації та функціонування органів державної влади, державно-територіального устрою та правового статусу людини і громадянина⁶⁰.

Аби зрозуміти сутність та важливість як правової основи державної

⁵⁹ Кириченко В.М., Куракін О.М. Порівняльне конституційне право: модульний курс. URL: http://pidruchniki.com/1428082448830/pravo/porivnyalne_konstitutsiyne_pravo

⁶⁰ Оніщенко О.В. Конституція України як основне джерело конституційного права України: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 20 с.

політики в сфері національної безпеки і оборони Конституції України, необхідно виокремити юридичні ознаки, притаманні цьому правовому акту:

1) Конституція України – Основний Закон України. Це нормативно-правовий акт, що володіє найвищою юридичною чинністю. Закони й інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України й повинні їй відповідати. Таким чином, Конституція України є основою чинного законодавства Української держави. Її норми перебувають у центрі системи права, забезпечують єдність і несуперечність норм права, закріплених у різних нормативно-правових актах;

2) найвища юридична сила Конституції України як характерна її властивість. Найвища юридична сила Конституції України проявляється двояким чином: по-перше, усі нормативно-правові акти приймаються органами, передбаченими Конституцією і у встановленому нею порядку; по-друге, її норми мають пріоритет над нормами законів і підзаконних нормативно-правових актів, тобто жоден нормативно-правовий акт держави не може вступати в суперечність з положеннями Конституції. Що стосується закріплення другого аспекту в тексті Основного Закону, то законодавець використав поняття «...закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати...»;

3) пряма дія норм Конституції України. До завдань Конституції не входить детальне врегулювання суспільних відносин, вона становить той фундамент, на якому ґрунтується національне законодавство. Проте це не означає, що вона має бути приречена на бездіяльність чи реалізовуватися лише через галузеве законодавство. Навпаки, у свідомості громадян і посадових осіб необхідно утверджувати, що Конституція України – це нормативно-правовий акт, який визначає поведінку суб'єктів права. Пряма дія норм Конституції України є однією з вирішальних умов інтеграції її правового змісту у соціальну практику;

4) Конституція України – юридична база поточного законодавства. З одного боку, Конституція – це свого роду несуча конструкція, на якій будується практично все законодавство, оскільки саме Конституція визначає характер поточного законодавства, процес правотворчості: встановлює, які основні акти приймають різні органи, їх назви, юридичну силу, порядок і процедуру прийняття законів. З іншого боку, регулятивна дія переважної більшості конституційних положень проявляється повною мірою тільки в єдиному комплексі з іншими нормами, закріпленими в поточному законодавстві. Конституційні норми зазвичай реалізуються не ізольовано, а в поєднанні, багатоступеневі, тому виникає складне переплетення конституційних та інших правовідносин.

Наведені вище ознаки підкреслюють значення Конституції України для усіх сфер діяльності держави та суспільства, зокрема, як підкреслювалося раніше, її роль у забезпеченні національної безпеки країни. Відповідно до статті 17 Конституції України захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості України покладається на Збройні Сили України; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні державні формування та правоохоронні органи держави; забезпечення

екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду Українського народу також є конституційним обов'язком держави⁶¹.

У Конституції України зазначені такі фундаментальні поняття, як: екологічна безпека (статті 16, 92), економічна та інформаційна, державна безпека (ст. 17), інтереси національної безпеки (статті 32, 34, 36, 39), забезпечення національної безпеки (ст. 44), основи національної безпеки (ст. 92), національна безпека, сфери національної безпеки, небезпека (ст. 106), особиста безпека (ст. 126), громадська безпека (ст. 138). Крім того, в ній передбачено створення і функціонування координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України - Ради національної безпеки і оборони України (ст. 107).

Практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення системи національної безпеки. Це знаходить своє підтвердження практично у всіх функціях конституції – установчої, організаційної, зовнішньополітичної, ідеологічної і, звичайно, юридичної⁶², а з іншого боку, основи національної безпеки є одним із найважливіших інститутів конституційно-правових відносин в Україні⁶³. Воно і зрозуміло, позаяк, як зазначає вчений, об'єктами конституційно-правих відносин є: суверенітет народу; державний і національний суверенітет; конституційний лад та його захист; права, свободи, обов'язки людини і громадянина; влада; волевиявлення народу, населення відповідної адміністративної одиниці; дії державних органів тощо.

Проте слід зазначити, що положення Конституції України також необхідно захищати на рівні національної безпеки. Приводом для цього є порушення конституційних норм, реалізовані і нереалізовані спроби нелегітимної модернізації Конституції, факти підміни конституційних норм політичною доцільністю, принизливе для особистості стан дотримання та захисту її прав і свобод, що мають місце в країнах сучасного світу⁶⁴.

Загальновизнаними гарантіями правової охорони конституції є: конституційний контроль; конституційно-правова відповідальність; гарантії стабільності конституції (особливий порядок прийняття конституції і внесення до неї змін)⁶⁵.

Конституційно-правова відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер, настає за скоєння конституційно-правового делікту та знаходить вияв у передбачених конституційно-правовими нормами особливих несприятливих наслідках для суб'єкта конституційного делікту. Це визначення конституційно-правової

⁶¹ Конституційне право України. Ужгород: Ліра, 2007. 372 с.

⁶² Лемак О.В. Конституційно-правові основи забезпечення національної безпеки в Угорщині: дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2017. 221 с. С.138-144.

⁶³ Цимбалістий Т.О. Конституційна юстиція в Україні: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 200 с. С.30.

⁶⁴ Савенко М. Конституційний контроль змін до Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 4-5. С. 179-184.

⁶⁵ Возгрін С. Конституційно-правова відповідальність, як особливий вид юридичної відповідальності URL: <http://intkonf.org/vozgrin-s-konstitutsiyno-pravova-vidpovidalnist-yak-osobliviy-vid-yuridichnoyi-vidpovidalnosti>

відповідальності в негативному значенні. В юридичній літературі формулюється також визначення позитивної конституційно-правової відповідальності, а саме – це відповідальна поведінка, відповідальне ставлення особи (органу) до своїх обов'язків, належне виконання своїх обов'язків, підзвітність, юридична компетентність. Порушення цих умов може призвести до настання позитивної конституційно-правової відповідальності. Юридично вона може наступати без вчинення конституційно-правового делікту⁶⁶.

У свою чергу, об'єктами національної безпеки є людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи; суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність⁶⁷.

Гарантії стабільності Конституції проявляються через передбачену статтею 159 Конституції України перевірку Конституційним Судом України законопроектів про внесення змін до Конституції щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Що стосується статті 157, то Конституційний Суд України перевіряє: 1) чи передбачають пропонувані зміни скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина; 2) чи не спрямовані вони на ліквідацію незалежності України, чи на порушення територіальної цілісності України; 3) чи не змінюється Конституція України в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Таким чином, конституційна безпека є складовою частиною національної безпеки, оскільки передбачає передусім безпековий стан конституційного ладу країни та основного акта, який його закріплює – Конституції, у тому числі усунення зловживання ним. З цього приводу С.А. Дімітрова зазначає, що заходи, які вживаються для її забезпечення, і особливо характер загроз конституційному ладу країни, дозволяють говорити про її «внутрішню» спрямованість, оскільки особливості забезпечення національної і державної безпеки, і заходи, які при цьому робляться, детермінуються більшою мірою загрозами зовнішнього характеру.

З іншого боку, національна безпека є невід'ємним інститутом конституційного права, оскільки до останнього входять й інші сфери формування та правового регулювання суспільних відносин у державі. Безперечно, будь-які заходи забезпечення національної безпеки не можуть здійснюватися поза правовим полем держави у спосіб та органами, не передбаченими законодавством. Оскільки Конституція є основою законодавства, то звідси витікає, що забезпечення національної безпеки є основною функцією Конституції, поряд із регулюванням інших сфер суспільних відносин. І навіть більше, оскільки порушення функціонування будь-якої правової та інституційної складової державного механізму може стати загрозою національній безпеці країни, роль Конституції в забезпеченні національної безпеки неможливо переоцінити.

⁶⁶ Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. О.О. Резнікова, В.Ю. Цюкало, В.О. Паливода, С.В. Дрьомов, С.В. Сьомін. К.: НІСД, 2015. 58 с.

⁶⁷ Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібник. К.: КНБ, 2009. 576 с.

Підсумовуючи, зазначимо, що удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони з урахуванням європейських стандартів ускладнюється застарілими підходами до забезпечення національної безпеки та визначення принципів організації і діяльності відповідних суб'єктів.

Доведено, що вся сукупність нормативно-правових актів, регулюючих діяльність сектору безпеки і оборони, як і окремі закони, узагальнюють функціонування певних напрямків забезпечення безпеки і оборони, регулюють діяльність як цілісних систем, так і підсистем в тій чи іншій сфері безпеки і оборони. Головним нормативно-правовим документом, який визначає базові засади організації і функціонування сектору безпеки і оборони, є Конституція України; також закони України «Про Збройні Сили України», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію», «Про Державну прикордонну службу», «Про Державне бюро розслідувань» та інші.

3.2. Нормативні акти центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони

Правове регулювання державної політики у сфері безпеки і оборони та адміністративно-правової діяльності суб'єктів безпеки і оборони здійснюються на основі різних нормативно-правових актів: Конституції України, законів, правових актів Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, міжнародних договорів, відомчих (галузевих) правових актів, рішень і розпоряджень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Всі законодавчі акти з питань правового регулювання забезпечення національної безпеки мають відповідати Конституції України, а всі інші, прийняті Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і громадськими об'єднаннями, – бути в межах чинного законодавства і спрямовані на виконання законів.

Базовим законом, регулюючим забезпечення національної безпеки України, є Закон України «Про основи національної безпеки України». В Законі відповідно до ст. 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначено основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантують суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Вказаним Законом визначено повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створена основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб

демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

У проєкті Закону України «Про національну безпеку України» визначено правові засади національної безпеки України та принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони, зокрема верховенство права, прозорість, підзвітність, законність функціонування сектору безпеки і оборони, єдине управління у сферах національної безпеки і оборони, дотримання норм міжнародного права в інтересах України, розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Законодавство України з питань забезпечення національної безпеки є значною мірою застарілим, а закладені у ньому норми щодо взаємодії і координації дій органів державної влади і силових структур як у мирний час, так і у кризові періоди не враховують особливості нового типу агресії, у ході якої широко використовуються не лише традиційні військові операції, але й різноманітні невоєнні сили та засоби боротьби⁶⁸. З огляду на таку ситуацію прийняття Закону України «Про національну безпеку України» є необхідним і актуальним, таким, що спонукає до оновлення всієї правової бази забезпечення національної безпеки України.

Законодавче (нормативно-правове) регулювання сектору безпеки України включає його нормативне регулювання і виконання правових норм як засобу управління стосовно сфери національної безпеки. Під цим розуміється також сприяння пошуку шляхів удосконалення існуючих та створюваних нових правових норм, необхідних для виконання принципово нових завдань в сфері національної безпеки. Це процес створення і підтримки в необхідних межах конструктивних організацій функціональних характеристик системи національної безпеки за допомогою впорядковуючого впливу нормативно-правових засобів.

Після проголошення незалежності та визнання міжнародною спільнотою України як нового учасника міжнародно-правових відносин Українська держава включилася у реалізацію світових правових процесів. Саме тому, як вже згадувалось, в ст. 9 Конституції України проголошено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після відповідних змін до Конституції України.

Статтею 2 Закону України «Про національну безпеку України» правову основу у сфері національної безпеки України становлять Конституція, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання законів інші нормативно-правові акти. З огляду на положення проєкту Закону України «Про національну безпеку України» систему законодавства в сфері національної

⁶⁸ Непублічний контроль і стандарти НАТО: що варто знати про новий закон про нацбезпеку URL: https://24tv.ua/zakon_pro_natsionalnu_bezpeku_ukrayini_2018_vse_pro_zakon_natsbezpeki_n933297.

безпеки можна визначити таким чином:

1) Конституція України, що визначає основні права, свободи та обов'язки людини та громадянина в сфері національної безпеки України, компетенцію, повноваження та коло суб'єктів їх забезпечення тощо;

2) закони України, що поділяються на рівні:

– основоположного напрямку, тобто закріплюють загальні засади формування, виконання та проведення політики національної безпеки;

– конструктивного напрямку, тобто ті в яких відображені основні норми діяльності державних органів і структур у процесі забезпечення національної безпеки в різних сферах національної безпеки;

– інституційного напрямку, тобто ті, що закріплюють основні завдання та форми діяльності державних органів у процесі забезпечення національної безпеки;

3) міжнародні договори, ратифіковані парламентом, що встановлюють правові засади міжнародного співробітництва в окремих сферах національної безпеки;

4) підзаконні нормативно-правові акти, що конкретизують та деталізують законодавчі норми щодо нейтралізації реальних та потенційних загроз у сфері національної безпеки України.

На найвищому рівні знаходяться норми Конституції України, які закріплюють концептуальні положення національної безпеки України (які були розглянуто у попередньому підрозділі дослідження). У Конституції України, окрім фундаментальних понять, таких як екологічна безпека, економічна та інформаційна, державна безпека, інтереси національної безпеки, забезпечення національної безпеки, основи національної безпеки, національна безпека, сфери національної безпеки, небезпека, особиста безпека, громадська безпека, передбачено створення і функціонування координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України – Ради національної безпеки і оборони України. У Конституції в загальній формі юридично закріплюються мета, функції, компетенція, принципи взаємодії державних і недержавних суб'єктів забезпечення національної безпеки України.

Роль Конституції України як правової основи забезпечення національної безпеки розглянуто у попередньому підрозділі, а тому в рамках цього підрозділу слід наголосити на інших складових у системі законодавчого регулювання сфер безпеки і оборони України.

Так, до законів першого (конструктивного) рівня, тобто таких, що закріплюють загальні засади формування, виконання та проведення політики національної безпеки, перш за все слід відносити Закон України «Про національну безпеку України».

В Законі наведено види загроз національним інтересам і національній безпеці України та основним напрямками державної політики, передбачено заходи, направлені на мінімізацію і нейтралізацію загроз у зовнішньополітичній; у сфері державної безпеки; у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України; у внутрішньополітичній; в економічній; у соціальній та гуманітарній; у науково-технологічній; в екологічній; в інформаційній. Норми закону

наводять перелік повноважень та основні функції Президента України, Верховної Ради України, Ради національної безпеки і оборони України, Міністра оборони України і Генерального штабу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Кабінету Міністрів України, Служби безпеки України, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування направлених на забезпечення національної безпеки та інших суб'єктів забезпечення безпеки і оборони. Контроль за реалізацією заходів у сфері національної безпеки здійснюється відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки і оборони України в межах їх повноважень, визначених Конституцією і законами України.

Важливу роль у забезпеченні правового регулювання діяльності сектору безпеки і оборони виконує Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Не маючи на початковому етапі законодавчо визначеної сфери діяльності та виходячи з конституційного положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, РНБОУ приймала до розгляду фактично необмежене коло питань – від вирішення проблем забезпечення обороноздатності до врегулювання проблем житлово-комунального господарства, обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів та ін.

Суттєвим недоліком Закону «Про основи національної безпеки України» є те, що більшість його положень мають декларативний, а не нормативно-правовий формально-визначений характер. Закон у своїй основі має складатися з правових норм, які встановлюють загальнообов'язкові правила поведінки (права та обов'язки) учасників суспільних відносин. В іншому випадку створюються умови для суб'єктивної оцінки змісту норм та критеріїв їх виконання.

Разом з тим нарівні із Законом України «Про національну безпеку України» слід зіставляти Стратегію національної безпеки України та Военну доктрину України, хоч вони затвердженні Указом Президента України. Проте за ступенем важливості визначених в них положень їх слід відносити саме до першого рівня законодавчого регулювання.

Так, Стратегія національної безпеки України спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, і Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5. Основними цілями цієї Стратегії є: 1) мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; 2) утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції

України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО⁶⁹.

У свою чергу, Воєнна доктрина України є системою поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. Воєнна доктрина ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, без'ядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, розвивають її положення за напрямками забезпечення воєнної безпеки та спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами.

На основі Закону України «Про національну безпеку України» будуть розроблені нові нормативно-правові акти, зокрема Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України та Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України.

У Загальних положеннях Закону України «Про національну безпеку України» дається таке визначення згаданих правових актів. Стратегія національної безпеки України – документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні завдання.

Стратегія воєнної безпеки України – документ, у якому викладається система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів⁷⁰.

Стратегія кібербезпеки України – документ довгострокового планування, що визначає загрози кібербезпеці України, пріоритети та напрями забезпечення кібербезпеки України з метою створення умов для безпечного функціонування

⁶⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

⁷⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №121/2021 від 25.03.2021 року. Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави⁷¹.

Стратегічний оборонний бюлетень України – документ оборонного планування, що розробляється за результатами оборонного огляду та визначає основні напрями реалізації воєнної політики України, стратегічні цілі розвитку та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів⁷².

Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини та громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз.

Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України – документ, що розробляється за результатами огляду оборонно-промислового комплексу України та визначає пріоритетні напрями державної військово-промислової політики, цілі реформи оборонно-промислового комплексу та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів⁷³.

До першого рівня законів слід відносити також Закон України «Про оборону України», який встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони⁷⁴.

Оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, за необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони.

До другого рівня законів, в яких відображено основні норми діяльності державних органів і структур у процесі забезпечення національної безпеки в різних сферах національної безпеки, слід відносити: закони України «Про організацію оборонного планування»; «Про правовий режим воєнного стану»; «Про правовий режим надзвичайного стану»; «Про боротьбу з тероризмом»; «Про правові засади цивільного захисту»; «Про зону надзвичайної

⁷¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України № 447/2021 від 26.08.2021 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>

⁷² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.09.2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». Указ Президента України № 473/2021 від 17.09.2021 року. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>

⁷³ Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 442-р від 20.06.2018 року. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>

⁷⁴ Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12>.

екологічної ситуації»; «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»; «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»; «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України»; «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав»; «Про участь у міжнародних миротворчих операціях»; «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання». В рамках цього дослідження детальний аналіз вказаних законів буде зайвим. Слід лише підкреслити, що в кожному з них визначено завдання щодо забезпечення національної безпеки країни шляхом регулювання окремих сфер діяльності суб'єктів сектору безпеки оборони.

Щодо третього (інституційного) рівня, який включає в себе закони, що закріплюють основні завдання та форми діяльності державних органів у процесі забезпечення національної безпеки, то до них слід відносити закони України: «Про Раду національної безпеки та оборони України»; «Про Національну поліцію України»; «Про Національну гвардію»; «Про розвідувальні органи України»; «Про Службу безпеки України»; «Про Державну прикордонну службу України»; «Про судоустрій та статус суддів»; «Про прокуратуру»; «Про Державне бюро розслідувань», «Про Збройні сили України»; «Про дипломатичну службу»; «Про Національне антикорупційне бюро України» та інші.

Наступним та не менш важливим блоком законодавчого регулювання національної безпеки та оборони України є міжнародні нормативно-правові акти та угоди.

Насамперед слід підкреслити, що Україна тісно співпрацює з міжнародними організаціями, які мають відношення до забезпечення безпеки і охорони. Міжнародні організації відіграють важливу роль у керівництві та реформуванні сфери безпеки. Вони надають інформацію та консультації; підвищують поінформованість з питань безпеки; фінансують навчання, програми та проекти з багатьох важливих питань, таких як технічні навички, керівництво сектором безпеки, нагляд, розбудова доброчесності. Міжнародні організації також відіграють провідну роль у процесі нормотворчості, забезпеченні підзвітності та верховенства права. Крім того, вони забезпечують канал зв'язку між урядами та суспільством, а також між різними країнами, іншими міжнародними органами та діячами, що займаються керівництвом та реформуванням сфери безпеки. Головною з таких міжнародних організацій є Організація Об'єднаних Націй (далі-ООН), діяльність якої спрямована на підтримання міжнародного миру та безпеки. Україна приділяє особливу увагу діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник власної зовнішньої політики. За практично 25 років своєї миротворчої діяльності Україна взяла участь у більш ніж 20 місіях ООН – від Гватемали до Тимор-Леште, від Хорватії до Мозамбіку, надавши ООН понад 34 тис. військовослужбовців і представників МВС.

У 2017 році близько 500 військовослужбовців Збройних Сил України та працівників Міністерства внутрішніх справ України брали участь у 7 миротворчих операціях ООН (на Кіпрі, у Косово, Кот-д'Івуарі, Ліберії, Судані та Південному Судані). Українська держава є одним з лідерів за кількістю наданих до операцій ООН з підтримання миру бойових та транспортних вертольотів. Окрім того, сьогодні Україна входить до складу таких органів ООН, як Комітет ООН з програми та координації, її представники працюють у Консультативному комітеті з адміністративних та бюджетних питань, Міжурядовій робочій групі експертів з міжнародних стандартів обліку та звітності, а також представник України є суддею Міжнародного трибуналу з морського права.

Україною було ратифіковано ряд нормативно-правових актів, прийнятих ООН, зокрема: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 1433-IV (1433-15) від 04.02.2004); Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 1000-ХІІ (1000-12) від 25.04.91); Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму (Конвенцію ратифіковано Законом № 3533-IV (3533-15) від 15.03.2006) та інші.

19 грудня 2016 року у ході 71-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено резолюцію «Стан з правами людини у Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» (A/RES/71/205), яка підтверджує суверенітет та територіальну цілісність України та визнає АР Крим і місто Севастополь тимчасово окупованою територією. Важливим елементом цього документа є застосування у термінології ООН визначення «окупаційна влада» щодо статусу РФ у Криму.

13 лютого 2017 року під головуванням України Рада Безпеки ООН одностайно ухвалила першу в історії резолюцію S/RES/2341 (2017) щодо захисту критичної інфраструктури від терористичних загроз. Документ, ініційований нашою державою та спрямований на підвищення ефективності міжнародних зусиль з протидії терористичним актам проти об'єктів критичної інфраструктури в рамках Глобальної контртерористичної стратегії ООН, став своєчасним реагуванням міжнародної спільноти на динамічні загрози з боку тероризму.

З 9 листопада 1995 року Україна є членом Ради Європи (далі – РЄ) та відповідно до Статуту РЄ представлена у всіх трьох головних органах Організації: Комітеті міністрів, Парламентській асамблеї та Конгресі місцевих та регіональних влад.

Ряд затверджених РЄ нормативно-правових актів були також ратифіковані Україною: Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (Конвенцію ратифіковано Законом № 2990-III (2990-14) від 17.01.2002); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97); Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (Конвенцію ратифіковано із заявою Законом № 252-V (252-16) від 18.10.2006).

Враховуючи процес асоціації України з Європейським Союзом, а також той факт, що ЄС виступає одним із найбільших донорів Плану дій Ради Європи, у Страсбурзі започатковано спеціальний консультативний механізм взаємодії делегацій України та ЄС при РЄ (28+1). У його рамках на постійній основі обговорюються актуальні питання здійснення реформ в Україні за участю Ради Європи. Україна як повноправний член цієї найбільшої всеєвропейської міжурядової організації відіграє важливу роль у її діяльності. У свою чергу, Рада Європи у численних рішеннях своїх головних органів – КМ РЄ, ПАРЕ, Конгресу місцевих і регіональних влад, а також у відповідних висновках Венеціанської комісії послідовно підтримує територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України («Рішення Ради Європи на підтримку територіальної цілісності та незалежності України») і надає практичну допомогу у процесі здійснення демократичних реформ.

Ще однією міжнародною організацією, учасником якої виступає Україна, є Організація з безпеки та співробітництва у Європі (далі – ОБСЄ). ОБСЄ є міжурядовою організацією, що об'єднує 57 країн-учасниць. Згідно з ОБСЄ factsheet, це форум для політичного діалогу з широкого кола питань безпеки та платформа спільних дій для покращення життя людей і громад. Її підхід до безпеки охоплює військово-політичний, економічний, екологічний і гуманітарний виміри. ОБСЄ допомагає подолати розбіжності та побудувати довіру між державами шляхом співпраці у попередженні конфліктів, врегулюванні криз і відновленні після конфліктів. ОБСЄ займається контролем озброєнь, тероризмом, добрим врядуванням, енергетичною безпекою, торгівлею людьми, демократизацією, свободою засобів масової інформації та питаннями національних меншин.

Не можна оминати і Організацію Північноатлантичного Договору (далі – НАТО). Роль НАТО у реформуванні сфери безпеки визначається процесом підготовки країн до членства та їх інтеграції до структур Альянсу після вступу. В НАТО демократичне керівництво сферою безпеки зробили одним з головних завдань при розширенні. Там же розроблено ряд програм, що мають підвищити дієвість та підзвітність оборонних інституцій. Крім того, такі програми, як Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB), програми боротьби з тероризмом, теж стосуються реформування сфери безпеки. Питання реформування сфери безпеки також включені у миротворчу діяльність НАТО. Крім того, НАТО приділяє все більше уваги реформуванню сил безпеки у таких країнах, як Україна. Всі ці заходи виглядають обнадійливо. Проте дехто вважає, що НАТО потрібен більш жорсткий і комплексний підхід до реформування сфери безпеки під час і після конфліктів, щоб забезпечити стабілізацію та реконструкцію.

6 лютого 2016 року Верховна Рада України ратифікувала Угоду між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус Представництва НАТО в Україні. Таку установу Альянс вперше відкрив саме в Україні. Також вперше в Україні у вересні 2015 року на Яворівському полігоні пройшли командно-штабні навчання з реагування на надзвичайні ситуації «Україна-2015», які відкривали Президент України та Генеральний секретар НАТО.

Задля забезпечення національної безпеки та оборони Україна співпрацює також зі: Світовим банком, який включає Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародну асоціацію розвитку (МАР); незалежною міжнародною організацією Transparency International, яка бере участь у керівництві та реформуванні сфери безпеки шляхом досліджень, навчань, політичних консультацій та аналізу, визначення стандартів, а також заходів розбудови спроможностей та іншими організаціями.

Наступною групою нормативно-правових актів у сфері безпеки та оборони є підзаконні нормативно-правові акти, що конкретизують та деталізують законодавчі норми щодо нейтралізації реальних та потенційних загроз в сфері національної безпеки України.

Підзаконні нормативно-правові акти – це результат нормотворчої діяльності компетентних органів держави (їх посадових осіб) та уповноважених на те державою громадських об'єднань. Такі акти зазвичай розвивають чи деталізують окремі положення законів. Розрізняють такі види підзаконних нормативно-правових актів залежно від суб'єктів, що їх видали: нормативні акти Президента України; нормативні акти Кабінету Міністрів України; нормативні акти міністерств, державних комітетів, інших органів центральної виконавчої влади зі спеціальним статусом; нормативні акти місцевих державних адміністрацій; нормативні акти органів місцевого самоврядування; нормативні акти відділів та управлінь відповідних центральних органів на місцях; нормативні акти керівників державних підприємств, установ, організацій на місцях; інші підзаконні нормативні акти.

За останні три роки в Україні було прийнято більше 200 підзаконних нормативно-правових актів, положення яких направлені на регулювання сектору безпеки та оборони України. Немає необхідності у роботі перелічувати їх всі, проте слід визначити основні з них.

Указ Президента України «Про посилення контролю за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань». Цим указом, з метою посилення контролю за діяльністю Збройних Сил України, інших військових формувань затверджено «Положення про здійснення контролю Президента України за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань». Метою контролю є визначення здатності об'єкта контролю, його структурних підрозділів виконувати завдання за призначенням та відповідності їх діяльності Конституції України, законам України, актам Президента України та Кабінету Міністрів України, рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указами Президента України. Контролю, відповідно до цього положення, підлягає діяльність Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління державної охорони України⁷⁵.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня

⁷⁵ Про посилення контролю за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента України № 84/2015 від 14.02.2014 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84/2015#Text>

2018 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики», уведене в дію указом Президента України від 17.03.2018.⁷⁶ Вказаним рішенням з метою забезпечення національної безпеки схвалено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо удосконалення окремих положень»; запропоновано Президентові України внести проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо удосконалення окремих положень» на розгляд Верховної Ради України; визначено ряд завдань для Кабінету Міністрів України. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 грудня 2016 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників», затверджене указом Президента України від 18.12.2016, яким з метою забезпечення стабільності фінансового ринку, а також захисту інтересів вкладників було запропоновано провести капіталізацію певних банківських установ за участю держави⁷⁷.

Таким чином, розглянувши законодавче регулювання національної безпеки і оборони України, можемо підкреслити, що саме Конституція України створила базу для подальшого розвитку законодавства, одним з напрямків якого є розвиток законодавства про національну безпеку.

Законодавче регулювання в сфері безпеки і оборони має базуватися на принципах верховенства права, відповідати чинній Конституції, а також виконувати поставлені задачі: концептуалізувати феномен національної безпеки як такої, визначивши її вихідні характеристики, параметри і чинники, загрози та небезпеки, параметри управлінських впливів; актуалізувати проблему побудови системи національної безпеки як найбільш ефективного засобу забезпечення національних інтересів; легітимізувати не тільки процес управління національної безпеки, але і функціонування самої системи забезпечення національної безпеки, яка має складатися із державної і недержавної підсистем забезпечення національної безпеки; активізувати діяльність уповноважених органів державної влади і недержавних структур в цьому напрямку; закласти фундамент для прогнозованої стабілізації геополітичної ситуації з метою максимальної реалізації українських національних інтересів; створити систему моніторингу для відстеження і своєчасної нейтралізації передумов, що створюють загрозу національним інтересам української нації; сприяти утворенню гнучкої системи корелюючих нормативно-правових актів, реалізація яких забезпечуватиме подальший розвиток України.

Однак, разом з тим, в умовах орієнтації на міжнародні стандарти, в тому числі й щодо забезпечення національної безпеки країни, законодавство України потребує вдосконалення з метою його адаптації до законодавства європейського,

⁷⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 1 березня 2018 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики». Указ Президента України № 72/2018 від 17.03.2018 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2018#n2>

⁷⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 грудня 2016 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників». Указ Президента України № 560/2016 від 18.12.2016 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560/2016#n2>

що, у свою чергу, забезпечить високу якість усієї єдності та внутрішньої погодженості законодавства про національну безпеку.

3.3. Нормативні акти органів місцевої виконавчої влади щодо забезпечення діяльності сфери сектору безпеки і оборони

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами України, актами Президента України, постановами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади у межах їх повноважень та органів виконавчої влади вищого рівня (стосовно районних державних адміністрацій).

Місцеві державні адміністрації і органи місцевого самоврядування діють в межах певних адміністративно-територіальних одиниць області, району, містах Києві і Севастополі, а в районах у містах, селищах, селах – органи місцевого самоврядування: ради, їх голови, старости та відповідний виконавчий апарат місцевого самоврядування.

Як органи виконавчої влади, так і органи місцевого самоврядування виконують власні і делеговані повноваження. Делеговані повноваження – це повноваження органів місцевого самоврядування, надані органам виконавчої влади за рішенням районних та обласних рад, а також повноваження органів виконавчої влади, які передаються відповідним органам місцевого самоврядування. Дії органів виконавчої влади (їх посадових осіб) та органів місцевого самоврядування (їх посадових осіб) здійснюються в межах їх повноважень і реалізуються через певні форми управління, встановлені законами. Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами.

Органи місцевої державної адміністрації й органи місцевого самоврядування мають виконувати у сфері безпеки і оборони різні повноваження, передбачені законодавством. Повноваження органів місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій в сфері забезпечення правопорядку і оборони вже були розглянуті в підрозділах 2.4 та 2.6 даного дослідження, а тому в даній частині доцільно розглянути лише зміст та призначення юридичних актів місцевої виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з питань безпеки і оборони. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» основні завдання місцевих державних адміністрацій полягають в тому, що вони в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують:

- 1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;
- 2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в містах компактного

проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;

- 4) підготовку та виконання відповідних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих

відповідними радами повноважень.

У статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування визначено як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Реалізація завдань і функцій місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, як стверджують Р.А. Калюжний і І.В. Атаманчук⁷⁸, юридично прирівнюється у відповідних формах управлінської діяльності, які визначають характер правовідносин у сфері управління в процесі здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності. Адміністративно-управлінська діяльність органів місцевої виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері безпеки і оборони може викликати різні юридичні наслідки, а може таких наслідків і не викликати. Наприклад, створення умов для виконання оборонного замовлення викликає низку юридичних наслідків, а проведення урочистої зустрічі демобілізованих воїнів – юридичних наслідків не викликає.

Вся організаційна діяльність органів місцевої влади і органів місцевого самоврядування як суб'єктів сектору безпеки і оборони носить адміністративно-процесуальний характер, обумовлена адміністративно-правовими нормами і має відповідати певним юридичним формам. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» на виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону забезпечують нормативно-правове регулювання власних і делегованих повноважень, голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники структурних підрозділів – накази.

Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами.

Акти місцевих державних адміністрацій, які відповідно до закону є

⁷⁸ Калюжний Р.А., Атаманчук І.В. Розвиток процесуального права України: моногр. К.: МП Леся, 2015. 188 с.

регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»⁷⁹.

Органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень відповідно до ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» ухвалюють нормативні акти у формі рішень.

Юридичні акти місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з питань забезпечення безпеки і оборони – це адміністративно-правові акти, які регулюють певні суспільні правовідносини у сфері безпеки і оборони в межах відповідної території обслуговування, або вирішують конкретні управлінські справи з розв’язанням завдань сектору безпеки і оборони, визначаючи поведінку суб’єкта безпеки і оборони чи правовідносин об’єкта безпеки і оборони. Юридичний акт місцевої державної адміністрації чи органу місцевого самоврядування в сфері забезпечення безпеки і оборони має владний, імперативний характер, виданий відповідно з установленою процедурою уповноваженим органом чи посадовою особою місцевої виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування або спільно ними. Такими юридичними актами, наприклад, Харківської обласної державної адміністрації і Харківської обласної ради є 38 обласних програм з соціально-економічного розвитку, забезпечення захисту прав і свобод людини, охорони публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, територіальної оборони, запобіганню антимонопольної діяльності, безпеки дорожнього руху та виконання бюджету, енергозбереження, охорони навколишнього середовища та інші, виконання яких тією чи іншою мірою забезпечує національну безпеку в регіональному вимірі. Регіональні програми, як правило, розробляються департаментами та іншими структурними підрозділами обласної державної адміністрації за участі депутатських комісій та громадськості, а затверджуються рішеннями обласної ради.

В 2017 році Харківська обласна рада прийняла загалом 272 рішення, зокрема з питань правозастосування, дотримання законності та правопорядку – 12, з питань оборони – 3, з питань охорони здоров’я та екологічних питань – 14, з питань соціально-економічного розвитку – 17, з питань бюджету – 12, з питань паливно-енергетичного комплексу, промисловості та дорожнього господарства – 12 та інші.

В 2018 році в Харківській області реалізується 32 обласні програми, серед яких:

- 1) Програма територіальної оборони Харківської області на період 2018-2019 років № 554-VIII від 7 грудня 2017 року; Регіональна програма протидії терористичній діяльності на території Харківської області на 2018 рік від 7 грудня 2017 року № 556-VII;
- 2) Антикорупційна програма Харківської обласної ради на 2017-2020 роки від 7 грудня 2017 року № 580-VII;

⁷⁹ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.

3) Програма розвитку інформаційного простору Харківської області на 2016-2020 роки від 4 лютого 2016 року № 52-VII;

4) Обласна програма надання підтримки учасникам антитерористичної операції для будівництва та придбання житла в Харківській області на 2016-2018 роки № 100-VII від 14 квітня 2016 року;

5) Комплексна регіональна програма забезпечення безпеки дорожнього руху на території Харківської області на 2018-2020 роки № 723-VII від 7 червня 2018 року;

6) Комплексна програма забезпечення публічної безпеки та порядку і протидії злочинності на території Харківської області на 2018-2019 рік від 01 березня 2018 року.

Кожна обласна програма як юридичний акт має відповідати певним вимогам, зокрема в ній мають бути вказані: ініціатор розроблення програми; нормативно-правові акти, що стали підставою для розроблення програми; розробник та співрозробники програми; відповідальні виконавці програми; учасники програми; визначення проблеми, на розв'язання яких спрямована програма; мета і завдання програми; заходи програми для досягнення її цілей; терміни виконання програми; результати, очікувані від виконання програми; фінансування програми; координація та контроль за виконанням програми.

У статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що рішення ради приймаються в певному порядку, порушення якого тягне за собою недійсність прийнятого юридичного акта. Юридичні акти місцевих державних адміністрацій та юридичні акти органів місцевого самоврядування мають відповідати загальним вимогам адміністративно-правових актів. За своєю юридичною силою юридичні акти з питань безпеки і оборони є підзаконними актами, тобто вони мають бути видані уповноваженим суб'єктом права (органом виконавчої влади, органом місцевого самоврядування чи їх посадовими особами) відповідно до і на підставі Конституції України, іншого закону, який регулює правовідносини у сфері безпеки і оборони, з метою їх забезпечення і виконання.

Юридичні акти органів місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування встановлюють обов'язкові правила поведінки учасників правовідносин, які виникають внаслідок прийняття такого юридичного акта, їх завдань і обов'язків з метою виконання конкретних приписів, передбачених юридичними актами.

Юридичні акти видаються з метою виконання заходів виконавчо-розпорядчої діяльності у сфері забезпечення інтересів безпеки і оборони, а їх виконання гарантується матеріально-фінансовим, інформаційним, кадровим забезпеченням, а у випадках, передбачених законом, – і примусовою силою держави.

Юридичні акти органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування мають носити творчий характер, оскільки вони спрямовані на оптимальне вирішення проблемних питань забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони в області, районі, місті, для чого потрібні глибокий аналіз фактичних даних, науковий підхід, прогнозування, оцінка очікувань від

виконання.

Адміністративно-правові акти місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування можуть бути нормативними, загальними, індивідуальними, колегіальними, змішаного характеру.

Рішення обласної, міської, районної та інших рад завжди є колегіальними, але ініціатор їх прийняття може бути індивідуальною особою. Голови рад можуть видавати розпорядження з організаційних, кадрових та інших питань забезпечення діяльності ради. Розпорядження голови місцевої державної адміністрації завжди є індивідуальним нормативно-правовим актом, хоч воно може готуватись колегіально. Навіть рішення колегії обласної чи районної державної адміністрації затверджується головою місцевої державної адміністрації індивідуально.

Адміністративно-правові акти місцевих державних адміністрацій видаються відповідно до Регламенту обласної (районної), а в містах Києві та Севастополі міської державної адміністрації.

Регламент Харківської обласної державної адміністрації передбачає порядок організації діяльності керівництва облдержадміністрації, структурних підрозділів-департаментів, управлінь, відділів, порядок внесення та розгляду проектів розпоряджень голови обласної державної адміністрації.

Регламентом встановлено, що організація роботи з документами, що містять інформацію з обмеженим доступом, в т.ч. стосовно діяльності з питань сектору безпеки і оборони, здійснюється в установленому законодавством порядку. Організація роботи з документами з грифом «Для службового використання» в обласній державній адміністрації здійснюється відповідно до Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання інформації закритого характеру від 09 червня 2011 року.

У Регламенті Харківської обласної державної адміністрації, який є адміністративно-правовим актом, вказано, що голова обласної державної адміністрації в межах своїх повноважень, на виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, власних і делегованих повноважень видає розпорядження.

Проекти розпоряджень голови обласної державної адміністрації (далі – проекти розпоряджень) готують структурні підрозділи обласної державної адміністрації, її апарату, а також територіальні органи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та районні державні адміністрації (далі – інші органи). Проекти розпоряджень підлягають обов'язковому погодженню із заінтересованими структурними підрозділами обласної державної адміністрації, а у разі потреби – з іншими органами. Заінтересовані структурні підрозділи обласної державної адміністрації, її апарату та інші органи за зверненням головного розробника у визначений ним строк беруть участь в опрацюванні та погодженні проекту розпорядження.

Проекти погоджуються шляхом їх візування керівниками структурних підрозділів обласної державної адміністрації, інших органів, першим заступником голови обласної державної адміністрації, заступниками голови та

заступником голови – керівником апарату обласної державної адміністрації у порядку, передбаченому Інструкцією з діловодства в Харківській обласній державній адміністрації. При цьому зазначається посада, ініціали та прізвище особи, яка візує проект розпорядження, а також дата візування.

Проекти розпоряджень голови обласної державної адміністрації, які розробляються на виконання актів законодавства, доручень Президента України та Прем'єр-Міністра України, погоджуються не пізніше ніж у дводенний строк після їх подання головним розробником.

У разі прийняття головою обласної державної адміністрації рішення про інформування населення стосовно проекту розпорядження текст інформаційного повідомлення передається до управління забезпечення доступу до публічної інформації Харківської обласної державної адміністрації для доведення його до відома населення. В той же час, якщо передбачається проведення публічного обговорення проекту розпорядження пропозицій та зауваження, що надійшли в процесі публічного обговорення проекту розпорядження, розглядаються головним розробником, узагальнюються та враховуються під час доопрацювання проекту. Головний розробник вносить проект розпорядження разом з довідкою, в якій зазначаються особи, що були залучені до такого обговорення, його результати, а також рішення щодо врахування пропозицій чи обґрунтування їх відхилення в цілому або частково. Проекти розпоряджень нормативно-правового характеру з питань, що стосуються функціонування місцевого самоврядування чи інтересів територіальних громад, підлягають погодженню в установленому порядку з органами місцевого самоврядування. У разі якщо проект розпорядження стосується розвитку конкретної адміністративно-територіальної одиниці або інтересів окремої територіальної громади, такий проект надсилається до відповідного органу місцевого самоврядування для розгляду і внесення пропозицій. Слід зазначити, що проекти розпоряджень підлягають обов'язковій правовій експертизі в юридичному відділі апарату обласної державної адміністрації. Проект розпорядження, у тексті якого містяться посилання на нормативно-правові акти, подається для проведення правової експертизи разом із текстами зазначених актів.

Вагоме місце посідає юридичний відділ апарату обласної державної адміністрації, оскільки він опрацьовує поданий проект розпорядження, зокрема проводить його правову експертизу, вносить поправки до вимог нормопроектувальної техніки, а також, у разі потреби, редагує проект розпорядження.

Доречно зауважити, що юридичний відділ апарату обласної державної адміністрації під час проведення експертизи: перевіряє проект розпорядження на відповідність Конституції та законам України, іншим актам законодавства; оцінює ефективність обраного правового шляху врегулювання проблеми; перевіряє проект розпорядження на відповідність вимогам, установленим цим Регламентом, а також повноту погодження із заінтересованими органами.

У разі виявлення невідповідності проекту розпорядження чи його окремих положень актам законодавства юридичний відділ апарату обласної державної адміністрації готує зауваження до такого проекту та повертає його на

доопрацювання; готує висновок.

На проєктах розпоряджень, що мають ознаки нормативно-правового та/або регуляторного акта, юридичним відділом апарату обласної державної адміністрації проставляється відмітка «Підлягає державній реєстрації». Розпорядження голови обласної державної адміністрації ненормативного характеру набирають чинності з моменту їх видання, якщо самими розпорядженнями не встановлено більш пізній строк набрання чинності. Розпорядження доводяться до їх виконавців та, у разі потреби, оприлюднюються.

Розпорядження голови обласної державної адміністрації нормативного характеру підлягають державній реєстрації у відповідних органах юстиції згідно з Положенням про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 року № 731⁸⁰.

Розпорядження голови обласної державної адміністрації нормативного характеру набирають чинності з моменту реєстрації, якщо самими актами не встановлено більш пізній строк введення у дію.

Розпорядження голови обласної державної адміністрації, що стосуються прав і обов'язків громадян або мають загальний характер, підлягають оприлюдненню і набирають чинності з моменту оприлюднення, якщо самими актами не встановлено більш пізній строк набрання чинності.

Проект розпорядження, який стосується життєвих інтересів широких верств населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці, прав, свобод і законних інтересів громадян, передбачає затвердження регіональних програм економічного, соціального, культурного розвитку, а також має важливе соціально-економічне значення для її розвитку, може бути винесений для публічного обговорення на будь-якому етапі підготовки шляхом опублікування у друкованих засобах масової інформації або доведення до відома населення в інший спосіб.

Рішення про проведення публічного обговорення проєкту розпорядження приймає голова обласної державної адміністрації на підставі пропозиції головного розробника або за власною.

У плані проведення публічного обговорення зазначається: які верстви населення та групи населення повинні брати участь в обговоренні; яких результатів необхідно досягти; які заходи передбачено здійснити в ході обговорення; строк проведення обговорення.

Завдання, рекомендації та пропозиції, отримані під час публічного обговорення проєкту розпорядження голови обласної державної адміністрації, аналізуються, уточнюються, оцінюються з метою їх врахування при доопрацюванні розпорядження.

Прикладом розпоряджень голови Харківської обласної державної

⁸⁰ Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерства інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>.

адміністрації з питань безпеки і оборони можуть бути розпорядження: «Про проведення місячника «Дні здоров'я для учасників антитерористичної операції» від 01 липня 2016 року, «Про об'єкти державної, комунальної та приватної власності Харківської області, у яких можливе розміщення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» від 01 жовтня 2016 року, «Про видачу ліцензій» від 29 березня 2018 року, «Про порядок проведення робіт у прикордонній смузі» від 15 липня 2016 року, «Про заборону відвідування населенням хвойних лісів і в'їзду лісів області транспортних засобів у період високої пожежної небезпеки протягом 2017 року» від 02 травня 2017 року, «Про затвердження Положення про територіальну підсистему єдиної державної системи цивільного захисту Харківської області» від 18 квітня 2016 року, «Про затвердження Положення про регіональну комісію з питань техногенно- екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій Харківської області» від 09 грудня 2015 року.

Районні державні адміністрації також можуть приймати адміністративно-правові акти з питань безпеки і оборони. Прикладом такого акта є розпорядження голови Первомайської районної державної адміністрації «Про організацію територіальної оборони Первомайського району Харківської області» від 22 вересня 2016 року, розпорядження голови Жидачівської районної державної адміністрації Львівської області «Про затвердження Положення про сектор з питань цивільного захисту Жидачівського району» від 24 січня 2013 року, розпорядження голови Теплинської райдержадміністрації Вінницької області «Про удосконалення структури та управління територіальною обороною району» від 25 січня 2017 року, розпорядження голови Шевченківської районної державної адміністрації в м. Києві «Про притягнення громадян на строкову військову службу в квітні-травні 2018 року» від 22 березня 2018 року, розпорядження голови Шевченківської районної державної адміністрації в м. Києві «Про затвердження спільного рішення керівництва Служби зовнішньої розвідки України про надання службових жилих приміщень» від 06 квітня 2017 року.

Юридичні акти державної виконавчої служби з питань безпеки і оборони як адміністративно-правові акти видаються в односторонньому порядку.

Індивідуальні адміністративно-правові акти не містять в собі норм права. Їх зміст направлений на вирішення конкретного, що має індивідуальний характер, питання управління.

Правові акти управління загального значення – накази, інструкції, постанови, розпорядження – як правило, містять будь-які короточасні приписи (про перенесення вихідного дня, про черговий притягнення на військову службу тощо) або загальні вимоги (посилити увагу до певної категорії справ, підвищити вимогливість, більш бережно ставитись до природи, економити ресурси і т.д.).

Особливості прийняття юридичних актів органами самоврядування полягають в тому, що рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере

участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

Рішення ради приймаються відкритим поіменним голосуванням, окрім випадків, передбачених пунктами 4 і 16 статті 26, пунктами 1, 29 і 31 статті 43 та статтями 55, 56 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», в яких рішення приймаються таємним голосуванням. Результати поіменного голосування підлягають обов'язковому оприлюдненню та наданню за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Рішення сільської, селищної, міської ради у п'ятиденний строк з моменту його прийняття може бути зупинено сільським, селищним, міським головою і внесено на повторний розгляд відповідної ради із обґрунтуванням зауважень. Рада зобов'язана у двотижневий строк повторно розглянути рішення. Якщо рада відхилила зауваження сільського, селищного, міського голови і підтвердила попереднє рішення двома третинами депутатів від загального складу ради, воно набирає чинності. Юридичні акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо органом чи посадовою особою не встановлено пізніший строк введення цих актів у дію.

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень приймає рішення. Рішення виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради. У разі незгоди сільського, селищного, міського голови (голови районної у місті ради) з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням та внести це питання на розгляд відповідної ради.

Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає розпорядження. Юридичні акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку. В актах та проектах актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування не може бути обмежено доступ до інформації про витрати чи інше розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним чи комунальним майном, у тому числі про умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримують ці кошти або майно, а також до іншої інформації, обмеження доступу до якої заборонено законом.

Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються у порядку, встановленому Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»⁸¹.

Індивідуальним актам органів виконавчої влади з питань сектору безпеки

⁸¹ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.

і оборони, так само як і нормативним актам іншого характеру, притаманні владність і під законність, вторинність відносно закону. Видання нормативних та індивідуальних актів – це основні правові форми здійснення місцевої виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки і оборони.

Однією з форм управлінської діяльності місцевих державних адміністрацій є проведення організаційних заходів. Організаційні заходи, не пов'язані з виданням правових актів, спрямовано на їх виконання. Органи місцевої виконавчої влади здійснюють безпосередні організаційні заходи у сфері безпеки і оборони стосовно: а) мети законодавчих та інших правових актів та власних правових актів або тих чи інших заходів; б) контролю виконання завдань та інспектування нижчих органів (посадових осіб); в) розроблення програм, підготовка та проведення нарад, конференцій; г) інструктування виконавців, організація та навчання тощо.

Поряд з організаційними заходами органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування з метою забезпечення виконання правових актів з питань безпеки і оборони здійснюють різноманітні матеріально-технічні операції, які носять допоміжний характер, їх основне призначення – обслуговування самого процесу реалізації правових актів з позицій фінансування, постачання, інформатизації тощо.

Юридичні акти місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування фактично є офіційним приписом, заснованим на законі, який породжує юридичні наслідки.

Юридичні акти встановлюють певні правила поведінки, які виражаються в обов'язках, завданнях, дозволах, заборонах. Їх норми спрямовано на захист прав і законних інтересів громадян, державних і недержавних організацій, охорону державної безпеки й громадського порядку тощо.

Юридичні акти місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування з організаційно-процедурних питань регулюються їх регламентами, які затверджуються відповідно їхніми керівниками. Такими є, наприклад, розпорядження голови обласної ради про проведення чергової сесії облради чи розпорядження голови облдержадміністрації про організацію засідання колегії облдержадміністрації, про організацію прийому громадян та розгляд їх звернень, про проведення виїзного засідання колегії облдержадміністрації, про проведення семінару-навчання з головами районних адміністрацій тощо.

Юридичні акти місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування приймаються відповідними суб'єктами тільки з тих питань, які знаходяться в межах їх компетенції і в порядку, встановленому законом. Прийняття правових (юридичних) актів в повсякденній діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування є формою реалізації цими установами і організаціями повноважень – як власних, так і делегованих, в тому числі у сфері забезпечення безпеки і оборони.

3.4. Документи довгострокового планування у сферах національної безпеки і оборони

З часу проголошення незалежності в Україні розпочалася розбудова Збройних Сил та інших суб'єктів сектора безпеки і оборони, а також формування національного законодавства у цій сфері.

Нині відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» (2018 р.) сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: *сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання*, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки.

До складу суб'єктів сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України.

Правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти.

Діяльність суб'єктів сектора безпеки і оборони перебуває під демократичним цивільним контролем. Система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється *Президентом України*; контролю, що здійснюється *Верховною Радою України*; контролю, що здійснюється *Радою національної безпеки і оборони України*; контролю, що здійснюється *Кабінетом Міністрів України*, органами виконавчої влади та *органами місцевого самоврядування; судового контролю та громадського контролю*. Цивільний контроль здійснюється за принципами *верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності*.

Предметом цивільного контролю є:

- дотримання вимог Конституції і законів України у діяльності органів сектору безпеки і оборони, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина;
- зміст і стан реалізації стратегій, доктрин, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки і оборони;
- стан правопорядку в органах сектору безпеки і оборони, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість необхідними запасами матеріальних

засобів та готовність до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період;

- ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки і оборони.

За період незалежності України феномен демократичного цивільного контролю набув активного розвитку, конституювавшись як невід'ємний атрибут діяльності сектора безпеки і оборони. Його основою стала розбудова цивільно-військових відносин, як однієї з рушійних сил демократизації та розбудови громадянського суспільства. Визначальним у цьому процесі був і продовжує залишатися громадянський чинник, який фактично формує цивільно-військову політику держави і створює умови для подальшого нарощування сутнісно-змістовної складової контролю.

Розгляд положень законодавства, норм міжнародного права й досвіду країн-членів ЄС і НАТО свідчить, що в Україні сформовано розгорнуту систему демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони, а також реалізовано базові положення рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо демократичного контролю за внутрішніми службами безпеки.

Згідно з Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України подальше вдосконалення системи демократичного цивільного контролю, посилення парламентського контролю, а також розвиток системи управління сектором безпеки і оборони мають здійснюватися на таких принципах:

- налагодження співпраці та ефективних стратегічних комунікацій сектора безпеки і оборони;

- залучення громадянського суспільства до ухвалення найважливіших стратегічних рішень з питань забезпечення національної безпеки;

- чітка регламентація діяльності в секторі безпеки і оборони, що гарантує стабільний розвиток держави;

- застосування адаптивних стратегій управління, які передбачають залучення незалежних експертних організацій.

З урахуванням важливості зазначеного та загальноєвропейських принципів формування і розвитку системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони у запропонованому збірнику наведено законодавчі акти, документи і матеріали, що регулюють організацію та діяльність суб'єктів сектора безпеки і оборони України, порядку здійснення демократичного цивільного контролю, міжнародні правові акти з питань захисту прав і свобод людини, а також рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо організації цивільного контролю над службами внутрішньої безпеки і військовою організацією держави.

Видання може бути корисним для фахівців сектора безпеки і оборони, вчених в галузі права національної безпеки та військового права, науково-педагогічних працівників, студентів, курсантів, аспірантів і докторантів профільних закладів вищої освіти.

Правове регулювання системи забезпечення безпеки є одним з елементів всієї системи і охоплює весь комплекс, пов'язаний з її формуванням і функціонуванням:

- об'єкти безпеки і суб'єкти її забезпечення;
- мета забезпечення безпеки;
- функції системи забезпечення безпеки;
- принципи забезпечення безпеки;
- -методи забезпечення безпеки;
- диверсифікація повноважень щодо забезпечення безпеки між державними та недержавними інститутами.

При правовому регулюванні враховуються основоположні норми, поняття і механізм безпеки (цілі, функції, принципи методи), об'єднання методологій комплексного міждисциплінарного підходу.

Необхідність детальної регламентації правового регулювання викликана потребами народу України у захисті та розвитку, наявністю великої кількості органів, відповідальних за прийняття та організацію виконання тих чи інших управлінських рішень у сфері безпеки, високою відповідальністю і їх великою цінністю, як для окремого індивіда, так і для держави в цілому.

Нормативно-правову основу формування і функціонування системи забезпечення національної безпеки України складають:

Конституція України, закони, укази і розпорядження Президента, постанови Кабінету Міністрів України;

відомчі нормативні акти, прийняті в межах компетенції тих чи інших органів відповідно до Конституції України;

загальновизнані принципи і норми міжнародного права, а також міжнародні договори і зобов'язання України. В Україні діє закон "Про основи національної безпеки України", одночасно діють численні закони, в тому числі, що регламентують діяльність спеціальних служб. До них належать такі:

Закон України «Про національну безпеку України»

Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003 р., втратив чинність 21.06.2018)

Закон України «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003 р., втратив чинність 21.06.2018)

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 6 травня 2015 року

«Про Стратегію національної безпеки України»

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 4 березня 2016 року

«Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»

Закон України «Про оборону України»

Закон України «Про Збройні Сили України»

Закон України «Про Національну гвардію України»
Закон України «Про Національну поліцію України»
Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»
Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»
Закону України «Про Службу безпеки України» № 3080 від 8.02.2020
Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України» № 3196 від 10.03.2020
Закон України «Про розвідувальні органи» Проект Закону України «Про розвідку»
Закон України «Про контррозвідувальну діяльність»
Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Закон України «Про боротьбу з тероризмом»

Фундаментальне значення має Концепція (основи державної політики) національної безпеки, схвалена Верховною Радою України 16 січня 1997. У ній викладена система поглядів на забезпечення в Україні безпеки особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у життєво важливих сферах життєдіяльності.

Водночас, що стосується Доктрин щодо окремих сфер життєдіяльності, то крім Військової доктрини в Україні не існує ніякої іншої доктрини.

Взагалі слід констатувати: поки в Україні відсутня видимість, а тим більше практичний вихід застосування комплексного міждисциплінарного підходу до формування правового поля забезпечення безпеки. І саме в цей, методологічно-хаотичний час, вважаємо більш вірним і концептуально виваженим запропонувати наступну ієрархію документів, що склали систему правового регулювання забезпечення безпеки.

Це, насамперед:

Стратегія національної безпеки - основоположний документ, в якому викладаються стратегічні цілі України по становленню її як Європейського лідера, і т.п.;

Концепція національної безпеки, повинна забезпечувати вирішення тих чи інших проміжних завдань, які знаходяться в Стратегії;

Доктрина, формується на підставі Стратегії та Концепції і охоплює значно вужче коло суспільних відносин, які обмежуються конкретною сферою життєдіяльності людини. Вона розвиває і уточнює положення Стратегії та Концепції і носить більш предметний зміст, зміщуючи акцент не стільки на декларуванні та викладенні певних положень, скільки на окресленні конкретних механізмів вирішення цих проблем. Тому обов'язково повинен бути розроблений набір доктрин національної безпеки, серед них можна назвати наступні: інформаційна, екологічна, фінансова, соціальна, енергетична, воєнна доктрина і т.д.

РОЗДІЛ 4. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони.

До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

4.1. Президент України, як верховний головнокомандувач Збройних сил України та керівник у сферах національної безпеки і оборони

Керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, який:

- 1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку;
- 2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;
- 3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення;
- 4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони;

5) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони;

7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України;

8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;

10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування;

11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

14) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

15) присвоює вищі військові звання та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

16) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Контроль, що здійснюється Президентом України:

Відповідно до статей 106 і 107 Конституції України Президент України здійснює контроль за сектором безпеки і оборони як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України та створювані ним у разі необхідності консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби

4.2. Рада національної безпеки і оборони України, як координаційний орган у сферах національної безпеки і оборони

Рада національної безпеки і оборони України здійснює контроль за сектором безпеки і оборони на підставі статті 107 Конституції України у порядку і в межах компетенції, визначених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Контроль за виконанням рішень Ради національної безпеки і оборони України здійснює Секретар Ради національної безпеки і оборони України. Рада національної безпеки і оборони України інформує громадськість про свою діяльність через офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України та через медіа.

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до цього Закону своїм рішенням, що вводиться в дію указом Президента України, затверджує Регламент Ради національної безпеки і оборони України.

Компетенція Ради національної безпеки і оборони України

Відповідно до функцій, визначених Конституцією України та Законом «Про Раду національної безпеки і оборони України» Рада національної безпеки і оборони України:

1) розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України та належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо:

- визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;

- проектів державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони;

- удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;

- проекту Закону України про Державний бюджет України та пропозицій до Бюджетної декларації по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України;

- матеріального, фінансового, кадрового, організаційного та іншого забезпечення виконання заходів з питань національної безпеки і оборони;

- заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;

- доручень, пов'язаних з вивченням конкретних питань та здійсненням відповідних досліджень у сфері національної безпеки і оборони, органам виконавчої влади та науковим закладам України;

- залучення контрольних, інспекційних та наглядових органів, що функціонують у системі виконавчої влади, до здійснення контролю за своєчасністю та якістю виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України;

- забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України, аналізу на її основі стану і тенденції розвитку подій, що відбуваються в Україні і в світі, визначення потенційних та реальних загроз національним інтересам України;

- питань оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях, оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації;

- невідкладних заходів із розв'язання кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України;

- необхідності примусового відчуження або вилучення рухомого майна, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території;

2) координує виконання прийнятих Радою національної безпеки і оборони України рішень, введених в дію указами Президента України, і здійснює поточний контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, подає Президентові України відповідні висновки та пропозиції;

3) залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності;

4) ініціює розроблення нормативних актів та документів з питань національної безпеки і оборони, узагальнює практику їх застосування та результати перевірок їх виконання;

5) координує і контролює переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного чи надзвичайного стану;

6) координує і контролює діяльність органів місцевого самоврядування в межах наданих повноважень під час введення воєнного чи надзвичайного стану;

7) координує та контролює діяльність органів виконавчої влади по відбиттю збройної агресії, організації захисту населення та забезпеченню його життєдіяльності, охороні життя, здоров'я, конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, підтриманню громадського порядку в умовах воєнного та надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України (примітка: «кризовою ситуацією вважається крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні»);

8) координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки і оборони;

9) приймає рішення про визнання особи такою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), а також про виключення особи з Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів);

10) веде Реєстр осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів).

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110 і 111 Конституції України виконання обов'язків Голови Ради національної безпеки і оборони України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України.

Склад Ради національної безпеки і оборони України

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

Членами Ради національної безпеки і оборони України можуть бути керівники інших центральних органів виконавчої влади, а також інші особи, визначені Президентом України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України і безпосередньо йому підпорядковується. Правовий статус Секретаря Ради національної безпеки і оборони України як державного службовця визначається Президентом України відповідно до Закону України «Про державну службу».

Секретар Ради національної безпеки і оборони України забезпечує організацію роботи і виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України має заступників, які за його поданням призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України.

На посади Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників можуть призначатися як цивільні особи, так і військовослужбовці.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України та його заступники несуть відповідальність за порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)».

Інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Ради національної безпеки і оборони України здійснює її апарат, який підпорядковується Секретареві Ради національної безпеки і оборони України.

Апарат Ради національної безпеки і оборони України є юридичною особою.

Посадові особи апарату Ради національної безпеки і оборони України є державними службовцями.

Основною організаційною формою діяльності Ради національної безпеки і оборони України є її засідання.

На засіданнях Ради національної безпеки і оборони України її члени голосують особисто. Делегування ними обов'язку бути присутніми на засіданні Ради національної безпеки і оборони України іншим особам не допускається.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

На запрошення Голови Ради національної безпеки і оборони України у її засіданнях можуть брати участь голови комітетів Верховної Ради України, інші народні депутати України, керівники центральних органів виконавчої влади та інші особи, які не є членами Ради національної безпеки і оборони України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України приймаються не менш як двома третинами голосів її членів.

Голова Верховної Ради України може висловлювати думку щодо прийнятих рішень, яка протоколюється.

Прийняті рішення вводяться в дію указами Президента України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введені в дію указами Президента України, є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади.

Голова Ради національної безпеки і оборони України:

1) спрямовує діяльність і здійснює загальне керівництво роботою Ради національної безпеки і оборони України;

2) затверджує перспективні та поточні плани роботи Ради національної безпеки і оборони України, час і порядок проведення її засідань;

3) особисто головує на засіданнях Ради національної безпеки і оборони України;

4) дає доручення членам Ради національної безпеки і оборони України, пов'язані з виконанням покладених на неї функцій;

5) заслуховує поточну інформацію Секретаря Ради національної безпеки і оборони України про хід виконання її рішень, у разі необхідності виносить питання про стан виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України на її засідання;

6) затверджує Положення про апарат Ради національної безпеки і оборони України, його структуру і штатну чисельність за поданням Секретаря Ради національної безпеки і оборони України;

7) здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Члени Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) вносять до Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо розгляду будь-яких питань, що входять до її компетенції;
- 2) здійснюють попередню підготовку питань та беруть участь у їх розгляді Радою національної безпеки і оборони України;
- 3) вносять зауваження та пропозиції, голосують з питань, що розглядаються Радою національної безпеки і оборони України;
- 4) висловлюють у разі потреби свою окрему думку щодо проектів рішень Ради національної безпеки і оборони України;
- 5) беруть участь у плануванні роботи Ради національної безпеки і оборони України;
- 6) координують та контролюють у межах своїх посадових повноважень виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України;
- 7) визначають трьох осіб для включення до складу Конкурсної комісії з призначення Директора Бюро економічної безпеки України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України:

- 1) готує пропозиції щодо перспективного і поточного планування діяльності Ради національної безпеки і оборони України;
- 2) подає на розгляд Президента України проекти актів Президента України про введення в дію рішень Ради національної безпеки і оборони України, в тому числі стосовно пропозицій і рекомендацій по реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- 3) організовує роботу, пов'язану з підготовкою та проведенням засідань Ради національної безпеки і оборони України та контролем за виконанням прийнятих нею рішень;
- 4) інформує Президента України та членів Ради національної безпеки і оборони України про хід виконання рішень Ради;
- 5) координує діяльність робочих та консультативних органів Ради національної безпеки і оборони України;
- 6) за дорученням Голови Ради національної безпеки і оборони України представляє позицію Ради національної безпеки і оборони України у Верховній Раді України, у відносинах з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, з політичними партіями і громадськими організаціями та медіа, з міжнародними організаціями.
- 7) подає на затвердження Голові Ради національної безпеки і оборони України Положення про апарат Ради національної безпеки і оборони України, його структуру та штатну чисельність;
- 8) здійснює у період між засіданнями Ради національної безпеки і оборони України координацію і контроль за виконанням центральними та місцевими органами виконавчої влади, правоохоронними органами, військовими формуваннями рішень Ради національної безпеки і оборони України, введених в дію указами Президента України;
- 9) організовує роботу Ставки Верховного Головнокомандувача у разі її утворення;
- 10) бере участь у розгляді пропозицій щодо кандидатур на посади в

органах державної влади, діяльність яких пов'язана з питаннями національної безпеки і оборони України і які призначаються на посаду Президентом України або за погодженням із Президентом України; вносить на розгляд Президента України пропозиції щодо призначення і звільнення керівництва військових формувань, правоохоронних органів у межах повноважень Президента України;

11) подає пропозиції Президенту України щодо призначення заступників Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та розподілу обов'язків між ними;

12) вносить на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо проекту Закону України про Державний бюджет України та пропозиції до Бюджетної декларації по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони.

Робочі та консультативні органи Ради національної безпеки і оборони України

Для опрацювання і комплексного вирішення проблем міжгалузевого характеру, забезпечення науково-аналітичного та прогнозного супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України за її рішенням в рамках коштів, передбачених Державним бюджетом України, можуть утворюватися міжвідомчі комісії, робочі та консультативні органи.

Функції та повноваження цих органів визначаються окремими положеннями, які затверджує Президент України.

Фінансування діяльності Ради національної безпеки і оборони України здійснюється за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України окремим рядком.

4.3. Верховна рада України, як суб'єкт забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони

У межах повноважень, наданих відповідно до Конституції України, сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю (далі - цивільний контроль).

Система цивільного контролю складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського нагляду.

Правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти.

Верховна Рада України відповідно до статті 85 Конституції України здійснює парламентський контроль та приймає закони України, які визначають і регулюють діяльність органів сектору безпеки і оборони та їхні повноваження, а

також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання.

Верховна Рада України відповідно до статті 89 Конституції України створює комітети Верховної Ради України, до повноважень яких належить, зокрема, забезпечення контролю за діяльністю органів сектору безпеки і оборони.

З метою гарантування неухильного і безумовного дотримання державними органами спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронними органами спеціального призначення та розвідувальними органами вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки створюється комітет Верховної Ради України, до повноважень якого належить забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю цих органів. Завдання та повноваження цього комітету Верховної Ради України визначаються законом.

Для вивчення, підготовки і попереднього розгляду окремих питань у сферах національної безпеки і оборони, а також діяльності сектору безпеки і оборони Верховна Рада України в межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії, а для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, - тимчасові слідчі комісії, які діють у порядку, встановленому законом.

Відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, повноваження якого визначаються законом.

Кабінетом Міністрів України, Службою безпеки України, Управлінням державної охорони України подаються до Верховної Ради України щорічні письмові звіти про діяльність складових сектору безпеки і оборони.

У разі необхідності Верховна Рада України може проводити відповідно до Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», парламентські слухання з питань національної безпеки і оборони, що становлять суспільний інтерес і потребують законодавчого врегулювання.

Верховна Рада України відповідно до Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», може офіційно запросити або вимагати присутності на пленарному засіданні Верховної Ради України для заслуховування посадових чи службових осіб органів сектору безпеки і оборони.

4.4. Кабінет міністрів України, як суб'єкт забезпечення функціонування сектору безпеки і оборони

Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів

Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

Кабінет Міністрів України відповідно до статей 113, 116, 117 Конституції і законів України здійснює контроль за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики у сферах національної безпеки і оборони, звітує з цих питань перед Президентом України і Верховною Радою України.

Кабінет Міністрів України забезпечує цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших органів виконавчої влади, які входять до сектору безпеки і оборони України.

Основні завдання Кабінету Міністрів України

1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;

2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;

3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;

5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;

6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю.

Основні повноваження Кабінету Міністрів України у сфері національної безпеки та обороноздатності:

здійснює заходи щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;

здійснює заходи щодо зміцнення національної безпеки України, розробляє та

затверджує державні програми з цих питань;

здійснює заходи щодо забезпечення боєздатності Збройних Сил України, визначає у межах бюджетних асигнувань на оборону чисельність громадян України, які підлягають призову на строкову військову службу;

вживає заходів щодо забезпечення обороноздатності України, оснащення Збройних Сил України та інших утворених відповідно до закону військових формувань;

забезпечує соціальні і правові гарантії військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей;

здійснює керівництво єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки та переведенням її на режим роботи в умовах надзвичайного чи воєнного стану;

забезпечує здійснення заходів із запобігання загрозам безпеці критичної інфраструктури та забезпечення безпеки критичної інфраструктури;

забезпечує планування відновлення функціонування критичної інфраструктури у випадках надзвичайних ситуацій, яким не можна запобігти;

забезпечує стійкість критичної інфраструктури до ідентифікованих загроз і небезпек;

вирішує питання забезпечення участі військовослужбовців України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у порядку, визначеному законом;

визначає пріоритетні напрями розвитку оборонно-промислового комплексу;

4.5. Функції органів місцевого самоврядування та громадського об'єднання як складових сектору безпеки і оборони

Верховна Рада Автономної Республіки Крим і Рада міністрів Автономної Республіки Крим забезпечують на території Автономної Республіки Крим здійснення цивільного контролю за виконанням підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, службовими (посадовими) особами і громадянами законів України, інших нормативно-правових актів з питань національної безпеки і оборони, інформують із цих питань громадськість у порядку, визначеному цим та іншими законами України.

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією і законами України:

1) заслуховують, за потреби, доповіді посадових осіб правоохоронних органів, що знаходяться на відповідній території, про виконання вимог законодавства щодо забезпечення громадської безпеки та правопорядку;

2) контролюють стан допризовної підготовки і відбору громадян на військову службу, правового і соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, учасників бойових дій та членів їх сімей;

3) взаємодіють з органами військового управління під час планування та проведення (в умовах присутності цивільного населення) потенційно небезпечних заходів за участю особового складу Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та

правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій, а також ліквідації їх наслідків;

4) інформують громадськість, зокрема через медіа, про свою діяльність у виконанні завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони. Для здійснення цивільного контролю органи місцевого самоврядування можуть створювати депутатські комісії, а в місцевих органах виконавчої влади можуть створюватися відповідні підрозділи.

Громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів у порядку, встановленому Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» та іншими законами України. Сфера громадського нагляду може бути обмежена виключно Законом України «Про державну таємницю».

Громадським об'єднанням, зареєстрованим у встановленому законом порядку, гарантується відповідно до Конституції і законів України, а також статутних положень можливість:

1) отримувати в установленому порядку від державних органів, зокрема від керівників складових сектору безпеки і оборони, інформацію з питань діяльності складових сектору безпеки і оборони, крім інформації з обмеженим доступом;

2) здійснювати дослідження з питань національної безпеки і оборони, публічно презентувати їх результати, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо;

3) проводити громадську експертизу проєктів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції для розгляду відповідним державним органам;

4) брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань діяльності і розвитку сектору безпеки і оборони, питань правового і соціального захисту військовослужбовців та працівників розвідувальних та правоохоронних органів, зокрема звільнених у запас чи відставку, учасників бойових дій та членів їх сімей.

Медіа, висвітлюючи питання національної безпеки і оборони, інформують суспільство про стан захисту національних інтересів України.

З метою систематичного інформування суспільства про діяльність сектору безпеки і оборони України, забезпечення обґрунтованості рішень державних органів з питань національної безпеки і оборони, про стан виконання заходів розвитку сектору безпеки і оборони періодично, але не рідше ніж раз на три роки, органами сектору безпеки і оборони видаються «Білі книги» або інші аналітичні документи (огляди, національні доповіді тощо).

РОЗДІЛ 5. ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

5.1. Служба безпеки України

Служба безпеки України є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку.

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці

Служба безпеки України підпорядковується Президентові України та підконтрольна Верховній Раді України.

Службу безпеки України очолює Голова Служби безпеки України, який призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України.

Голова Служби безпеки України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України.

Повноваження Служби безпеки України визначаються законодавством України.

Згідно з чинним законодавством на Службу безпеки України покладаються такі обов'язки:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

2) здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном;

3) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

4) здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України;

5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;

6) здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;

7) брати участь у розробці і здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та інших актів законодавства заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та здійснення контролю за додержанням порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв, що містять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво-важливим інтересам України;

8) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;

9) у межах визначеної законодавством компетенції забезпечувати захист особистої безпеки громадян і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі надходження від них, членів їх сімей та близьких родичів заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; брати участь у реабілітації і поновленні прав незаконно репресованих осіб;

10) сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України;

11) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;

12) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень;

13) брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил, приймати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю або особі без громадянства, про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну;

14) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;

15) виконувати за дорученням Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави;

17) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт;

18) забезпечувати внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством;

19) здійснювати функцію технічного регулювання у сфері спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації;

20) здійснювати за участю Міністерства закордонних справ України міжнародне співробітництво щодо подання пропозицій до комітетів Ради Безпеки ООН та до іноземних держав про включення (виключення) фізичних або юридичних осіб та організацій до відповідних санкційних переліків та розгляду запитів іноземних держав про включення (виключення) до (з) переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції (ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України»).

Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків відповідно Закону України «Про Службу безпеки України» надається право:

1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

2) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці;

3) одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, здійснюється в порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України»;

4) входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

4-1) складати протоколи та розглядати справи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи;

6) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення кримінальних правопорушень, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

7) виключно при безпосередньому припиненні кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в жилі, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

9) здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин;

10) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також жилими та іншими приміщеннями громадян;

11) направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства і організації за ініціативою їх керівників;

12) в інтересах контррозвідки і оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Службу безпеки України Законом України «Про Службу безпеки України»;

13) морально і матеріально заохочувати співробітників Служби безпеки України та інших осіб за заслуги по забезпеченню державної безпеки; представляти їх у встановленому порядку до державних нагород;

14) позачергово придбавати квитки на всі види транспорту незалежно від наявності місць і поселятися в готелях при пред'явленні посвідчення про відрядження;

15) безплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), залізничного та водного транспорту

приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

16) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

У разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають також право:

1) одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від митних органів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірених копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи. Отримання від банків відомості, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Документи та інформація повинні бути подані негайно, а якщо це неможливо – не пізніше як протягом 10 діб;

2) залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів;

3) одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом, Офісом Генерального прокурора, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України;

4) подавати за матеріалами оперативно-розшукової діяльності до суду заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також за наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України;

5) входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон та митниць, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;

6) за постановою слідчого та з санкції відповідного прокурора по нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а у невідкладних випадках – з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які

можуть бути використані в розкритті та розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

7) ініціювати в судовому порядку згідно із законом питання про включення (виключення) фізичних або юридичних осіб та організацій до (з) переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції;

8) ініціювати в судовому порядку питання надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, за зверненням особи, яка може документально підтвердити наявність виняткових умов, викладених у відповідних резолюціях Ради Безпеки ООН, або потреби в покритті основних та надзвичайних витрат.

5.2. Міністерство оборони України

Міністерство оборони України (Міноборони) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міноборони є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період.

Міноборони є центральним органом виконавчої влади та військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили та Державна спеціальна служба транспорту.

Міноборони є уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі державної авіації.

Міністерство оборони України очолює Міністр оборони України, який є членом Кабінету Міністрів України.

Міністр оборони України підпорядковується Президентові України як Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України.

Міністр оборони України підзвітний Верховній Раді України.

Міністр оборони України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України і відповідає за формування державної політики у сфері оборони, оборонне планування, програмний та ресурсний менеджмент, військову кадрову політику, ефективне та належне використання оборонних ресурсів, всебічне забезпечення життєдіяльності, функціонування, розвиток та застосування Збройних Сил України.

Міністр оборони України призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України з числа цивільних осіб.

Міністр оборони України здійснює керівництво Міністерством оборони України, військово-політичне і адміністративне керівництво Збройними Силами

України безпосередньо та через першого заступника Міністра оборони України, заступників Міністра оборони України, а також через Головнокомандувача Збройних Сил України.

Перший заступник Міністра оборони України та заступники Міністра оборони України призначаються на посади з числа цивільних осіб.

Основними завданнями Міністерства оборони України є:

1) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період щодо:

організації в силах оборони заходів оборонного планування;

визначення засад воєнної, військової кадрової та військово-технічної політики у сфері оборони;

2) здійснення військово-політичного та адміністративного керівництва Збройними Силами;

2¹) забезпечення формування та реалізація державної політики з питань національного спротиву;

3) здійснення в установленому порядку координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони;

4) забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної політики з оборонних питань, що пов'язані з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави;

5) координація діяльності Державної спеціальної служби транспорту для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період.

Міністерство оборони України відповідно до покладених на нього завдань:

1) розробляє проекти законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України;

2) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та вносить їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України, забезпечує їх виконання у Збройних Силах;

2¹) здійснює підготовку та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), що вносяться Кабінетом Міністрів України на розгляд Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про санкції», та бере участь у формуванні, реалізації та моніторингу ефективності державної санкційної політики з питань, що належать до його компетенції;

3) готує в межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України;

4) провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави;

4¹) координує створення та розвиток ефективної системи стратегічних комунікацій у Міноборони та Збройних Силах як складової загальнодержавної системи стратегічних комунікацій, забезпечення її стійкості та адаптивності до реагування на виклики та загрози;

4²) бере участь у виконанні завдань державної інформаційної політики у сфері оборони, інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та на протидію інформаційним операціям агресора (противника);

5) бере участь у проведенні аналізу воєнно-політичної обстановки, прогнозуванні, виявленні та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України;

6) планує та здійснює заходи щодо протидії і нейтралізації воєнно-політичних ризиків, викликів, загроз застосування воєнної сили проти України;

6¹) розробляє структуру та порядок розроблення плану оборони України, організовує розроблення його складових;

7) розробляє в установленому порядку Стратегію воєнної безпеки України і зміни до неї та бере участь у підготовці і періодичному уточненні Стратегії національної безпеки України, доктрин, концепцій, стратегій і програм у сфері національної безпеки;

8) розробляє з урахуванням пропозицій центральних органів виконавчої влади Стратегічний оборонний бюлетень України на довгострокову перспективу, здійснює міжвідомчу координацію проведення оборонного огляду в Україні;

9) бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує в установленому порядку перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів;

10) розробляє проекти оборонних державних цільових програм з метою посилення обороноздатності держави, здійснює загальне керівництво і контроль за їх розробленням та виконанням передбачених у них завдань і заходів;

11) забезпечує проведення мобілізації та демобілізації в Збройних Силах і бере участь у забезпеченні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України (далі - інші військові формування);

12) подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо визначення на особливий період потреб Збройних Сил, інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання, з урахуванням економічних можливостей держави;

13) подає до Мінекономіки пропозиції щодо мобілізаційних завдань (замовлень) із створення, виробництва та ремонту озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів з урахуванням визначених потреб Збройних Сил та інших військових формувань на особливий період;

14) організовує планування, методологічне, методичне, наукове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах;

15) подає Держрезерву пропозиції щодо створення, обслуговування та зберігання матеріальних цінностей державного резерву на підприємствах, в установах і організаціях, які належать до сфери управління Міноборони;

16) забезпечує дотримання підприємствами, установами і організаціями, які здійснюють поставку військової продукції для Збройних Сил, вимог законодавства з питань формування, зберігання і використання запасів матеріальних цінностей державного резерву;

17) подає Мінекономіки пропозиції щодо створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації та реалізації мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах і організаціях, які належать до сфери управління Міноборони;

18) забезпечує в установленому порядку функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів;

19) подає Кабінетові Міністрів України проект мобілізаційного плану Збройних Сил та інших військових формувань;

20) укладає в установленому порядку договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ним до виконання таких завдань (замовлень), і підприємствами, які здійснюють поставку військової продукції;

21) здійснює контроль за станом мобілізаційної готовності у Збройних Силах та за підготовкою підприємств, установ і організацій до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) для задоволення потреб Збройних Сил та інших військових формувань;

22) забезпечує створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

23) забезпечує життєдіяльність Збройних Сил, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, босздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань, застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, підтримання справності, технічної придатності, проведення ремонту та модернізації зазначеного озброєння і техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил у межах коштів, передбачених державним бюджетом, і здійснює контроль за їх ефективним використанням, організовує виконання робіт і надання послуг в інтересах Збройних Сил;

24) організовує через Генеральний штаб Збройних Сил залучення Збройних Сил до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та здійснення у межах повноважень, передбачених законом, заходів щодо забезпечення екологічної безпеки в Збройних Силах;

25) перевіряє стан всебічного забезпечення, бойової та мобілізаційної готовності Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту;

26) виступає державним замовником і формує відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил потреб, вимог та пріоритетів під час здійснення оборонних закупівель пропозиції до зведеного трирічного плану закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями, складає та затверджує трирічний та річний плани закупівель

товарів, робіт і послуг оборонного призначення, надає тактико-технічні (технічні) завдання виконавцям державних контрактів (договорів) з оборонних закупівель;

26¹) забезпечує відповідно до законодавства виконання функцій уповноваженого органу з державного гарантування якості, головного органу у сфері здійснення оборонних закупівель та державного замовника у сфері оборони;

26²) залучається в межах повноважень, визначених законом, до участі у здійсненні заходів державного експортного контролю;

27) затверджує вимоги щодо якісних характеристик озброєння і військової техніки та розрахункову кількість основних видів номенклатури озброєння і військової техніки, необхідних для оснащення Збройних Сил та інших військових формувань, згідно з визначеними ними потребами та пріоритетами;

28) організовує проведення державних та інших випробувань зразків озброєння і військової техніки;

29) забезпечує прийняття на озброєння (постачання, експлуатацію) Збройних Сил озброєння, військової та спеціальної техніки;

30) організовує і здійснює контроль за виконанням робіт з кодифікації та каталогізації продукції, закупівля якої здійснюється за державні кошти для потреб Збройних Сил;

31) організовує відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил потреб та пріоритетів розроблення і виконання Державної програми розвитку озброєння і військової техніки та інших цільових програм розвитку озброєння і здійснює контроль за їх виконанням;

32) розробляє технічні регламенти та здійснює функції з технічного регулювання щодо безпеки, допуску до експлуатації та використання озброєння і військової техніки;

33) забезпечує в установленому порядку обов'язковий технічний контроль транспортних засобів Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту;

34) здійснює контроль за якістю продукції військового призначення, що виробляється підприємствами для Збройних Сил та з метою здійснення експорту в разі, коли такий контроль передбачено міжнародними договорами України, зовнішньоекономічними договорами (контрактами), а також речового майна та харчових продуктів, що постачаються для Збройних Сил та якістю послуг із забезпечення харчуванням, харчовими продуктами особового складу військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, військових ліцеїв;

35) забезпечує нормативно-правове регулювання відносин у сфері військової стандартизації;

35¹) встановлює порядок розроблення, прийняття, внесення змін, скасування, відновлення дії, оприлюднення, запровадження та застосування військових стандартів;

35²) визначає орган військової стандартизації з числа підпорядкованих Міноборони органів військового управління;

36) провадить відповідно до закону космічну діяльність у сфері оборони та національної безпеки України;

37) регулює питання державної авіації в частині реєстрації та допуску державних повітряних суден та літальних апаратів, аеродромів та злітно-посадкових майданчиків, підтримання льотної придатності державних повітряних суден, допуску авіаційного персоналу до виконання польотів та проведення робіт із забезпечення польотів, охорони повітряних суден, виконання та забезпечення польотів, пошуку та рятування, випробування та прийняття в експлуатацію нових типів повітряних суден, призначених для використання в державній авіації, здійснює нормативно-правове регулювання зазначених питань за погодженням із заінтересованими центральними органами виконавчої влади, які експлуатують державні повітряні судна;

37¹) погоджує відповідно до компетенції місце розташування і висоту об'єктів на приаеродромній території та об'єктів, діяльність яких може вплинути на безпеку польотів і роботу радіотехнічних приладів цивільної авіації;

38) встановлює особливі вимоги до вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, військових ліцеїв та наукових установ, які належать до сфери управління Міноборони, забезпечує їх фінансування в установленому порядку;

39) подає пропозиції щодо обсягів державного замовлення на підготовку військових фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів для потреб Міноборони та Збройних Сил;

40) затверджує положення про заклади фахової передвищої військової освіти, статuti вищих військових навчальних закладів, закладів фахової передвищої військової освіти та військових ліцеїв, які належать до сфери управління Міноборони, а разом з Міністерством освіти та науки України - положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, затверджує стандарти військової освіти, крім стандартів вищої освіти;

41) визначає в межах повноважень, передбачених законом, порядок та особливі вимоги щодо практичної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації військових фахівців, зокрема іноземних, а також разом з Міністерством освіти та науки України - порядок підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу;

41¹) встановлює особливі вимоги до підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі відповідних закладів вищої освіти;

42) забезпечує призначення і виплату академічних (соціальних) стипендій курсантам, слухачам та ад'юнктам вищих військових навчальних закладів Збройних Сил та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти;

43) визначає порядок призначення осіб офіцерського складу на посади командування (керівного складу), наукових та науково-педагогічних (педагогічних) працівників у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, наукових установах та військових ліцеях;

44) визначає пріоритетні напрями розвитку наукової і науково-технічної діяльності у сфері оборони;

45) координує діяльність наукових установ, які належать до сфери управління Міноборони;

45¹) здійснює управління науковою та науково-технічною діяльністю у сфері оборони;

45²) бере участь у визначенні пріоритетів розвитку науки і техніки в Україні, державних цільових наукових та науково-технічних програмах;

46) сприяє проведенню ліцензування освітньої діяльності, що провадиться вищими військовими навчальними закладами та військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти;

47) здійснює разом з Міністерством освіти та науки України та Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти контроль за дотриманням вимог щодо якості підготовки військових фахівців та ліцеїстів військових ліцеїв;

48) подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо структури військового резерву людських ресурсів;

48¹) організовує та координує заходи з мовної підготовки в Міноборони та Збройних Силах для використання іноземних мов особовим складом, якому використання іноземної мови необхідно для виконання службових обов'язків (роботи), навчання за кордоном, ефективної участі в заходах міжнародного оборонного співробітництва, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки та досягнення взаємосумісності із збройними силами держав - членів НАТО;

49) забезпечує в установленому законом порядку через Генеральний штаб Збройних Сил разом з іншими військовими формуваннями, центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування функціонування системи військового обліку громадян, організовує військовий облік призовників і військовозобов'язаних, що працюють у Міноборони, на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міноборони;

50) затверджує перелік військово-облікових спеціальностей;

51) затверджує перелік посад, які підлягають заміщенню військовослужбовцями (крім посад вищого офіцерського складу);

52) затверджує перелік окремих військових посад, які можуть бути заміщені цивільними особами в мирний час (на умовах строкового трудового договору);

53) затверджує перелік військових посад, які можуть бути заміщені військовослужбовцями-жінками, крім військових посад, які можуть бути заміщені особами вищого офіцерського складу;

54) установлює співвідношення чисельності осіб офіцерського складу за військовими званнями та граничні строки перебування таких осіб на посадах у Збройних Силах;

55) визначає порядок направлення і строки перебування військовослужбовців Збройних Сил на посадах у багатонаціональних органах

військового управління, а також закордонних дипломатичних установах України;

56) призиває в разі потреби громадян, яким присвоєно відповідне первинне військове звання офіцера запасу, для проходження військової служби осіб офіцерського складу;

57) визначає форму і порядок видачі документів, що посвідчують статус та особу військовослужбовця;

58) визначає порядок ведення і форму особової справи, в якій відображається проходження військової служби військовослужбовцем;

59) визначає перелік та форму документів, на підставі яких оформляються накази по особовому складу;

60) визначає порядок добору і прийняття громадян на військову службу за контрактом;

61) зараховує осіб офіцерського складу інших військових формувань до Збройних Сил, укладає з ними контракт про проходження військової служби у Збройних Силах та призначає на відповідні посади;

62) визначає порядок черговості проходження військової служби на посадах офіцерського складу;

63) затверджує номенклатуру посад для призначення військовослужбовців;

64) визначає порядок формування і використання резерву кандидатів для просування по службі;

65) визначає перелік посад, які не потребують у разі призначення на них проходження спеціальних курсів підготовки;

66) визначає вимоги до кандидатів і порядок створення резерву для направлення за кордон для проходження військової служби;

67) визначає вимоги до кандидатів для навчання за кордоном, кількість військовослужбовців та їх розподіл між структурними підрозділами Міноборони, Генерального штабу Збройних Сил і видів Збройних Сил;

68) направляє за кордон військовослужбовців і працівників Збройних Сил для проходження військової служби, роботи або навчання;

69) визначає перелік спеціальностей, за якими жінки можуть проходити підготовку для проходження військової служби на посадах офіцерського складу;

70) визначає порядок направлення на навчання, строки, послідовність і періодичність проведення підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) осіб офіцерського складу;

71) визначає порядок і строки проведення атестування військовослужбовців;

72) визначає строк, кількість і військово-облікові спеціальності для призову офіцерів запасу на військову службу за призовом осіб офіцерського складу;

73) приймає рішення щодо залишення на військовій службі осіб офіцерського складу понад граничний вік;

74) здійснює добір військовослужбовців, які відряджаються до державних органів, установ, організацій, а також державних та комунальних закладів освіти

для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки, а також їх кадрове супроводження;

75) присвоює в установленому порядку військові звання та вносить Президентові України подання про присвоєння військових звань особам вищого офіцерського складу Збройних Сил;

76) установлює заохочувальні відзнаки Міноборони;

77) утворює комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, організовує її роботу та видає відповідні документи військовослужбовцям і працівникам Міністерства оборони України та Збройних Сил України;

78) проводить постійний моніторинг інформаційного середовища, виявляє потенційні та реальні інформаційні загрози в сфері оборони, здійснює відповідні заходи;

78¹) засновує телерадіоорганізації, засоби масової інформації, офіційні друковані видання та бере участь у їх діяльності;

79) забезпечує впровадження та розвиток новітніх інформаційних технологій у сфері оборони;

79¹) відповідно до компетенції забезпечує електронну інформаційну взаємодію з органами державної влади під час обміну інформацією для здійснення повноважень, визначених законодавством;

80) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, демократичний цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил та Державної спеціальної служби транспорту;

80¹) створює необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами демократичного цивільного контролю передбачених законом повноважень та інформує із зазначених питань громадськість та засоби масової інформації;

80²) організовує контроль за станом правопорядку, укомплектованості Збройних Сил та Державної спеціальної служби транспорту особовим складом, їх оснащеності сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, запасами матеріальних засобів та станом готовності до виконання завдань за призначенням у мирний час та в особливий період;

80³) забезпечує об'єктивне і своєчасне інформування Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони про стан справ у Збройних Силах та Державній спеціальній службі транспорту;

81) здійснює заходи, спрямовані на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій військовослужбовцям, членам їх сімей та працівникам Збройних Сил, особам, звільненим у запас або відставку, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

82) здійснює відповідно до законодавства правовий і соціальний захист військовослужбовців, резервістів Збройних Сил, військовозобов'язаних, призваних на збори, членів їх сімей та працівників Збройних Сил, забезпечує

надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, запобігання та протидію насильству за ознакою статі;

83) організовує відповідно до законодавства забезпечення військовослужбовців Збройних Сил та членів їх сімей жилими приміщеннями;

84) здійснює заходи щодо розвитку культури і духовності у Збройних Силах, військово-патріотичного виховання громадян;

84¹) організовує відповідно до законодавства базу підготовку громадян України до національного спротиву;

85) забезпечує відповідно до законодавства конституційне право громадян на свободу світогляду і віросповідання, співробітництво між Міноборони та релігійними організаціями для задоволення релігійних потреб віруючих, які проходять службу у Збройних Силах;

86) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю Міноборони, Збройних Сил, підприємств, установ і організацій, які належать до сфери управління Міноборони, а також стосовно актів, які ними видаються, забезпечує в установленому порядку доступ до публічної інформації, розпорядником якої є Міноборони;

87) видає «Білу книгу» з метою інформування громадськості про діяльність Збройних Сил;

88) визначає в межах повноважень, передбачених законом, пріоритетні напрями та прогнози щодо розвитку і вдосконалення системи охорони здоров'я військовослужбовців Збройних Сил, розробляє програми розвитку системи медичного забезпечення Збройних Сил у мирний час та особливий період, організовує їх виконання та здійснює державний контроль і нагляд у сфері охорони здоров'я в Міноборони та Збройних Силах;

89) організовує додержання в закладах охорони здоров'я Міноборони стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів та інших галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я;

90) організовує медичне забезпечення Збройних Сил у мирний час та особливий період, розробляє і здійснює комплекс профілактичних, лікувальних, санаторно-курортних та реабілітаційних заходів, спрямованих на збереження і здоров'я військовослужбовців Збройних Сил;

91) затверджує порядок медичного огляду військовослужбовців, організовує та контролює його проведення, подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо організації та проведення військово-лікарської експертизи у Збройних Силах;

92) здійснює управління щодо закладів охорони здоров'я, які належать до сфери управління Міноборони, затверджує положення про такі заклади та забезпечує підтримання їх високої мобілізаційної готовності, а також готовності до виконання завдань за призначенням;

93) організовує присвоєння (підтвердження) кваліфікаційних категорій військовослужбовцям медичних і фармацевтичних спеціальностей;

94) організовує санаторно-курортне лікування військовослужбовців та ветеранів військової служби, членів їх сімей, ветеранів війни, працівників

Збройних Сил та інших категорій громадян, яким надано право на користування закладами охорони здоров'я Міноборони;

95) організує забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя військовослужбовців у Збройних Силах та здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд на підпорядкованих їм територіях, об'єктах, у військових частинах і підрозділах;

96) забезпечує накопичення запасів медичної техніки та майна, організує постачання такої техніки та майна Збройним Силам, а також іншим військовим формуванням в особливий період;

97) забезпечує належну фізичну підготовку відповідних військовослужбовців та працівників Збройних Сил до професійної діяльності, створює умови для реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту серед військовослужбовців, у межах повноважень, передбачених законом, взаємодіє з відповідними громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості;

98) організує отримання міжнародної технічної допомоги у воєнній сфері, здійснює контроль за виконанням відповідних програм (проектів);

99) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, міжнародне співробітництво за воєнно-політичним, військово-технічним та іншими напрямками з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, координує та контролює організацію і здійснення військового співробітництва;

100) реалізує державну політику у сфері протиміної діяльності в межах повноважень, визначених законом;

101) подає МЗС пропозиції щодо участі військових підрозділів, окремих військовослужбовців і працівників Збройних Сил у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, надання військової допомоги іноземним державам, направлення підрозділів Збройних Сил до інших держав, допуску та умов перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

102) подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо відчуження військового майна та здійснює в установленому законом порядку його відчуження або передачу;

103) здійснює державний контроль за утилізацією військового майна, забезпечує в установленому порядку його продаж;

104) приймає рішення про створення, реорганізацію і ліквідацію підприємств, установ і організацій, які належать до сфери управління Міноборони, в установленому порядку здійснює затвердження положень про них (їх статутів), призначення на посаду та звільнення з посади їх керівників, укладення і розірвання з ними контрактів та контроль за дотриманням ними вимог контрактів;

105) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, інші функції з управління об'єктами державної власності, які належать до сфери управління Міноборони;

106) реєструє військові частини як суб'єкти господарської діяльності;

107) веде облік об'єктів державної власності, які належать до сфери управління Міноборони;

108) утримує в належному стані та організовує експлуатацію об'єктів військового призначення;

109) затверджує порядок списання військового майна;

110) здійснює державний нагляд за безпекою експлуатації машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, безпечним веденням робіт військовослужбовцями, додержанням нормативних актів із зазначених питань;

111) здійснює заходи щодо проведення перевірки, передбаченої законодавством про очищення влади (люстрації), стосовно посадових і службових осіб Міноборони та військових посадових осіб Збройних Сил, крім військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців служби за призовом під час мобілізації;

112) проводить в установленому порядку внутрішній аудит;

112¹) забезпечує здійснення внутрішнього контролю в Міноборони, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

113) забезпечує у Міноборони та Збройних Силах реалізацію державної програми з виконання Антикорупційної стратегії;

114) подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо умов оплати праці працівників Збройних Сил та грошового забезпечення і заохочення військовослужбовців Збройних Сил, військовозобов'язаних та резервістів, розмірів посадових окладів військовослужбовців і працівників Збройних Сил;

115) здійснює методичне керівництво та контроль за дотриманням вимог законодавства з питань ведення бухгалтерського обліку, складення фінансової та бюджетної звітності у Збройних Силах та Державної спеціальної служби транспорту;

116) забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони державної таємниці в межах повноважень, передбачених законом;

117) провадить діяльність з технічного захисту інформації для потреб Міноборони;

117¹) відповідно до компетенції вживає заходів до забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту, а також підготовки держави до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони);

118) затверджує інструкцію про порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні;

119) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Міністерство оборони України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, розроблення та здійснення заходів для запобігання і протидії корупції та недопущення вчинення правопорушень, контроль за їх реалізацією в апараті Міністерства оборони України, на підприємствах, в установах і організаціях, які належать до сфери його управління, та Збройних Силах України;

2) здійснює добір кадрів в апарат Міністерства оборони України, та на

посади керівників підприємств, установ і організацій, які належать до сфери його управління, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та військовослужбовців апарату Міністерства оборони України;

3) забезпечує організацію та ведення бухгалтерського обліку, складення та подання фінансової і бюджетної звітності в порядку, встановленому законодавством;

4) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів і матеріальних ресурсів, в тому числі тих, що передбачені для реалізації проектів, виконання програм, зокрема міжнародних; здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за їх використанням та усунення недоліків і порушень, виявлених органами державного фінансового контролю та правоохоронними органами;

5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики у сфері охорони державної таємниці, захисту інформації з обмеженим доступом, інформаційної безпеки та кібербезпеки, а також технічний захист інформації, контроль за її збереженням в апараті Міністерства оборони України, на підприємствах, в установах і організаціях, які належать до сфери його управління;

5¹) здійснює контроль за ефективним використанням та збереженням об'єктів державної власності, які належать до сфери управління Міністерства оборони України,;

6) забезпечує функціонування системи управління охороною праці в Міноборони, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту, координує та здійснює контроль за такою роботою в органах військового управління, військових частинах, вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, військових ліцеях, установах і організаціях Збройних Сил України та Державній спеціальній службі транспорту, а також на підприємствах, які належать до сфери управління Міністерства оборони України,;

7) організовує в Міністерстві оборони України, документування управлінської діяльності та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил;

8) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання вимог нормативно-правових актів з питань протиміної діяльності, цивільного захисту та екологічної безпеки;

9) забезпечує в установленому порядку самопредставництво Міністерства оборони України в судах та інших органах через осіб, уповноважених діяти від його імені, у тому числі через посадових (службових) осіб юридичної служби Міністерства оборони України або інших уповноважених осіб, а також забезпечує представництво інтересів Міністерства оборони України в судах та інших органах через представників.

Міністерство оборони України відповідно до покладених на нього завдань має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних та місцевих

органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції Міністерства оборони України;

2) одержувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики - статистичні дані, необхідні для виконання покладених на Міністерства оборони України, завдань;

3) скликати наради, утворювати комісії, робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції Міністерства оборони України.;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами.

5.3. Збройні Сили України

Збройні Сили України є військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування та відсіч збройної агресії проти України, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України, у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, посилення охорони державного кордону України та суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні.

Головнокомандувач Збройних Сил України призначається на посаду за поданням Міністра оборони України та звільняється з посади Президентом України. Головнокомандувач Збройних Сил України підпорядковується Президентові України та Міністру оборони України.

Головнокомандувач Збройних Сил України відповідає за готовність до виконання покладених завдань і за безпосереднє військове керівництво та управління застосуванням Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони. Головнокомандувач Збройних Сил України підзвітний Президенту України та Міністру оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування.

Повноваження Головнокомандувача Збройних Сил України затверджуються Президентом України.

Генеральний штаб Збройних Сил України є головним органом військового управління з планування оборони держави, стратегічного планування застосування Збройних Сил України та визначених сил і засобів інших складових

сил оборони, координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони у межах, визначених законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

Генеральний штаб Збройних Сил України в особливий період виконує функції стратегічного керівництва Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони.

Генеральний штаб Збройних Сил України з урахуванням пропозицій Командувача об'єднаних сил здійснює планування, координацію та контроль за підготовкою всіх складових сил оборони з метою набуття ними необхідних об'єднаних спроможностей.

Генеральний штаб Збройних Сил України очолює начальник Генерального штабу Збройних Сил України, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України.

Начальник Генерального штабу Збройних Сил України підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України та відповідає за виконання завдань і функцій, покладених на Генеральний штаб Збройних Сил України, зокрема щодо визначення вимог до спроможностей сил оборони, потреб у ресурсах, необхідних для належного виконання завдань Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони, стратегічного планування застосування та розвитку Збройних Сил України, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення.

Повноваження начальника Генерального штабу Збройних Сил України, основні завдання та порядок функціонування Генерального штабу Збройних Сил України визначаються в положенні, яке затверджується Президентом України.

До складу Збройних Сил України входять види та окремі роди військ (сил).

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України підпорядковуються Головнокомандувачу Збройних Сил України та відповідають за розвиток підпорядкованих їм військ (сил), їх технічне оснащення та всебічне забезпечення, підготовку та готовність до виконання покладених завдань.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України здійснюють передачу визначеного Головнокомандувачем Збройних Сил України комплекту боєздатних сил і засобів Командувачу об'єднаних сил, який здійснює оперативний контроль за набуттям ними оперативних (бойових) спроможностей та управління їх застосуванням.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України можуть проводити операції із залученням сил і засобів відповідного виду або окремого роду військ (сил) та здійснювати управління силами і засобами в операціях, що проводяться в мирний час поза затвердженими Головнокомандувачем Збройних Сил України межами відповідальності Командувача об'єднаних сил.

У процесі організації підготовки підпорядкованих військ (сил) та забезпечення їх озброєнням, військовою технікою, іншими матеріально-технічними засобами командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України розробляють відповідні доктрини, настанови, бойові статuti,

оперативні і тактичні стандарти підготовки до застосування та ведення операцій (бойових дій).

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України.

Повноваження командувачів видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, основні завдання та порядок функціонування командувань видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України визначаються в положеннях, які затверджуються Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України є органом управління міжвидовими та міжвідомчими угрупованнями військ (сил). Організація, підготовка та всебічне забезпечення Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України мають забезпечувати управління військами (силами) в операціях протягом тривалого часу.

Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України підпорядковується Командувачу об'єднаних сил, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України. Президент України може призначити командувача (командувачів) об'єднаних сил для здійснення управління операціями на окремих напрямках.

Командувач об'єднаних сил підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України та здійснює через Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України оперативний контроль за набуттям ними оперативних (бойових) спроможностей, планування застосування та безпосереднє управління об'єднаними силами і засобами Збройних Сил України, інших складових сил оборони, які передані у його підпорядкування, а також національним контингентом і національним персоналом, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (керівники) інших військових формувань, від яких визначений комплект сил і засобів переданий до складу об'єднаних сил, продовжують здійснювати їх укомплектування особовим складом, озброєнням, боєприпасами, військовою та спеціальною технікою, іншими матеріально-технічними засобами.

Командувач об'єднаних сил відповідає за набуття Об'єднаним оперативним штабом спроможностей з управління військами (силами), що необхідні для ефективного виконання об'єднаними силами завдань в операціях (бойових діях).

Командувач об'єднаних сил у межах наданих йому повноважень бере участь у стратегічному плануванні застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Командувач об'єднаних сил за погодженням з Міністром оборони України і Головнокомандувачем Збройних Сил України має право доповідати безпосередньо Президентові України про готовність та хід виконання завдань об'єднаними силами.

Замисел застосування об'єднаних сил в операціях затверджується Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Повноваження Командувача об'єднаних сил, основні завдання та порядок функціонування Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України визначаються в положенні, яке затверджується Президентом України.

5.4. Державна спеціальна служба транспорту

Державна спеціальна служба транспорту є спеціалізованим військовим формуванням, що входить до системи Міністерства оборони України, призначеним для забезпечення стійкого функціонування транспорту в мирний час та в особливий період, зокрема виконання завдань з технічного прикриття, відбудови, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи України з метою забезпечення діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України.

Із введенням воєнного стану Державна спеціальна служба транспорту приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану і підпорядковується Головнокомандувачу Збройних Сил України, про що зазначається в указі Президента України про введення воєнного стану, який затверджується Верховною Радою України.

Керівництво Державною спеціальною службою транспорту здійснює керівник органу управління Державною спеціальною службою транспорту.

Керівник органу управління Державною спеціальною службою транспорту та його заступники призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України.

Основними завданнями Державної спеціальної служби транспорту є:
технічне прикриття, відбудова, встановлення загороджень на об'єктах національної транспортної системи України з метою забезпечення діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

будівництво та ремонт у мирний час і в умовах воєнного стану нових та підвищення строку експлуатації і пропускної спроможності діючих об'єктів національної транспортної системи;

відбудова транспортних комунікацій, порушених унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, аварій і катастроф;

охорона об'єктів національної транспортної системи України в мирний час і в особливий період;

виконання інших завдань, пов'язаних із участю в обороні держави та забезпеченням ефективного функціонування національної транспортної системи України.

Під об'єктами національної транспортної системи України розуміють сукупність різновидів транспортних засобів та розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг.

Основними функціями Державної спеціальної служби транспорту є:
у мирний час:

організація, планування і проведення робіт з технічного прикриття та відбудови об'єктів національної транспортної системи України;

проведення планових робіт з будівництва нових та підвищення строків експлуатації і пропускної спроможності діючих об'єктів національної транспортної системи України;

участь у ліквідації наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха на транспортних комунікаціях, проведення в разі необхідності аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах унаслідок надзвичайних ситуацій техногенного, природного та екологічного характеру;

підтримання у стані постійної готовності потенціалу Державної спеціальної служби транспорту для виконання завдань в особливий період, у тому числі збереження, накопичення і своєчасна заміна спеціальної техніки та інших матеріальних ресурсів у непорушному запасі та мобілізаційному резерві, створення резерву навчених людських ресурсів на особливий період та з метою виконання робіт з ліквідації аварій і катастроф, під час надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також вирішення інших завдань у сфері оборони, пов'язаних з використанням об'єктів національної транспортної системи України;

проведення розмінування вибухонебезпечних предметів на об'єктах національної транспортної системи України із залученням у разі необхідності підрозділів Збройних Сил України і центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту;

в особливий період:

забезпечення постійної готовності підрозділів Державної спеціальної служби транспорту до виконання покладених на них завдань;

технічне прикриття, відновлення та встановлення загороджень на найважливіших об'єктах національної транспортної системи України;

розмінування вибухонебезпечних предметів на об'єктах національної транспортної системи України із залученням у разі необхідності підрозділів Збройних Сил України та забезпечення експлуатації головних ділянок відновлюваних залізничних напрямків;

наведення, будівництво, експлуатація і ремонт (реконструкція) наплавних залізничних мостів та естакад;

підвищення пропускної спроможності діючих та будівництво нових доріг, залізничних колій, обходів, вузлів, тунелів та мостів;

виконання заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного та надзвичайного стану.

5.5. Міністерство внутрішніх справ України

Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах:

- забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг;

- захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

- цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

- міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Міністерство внутрішніх справ України очолює Міністр внутрішніх справ України, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Міністр внутрішніх справ України за посадою входить до складу Ради національної безпеки і оборони України.

Міністр внутрішніх справ України відповідає за формування державної політики у сферах, що належать до компетенції Міністерства внутрішніх справ України, здійснює повноваження, визначені законодавством України.

Діяльність Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України.

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій.

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних робіт, пожежогасіння, пожежної та техногенної безпеки, роботи рятувальних служб під час аварій, а також гідрометеорологічної діяльності.

Державна міграційна служба України є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції),

зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Повноваження Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної міграційної служби України визначаються законодавством України.

5.6. Національна гвардія України

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з іншими органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій.

Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони

У мирний час Національна гвардія України входить до складу сил безпеки і виконує правоохоронні функції, а також розвиває спроможності, необхідні для виконання завдань у складі сил оборони.

Із введенням воєнного стану Національна гвардія України приводиться в готовність до виконання завдань за призначенням в умовах дії правового режиму воєнного стану, входить до сил оборони, виконує завдання та підпорядковується відповідно до положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Закону України «Про Національну гвардію України».

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України», її функціями є наступні:

1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким шляхом;

2) охорона громадської безпеки і порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

3) участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадської безпеки і порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

5) охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

5¹) охорона об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на об'єктах критичної інфраструктури, що нею охороняються;

6) охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

7) охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;

8) охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України, охорона і оборона військових об'єктів, баз (закладів, установ) Національної гвардії України;

9) участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

10) участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, у боротьбі з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника), припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

11) участь у припиненні масових заворушень;

12) участь у відновленні правопорядку у разі виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

13) участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

14) участь у відновленні конституційного правопорядку у разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

15) участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються;

16) участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

17) участь у виконанні завдань територіальної оборони;

18) оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України,

центральної бази матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

19) участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань;

20) забезпечення внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством.

Національна гвардія України є основним суб'єктом з припинення масових заворушень. При здійсненні заходів щодо припинення масових заворушень Національна гвардія України координує діяльність сил та засобів правоохоронних органів, залучених до припинення зазначених протиправних дій.

Організація діяльності Національної гвардії України з припинення масових заворушень, а також порядок її взаємодії під час виконання зазначеної функції з правоохоронними органами, іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування визначається Кабінетом Міністрів України.

Національна гвардія України виконує покладені на неї завдання у взаємодії з правоохоронними органами, Збройними Силами України, Управлінням державної охорони України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами місцевого самоврядування, органами прокуратури, органами державної влади, громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, а також спільно з адміністрацією та режимними органами об'єктів, що охороняються, та населенням.

Військово-політичне та адміністративне керівництво Національною гвардією України здійснює Міністр внутрішніх справ України.

Безпосереднє військове керівництво Національної гвардії України здійснює командувач Національної гвардії України, який одночасно є начальником головного органу військового управління Національної гвардії України.

Командувач Національної гвардії України призначається на посаду Президентом України за поданням Міністра внутрішніх справ України та звільняється з посади Президентом України.

Командувач Національної гвардії України має першого заступника та чотирьох заступників, які належать до вищого командування Національної гвардії України.

Перший заступник та заступники командувача Національної гвардії України призначаються на посади за поданням командувача Національної гвардії України та звільняються з посад Президентом України.

Національна гвардія України відповідно до покладених на неї законом завдань та функцій зобов'язана:

1) забезпечувати захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань;

2) брати участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадської безпеки і порядку, у тому числі під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових заходів;

3) вживати заходів, спрямованих на запобігання, виявлення кримінальних (адміністративних) правопорушень;

4) забезпечувати охорону об'єктів, що охороняються Національною гвардією України;

5) забезпечувати пропускний режим на об'єктах, що охороняються Національною гвардією України;

6) забезпечувати охорону спеціальних вантажів, у тому числі ядерних матеріалів, під час їх перевезення територією України;

7) забезпечувати охорону органів державної влади, здійснення заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб, а також брати участь в охороні громадської безпеки і порядку під час офіційних візитів та інших заходів за участю посадових осіб України та іноземних держав, щодо яких здійснюється державна охорона на території України;

8) вживати заходів щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій;

9) брати участь в антитерористичних операціях;

10) вживати заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, дезертирів;

11) надавати допомогу в ліквідації наслідків природних, техногенних, екологічних катастроф;

12) брати участь у заходах, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також у заходах щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

13) брати участь у міжнародному співробітництві, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у порядку і на умовах, визначених законами України;

14) брати участь у відновленні конституційного правопорядку, порушеного при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, а також у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, порушеної в результаті здійснення протиправних дій, у тому числі на підґрунті міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів;

15) підтримувати або відновлювати правопорядок у районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

16) розблокувати або припиняти протиправні дії у разі захоплення важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

17) протидіяти масовим заворушенням;

18) формувати в особливий період військові частини і підрозділи та обороняти важливі державні об'єкти, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, спеціальні вантажі, у тому числі ядерні матеріали, під час їх перевезення територією України;

19) вести воєнні (бойові) дії у разі збройного конфлікту чи загрози нападу на Україну;

20) виконувати завдання територіальної оборони;

21) виконувати заходи правового режиму воєнного стану;

22) брати участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також у ліквідації їх наслідків в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань;

23) проводити роботи із розмінування (виявлення, знешкодження та знищення) вибухонебезпечних предметів на територіях, які надані для розміщення і постійної діяльності органів військового управління, з'єднань, військових частин (підрозділів), вищих військових навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України, а також у місцях виконання завдань за призначенням під час дії воєнного стану, в особливий період та у разі необхідності у мирний час.

Військовослужбовці Національної гвардії України з метою виконання покладених на Національну гвардію України завдань мають право:

1) у разі залучення до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»;

2) затримувати, доставляти та/або передавати поліцейським, адміністрації об'єктів, що охороняються Національною гвардією України, осіб, які порушили встановлений перепускний режим або вчинили напад на об'єкт, що охороняється Національною гвардією України;

3) затримувати, доставляти та/або передавати уповноваженим державним органам озброєних осіб під час здійснення антитерористичних операцій;

4) затримувати осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, та осіб, які вчинили втечу з місць позбавлення волі, дезертирів;

5) розблокувати та/або припиняти протиправні дії у разі заблокування органів військового управління, з'єднань, військових частин (підрозділів), навчальних військових частин (центрів), баз, закладів охорони здоров'я та установ Національної гвардії України, військових колон, транспорту Національної гвардії України, захоплення важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

6) проводити огляд транспортних засобів і вантажів під час виконання Національною гвардією України покладених на неї завдань в районі проведення антитерористичної операції або спеціальної операції, передбаченої пунктом 10 частини першої статті 2 цього Закону, а також на контрольно-пропускних пунктах об'єктів, що охороняються Національною гвардією України;

7) на підставах, передбачених цим та іншими законами, застосовувати заходи фізичного впливу, а також зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

8) під час виконання службових обов'язків користуватися безоплатно всіма видами громадського транспорту міського, приміського і місцевого сполучення (крім таксі);

9) безперешкодно використовувати в невідкладних випадках засоби електронного зв'язку центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а засоби зв'язку, що належать фізичним особам, - за їх згодою;

10) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, транспортні і плавучі засоби фізичних або юридичних осіб незалежно від форми власності (крім транспортних засобів дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, транспортних засобів спеціального призначення) для припинення кримінального правопорушення, проїзду до місця події, стихійного лиха, супроводження до лікувальних закладів осіб, які потребують термінової медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх супроводження або конвоювання до територіальних органів Національної поліції;

11) взаємодіяти з уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

5.7. Національна поліція України

Національна поліція України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Зокрема, відповідно до Закону України «Про національну поліцію», завданнями національної поліції є наступні:

- забезпечення безпеки і порядку на публічному рівні;
- охорона особистих прав і свобод, а також суспільних і державних інтересів;
- протидія проявам злочинності;
- надання послуг, у законодавчо встановлених межах, особам, які з причин

особистого, економічного, соціального або іншого характеру або внаслідок настання та розвитку надзвичайних ситуацій потребують подібної допомоги.

Основні повноваження поліції

Поліція відповідно до покладених на неї завдань:

1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

5¹) здійснює екстрені комунікації за телефонним номером 102, оброблення та використання інформації, переданої поліції постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про електронні комунікації»;

6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних

правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

15) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом; здійснює відбір біологічного матеріалу осіб та встановлює його генетичні ознаки (геномну інформацію) у випадках, передбачених законодавством;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

18) вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвольна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законодавством порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості;

24¹) здійснює у визначеному законом порядку протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення,

припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України;

26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону;

27) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), здійснює привід осіб за рішенням тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснює привід у виконавчому провадженні, здійснює розшук боржника чи дитини у виконавчому провадженні у випадках, передбачених законом або рішенням суду.

Залучення для проведення виконавчих дій поліцейських здійснюється за вмотивованою постановою виконавця, яка надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем проведення відповідної виконавчої дії. Відмова у залученні поліції для проведення виконавчих дій допускається лише з підстав залучення особового складу даного територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень під час дії воєнного стану, а також для подолання наслідків надзвичайних ситуацій, небезпечних подій, у тому числі аварій, епідемій;

28) забезпечує інформування Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, про хід досудового розслідування, вжиття заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, для внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;

29) виявляє транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні у встановлені законодавством строки;

30) вживає заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме: порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів.

31) на підставі відповідної постанови Уповноваженого із захисту державної мови вживає заходів у межах компетенції для забезпечення здійснення Уповноваженим із захисту державної мови своїх повноважень, передбачених Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Залучення поліцейських здійснюється за вмотивованим зверненням Уповноваженого із захисту державної мови, в якому має зазначатися, які саме дії

пропонується вчинити поліцейським. Таке звернення надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем вчинення визначених у зверненні дій;

32) забезпечує проведення спільних з органом регулювання у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра заходів з метою встановлення та притягнення до відповідальності власників радіообладнання будь-якого призначення, експлуатація якого заборонена в Україні або яке експлуатується без визначеного законодавством радіочастотного присвоєння, припинення порушень законодавства у сферах електронних комунікацій та радіочастотного спектра, у порядку взаємодії, який затверджується спільними нормативно-правовими актами.

33) у межах своєї компетенції здійснюють нагляд за дотриманням порядку виходу домашніх тварин (собак) у громадських місцях, за дотриманням вимог у сфері захисту тварин від жорстокого поводження та вживають відповідних заходів у разі порушення законодавства у цій сфері;

34) здійснює у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями;

35) сприяє Державній прикордонній службі України у виявленні каналів незаконного перетинання державного кордону, переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин та разом із відповідними правоохоронними органами ліквідує такі канали;

36) за письмовим запитом в установленому законом порядку безоплатно одержує від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання визначених цим Законом завдань та повноважень поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у вигляді та у формі, що зазначені в такому запиті. Суб'єкти, яким адресовано відповідний запит, зобов'язані протягом трьох днів, а в разі неможливості - не пізніше десятиденного строку з дня отримання запиту, надати відповідну інформацію або повідомити про причини, що перешкоджають її наданню;

37) здійснює конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняє їх у залі суду.

Перелік місцевих загальних судів, відповідних установ попереднього ув'язнення (крім гауптвахт) та ізоляторів тимчасового тримання, з/до яких поліцією здійснюється конвоювання таких осіб, визначається Міністром внутрішніх справ України;

38) у випадках, передбачених законом, утримує в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, стосовно яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, а також обвинувачених і засуджених;

39) у межах визначеної законодавством компетенції здійснює розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень;

40) організовує роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

41) здійснює техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху;

42) здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції - Інтерполі та виступає як Національне центральне бюро Інтерполу;

43) здійснює співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європол) та діє як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європол;

44) організовує взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Міжнародною організацією кримінальної поліції - Інтерпол, Європейським поліцейським офісом (Європол), а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу;

45) здійснює збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

46) здійснює адміністративний нагляд відповідно до закону.

Додаткові повноваження поліції:

1. Виконання інших (додаткових) повноважень може бути покладене на поліцію виключно законом.

2. У разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

3. У ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, можуть підпорядковуватися за рішенням керівника поліції відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві.

4. Під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати

участь в обороні України відповідно до Закону України "Про оборону України" шляхом безпосереднього ведення бойових дій.

Повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення:

1. Поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень, визначених законом.

2. Поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

- формує реєстри та бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

- користується реєстрами та базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;

- здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;

- здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями;

- надає до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів в електронній формі та в обсягах даних, зазначених у статтях 7, 14 Закону України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів», відомості, необхідні для забезпечення ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів.

3. Поліція може створювати власні реєстри та бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону, та інформаційно-аналітичні системи (у тому числі міжвідомчі), необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

4. Діяльність поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних», іншими законами України.

5. Поліція зобов'язана письмово інформувати митні органи про виявлення нецільового використання та/або передачі транспортних засобів особистого користування, тимчасово ввезених на митну територію України чи поміщених у митний режим транзиту, у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такі транспортні засоби на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також про виявлення розкомплектування таких транспортних засобів.

Формування інформаційних ресурсів поліції

1. Поліція засобами інформаційно-комунікаційної системи наповнює та підтримує в актуальному стані реєстри та бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно:

- осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу;

- виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;

- розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;
- розшуку осіб, зниклих безвісти;
- установлення особи невідомих трупів та людей, які не можуть надати про себе будь-яку інформацію у зв'язку з хворобою або неповнолітнім віком;
- зареєстрованих в органах внутрішніх справ і поліції кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій;
- осіб, стосовно яких поліцією застосовано адміністративне затримання, затримання в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, або інше законне затримання; осіб, підданих адміністративному арешту, домашньому арешту; осіб, яким повідомлено про підозру в учиненні кримінального правопорушення;
- осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, провадження у справах за якими здійснюється поліцією;
- зареєстрованих корупційних кримінальних правопорушень, адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, а також осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах;
- іноземців та осіб без громадянства, затриманих поліцією за порушення визначених правил перебування в Україні;
- викрадених номерних речей, цінностей та іншого майна, які мають характерні ознаки для ідентифікації, або речей, пов'язаних із учиненням правопорушень, відповідно до заяв громадян;
- викрадених (втрачених) документів за зверненням громадян;
- знайдених, вилучених предметів і речей, у тому числі заборонених або обмежених в обігу, а також документів з ознаками підробки, які мають індивідуальні (заводські) номери;
- транспортних засобів, які розшукуються, у тому числі у зв'язку з безвісним зникненням особи, виявлених безхазяйних транспортних засобів, а також викрадених, втрачених номерних знаків;
- виданих дозвільних документів у сфері безпеки дорожнього руху та дозволів на рух окремих категорій транспортних засобів;
- зброї, що перебуває у володінні та користуванні фізичних і юридичних осіб, яким надано дозвіл на придбання, зберігання, носіння, перевезення зброї;
- викраденої, втраченої, вилученої, знайденої зброї, а також добровільно зданої зброї із числа тієї, що незаконно зберігалася;
- бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону;
- дорожньо-транспортних пригод, оформлення яких здійснювалося поліцією, та їх наслідків.

2. При наповненні реєстрів та баз (банків) даних, визначених у пункті 7 частини першої цієї статті, поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео, звукозаписи) та біометричних даних (відцифрований образ обличчя особи, відцифровані відбитки пальців рук, дактилокартки).

Збирання, накопичення, зберігання, використання та знищення біометричних даних здійснюються відповідно до вимог закону в порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України.

Збирання, накопичення, зберігання, використання та знищення відомостей про генетичні ознаки людини (геномну інформацію людини) здійснюються відповідно до закону.

3. Поліція забезпечує внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та здійснює підтримання таких відомостей в актуальному стані в межах, визначених законодавством.

5.8. Державна прикордонна служба України

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України.

На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

На Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань покладаються:

1) припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;

2) припинення у взаємодії із Збройними Силами України, іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами збройних та інших провокацій на державному кордоні України, у тому числі шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

3) участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

3¹) участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, протимісної діяльності, а також у заходах з відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;

4) участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;

5) організація запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, їх виявлення та припинення, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із законами;

6) здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів в разі наявності належно

оформлених документів після проходження ними митного та за потреби інших видів контролю, а також реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в установленому порядку прибувають в Україну, та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду - виїзду, а також здійснення у визначеному законодавством України порядку фіксації біометричних даних громадян України, іноземців та осіб без громадянства під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду - виїзду;

б¹) здійснення у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон України перевірки засобів автомобільного та залізничного транспорту, що в'їжджають в Україну, та вантажів, що ввозяться в Україну всіма видами транспорту, з використанням стаціонарних та/або переносних приладів радіаційного контролю з метою виявлення випадків перевищення допустимого рівня іонізуючого випромінювання;

7) участь в укладанні міжнародних договорів України з прикордонних питань та з питань взаємних поїздок громадян, а також забезпечення їх виконання;

8) запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів, постановами державного виконавця; розшук у пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду - виїзду, а під час дії воєнного або надзвичайного стану - на блокпостах чи контрольних постах осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, ухиляються від відбуття кримінальних покарань; виконання в установленому порядку інших доручень правоохоронних та уповноважених законом державних органів, у тому числі доручень митних органів щодо інформування митних органів про факт наміру перетинання державного кордону України особами, стосовно яких митними органами було виявлено порушення митних правил;

9) виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

10) здійснення розвідувальної, інформаційно-аналітичної, адміністративно-юрисдикційної та оперативно-розшукової діяльності, а також здійснення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони та захисту державного кордону України;

11) контроль за дотриманням прикордонного режиму;

12) прийняття заяв про визнання осіб біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, у порядку, визначеному Законом України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту";

13) встановлення за погодженням з митними органами та керівниками відповідних підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон режиму у пунктах пропуску через державний кордон України, контроль за його додержанням;

13¹) встановлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду - виїзду;

14) контроль за дотриманням невійськовими суднами та військовими кораблями встановленого порядку плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України;

15) прийняття у встановленому порядку рішень про примусове повернення в країну походження або третю країну іноземців та осіб без громадянства, затриманих за порушення законодавства України про державний кордон;

15¹) прийняття у встановленому порядку рішень про розміщення іноземців та осіб без громадянства у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України;

15²) прийняття та виконання рішень про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, затриманих під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України;

16) здійснення самостійно або у взаємодії з органами Національної поліції і органами Служби безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальними органами чи територіальними підрозділами в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями, особами, які потребують додаткового захисту, та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;

17) охорона, конвоювання та тримання затриманих осіб і плавзасобів до моменту їх передачі органам прикордонної охорони або іншим уповноваженим органам суміжної держави, іншим правоохоронним органам України або суду;

18) виконання відповідно до законодавства системи особливих заходів щодо захисту військовослужбовців та працівників Державної прикордонної служби України від зазіхань на життя, здоров'я, честь, майно у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також їхніх близьких родичів;

19) протидія і запобігання кримінальним та іншим правопорушенням особового складу Державної прикордонної служби України;

20) участь у межах своєї компетенції у взаємодії з органами Служби безпеки України, органами Національної поліції та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконанні інших покладених на них завдань;

21) прикордонно-представницька робота та участь прикордонних представників у роботі спільних міжнародних комісій з розгляду прикордонних спорів, інцидентів, конфліктів;

22) здійснення самостійно або разом із спеціально уповноваженими на те органами виконавчої влади і посадовими особами контролю у районах несення служби за збереженням природних ресурсів і підводної культурної та археологічної спадщини, додержанням правил промислової та іншої діяльності, охороною довкілля;

23) інформування відповідних державних органів та громадян про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події на державному кордоні України, у прикордонній смузі та в контрольованих прикордонних районах;

23¹) надання за запитами виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття або центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, відомостей, що зберігаються в інформаційних системах, у тому числі банках даних, стосовно осіб, які в період одержання допомоги по безробіттю перетинали державний кордон України або перебували за межами України;

23²) надання центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, під час здійснення верифікації та моніторингу державних виплат у порядку та обсягах, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, разом з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, відомостей стосовно реципієнтів, які перетинали державний кордон України або в'їжджали/виїжджали на тимчасово окуповану територію України через контрольні пункти в'їзду - виїзду;

23³) надання Бюро економічної безпеки України інформації, необхідної для реалізації його повноважень, визначених Законом України «Про Бюро економічної безпеки України»;

24) охорона закордонних дипломатичних установ України;

24¹) охорона підводної культурної та археологічної спадщини;

25) участь у межах своєї компетенції у забезпеченні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

26) взаємодія під час охорони державного кордону України з відповідними органами іноземних держав у порядку, який установлюється міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

27) забезпечення зберігання документів демаркації державного кордону України в установленому законодавством України порядку;

28) забезпечення затриманим особам з моменту їх затримання права захищати себе особисто або користуватися правовою допомогою захисника;

29) інформування в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги про кожний випадок затримання осіб згідно з дорученням правоохоронних органів України та адміністративного затримання осіб, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника;

30) надання до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів необхідних для забезпечення ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів

відомостей, що зберігаються в інформаційних системах, у тому числі банках даних, в обсягах даних, зазначених у статтях 7, 14 Закону України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів».

Основними функціями Державної прикордонної служби України є:

охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

охорона суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій;

ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативнорозшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативнорозшукову діяльність» ;

участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом;

участь у здійсненні державної охорони місць постійного і тимчасового перебування Президента України та посадових осіб, визначених у Законі України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»;

охорона закордонних дипломатичних установ України;

координація у мирний час діяльності утворених відповідно до законів України військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України, відповідно до частини третьої статті 2 Закону України «Про державний кордон України»;

координація діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України, пропуску до/з тимчасово окупованої території України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду.

5.9. Державна міграційна служба України

Державна міграційна служба України (ДМС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом

Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Державну міграційну службу України очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Державної міграційної служби України, обговорення найважливіших напрямів її діяльності у Державній міграційній службі України може утворюватися колегія.

Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання наказу.

Основними завданнями Державної міграційної служби України є:

1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів;

2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Державна міграційна служба України відповідно до покладених на неї завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові внутрішніх справ;

2) проводить аналіз міграційної ситуації в Україні, проблем біженців та інших категорій мігрантів, розробляє поточні та довгострокові прогнози із зазначених питань;

3) здійснює у межах компетенції провадження з питань прийняття до громадянства України і про припинення громадянства України та подає відповідні документи на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства, а також забезпечує виконання рішень Президента України з питань громадянства;

4) приймає відповідно до законодавства рішення про встановлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства України та їх скасування;

5) готує пропозиції щодо визначення квоти імміграції на календарний рік;

6) приймає рішення про видачу дозволу на імміграцію, відмову в його видачі та скасування такого дозволу;

7) бере участь у межах, визначених законодавством, у вирішенні питань трудової міграції та питань, пов'язаних із навчанням в Україні іноземців та осіб без громадянства;

8) здійснює оформлення і видачу документів для тимчасового або постійного проживання в Україні, а також виїзду за її межі, вилучає такі документи та проставляє в документах, що посвідчують особу іноземців та осіб без громадянства, відмітки про заборону в'їзду в Україну в передбачених законодавством випадках;

9) приймає рішення про продовження (скорочення) строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, про добровільне повернення або примусове повернення іноземців та осіб без громадянства до країн їх громадянської належності або країн походження, звертається до судів з позовами про примусове видворення іноземців та осіб без громадянства, здійснює заходи, пов'язані з примусовим видворенням іноземців та осіб без громадянства з України;

10) здійснює оформлення і видачу громадянам України документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, тимчасово затримує та вилучає такі документи у передбачених законодавством випадках;

11) здійснює ідентифікацію осіб, в тому числі тих, які звернулися із заявами про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, які втратили документи, що посвідчують особу, та підлягають видворенню або реадмісії;

12) виконує функції замовника з виготовлення та постачання бланків документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, і документів, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус, а також товарів, робіт і послуг для забезпечення створення і функціонування Єдиного державного демографічного реєстру;

13) здійснює розроблення зразків заяв про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та довідки про звернення за захистом в Україні;

14) приймає рішення про визнання іноземців та осіб без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про втрату, позбавлення статусу біженця або додаткового захисту і про скасування рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

15) збирає та аналізує інформацію про наявність у країнах походження біженців та осіб, які потребують додаткового та тимчасового захисту в Україні, умов, за яких такий захист надається;

16) надсилає компетентним органам влади інших держав запити щодо наявності в таких державах членів сім'ї осіб, які подали заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, чи яких було визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, і правових підстав для воз'єднання сімей;

17) розглядає скарги на рішення про відмову у прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, і скасування зазначених рішень, якщо вони були прийняті з порушенням законодавства;

18) вживає у межах компетенції заходів для сприяння реалізації прав біженців та інших категорій мігрантів;

19) здійснює оформлення і видачу посвідчення біженця, посвідчення особи, якій надано додатковий захист в Україні, а також інших документів, передбачених законодавством для даних категорій осіб;

20) видає проїзні документи іноземцям та особам без громадянства, яких було визнано біженцями іншими країнами – учасниками Конвенції про статус біженців 1951 року та/або Протоколу щодо статусу біженців 1967 року;

21) забезпечує функціонування пунктів тимчасового розміщення біженців та пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;

22) бере участь у реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги біженцям;

23) подає МВС для подальшого внесення Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо необхідності прийняття рішення про тимчасовий захист (припинення тимчасового захисту), веде реєстрацію осіб, яким надано такий захист;

24) контролює дотримання органами реєстрації законодавства з питань реєстрації місця проживання фізичних осіб;

24¹) надає органам реєстрації методологічну та технічну допомогу у забезпеченні взаємодії між реєстрами територіальних громад;

25) веде облік осіб, які отримали або які претендували на отримання статусу біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, осіб, які набули (припинили) громадянство України, та осіб, яким надано (скасовано) дозвіл на імміграцію в Україну, на всіх етапах проведення відповідних процедур;

26) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДМС, її територіальних органів та територіальних підрозділів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління;

27) надає в установленому законодавством порядку органам ведення Державного реєстру виборців та іншим органам виконавчої влади передбачені законодавством відомості;

28) забезпечує створення, удосконалення, розвиток, супроводження та підтримку функціонування Єдиного державного демографічного реєстру, Єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами, Національної системи біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, розпорядником яких є ДМС, а також здійснює заходи із захисту інформації в них;

29¹) надає послуги з видачі засобів електронного цифрового підпису в установленому законодавством порядку;

30) забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, формування інформаційних ресурсів (баз, банків даних) щодо персональних даних фізичних осіб (у тому числі їх біометричних даних, параметрів), інших інформаційних ресурсів, необхідних для виконання покладених на ДМС завдань;

31) здійснює відповідно до закону заходи щодо запобігання та протидії нелегальній (незаконній) міграції, іншим порушенням міграційного законодавства;

32) здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у розробленні проєктів та укладенні міжнародних договорів України з питань громадянства, міграції, біженців, осіб, які потребують інших форм захисту, реєстрації фізичних осіб та реадмісії, забезпечує в межах своїх повноважень виконання укладених міжнародних договорів України;

33) здійснює відповідно до закону державний контроль за дотриманням законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів у передбачених законодавством випадках, притягає порушників до адміністративної відповідальності;

34) оформлює, видає, обмінює, пересилає, вилучає, повертає державі, знищує документи з безконтактним електронним носієм;

35) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління ДМС;

36) надає адміністративні послуги відповідно до закону;

36¹) удосконалює процедури надання адміністративних послуг, у тому числі шляхом впровадження електронних сервісів, зокрема електронної черги, оплати вартості адміністративних послуг платіжними картками;

36²) взаємодіє з адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру, у тому числі з питань, пов'язаних із забезпеченням належного функціонування та адміністрування Єдиного державного демографічного реєстру;

37) формує державне замовлення на підготовку фахівців у відповідній сфері;

38) виконує у межах повноважень, передбачених законом, правозастосовні і правоохоронні функції;

39) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Державна міграційна служба України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДМС, її територіальних органах та територіальних підрозділах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

2) організовує проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби в апараті ДМС, керівників територіальних органів ДМС та їх заступників, керівників територіальних підрозділів ДМС, в установленому порядку призначає керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління, забезпечує в межах повноважень, визначених законом, організацію підвищення рівня професійної компетенції державних службовців і працівників апарату ДМС, її територіальних органів;

3) контролює та координує діяльність територіальних органів та територіальних підрозділів ДМС;

4) надає територіальним органам та територіальним підрозділам методичну і практичну допомогу, проводить перевірки їх діяльності;

5) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДМС, її територіальних органах та територіальних підрозділах, пунктах тимчасового розміщення біженців, пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

6) взаємодіє з громадськими об'єднаннями та міжнародними неурядовими організаціями, в тому числі тими, що надають гуманітарну та інші види допомоги біженцям та іншим категоріям мігрантів, шляхом реалізації спільних проєктів (програм);

7) забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

8) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів в апараті ДМС відповідно до встановлених правил;

9) забезпечує самопредставництво ДМС у судах через Голову ДМС, його заступників, а також без окремого доручення через державних службовців юридичної служби ДМС;

10) забезпечує самопредставництво ДМС у судах за окремим дорученням через керівників її територіальних органів, у тому числі міжрегіональних, державних службовців структурних підрозділів апарату ДМС та державних службовців структурних підрозділів її територіальних органів, у тому числі міжрегіональних.

Державна міграційна служба України для виконання покладених на неї завдань має право:

1) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);

2) одержувати безоплатно від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також від громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на ДМС завдань;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до її компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) проводити перевірки стану додержання органами виконавчої влади, громадянами, органами реєстрації, підприємствами, установами та організаціями вимог законодавства у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації

фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів і вносити пропозиції щодо усунення причин порушення таких вимог;

6) ініціювати проведення спільних перевірок з правоохоронними органами та іншими центральними органами виконавчої влади у межах повноважень, передбачених законом;

7) створювати умови для тимчасового тримання іноземців та осіб без громадянства, затриманих за незаконне перебування на території України, до вирішення питання щодо їх примусового видворення або поміщення до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, шляхом виділення приміщень в територіальних органах ДМС.

5.10. Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

ДСНС у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства.

Основними завданнями Державної служби з надзвичайних ситуацій є:

1) реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

2) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням і виконанням вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб;

3) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах;

4) реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності;

5) виконання функцій компетентного органу у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки.

Державна служба з надзвичайних ситуацій відповідно до покладених на неї завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів,

актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та подає їх в установленому порядку Міністрові внутрішніх справ;

2) здійснює безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту;

3) формує проекти планів у сфері цивільного захисту державного рівня на мирний час та в особливий період, подає їх Міністрові внутрішніх справ для внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України, організовує планування заходів цивільного захисту центральними та місцевими органами виконавчої влади;

4) проводить підготовку органів управління функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та їх ланок;

5) вносить національному органу стандартизації в установленому порядку пропозиції щодо необхідності створення та припинення діяльності технічних комітетів стандартизації у сфері цивільного захисту;

6) здійснює заходи щодо створення, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту, ведення їх обліку, забезпечує разом з відповідними органами та підрозділами цивільного захисту, місцевими держадміністраціями здійснення контролю за готовністю зазначених споруд до використання за призначенням;

7) здійснює заходи щодо впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, готує пропозиції щодо віднесення населених пунктів та об'єктів національної економіки до груп (категорій) із цивільного захисту;

8) здійснює заходи щодо радіаційного і хімічного захисту, координує та контролює здійснення заходів щодо захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;

9) здійснює разом із центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями прогнозування імовірності виникнення надзвичайних ситуацій, визначає показники ризику та здійснює районування території України щодо ризику виникнення надзвичайних ситуацій;

10) веде державний облік, реєструє та зберігає матеріали гідрометеорологічних спостережень, веде інформаційну базу гідрометеорологічних даних та даних про стан навколишнього природного середовища;

11) видає експертні висновки про рівень надзвичайної ситуації, веде їх облік;

12) координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання щодо здійснення заходів з евакуації населення;

13) забезпечує здійснення заходів з мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних із технологічними терористичними проявами

та іншими видами терористичної діяльності під час проведення антитерористичних операцій, а також проводить просвітницьку та практично-навчальну роботу з метою підготовки населення до дій в умовах вчинення терористичного акту;

14) залучає підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та координує їх діяльність під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного і регіонального рівня, організовує проведення пошуково-рятувальних робіт та здійснює контроль за їх проведенням;

15) організовує та здійснює заходи з професійної підготовки особового складу органів і підрозділів цивільного захисту та психологічного захисту населення у разі загрози виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій;

16) проводить через підрозділи Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту піротехнічні роботи, пов'язані із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та підричних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), за винятком територій, на яких розміщені і постійно дислокуються військові частини, установи, військові навчальні заклади, підприємства та організації Збройних Сил, інших військових формувань, утворених відповідно до законів;

17) вносить Міністрові внутрішніх справ пропозиції щодо формування переліку суб'єктів господарювання, галузей та окремих територій, що підлягають постійному та обов'язковому аварійно-рятувальному обслуговуванню, а також порядку здійснення такого обслуговування;

18) здійснює атестацію та сертифікацію аварійно-рятувальних служб і рятувальників;

19) забезпечує гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та інших видів небезпечних подій, що становлять загрозу життю або здоров'ю людей чи призводять до завдання матеріальних збитків;

20) створює оперативний матеріальний резерв для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків;

21) організовує та забезпечує охорону від пожеж підприємств, установ, організацій та інших об'єктів на підставі договорів;

22) реалізує в межах повноважень, передбачених законом, державну політику у сфері волонтерської діяльності щодо надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, а також щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру;

23) координує проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт авіаційними силами та засобами ДСНС, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності;

24) вносить до відповідних органів пропозиції щодо припинення польотів у разі порушення вимог нормативних документів з питань пошуково-рятувального забезпечення до усунення недоліків;

25) здійснює оповіщення та інформування центральних та місцевих органів виконавчої влади про загрозу виникнення і виникнення надзвичайних ситуацій, методичне керівництво щодо створення і належного функціонування систем оповіщення цивільного захисту різного рівня;

26) здійснює впровадження та забезпечує функціонування і розвиток системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112;

27) забезпечує проведення гідрометеорологічних, геліофізичних спостережень, фонових радіаційних та базових спостережень за станом забруднення навколишнього природного середовища;

28) надає органам державної влади, органам місцевого самоврядування і населенню безоплатну інформацію загального користування про фактичні та очікувані зміни гідрометеорологічних умов і стану навколишнього природного середовища, здійснює попередження про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища, а також гідрометеорологічне обслуговування суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, діяльність яких залежить від гідрометеорологічних умов, у тому числі підприємств енергетики, агропромислового комплексу, комунального господарства, цивільної авіації та інших видів транспорту;

29) забезпечує прогнозування погоди, гідрологічного режиму водних об'єктів, небезпечних і стихійних гідрометеорологічних явищ, урожайності сільськогосподарських культур;

30) взаємодіє з міжнародними організаціями і національними гідрометеорологічними службами іноземних держав, представляє Україну у Всесвітній метеорологічній організації, бере участь в межах повноважень, передбачених законом, у реалізації Рамкової конвенції ООН про зміну клімату;

31) виконує акти Верховної Ради України, Президента України про надання Україною гуманітарної допомоги іншим державам, у тому числі організовує закупівлю послуг із завантаження, вивезення та складування вантажів, здійснює їх супроводження до місця призначення та передачу отримувачам гуманітарної допомоги;

32) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом: здійснення державного контролю у сфері гідрометеорологічної діяльності; реалізацію державної політики з питань медичного та біологічного захисту населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;

33) здійснює ліквідацію медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, надання екстреної медичної допомоги у зоні надзвичайної ситуації (осередку ураження) постраждалим та рятувальникам, заходи з медичного забезпечення (лікувально-профілактичні, санітарно-гігієнічні заходи, медичне постачання та санаторно-курортне лікування) осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, ветеранів служби цивільного захисту (війни), членів їх сімей, медичне обслуговування учнів (вихованців) навчальних закладів ДСНС;

34) організовує провадження наукової, науково-технічної, інвестиційної, інформаційної, видавничої діяльності, сприяє створенню і впровадженню сучасних інформаційних технологій та комп'ютерних мереж, є замовником наукових робіт, бере участь у проведенні прикладних науково-дослідних робіт, розробляє та затверджує галузеві стандарти з питань, що належать до компетенції ДСНС;

35) вносить Мініекономрозвитку пропозиції щодо державного замовлення на підготовку фахівців у відповідній сфері;

36) здійснює підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників апарату ДСНС, а також осіб, включених до кадрового резерву;

37) здійснює функції з організації та навчально-методичного забезпечення навчання (підвищення кваліфікації за цільовим призначенням) керівних кадрів і фахівців центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту;

38) організовує навчання населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях, розробляє і затверджує відповідні організаційно-методичні рекомендації та програми з підготовки населення до таких дій;

39) організовує і здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законів та інших нормативно-правових актів з питань техногенної та пожежної безпеки, цивільного захисту міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання;

40) організовує та проводить перевірку стану готовності функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та відповідних органів управління ними до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

41) здійснює безпосередньо та через свої територіальні органи реєстрацію декларацій відповідності матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки;

42) здійснює державний нагляд (контроль) за:

вжиттям інженерно-технічних заходів цивільного захисту відповідно до закону;

діяльністю аварійно-рятувальних служб, станом їх готовності до реагування на аварії та надзвичайні ситуації, а також вживає заходів до зупинення діяльності неатестованих аварійно-рятувальних служб у порядку, визначеному законодавством;

дотриманням періодичності навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту, та вживає заходів для усунення виявлених недоліків;

43) здійснює відповідно до закону ліцензування господарської діяльності з надання послуг і проведення робіт протипожежного призначення;

44) здійснює функції технічного регулювання у визначеній законодавством сфері;

44¹) здійснює державний ринковий нагляд у межах сфери своєї відповідальності;

45) розглядає у разі звернення фізичних чи юридичних осіб:

проектну документацію щодо влаштування засобів протипожежного захисту (систем пожежогасіння, пожежної сигналізації, оповіщення про пожежу та управління евакуацією населення, протидимного захисту, пожежного спостереження, вогнезахисної обробки будівельних конструкцій (виробів, матеріалів), автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення), а також бере участь у прийманні проведених робіт із влаштування зазначених засобів;

технічні завдання і робочі проекти на автоматизовані системи раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення у разі їх виникнення;

проектну документацію на будівництво захисних споруд цивільного захисту, а також розділ щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту у складі містобудівної документації;

46) перевіряє наявність і утримання в стані готовності автоматизованих систем раннього виявлення загрози виникнення надзвичайних ситуацій та оповіщення населення в разі їх виникнення та систем протипожежного захисту на об'єктах, які підлягають обладнанню такими системами;

47) перевіряє наявність і готовність до використання в разі виникнення надзвичайних ситуацій промислових засобів захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин, засобів цивільного захисту, стан їх утримання та ведення обліку;

48) складає акти перевірок, видає приписи, постанови, розпорядження про усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, а в разі встановлення порушень, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, звертається безпосередньо та через територіальні органи до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих дільниць, агрегатів, експлуатації будівель, об'єктів, споруд, цехів, дільниць, окремих приміщень, а також машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, зупинення проведення робіт, у тому числі будівельно-монтажних, випуску та реалізації пожежонебезпечної продукції, систем та засобів протипожежного захисту;

49) розробляє та подає в установленому порядку на розгляд Міністра внутрішніх справ для внесення до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо підвищення ефективності захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, удосконалення системи цивільного захисту на відповідних територіях, в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності;

50) подає міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим держадміністраціям та органам місцевого самоврядування інформацію про юридичних та фізичних осіб, винних у порушенні законодавства у сфері цивільного захисту;

51) бере участь у розробленні будівельних норм у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, пропозицій щодо внесення змін до них та визнання їх такими, що втратили чинність, подає Міністрові внутрішніх справ відповідні пропозиції;

52) застосовує адміністративно-господарські санкції за порушення вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки;

53) здійснює методичне керівництво щодо створення і належного функціонування систем оповіщення цивільного захисту різного рівня;

54) забезпечує інформування громадськості про реалізацію державної політики з питань, що належать до компетенції ДСНС, та проводить інформаційно-роз'яснювальну, пропагандистську і культурно-масову роботу з популяризації служби цивільного захисту;

55) у разі звернення фізичних чи юридичних осіб надає:

інформацію щодо цивільного захисту, зокрема спрямовану на впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, забезпечення пожежної та техногенної безпеки;

методичні рекомендації щодо розроблення та підготовки положень, інструкцій, інших нормативних документів у сфері пожежної та техногенної безпеки, що діють на підприємствах, в установах, організаціях та на інших суб'єктах господарювання незалежно від форми власності;

56) перевіряє відповідно до закону стан:

готовності до використання за призначенням аварійно-рятувальної техніки, засобів цивільного захисту, а також обладнання, призначеного для забезпечення безпеки суб'єктів господарювання;

дотримання правил транспортування небезпечних речовин трубопровідним транспортом та порядку їх перевезення транспортними засобами;

планування та готовності до здійснення заходів з організації евакуації населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

підготовки населення до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

57) бере участь у:

розробленні органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування державних, регіональних програм з питань, що належать до компетенції ДСНС;

розгляді проектів державних, регіональних програм, що розробляються з метою поліпшення захисту об'єктів і територій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

формуванні науково-технічної політики з питань, що належать до компетенції ДСНС, координації наукових досліджень та впровадженні передового досвіду, досягнень науки, новітньої техніки, продукції протипожежного призначення;

роботі комісій з розслідування авіаційних подій;
роботі Ради з акредитації та технічних комітетів з акредитації національного органу з акредитації для реалізації технічної політики у сфері пожежної безпеки, а також Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення та Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

розслідуванні пожеж, причин виникнення надзвичайних ситуацій та невиконання запобіжних заходів, а також проведенні оцінки дій органів управління і сил щодо організації та проведення ними рятувальних і інших невідкладних робіт;

погодженні у разі звернення фізичних чи юридичних осіб в установленому суб'єктом нормування порядку обґрунтованих відхилень від установлених норм;

розгляді проектів об'єктів, що належать суб'єктам господарювання, в частині додержання вимог нормативно-правових актів щодо інженерно-технічних заходів, у сфері пожежної та техногенної безпеки;

розгляді проектів містобудівної документації та подає спеціально уповноваженому органу містобудування та архітектури висновки щодо додержання вимог цивільного захисту, зокрема щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки;

58) проводить в установленому порядку внутрішній аудит;

59) бере в межах повноважень, передбачених законом, участь у діяльності міжнародних організацій з питань, що належать до компетенції ДСНС;

60) здійснює розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДСНС, підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління ДСНС;

61) забезпечує надання підпорядкованими підрозділами у передбачених законодавством випадках платних послуг;

62) вносить пропозиції щодо технічного регулювання у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, гідрометеорологічної діяльності, а також щодо встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до засобів протипожежного захисту та аварійно-рятувальних засобів, пожежонебезпечної продукції;

63) проводить роботи із стандартизації, сертифікації, акредитації та метрологічного забезпечення діяльності з питань, що належать до компетенції ДСНС;

64) готує та подає на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозиції щодо стратегічних, програмно-планових документів у відповідній сфері та забезпечує їх виконання;

65) забезпечує додержання вимог законодавства з питань охорони праці у ДСНС;

66) проводить роботу з профілактики правопорушень та додержання дисципліни в органах і підрозділах ДСНС;

67) здійснює відповідно до законодавства заходи щодо забезпечення правового та соціального захисту осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, пенсіонерів і ветеранів служби цивільного захисту та членів

їх сімей, державних службовців і працівників ДСНС, її територіальних органів, органів і підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;

68) сприяє розвитку соціального діалогу, проведенню консультацій із всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців щодо проектів законів, інших нормативно-правових актів з питань реалізації державної політики у сфері трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту населення;

69) здійснює державні закупівлі в установленому законом порядку;

70) виконує функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери її управління;

71) організовує охорону об'єктів державної власності, що належать до сфери її управління;

72) погоджує проекти нормативно-правових актів, будівельних норм, стандартів, правил, технічних умов і регламентів та інших нормативно-технічних документів з питань, що належать до компетенції ДСНС, які розробляються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, установами, організаціями;

72¹) забезпечує взаємодію між центральними органами виконавчої влади у сфері діяльності, пов'язаною з об'єктами підвищеної небезпеки;

72²) забезпечує співробітництво з органами ЄС та іншими міжнародними організаціями з обміну даними про об'єкти підвищеної небезпеки;

72³) забезпечує оповіщення та інформування відповідних органів інших держав, території яких можуть зазнати впливу аварії та її наслідків у разі транскордонного впливу аварії;

72⁴) забезпечує отримання оповіщення та інформування в разі загрози виникнення або виникнення аварії на об'єктах підвищеної небезпеки від інших держав;

72⁵) забезпечує постійний доступ громадськості та суб'єктів господарювання, які провадять господарську діяльність на об'єктах, що розташовані в зоні виникнення ефекту "доміно", до інформаційних ресурсів (зокрема, в електронній формі) про стан безпеки об'єктів підвищеної небезпеки;

73) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Державна служба з надзвичайних ситуацій з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДСНС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління;

2) здійснює добір кадрів в апарат ДСНС та на керівні посади в її територіальні органи, на підприємства, в установи, організації, що належать до сфери її управління, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і працівників апарату ДСНС;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДСНС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що

належать до сфери її управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

4) організує ведення діловодства та архівне зберігання документів відповідно до встановлених правил;

5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

6) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів.

Державна служба з надзвичайних ситуацій для виконання покладених на неї завдань має право в установленому порядку:

1) залучати:

підрозділи пошуково-рятувальних сил та аварійно-рятувальних служб центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного і регіонального рівня та проведення пошуково-рятувальних робіт;

представників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фахівців підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до компетенції ДСНС;

органи, організації, сили та засоби центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками) до участі в навчаннях з питань цивільного захисту;

2) одержувати безоплатно інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції ДСНС;

4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами;

5) використовувати телебачення і радіомовлення для оприлюднення повідомлень про надзвичайні ситуації;

6) здійснювати представництво України в міжнародних організаціях з питань цивільного захисту.

ДСНС здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи.

ДСНС під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних

держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами, організаціями.

ДСНС в межах повноважень, передбачених законом, на основі та на виконання Конституції та законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, наказів МВС видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує та контролює їх виконання.

ДСНС очолює Голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій Міністра внутрішніх справ.

Для підготовки рекомендацій щодо виконання покладених на ДСНС завдань у Службі може утворюватися колегія.

Рішення колегії можуть бути реалізовані шляхом видання відповідного наказу ДСНС.

Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у ДСНС можуть утворюватися інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Рішення про утворення чи ліквідацію колегії, інших постійних або тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, їх кількісний та персональний склад, положення про них затверджуються Головою ДСНС.

5.11. Антитерористичний центр при Службі безпеки України

Антитерористичний центр (далі - Центр) є постійно діючим органом при Службі безпеки України, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні.

У своїй діяльності Центр керується Конституцією України, законами України, указами і розпорядженнями Президента України, актами Кабінету Міністрів України та цим Положенням.

Основними завданнями Антитерористичного центру є:

збирання встановленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;

розроблення концептуальних засад та програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою, формування планів запобігання терористичним проявам та їх припинення;

організація і проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом;

організація і проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань;

взаємодія зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом;

участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності.

Антитерористичний центр відповідно до покладених на нього завдань:

1) розробляє програми і робочі плани з питань запобігання вчиненню терористичних актів, координує їх виконання;

2) узгоджує плани заходів органів, представники яких входять до складу Міжвідомчої координаційної комісії, щодо запобігання терористичним актам та їх припинення, аналізує їх виконання, складає довгостроковий та оперативний прогнози у цій сфері;

3) координує і організовує підготовку і проведення заходів щодо припинення терористичних проявів, а також дії підрозділів і сил, які залучаються до здійснення цих заходів;

4) надає методичну допомогу та рекомендації суб'єктам боротьби з тероризмом щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою;

5) розробляє пропозиції з удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері боротьби з тероризмом;

6) надає керівні та методичні вказівки координаційним групам при регіональних органах Служби безпеки України;

7) подає керівникові Центру пропозиції щодо рішення про проведення заходів із запобігання терористичним актам та їх припинення, а в разі необхідності - про продовження таких заходів;

8) встановлює з дозволу Голови Служби безпеки України зв'язки та здійснює взаємодію зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом, бере участь у підготовці проектів міжнародних договорів України у сфері боротьби з тероризмом;

9) здійснює у встановленому порядку контакт з засобами масової інформації і громадськістю, бере участь у попереджувально-профілактичних заходах антитерористичної спрямованості;

10) сприяє органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки;

11) сприяє оперативним підрозділам суб'єктів боротьби з тероризмом у вирішенні завдань оперативно-розшукової діяльності;

12) сприяє розвідувальним органам України у виконанні покладених на них завдань та здійсненні функцій, передбачених Законом України "Про розвідку";

13) взаємодіє із суб'єктами розвідувального співтовариства;

14) бере в установленому порядку участь у протидії диверсійним проявам.

Антитерористичний центр має право:

1) одержувати безоплатно в установленому порядку від суб'єктів боротьби з тероризмом, органів державної влади України інформацію, необхідну для виконання покладених на нього завдань;

2) залучати до проведення заходів боротьби з тероризмом, у тому числі для здійснення аналізу поточних ризиків і загроз у сфері боротьби з тероризмом, фахівців (експертів) суб'єктів боротьби з тероризмом, центральних і місцевих органів виконавчої влади, організацій та установ (за згодою їх керівників);

3) створювати та використовувати об'єднану автоматизовану інформаційну систему у сфері боротьби з тероризмом;

4) вносити в установленому порядку пропозиції щодо розроблення та виготовлення засобів зв'язку, які використовуватимуться під час здійснення антитерористичних заходів;

5) направляти співробітників Центру у службові відрядження, на навчання, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації, проводити стажування відповідних посадових осіб регіональних органів Служби безпеки України, які забезпечують проведення антитерористичних заходів.

Антитерористичний центр складається з Міжвідомчої координаційної комісії та штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах Служби безпеки України.

Центр очолює керівник, який призначається із числа заступників Голови Служби безпеки України та увільняється від виконання обов'язків Президентом України.

Керівник Центру має першого заступника та заступника, які призначаються на посади та звільняються з посад Головою Служби безпеки України за поданням керівника Центру. Перший заступник та заступник керівника Центру призначаються із числа співробітників Служби безпеки України. Перший заступник керівника Центру за посадою є начальником штабу Центру.

Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру формується у складі керівника Центру та його заступників; заступників Міністра внутрішніх справ України та Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій; заступника начальника Генерального штабу Збройних Сил України; заступників керівників Адміністрації Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної пенітенціарної служби України; командувача Національної гвардії України; начальника Головного управління Служби безпеки України у м. Києві та Київській області, заступника голови Київської міської державної

адміністрації, заступників керівників інших центральних органів виконавчої влади, а також інших визначених Президентом України посадових осіб.

Міжвідомча координаційна комісія:

1) узгоджує концептуальні засади та проекти програм боротьби з тероризмом, рекомендації, спрямовані на вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, підвищення ефективності заходів щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою;

2) забезпечує координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, узгоджує між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади спільні плани запобігання терористичним проявам та їх припинення;

3) узгоджує плани координаційних груп Центру при регіональних органах Служби безпеки України щодо запобігання терористичним проявам та їх припинення, опрацьовує рекомендації про поєднання цих планів з планами Центру;

5) розглядає пропозиції штабу Центру про створення міжвідомчих тимчасових робочих, експертних груп тощо.

Основною формою діяльності Міжвідомчої координаційної комісії є засідання, які проводяться в міру потреби, але не рідше одного разу на квартал. У разі вчинення терористичного акту або загрози його вчинення проводяться позачергові або надзвичайні засідання.

Головуючим на засіданні Міжвідомчої координаційної комісії є керівник Центру, а у разі відсутності керівника Центру за його дорученням перший заступник або заступник керівника Центру.

Рішення Міжвідомчої координаційної комісії оформляються протоколами.

Засідання Міжвідомчої координаційної комісії є правомочним за наявності більше половини її складу.

Рішення Міжвідомчої координаційної комісії приймаються більшістю голосів членів комісії, присутніх на засіданні.

Рішення Міжвідомчої координаційної комісії є обов'язковими для всіх членів комісії і штабу, Центру, координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України та їх штабів.

Регламент роботи Міжвідомчої координаційної комісії затверджується на її засіданні.

Штаб є виконавчим робочим органом Центру, формується за рахунок штатної чисельності Служби безпеки України і підпорядковується керівникові Центру.

У складі штабу для аналізу поточних ризиків і загроз у сфері боротьби з тероризмом функціонує інформаційно-аналітична група, до роботи в якій на громадських засадах можуть залучатися в установленому порядку представники суб'єктів боротьби з тероризмом.

Штаб організовує поточну роботу з виконання Центром покладених на нього завдань.

Штаб відповідно до покладених завдань:

1) розробляє концептуальні засади та програм боротьби з тероризмом,

рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності заходів щодо виявлення та усунення причин та умов, які сприяють вчиненню терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою;

2) збирає в установленому порядку, узагальнює, аналізує та оцінює інформацію про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;

3) забезпечує організацію та проведення координаційними групами при регіональних органах Служби безпеки України командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань;

4) надає допомогу суб'єктам, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, і координаційним групам при регіональних органах Служби безпеки України та їх оперативним штабам в організаційному забезпеченні заходів боротьби з тероризмом;

5) готує і подає в установленому порядку пропозиції керівникові Центру щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності;

6) готує матеріали на засідання Міжвідомчої координаційної комісії, у межах компетенції бере участь у міжвідомчих нарадах, а також у роботі дорадчих, консультативних органів, груп, комісій тощо;

7) готує і подає на основі аналізу та оцінки інформації керівникові Центру пропозиції щодо визначення рівня терористичної загрози, приведення всіх або окремих суб'єктів боротьби з тероризмом і Центру у відповідні ступені готовності, а також щодо сил і засобів, що можуть бути залучені до антитерористичних заходів;

8) бере участь у підготовці проектів міжнародних договорів України у сфері боротьби з тероризмом;

9) бере участь в організації взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом з відповідними центральними органами виконавчої влади, а також із спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом;

10) забезпечує функціонування об'єднаної автоматизованої інформаційної системи у сфері боротьби з тероризмом;

11) сприяє органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки;

12) здійснює в установленому порядку самопредставництво інтересів Центру в судах України на усіх стадіях судового процесу через заступника начальника штабу Центру з юридичних питань та співробітників юридичного підрозділу штабу, які без окремого доручення беруть участь у справах з усіма правами, що надані законодавством про адміністративне, господарське, цивільне судочинство, кримінальним процесуальним законодавством України, Законом України "Про виконавче провадження" позивачу, відповідачу, третій особі, учаснику судового провадження, учаснику виконавчого провадження;

13) забезпечує наукове, організаційне, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, фінансове, матеріально-технічне та інше забезпечення діяльності Центру.

Штаб має право:

1) вивчати організацію та стан роботи координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України та їх штабів, вносити керівникові Центру пропозиції щодо вдосконалення їх діяльності;

2) вивчати питання щодо можливостей та стану готовності сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом, вносити пропозиції щодо їх залучення до проведення конкретних антитерористичних операцій, навчань і тренувань, а також подолання надзвичайних ситуацій у результаті терористичних актів;

3) мати та використовувати під час здійснення заходів боротьби з тероризмом засоби зв'язку.

Посади у штабі заміщуються військовослужбовцями, державними службовцями та працівниками Служби безпеки України, які мають значний досвід роботи, аналітичний спосіб мислення, морально-ділові якості і стан здоров'я, що передбачають високу працездатність, і здатні ефективно діяти в екстремальній ситуації.

Склад координаційних груп при регіональних органах Служби безпеки України формується та затверджується, організаційне забезпечення їх діяльності здійснюється відповідно до статті 7 Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

Координаційні групи:

1) збирають у встановленому порядку, узагальнюють, аналізують та оцінюють інформацію про стан і тенденції поширення терористичних загроз в регіоні;

2) розробляють рекомендації, спрямовані на вдосконалення територіальної підсистеми єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків;

3) визначають потребу в силах та засобах, які можуть використовуватись у протидії терористичним проявам;

4) організують і проводять антитерористичні операції та координують діяльність суб'єктів боротьби з тероризмом;

4-1) сприяють органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки;

5) організують і проводять командно-штабні і тактико-спеціальні навчання та тренування у регіоні;

6) вносять пропозиції щодо оптимізації та вдосконалення діяльності Центру.

Дії керівника Центру, його першого заступника та заступника, керівників координаційних груп під час підготовки і координації проведення заходів із запобігання терористичним проявам визначаються Міжвідомчою координаційною комісією.

Навчально-тренувальний процес органів управління та підрозділів, які братимуть участь у заходах із запобігання терористичним проявам та їх

припинення, організовується за єдиною методикою, затвердженою Міжвідомчою координаційною комісією.

Центр утримується за рахунок коштів, визначених окремим рядком у Державному бюджеті України.

Центр є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державного казначейства України, бланки, печатки і штампи зі своїм найменуванням, а також печатку із зображенням Державного Герба України.

5.12. Служба судової охорони

Служба судової охорони - державний орган у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, органах та установах системи правосуддя.

Служба підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України.

Керівництво діяльністю Служби судової охорони здійснює Голова Служби судової охорони, який призначається на посаду за результатами відкритого конкурсу і звільняється з посади Вищою радою правосуддя.

Голова Служби судової охорони має заступників, які за його поданням призначаються на посади за результатами відкритого конкурсу і звільняються з посад Вищою радою правосуддя.

Служба судової охорони складається з центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби.

Граничну чисельність центрального органу управління та територіальних підрозділів Служби судової охорони затверджує Державна судова адміністрація України.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Служби, обговорення найважливіших напрямів її діяльності може утворюватися колегія Служби судової охорони.

Порядок утворення, склад колегії та положення про колегію затверджуються наказом Голови Служби.

Рішення колегії вводяться в дію наказами Голови Служби.

Основними завданнями Служби судової охорони є:

- 1) підтримання громадського порядку в суді;
- 2) припинення проявів неповаги до суду;
- 3) охорона приміщень суду, органів та установ системи правосуддя;
- 4) виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду;
- 5) забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу.

Служба судової охорони відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) забезпечує пропуск осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя (далі - об'єкти охорони) та на їх територію транспортних засобів;

2) забезпечує підтримання та реагує на порушення громадського порядку при розгляді справ судом, вживає заходів до припинення проявів неповаги до суду;

3) здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього;

4) здійснює заходи із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, а також у суді - учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз; вживає у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї; реагує в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані із посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу;

4¹) здійснює спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду, співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів;

4²) вживає заходи негайного реагування на кожний випадок протиправних дій, що став їй відомий, щодо суддів, працівників апарату суду, співробітників Служби судової охорони та їх близьких родичів;

4³) забезпечує захист життя, здоров'я, гідності, житла та майна осіб, взятих під захист, відповідно до характеру загрози;

4⁴) своєчасно повідомляє підзахисних осіб про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки;

5) здійснює забезпечення особистої безпеки суддів Вищого антикорупційного суду та особистої безпеки членів їхніх сімей та збереження їхнього майна; у разі потреби за заявою судді Вищого антикорупційного суду забезпечує цілодобову охорону особистої безпеки судді та членів його сім'ї, а також тимчасове розміщення таких осіб у місцях, що гарантують їхню безпеку; за заявою судді Вищого антикорупційного суду забезпечує цілодобову охорону особистого або службового житла судді;

6) здійснює заходи у межах компетенції стосовно запобігання, виявлення і припинення терористичних актів, злочинів терористичної спрямованості на об'єктах охорони та взаємодіє з іншими суб'єктами боротьби з тероризмом з питань застосування сил та засобів Служби;

7) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і громадській безпеці, що виникли на об'єктах охорони внаслідок вчинення протиправних дій;

8) здійснює заходи у межах компетенції щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорони майна в разі стихійного лиха та надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків на об'єктах охорони;

9) вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок вчинення протиправних дій, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я на об'єктах охорони;

10) сприяє в межах компетенції забезпеченню на об'єктах охорони правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації в разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

11) у межах інформаційно-аналітичної діяльності формує бази (банки) даних, здійснює інформаційно-аналітичну роботу, а також обробку персональних даних у межах повноважень, передбачених законом;

12) забезпечує криптографічний захист інформації, яка є власністю держави, та інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої визначена законом;

12¹) здійснює ведення діловодства, електронного документообігу та архівного зберігання документів відповідно до встановлених норм законодавства;

13) вживає заходів щодо забезпечення протипожежної безпеки в будівлях, приміщеннях Центрального апарату та територіальних підрозділах, а також на територіях, на яких вони розташовані;

13¹) здійснює організацію медичного забезпечення (в тому числі санаторно-курортного лікування) співробітників Служби;

14) здійснює експлуатацію, обслуговування технічних засобів охоронного призначення, озброєння, транспорту, засобів зв'язку, приміщень, які надані Службі для виконання покладених на неї завдань;

15) здійснює в межах повноважень міжнародне співробітництво з метою вдосконалення роботи Служби;

15¹) здійснює професійне навчання співробітників Служби;

16) здійснює моніторинг оперативної обстановки, вивчає, аналізує і узагальнює результати та ефективність своєї діяльності, інформує у порядку та спосіб, які передбачені законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадськість про провадження діяльності;

17) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції та/або бере участь у розробці проєктів нормативно-правових актів у межах повноважень, визначених законом, щодо вдосконалення діяльності Служби та в установленому порядку подає їх до відповідних державних органів;

18) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Службі судової охорони та її співробітникам для здійснення покладених на них повноважень надається право:

1) вимагати від осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, пред'явлення документа, що посвідчує особу; перевіряти в осіб, які входять до приміщень суду, органів і установ системи правосуддя, документи, що посвідчують особу, та за наявності обґрунтованих підстав вважати, що перебування особи на об'єктах охорони створює загрозу безпеці суддів, працівників суду, об'єктів охорони, порушення громадського порядку, обмежувати допуск таких осіб до об'єктів охорони;

2) здійснювати поверхневу перевірку осіб, які входять на об'єкти охорони, шляхом їх візуального огляду та огляду їх речей, проведення по поверхні вбрання осіб спеціальним приладом або засобом;

3) затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються незаконно проникнути на об'єкти охорони, перевіряти у них документи, що посвідчують особу, здійснювати у встановленому законом порядку особистий огляд затриманих та огляд їх речей, які є при них, і передавати їх правоохоронним органам;

4) не допускати громадян до окремих приміщень об'єктів охорони, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх, тимчасово обмежувати фактичне володіння річчю, якщо це необхідно для забезпечення громадського порядку в суді, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, безпеки учасників судового процесу;

5) використовувати інформаційні ресурси в порядку, установленому для Національної поліції України Законом України "Про Національну поліцію", одержувати в установленому порядку від керівників органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності за письмовим запитом Голови Служби або його заступників відомості, необхідні для здійснення покладених на Службу повноважень;

6) вживати заходів з метою запобігання протиправним посяганням на суддів, членів їхніх сімей, працівників суду, умисному пошкодженню або знищенню майна об'єктів охорони;

6¹) витребувати необхідні матеріали та одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, взятих під захист;

6²) вимагати від органів, які здійснюють заходи безпеки, застосування додаткових заходів;

6³) у випадках та в порядку, передбачених чинним законодавством, скасовувати здійснювані заходи безпеки повністю або частково;

6⁴) визначати перелік заходів безпеки, засоби та методи їх застосування, в разі необхідності - змінювати і доповнювати ці заходи;

6⁵) вимагати від підзахисних осіб додержання умов здійснення заходів безпеки, а також виконання законних розпоряджень, пов'язаних із застосуванням цих заходів;

6⁶) звертатися до органу, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, з клопотанням про вирішення питання щодо їх застосування стосовно осіб, взятих під захист, в процесі виконання ними своїх службових обов'язків, або про скасування здійснюваних заходів;

7) застосовувати технічні прилади і технічні засоби, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засоби фото- і кінозйомки, відеозапису;

7¹) використовувати спеціальні звукові та світлові сигнальні пристрої на транспортних засобах у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

8) оглядати територію, будинки, приміщення суду, органів і установ системи правосуддя;

9) залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх працівників, співробітників, військовослужбовців, технічні та інші засоби;

10) зберігати, носити і застосовувати вогнепальну зброю та спеціальні засоби. Використовувати та застосовувати зброю, заходи фізичного впливу та спеціальні засоби в порядку та випадках, визначених Законами України "Про Національну поліцію" та "Про охоронну діяльність";

10¹) порядок зберігання, носіння і застосування вогнепальної зброї та спеціальних засобів, що є на озброєнні Служби, перелік вогнепальної зброї, боєприпасів та спеціальних засобів, що використовуються в діяльності Служби, та норми їх належності встановлюються Головою Служби;

11) розробляти пропозиції щодо закріплення у відповідних нормативно-правових актах та технічній документації (конструкторській, технологічній, програмній документації, технічних умовах, документах із стандартизації та сертифікації, інструкціях) обов'язкові умови в галузі технічного регулювання щодо продукції, яка необхідна для потреб Служби;

12) встановлювати заохочувальні відзнаки Служби;

13) залучати в установленому порядку до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів судової влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до компетенції Служби;

14) одержувати в установленому законодавством порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та їх посадових осіб, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;

15) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, установ та іншими технічними засобами;

16) відкривати рахунки в установах Державної казначейської служби України та банках;

17) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до компетенції Служби.

5.13. Управління державної охорони України

Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України.

Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України.

Загальна структура і чисельність Управління державної охорони України затверджуються Верховною Радою України за поданням Президента України.

Управління державної охорони України в межах своїх повноважень на основі та на виконання законів та інших нормативно-правових актів видає накази, організує і контролює їх виконання.

Керівництво діяльністю Управління державної охорони України здійснює Начальник Управління державної охорони України, який призначається на посаду і звільняється з посади Президентом України.

Начальник Управління державної охорони України має заступників, які за його поданням призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України.

Інші посадові особи Управління державної охорони України призначаються на посаду та звільняються з посади Начальником Управління державної охорони України.

Завдання Управління державної охорони України

На Управління державної охорони України покладаються завдання:

- здійснення державної охорони щодо органів державної влади України;
- забезпечення безпеки посадових осіб, визначених цим Законом, за місцем їх перебування як на території України, так і за її межами;
- забезпечення безпеки членів сімей посадових осіб, визначених цим Законом, які проживають разом з ними або супроводжують їх;
- запобігання протиправним посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, їх виявлення та припинення;
- охорони об'єктів, визначених цим Законом;
- забезпечення безпечної експлуатації транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб;
- участі у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Для здійснення покладених завдань Управління державної охорони України уповноважене:

- надавати згоду на допущення громадян на об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона;
- одержувати в установленому порядку від керівників органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності за письмовим запитом Начальника Управління або його заступників відомості, необхідні для здійснення державної охорони;
- використовувати форму одягу та документи, які зашифровують особу чи відомчу належність військовослужбовців і транспортних засобів Управління державної охорони України;
- проводити у порядку, визначеному Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність", гласні та негласні оперативні заходи з метою запобігання посяганням на посадових осіб і членів їхніх сімей та об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона, виявлення і припинення таких посягань;
- проводити кіно-, фотозйомку, аудіо- і відеозапис на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона;

- залучати за погодженням з керівниками правоохоронних та інших державних органів їх військовослужбовців і працівників, технічні та інші засоби;
- здійснювати на об'єктах, щодо яких здійснюється державна охорона, протипожежний, санітарно-гігієнічний, екологічний, радіаційний і протиепідемічний контроль та контроль за станом технічного захисту інформації, вживати заходів щодо усунення виявлених порушень, з'ясовувати причини, що призвели до їх вчинення;
- організовувати та здійснювати транспортне обслуговування осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, забезпечувати безпечну експлуатацію транспортних засобів, призначених для визначених цим Законом посадових осіб;
- прикомандировувати в установленому порядку військовослужбовців Управління державної охорони України для здійснення державної охорони до органів державної влади, підприємств, установ і організацій, перелік яких визначається Президентом України;
- здійснювати підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Управління державної охорони України відповідно до Закону України "Про освіту";
- утворювати відповідно до законодавства госпрозрахункові підрозділи адміністративно-господарського характеру.

Управління державної охорони України взаємодіє з іншими органами державної влади України, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на нього завдань.

Громадяни та їх об'єднання сприяють діяльності Управління державної охорони України на добровільних засадах.

Управління державної охорони України для здійснення покладених на нього завдань може взаємодіяти з органами безпеки іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України.

Фінансування діяльності Управління державної охорони України здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Матеріально-технічне забезпечення Управління державної охорони України здійснюється через державні замовлення в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, а також за прямими договорами з підприємствами, установами, організаціями, в тому числі іноземними, відповідно до чинного законодавства.

Контроль за додержанням Управлінням державної охорони України чинного законодавства у сфері державної охорони, забезпечення прав і свобод людини здійснюється Верховною Радою України.

Начальник Управління державної охорони України систематично інформує Верховну Раду України про стан державної охорони, забезпечення прав і свобод людини та додержання чинного законодавства.

Управління державної охорони України у порядку, встановленому законодавством України, зобов'язане відповідати на запити комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України та народних депутатів України.

Начальник Управління державної охорони України щорічно, до 1 лютого наступного за звітним року, подає Верховній Раді України письмовий звіт про діяльність Управління державної охорони України.

Нагляд за додержанням і застосуванням законів Управлінням державної охорони України здійснюється в порядку, визначеному Конституцією і законами України.

5.14. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є державним органом, призначеним для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, а також інших завдань відповідно до закону.

Керівництво Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснює Голова Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, активної протидії агресії у кіберпросторі, а також інших завдань відповідно до закону.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України спрямовує свою діяльність на забезпечення національної безпеки України від зовнішніх і внутрішніх загроз та є складовою сектору безпеки і оборони України.

Основними завданнями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України є:

- формування та реалізація державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах (далі - інформаційно-комунікаційні системи) і на об'єктах інформаційної діяльності, а також у сферах використання державних інформаційних ресурсів в частині захисту інформації, протидії технічним розвідкам, функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового

зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, активної протидії агресії у кіберпросторі;

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сферах електронного документообігу (в частині захисту інформації державних органів та органів місцевого самоврядування), електронної ідентифікації (з використанням електронних довірчих послуг, захисту критичної інформаційної інфраструктури), електронних довірчих послуг, захисту критичної інформаційної інфраструктури (у частині встановлення вимог з безпеки та захисту інформації під час надання та використання електронних довірчих послуг, захисту критичної інформаційної інфраструктури, контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, захисту критичної інформаційної інфраструктури);

- забезпечення в установленому порядку та в межах компетенції діяльності суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом.

- реалізація державної політики щодо захисту критичної технологічної інформації, кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, здійснення державного контролю в цих сферах;

- визначення вимог до захисту критичної технологічної інформації, формування загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, ведення переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, здійснення заходів щодо його оновлення та актуалізації;

- створення та забезпечення функціонування системи активної протидії агресії у кіберпросторі;

- створення та забезпечення функціонування Центру активної протидії агресії у кіберпросторі;

- виконання інших завдань, передбачених законодавством у сфері забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту.

На Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України відповідно до визначених завдань покладаються такі обов'язки:

- 1) формування та реалізація державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційно-комунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, протидії технічним розвідкам, активної протидії агресії у кіберпросторі;

- 2) участь у формуванні та реалізації державної політики у сферах електронного документообігу (в частині захисту інформації державних органів та органів місцевого самоврядування), електронної ідентифікації (з використанням електронних довірчих послуг), електронних довірчих послуг (у частині встановлення вимог з безпеки та захисту інформації під час надання та використання електронних довірчих послуг, контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг);

- 4) державне регулювання у сфері поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку;

5) забезпечення функціонування, безпеки та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку;

7) здійснення державного контролю, вимоги щодо здійснення якого покладено на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України;

8) здійснення повноваження органу ліцензування у сфері криптографічного та технічного захисту інформації;

9) встановлення порядку створення та допуску до експлуатації, допуск до експлуатації засобів криптографічного захисту службової інформації та інформації, що становить державну таємницю, засобів, комплексів та систем спеціального зв'язку, визначення криптографічних алгоритмів для застосування у засобах криптографічного захисту інформації;

10) виконання функції радіочастотного органу спеціального користувача радіочастотного спектра України;

11) забезпечення в межах повноважень виконання завдань із мобілізаційної підготовки й мобілізаційної готовності держави, а також підтримання постійної бойової та мобілізаційної готовності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

12) розробка за дорученням Президента України, Кабінету Міністрів України та з власної ініціативи проєктів законів та інших нормативно-правових актів;

13) забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку, її готовності до роботи в особливий період і в разі виникнення надзвичайної ситуації;

14) забезпечення в установленому законодавством порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного стану і в особливий період;

15) здійснення заходів щодо організації та забезпечення безпеки і функціонування урядового зв'язку із закордонними дипломатичними установами України;

16) забезпечення урядовим фельд'єгерським зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, державних органів, органів місцевого самоврядування, органів військового управління та інших юридичних осіб відповідно до законодавства;

17) контроль за виконанням вимог законодавства у сфері захисту інформації в приміщеннях абонентів урядового зв'язку;

18) встановлення порядку:
створення й розвитку систем спеціального зв'язку;

19) вирішення в межах повноважень питань забезпечення зв'язку для потреб державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, відповідних державних органів згідно із законодавством;

21) забезпечення розвитку у сферах криптографічного та технічного захисту інформації;

23) забезпечення нормативно-правового регулювання у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, організації спеціального зв'язку, урядового фельд'єгерського зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційно-комунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, протидії технічним розвідкам;

24) технічне регулювання у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, протидії технічним розвідкам, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційно-комунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності, організація, координація та проведення робіт з підтвердження відповідності, розробка в установленому порядку технічних регламентів;

25) методичне керівництво та координація діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів України, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, протидії технічним розвідкам, а також з питань, пов'язаних із запобіганням вчиненню порушень безпеки інформації в інформаційно-комунікаційних системах, виявленням та усуненням наслідків інших несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційно-комунікаційних системах;

26) розробка і супроводження моделей технічних розвідок шляхом збору й аналізу інформації про наявні системи і засоби технічних розвідок, розробка тактики та методів їх застосування, а також перспектив розвитку; надання рекомендацій державним органам, органам місцевого самоврядування, військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, підприємствам, установам і організаціям щодо забезпечення протидії технічним розвідкам, проведення оцінки загроз і вжиття відповідних заходів для захисту інформації;

27) впровадження комплексних систем захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності та в інформаційно-комунікаційних системах закордонних дипломатичних установ України за рахунок коштів, передбачених у законі про Державний бюджет України на функціонування та утримання закордонних дипломатичних установ України;

28) встановлення порядку та вимог технічного захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності;

29) встановлення порядку здійснення державного контролю і здійснення державного контролю за:

станом криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, у державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на підприємствах, в

установах і організаціях незалежно від форми власності, в тому числі в закордонних дипломатичних установах України, національних контингентах за кордоном, місцях постійного і тимчасового перебування Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України, а також під час діяльності на території України іноземних інспекційних груп відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг; станом протидії технічним розвідкам у державних органах, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від їх підпорядкування та форми власності, які мають у своєму володінні, користуванні чи розпорядженні зразки озброєння, військової та спеціальної техніки, об'єкти оборонно-промислового комплексу, військові об'єкти та інші об'єкти, призначені для застосування в інтересах оборони і безпеки держави;

додержанням вимог безпеки під час розроблення, виробництва, використання, експлуатації, сертифікаційних випробувань, проведення тематичних досліджень, експертизи, вивезення та знищення криптографічних систем і засобів криптографічного захисту інформації та обладнання спеціального зв'язку, що мають гриф обмеження доступу;

30) встановлення порядку організації та проведення державної експертизи у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, проведення державної експертизи та експертних досліджень у сфері криптографічного захисту інформації, визначення криптографічних алгоритмів як рекомендованих, допуску до експлуатації засобів криптографічного захисту інформації, засобів, комплексів та систем спеціального зв'язку, надання та/або реєстрація експертних висновків за результатами державної експертизи у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, свідоцтв про допуск до експлуатації засобів криптографічного захисту інформації, засобів, комплексів та систем спеціального зв'язку, декларацій та атестатів відповідності комплексних систем захисту інформації;

31) встановлення порядку надання висновків і погоджень, надання висновків і погоджень міжнародних передач криптосистем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації, у тому числі тих, що є складовими частинами озброєння, військової та спеціальної техніки;

32) участь у виконанні завдань із територіальної оборони, а також у заходах, спрямованих на підтримання правового режиму воєнного та надзвичайного стану відповідно до закону;

33) участь в межах повноважень у стратегічному плануванні застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, і правоохоронних органів для оборони держави;

34) визначення власних потреб у військовому майні на особливий період;

35) подання Президенту України, Голові Верховної Ради України і Прем'єр-міністрові України за результатами державного контролю аналітичних матеріалів щодо стану криптографічного та технічного захисту інформації,

протидії технічним розвідкам у державі, розроблення рекомендацій щодо його поліпшення;

36) встановлення вимог до регламенту роботи центрального засвідчувального органу, акредитованого центру сертифікації ключів, засвідчувального центру органу виконавчої влади (державного органу) та його погодження;

37) встановлення вимог з безпеки та захисту інформації до кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг та їхніх відокремлених пунктів реєстрації;

38) організація та координація робіт із проведення сертифікації засобів криптографічного та технічного захисту інформації разом із центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання;

39) забезпечення функціонування урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA. Накопичення та аналіз даних про вчинення та/або спроби вчинення несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в інформаційно-комунікаційних системах, а також про їх наслідки, інформування правоохоронних органів для вжиття заходів із запобігання та припинення кримінальних правопорушень у зазначеній сфері;

40) встановлення порядку ведення та управління реєстром інформаційно-комунікаційних систем державних органів, а також підприємств, установ і організацій, що входять до сфери їх управління, встановлення порядку ведення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів органів державної влади;

41) розробка критеріїв і порядку оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційно-комунікаційних системах; організація та проведення оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів, надання відповідних рекомендацій;

42) розробка та затвердження єдиних технічних вимог щодо захисту Єдиного веб-порталу державних органів, контроль за дотриманням цих вимог;

43) погодження проектів (завдань) створення та розвитку інформаційно-комунікаційних систем, систем спеціального зв'язку, систем електронного документообігу (в частині захисту інформації), у яких оброблятимуться державні інформаційні ресурси та інформація, вимога щодо захисту якої встановлена законом, програмно-технічних комплексів надавачів електронних довірчих послуг, засвідчувального центру та центрального засвідчувального органу (в частині захисту інформації), організація проведення їх експертної оцінки;

44) погодження проектів нормативно-правових актів з питань: криптографічного та технічного захисту інформації, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційно-комунікаційних системах і на об'єктах інформаційної діяльності;

протидії технічним розвідкам;

умов здійснення міжнародних передач криптографічних систем, засобів криптографічного та технічного захисту інформації, в тому числі тих, що наявні у складі озброєння, військової та спеціальної техніки;

45) узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку внесення їх Президенту України та Кабінету Міністрів України на розгляд;

46) визначення переліків засобів технічного захисту інформації, дозволених для забезпечення технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом;

47) встановлення дозвільного порядку, видача, переоформлення, призупинення (поновлення) дії, анулювання дозволів (копій і дублікатів дозволів) на проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб;

48) розроблення, виготовлення та постачання у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, ключових документів до засобів криптографічного захисту інформації, що містить державну таємницю, службу інформації та публічну інформацію з обмеженим доступом;

49) погодження та здійснення контролю за виконанням технічних завдань на проектування, будівництво і реконструкцію особливо важливих об'єктів і на розроблення зразків військової та спеціальної техніки в частині протидії технічним розвідкам;

50) встановлення:

технічних вимог до електронних комунікаційних мереж, систем і комплексів, засобів та об'єктів спеціального зв'язку;

порядку і забезпечення проведення експертизи інфраструктури електронних комунікацій проектів будівництва, реконструкції та модернізації електронних комунікаційних мереж, споруд і засобів спеціального зв'язку;

54) забезпечення в межах своїх повноважень формування та реалізації інноваційної та інвестиційної політики;

57) державне регулювання у сфері урядового фельд'єгерського зв'язку і поштового зв'язку спеціального призначення;

58) проведення відповідно до законодавства заходів щодо реалізації науково-технічної політики, організації наукового забезпечення функціонування і розвитку сфер спеціального зв'язку та захисту інформації;

59) участь у реалізації державного замовлення на виконання робіт і поставок продукції для державних потреб, сприяння залученню інвестицій, новітніх технологій, використанню управлінського досвіду у сферах спеціального зв'язку та захисту інформації;

60) участь у погодженні питань розміщення на території України дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав;

61) вжиття заходів для здійснення галузевої співпраці з іншими державами;

63) участь у підготовці міжнародних договорів України з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту

інформації України, підготовка пропозицій щодо укладення, денонсації таких договорів і забезпечення їх виконання;

66) відомча реєстрація та облік, проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

67) організація та забезпечення служби з охорони об'єктів, приміщень, систем, мереж, комплексів, засобів урядового і спеціального зв'язку, ключових документів до засобів криптографічного захисту інформації;

68) організація та забезпечення вартової та внутрішньої служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України;

69) організація та забезпечення чергування особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також несення ним служби (виконання роботи) у підземних спорудах зв'язку та вахтовим методом у зоні відчуження;

70) розробка та організація виконання державних цільових, наукових і науково-технічних програм за напрямками діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

72) здійснення разом із центральним органом виконавчої влади в галузі освіти і науки науково-методичного управління підготовкою фахівців у сфері криптографічного та технічного захисту інформації, електронних комунікацій, радіотехнологій і радіочастотного ресурсу;

71) приймання та контроль за якістю продукції, інших товарів військового призначення, які виготовляються (модернізуються) на замовлення Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

73) забезпечення в межах своїх повноважень виконання заходів з охорони праці та пожежної безпеки в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України;

77) погодження в порядку, встановленому законодавством, призначення керівників органів спеціального зв'язку, підрозділів з питань зв'язку, інформатизації та захисту інформації державних органів, Національного банку України та Офісу Генерального прокурора;

78) утворення військово-лікарської комісії для проведення військово-лікарської експертизи і медичного огляду та встановлення порядку її діяльності;

79) проведення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу до Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, психологічного забезпечення службової діяльності та встановлення порядку їх здійснення;

80) здійснення добору кадрів у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, формування кадрового резерву, робота з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

81) вжиття в межах повноважень заходів щодо запобігання та виявлення корупції, контроль за їх проведенням у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України і на державних підприємствах, установах і організаціях, що входять до сфери управління центрального органу виконавчої

влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації;

82) здійснення в межах повноважень разом із відповідними центральними органами виконавчої влади контролю за цільовим використанням державних коштів, передбачених для реалізації проєктів, виконання програм, у тому числі міжнародних;

83) організація роботи з укомплектування, зберігання, обліку та використання архівних документів;

84) здійснення внутрішнього контролю і проведення внутрішнього аудиту в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, у тому числі контролю за фінансово-господарською діяльністю державних підприємств, установ та організацій, що входять до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації;

85) формування та реалізація державної політики щодо захисту у кіберпросторі державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, здійснення державного контролю у цих сферах;

86) координація діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки щодо кіберзахисту;

87) забезпечення створення та функціонування Національної електронної комунікаційної мережі;

88) впровадження організаційно-технічної моделі кіберзахисту, здійснення організаційно-технічних заходів із запобігання, виявлення та реагування на кіберінциденти і кібератаки та усунення їх наслідків;

89) інформування про кіберзагрози та відповідні методи захисту від них;

90) забезпечення впровадження системи аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури, встановлення вимог до аудиторів інформаційної безпеки, їх атестації (переатестації);

91) координація, організація та проведення аудиту захищеності комунікаційних і технологічних систем об'єктів критичної інфраструктури на вразливість;

92) забезпечення функціонування Державного центру кіберзахисту;

93) створення та забезпечення функціонування системи активної протидії агресії у кіберпросторі;

94) створення та забезпечення функціонування Центру активної протидії агресії у кіберпросторі.

Права Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Для забезпечення виконання покладених на неї обов'язків Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України має право:

- одержувати в установленому порядку від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів України, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання

покладених на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України завдань;

- залучати фахівців державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів України, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності за погодженням з їх керівниками до розгляду питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також до проведення спільних інспекційних перевірок;

- доступу в установленому порядку своїх уповноважених представників на об'єкти (території, приміщення, будівлі, споруди тощо) державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, утворених відповідно до законів України, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, на яких знаходяться засоби спеціального зв'язку Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, на об'єкти (території, приміщення, будівлі, споруди тощо), державний контроль щодо яких покладено на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- надавати фізичним або юридичним особам на договірних засадах послуги, безпосередньо пов'язані із забезпеченням виконання покладених на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України завдань, за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України;

- проводити планові та позапланові перевірки:

стану криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності, у тому числі в закордонних дипломатичних установах України, національних контингентах за кордоном, під час діяльності на території України іноземних інспекційних груп відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, без одержання доступу до змісту інформації. В місцях постійного та тимчасового перебування осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, зазначені перевірки проводяться за погодженням з Управлінням державної охорони України;

додержання ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного та технічного захисту інформації на підприємствах, в установах і організаціях, а також умов проведення робіт із технічного захисту інформації для власних потреб в державних органах, органах місцевого самоврядування, органах управління Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органах;

кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, їхніх відокремлених пунктів реєстрації, засвідчувального центру, центрального засвідчувального органу щодо дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг;

стану протидії технічним розвідкам в державних органах, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від їх підпорядкування та форми власності, які мають у своєму володінні, користуванні чи розпорядженні зразки озброєння, військової та спеціальної техніки, об'єкти оборонно-промислового комплексу, військові об'єкти та інші об'єкти, призначені для застосування в інтересах оборони і безпеки держави.

Уповноважені представники Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в установленому порядку мають право:

- ознайомлюватися з усіма документами та матеріалами, необхідними для проведення перевірок (заходів державного контролю), вимоги щодо проведення яких покладено на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- доступу до інформаційно-комунікаційних систем та отримання інформації, яка необхідна для з'ясування стану захищеності інформаційно-комунікаційних систем;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення;

- ініціювати в установленому порядку проведення службових розслідувань щодо з'ясування причин та умов виникнення порушень, виявлених за результатами державного контролю, здійснення якого покладено на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- зупиняти дію або скасовувати в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації:

- експертні висновки за результатами державної експертизи у сфері технічного та криптографічного захисту інформації;

- свідоцтва про допуск до експлуатації засобів криптографічного захисту інформації, криптографічних алгоритмів, засобів, комплексів та систем спеціального зв'язку, які призначені для захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, і криптографічних алгоритмів;

- декларації та атестати відповідності комплексних систем захисту інформації в інформаційно-комунікаційних системах та акти атестації комплексів технічного захисту інформації на об'єктах інформаційної діяльності у разі ненадання допуску (доступу) або створення перешкод для такого допуску (доступу) уповноваженим посадовим особам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України до проведення заходів державного контролю за станом технічного захисту інформації або за наявності порушень у сфері захисту інформації, яка обробляється в інформаційно-комунікаційних системах, якщо це створює реальну загрозу або передумови до порушення конфіденційності та (або) цілісності й доступності інформації;

- порушувати в установленому законодавством порядку питання про припинення обробки інформації на об'єктах інформаційної діяльності або проведення інформаційної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних систем в державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на

підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності, що проводиться з порушенням вимог законодавства у сфері захисту інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, криптографічного та/або технічного захисту інформації;

зупинення дії або скасування спеціальних дозволів на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, у разі виявлення порушень у сфері криптографічного та технічного захисту інформації;

- залучати спеціальних і загальних користувачів радіочастотного спектра, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності до виявлення та усунення радіозавад радіоелектронним засобом державної системи урядового зв'язку та Національної системи конфіденційного зв'язку;

- одержувати в установленому порядку смуги радіочастот для використання їх радіозасобами;

- організовувати та проводити науково-дослідні, дослідно-конструкторські, технологічні та проектні роботи з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- утворювати координаційні, консультативні та дорадчі органи;

- провадити в установленому порядку видавничу діяльність;

- скликати наради, проводити наукові та науково-практичні конференції (у тому числі міжнародні), семінари з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- проводити у порядку, передбаченому законодавством, господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

- відчужувати в установленому порядку закріплене за Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України майно;

- здійснювати міжнародне співробітництво, розробляти пропозиції щодо укладення відповідних міжнародних договорів України, взаємодіяти відповідно до міжнародних договорів України з міжнародними організаціями з питань, що належать до повноважень Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- звертатися до суду в разі виникнення спорів з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації, криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, спорів у сфері електронних довірчих послуг, а також у разі виникнення інших спорів у порядку, встановленому законом;

- одержувати та використовувати в установленому порядку земельні ділянки з метою розміщення адміністративних і господарських будівель, стаціонарних технічних засобів та інженерних споруд, об'єктів житлового будівництва, інших об'єктів, необхідних для функціонування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, і підпорядкованих їй органів;

- орендувати в установленому порядку приміщення, майно, а також ресурси електронних комунікаційних мереж для забезпечення потреб державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку;

- встановлювати порядок організації служби з охорони об'єктів, приміщень, систем, мереж, комплексів, засобів урядового і спеціального зв'язку, ключових документів до засобів криптографічного захисту інформації та вжиття заходів для її забезпечення;

- встановлювати особливості організації вартової та внутрішньої служби в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України;

встановлювати порядок придбання, перевезення та носіння вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, інших предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система, військовослужбовцями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- встановлювати порядок чергування особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також несення ним служби (виконання роботи) у підземних спорудах зв'язку та вахтовим методом у зоні відчуження.

5.15. Апарат Ради національної безпеки і оборони України

Апарат Ради національної безпеки і оборони України (далі - Апарат Ради) є державним органом, який здійснює поточне інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Ради національної безпеки і оборони України (далі - Рада).

У своїй діяльності Апарат Ради керується Конституцією і законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, цим Положенням, а також розпорядженнями Секретаря Ради національної безпеки і оборони України.

Апарат Ради національної безпеки і оборони України:

1) готує матеріали для розгляду на засіданнях Ради, проекти рішень Ради, указів Президента України про введення в дію відповідних рішень Ради, інших актів Президента України з питань національної безпеки і оборони, доручень Голови Ради національної безпеки і оборони України членам Ради, пов'язані з виконанням покладених на неї функцій;

2) забезпечує здійснення контролю за станом виконання рішень Ради, актів та доручень Президента України, контроль за виконанням яких покладено на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України;

3) готує для розгляду Радою питання щодо організації роботи з виявлення загроз національним інтересам і національній безпеці, визначення шляхів та засобів їх відвернення та нейтралізації, щодо пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки і оборони;

4) готує на основі Стратегії національної безпеки України для розгляду Радою пропозиції щодо Стратегії воєнної безпеки, уточнення, в разі потреби, положень Воєнної доктрини України, завдань Збройних Сил України та інших військових формувань, проектів концепцій і програм їх розвитку та інших документів з питань національної безпеки і оборони;

4¹) здійснює інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення здійснення Радою національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і

правоохоронними органами держави» контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави;

5) бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів, міжнародних договорів та інших документів з питань національної безпеки і оборони;

6) готує в установленому порядку висновки щодо проєктів нормативно-правових актів з питань національної безпеки і оборони;

7) вивчає та аналізує діяльність Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, їх готовність до виконання покладених на них завдань, здійснення правоохоронними органами заходів щодо профілактики і боротьби зі злочинністю;

8) аналізує стан забезпечення національної безпеки, зокрема щодо матеріальних, фінансових, кадрових, організаційних аспектів, готує відповідні пропозиції;

9) опрацьовує пропозиції щодо вдосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади у цій сфері;

10) аналізує стан виконання законодавства з питань національної безпеки і оборони, готує пропозиції щодо його вдосконалення;

11) готує пропозиції щодо утворення тимчасових міжвідомчих комісій, робочих та консультативних органів Ради;

12) бере участь у підготовці пропозицій щодо складу українських делегацій для участі в міжнародних переговорах та роботі міжнародних організацій з питань безпеки і оборони;

13) організовує підготовку та узагальнення пропозицій щодо проєктів перспективних та поточних планів роботи Ради;

14) здійснює документальне забезпечення діяльності Ради;

14¹) забезпечує через структурний підрозділ з питань доступу до публічної інформації в установленому порядку доступ до публічної інформації, розгляд, опрацювання, облік, систематизацію, аналізування та надання відповідей на запити на інформацію, що надходять до Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та Апарату Ради;

15) виконує інші функції відповідно до законів України, актів Президента України.

Апарат Ради національної безпеки і оборони України має право:

1) одержувати в установленому порядку від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій інформацію, документи та матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

2) користуватися в установленому порядку інформаційними базами даних органів виконавчої влади;

3) скликати наради з окремих питань національної безпеки і оборони;

4) залучати спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції;

5) виступати замовником проведення наукових досліджень у сфері національної безпеки і оборони.

Апарат Ради у процесі виконання покладеного на нього завдання взаємодіє з Адміністрацією Президента України, Апаратом Верховної Ради України, Секретаріатом Кабінету Міністрів України, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями.

Посадові особи Апарату Ради можуть в установленому порядку залучатися до роботи колегій органів виконавчої влади під час розгляду питань національної безпеки і оборони.

Спрямування та координацію роботи Апарату Ради здійснює Секретар Ради національної безпеки і оборони України, якого призначає на посаду та припиняє його повноваження на цій посаді Президент України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України:

організовує підготовку пропозицій щодо перспективного і поточного планування діяльності Ради;

подає на розгляд Президентів України проекти рішень Ради, указів Президента України про введення в дію відповідних рішень Ради, інших актів Президента України з питань національної безпеки і оборони, доручень Голови Ради національної безпеки і оборони України членам Ради, пов'язані з виконанням покладених на неї функцій;

організовує роботу, пов'язану з підготовкою та проведенням засідань Ради та контролем за виконанням прийнятих нею рішень, а також за виконанням актів та доручень Президента України, контроль за виконанням яких покладено на Секретаря Ради національної безпеки і оборони України;

порушує в установленому порядку за результатами здійснення контролю за виконанням рішень Ради питання щодо відповідальності посадових осіб;

інформує Президента України та членів Ради про хід виконання рішень Ради, а також за дорученнями Президента України про стан реформування і розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, їх боєздатність, здійснення правоохоронними органами заходів щодо профілактики і боротьби зі злочинністю;

координує діяльність тимчасових міжвідомчих комісій, робочих та консультативних органів Ради;

представляє за дорученням Голови Ради позицію Ради у Верховній Раді України, у відносинах з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, з політичними партіями і громадськими організаціями та засобами масової інформації, з міжнародними організаціями;

вносить до органів виконавчої влади обов'язкові для розгляду пропозиції та рекомендації з питань національної безпеки і оборони, поліпшення координації заходів, що здійснюються цими органами у зазначеній сфері;

погоджує проекти актів Президента України з питань національної безпеки і оборони, в тому числі щодо призначення на посади в органах виконавчої влади, діяльність яких пов'язана з питаннями національної безпеки і оборони України;

затверджує в установленому порядку штатний розпис, кошторис видатків

Апарату Ради;

організовує роботу Ставки Верховного Головнокомандувача у разі її утворення;

організовує роботу Воєнного кабінету Ради національної безпеки і оборони України та є за посадою його секретарем;

подає на затвердження Президентіві України проекти положень про міжвідомчі комісії, робочі та консультативні органи Ради, в яких визначаються функції та повноваження цих органів;

вносить на розгляд Ради пропозиції щодо проекту Закону України про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони;

реалізовує в межах повноважень, визначених законодавством, державну політику у сфері охорони державної таємниці в Апараті Ради;

порушує в установленому порядку питання щодо заохочення працівників Апарату Ради, присвоєння їм військових і спеціальних звань, відзначення їх державними нагородами України, а також про невідповідність працівників Апарату Ради займаним посадам;

встановлює заохочувальні відзнаки Ради, затверджує положення про них і за погодженням з Комісією державних нагород та геральдики малюнки та описи відзнак;

виконує інші функції відповідно до законів України, актів Президента України.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України у межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства видає розпорядження, організовує і контролює їх виконання.

Секретар Ради національної безпеки і оборони України має перших заступників та заступників, яких призначає на посади за поданням Секретаря та припиняє їх повноваження на цих посадах Президент України.

Обов'язки між першими заступниками та заступниками Секретаря Ради національної безпеки і оборони України розподіляє Секретар у межах їх повноважень, визначених Президентом України.

Апарат Ради очолює Керівник Апарату Ради національної безпеки і оборони України, який призначається на посаду та звільняється з посади Секретарем Ради національної безпеки і оборони України у порядку, визначеному законодавством про державну службу.

Керівник Апарату Ради національної безпеки і оборони України є державним службовцем і здійснює повноваження з питань державної служби та організації роботи державних службовців та інших працівників в Апараті Ради. Керівник Апарату Ради національної безпеки і оборони України може мати заступників, у тому числі першого.

Керівник Апарату Ради національної безпеки і оборони України:

організовує роботу Апарату Ради, здійснює керівництво його діяльністю та забезпечує виконання Апаратом Ради покладених на нього функцій;

організовує планування роботи з персоналом в Апараті Ради, в тому числі організовує відповідно до законодавства проведення конкурсів на зайняття

вакантних посад державної служби;

подає на затвердження Секретареві Ради національної безпеки і оборони України штатний розпис та кошторис Апарату Ради, а також положення про його самостійні структурні підрозділи;

здійснює в установленому порядку розпорядження бюджетними коштами; затверджує посадові інструкції працівників;

призначає на посади та звільняє з посад в установленому порядку державних службовців Апарату Ради, вирішує відповідно до законодавства інші питання проходження ними державної служби в Апараті Ради;

присвоює ранги державним службовцям Апарату Ради, які займають посади державної служби відповідної категорії;

забезпечує підвищення кваліфікації державних службовців Апарату Ради;

вирішує в установленому порядку питання щодо заохочення державних службовців Апарату Ради, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;

подає Секретареві Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо присвоєння працівникам Апарату Ради військових і спеціальних звань, відзначення їх державними нагородами України;

здійснює контроль за дотриманням виконавської та службової дисципліни в Апараті Ради;

виконує функції роботодавця стосовно працівників Апарату Ради, які не є державними службовцями;

створює в Апараті Ради належні для роботи умови та їх матеріально-технічне забезпечення;

представляє Апарат Ради у відносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами, а також уповноважує своїх заступників на здійснення такого представництва та визначає його межі;

здійснює інші повноваження відповідно до законів України, актів Президента України та інших актів законодавства України.

Керівник Апарату Ради національної безпеки і оборони України у межах своїх повноважень на основі та на виконання актів законодавства видає накази.

Керівник Апарату Ради національної безпеки і оборони України та його заступники представляють інтереси та діють від імені Апарату Ради в судах України.

Апарат Ради забезпечується в установленому порядку фізичним та спеціальним технічним захистом, відповідними засобами урядового та спеціального зв'язку.

Апарат Ради є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державного казначейства України, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням. Апарат Ради використовує у роботі бланки встановленого зразка.

5.16. Розвідувальні органи України

Розвідувальні органи України відповідно до закону здійснюють

розвідувальну діяльність з метою сприяння реалізації національних інтересів України та протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах.

Розвідувальні органи як суб'єкти забезпечення національної безпеки і оборони України беруть участь у формуванні і реалізації державної політики з питань національної безпеки і оборони у визначених законодавством сферах.

Розвідувальний орган України може функціонувати як самостійний державний орган, так і у складі центрального органу виконавчої влади.

Пріоритетні завдання розвідувальним органам визначаються Президентом України.

Президент України може створювати координаційний орган з питань розвідки відповідно до статті 106 Конституції України.

Основні завдання розвідувальних органів України:

добивання, аналітична обробка та надання визначеним законом органам державної влади розвідувальної інформації;

здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, воєнній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону;

забезпечення безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю;

участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією у порядку, визначеному законом;

вжиття заходів протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, у тому числі у кіберпросторі, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.

Для виконання покладених на розвідувальні органи України завдань щодо отримання розвідувальної інформації, забезпечення безпеки розвідувальних заходів, захисту своїх сил, засобів та інформаційних систем і об'єктів, а також джерел розвідувальної інформації вони застосовують методи і засоби оперативно-розшукової діяльності у порядку, визначеному в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Методи і засоби діяльності розвідувальних органів не повинні завдавати шкоди життю, здоров'ю, честі і гідності людей.

Не підлягає розголошенню інформація, що стосується особистого життя, честі та гідності громадян, яка стала відома розвідувальним органам у процесі їх роботи, крім випадків, передбачених законом.

Порядок зберігання інформації, зданої в процесі розвідувальної діяльності, визначається відповідними нормативно-правовими актами.

Розвідувальні органи України здійснюють розвідувальну діяльність у таких сферах:

Служба зовнішньої розвідки України - у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;

розвідувальний орган Міністерства оборони України - у воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній;

розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону - у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

Питання утворення, реорганізації і ліквідації розвідувальних органів здійснюються відповідно до конституційних повноважень Президентом України.

Розвідувальний орган Міністерства оборони України може залучати органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України в порядку, визначеному Президентом України, до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки і застосування Збройних Сил України для оборони держави та боротьби з тероризмом. Під час добування розвідувальної інформації органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України застосовують технічні засоби розвідки, а в особливий період і під час залучення до боротьби з тероризмом - спеціальні технічні засоби. У таких випадках на військовослужбовців та працівників зазначених органів і військових частин не поширюються положення цього Закону та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», якими регулюються питання визначення правового статусу, надання повноважень та гарантування соціального захисту.

Здійснення розвідувальної діяльності з метою отримання інформації у сферах, що стосуються національної безпеки і оборони, іншими органами державної влади, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форми власності, які не передбачені в цьому Законі, а також фізичними особами забороняється.

Розвідувальні органи України є юридичними особами, вони мають дійсне та умовне найменування, відповідні емблеми, печатки і штампи, печатки із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, рахунки, у тому числі валютні, в банках та інших фінансових установах.

Керівництво розвідувальними органами України та координація їх діяльності

Загальне керівництво розвідувальними органами України відповідно до Конституції України та цього Закону здійснює Президент України.

Керівники центральних органів виконавчої влади, до складу яких входять розвідувальні органи, здійснюють керівництво ними в межах повноважень, визначених законом і положеннями про відповідні розвідувальні органи, затвердженими Президентом України, та створюють необхідні умови для їх функціонування.

Безпосереднє керівництво розвідувальними органами України здійснюють їх керівники, які призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням керівників відповідних центральних органів виконавчої влади. Голову Служби зовнішньої розвідки України призначає Президент України. У межах своїх повноважень керівники розвідувальних органів України можуть видавати накази, розпорядження, а у випадках, передбачених законом, або на вимогу Президента України доводять до його відома у визначеному ним порядку інформацію щодо зовнішніх загроз Україні.

Координація діяльності розвідувальних органів України здійснюється Президентом України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України, яка діє відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Порядок координації діяльності розвідувальних органів України в особливий період визначається Президентом України.

Права розвідувальних органів України

Для виконання визначених цим Законом завдань розвідувальні органи України мають право:

встановлювати на конфіденційній основі співробітництво з повнолітніми, дієздатними особами, які добровільно дали на це згоду;

отримувати для розвідувальних цілей необхідну інформацію від усіх органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форми власності, в тому числі інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо у порядку, визначеному законом;

користуватися послугами, в тому числі платними, експертів та консультантів з числа фахівців інших органів державної влади, підприємств, установ і організацій усіх форм власності;

використовувати на договірних засадах службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, а також за згодою окремих осіб - належні їм житлові та нежитлові приміщення, транспортні засоби та інше майно;

відкривати рахунки в національній та іноземній валюті у банках та інших фінансових установах у порядку, визначеному законом;

використовувати документи, що прикривають співробітників та відомчу приналежність підрозділів, організацій, приміщень і транспортних засобів до розвідувальних органів України;

створювати з метою конспірації організаційні структури (підрозділи, підприємства, установи і організації), необхідні для виконання завдань розвідувальних органів України та прикриття їх співробітників, використовувати в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, кошти і майно, набуті в результаті їх діяльності;

виступати замовниками науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших робіт у галузі розроблення і виготовлення технічних засобів розвідки і спеціальних технічних засобів, необхідних для здійснення розвідувальної діяльності, створювати, закуповувати і застосовувати технічні засоби розвідки та спеціальні технічні засоби в порядку, визначеному законодавством;

створювати в порядку, встановленому законом, відповідні навчальні заклади і науково-дослідні установи, архіви та здійснювати діяльність у видавничій справі;

організувати і забезпечувати в межах своєї компетенції захист державної таємниці в установах України за кордоном, включаючи заходи щодо попередження витоку по технічних каналах відомостей, що становлять державну таємницю;

здійснювати технічний захист приміщень і об'єктів розвідувальних органів;

забезпечувати власну безпеку діяльності розвідувальних органів України та захист своїх сил, засобів і інформації від протиправних дій та загроз;

створювати в установленому порядку територіальні підрозділи в межах граничної чисельності співробітників кадрового складу;

здійснювати у визначеному законодавством України порядку контрольовані (під оперативним контролем) пересування осіб та переміщення предметів через державний кордон України;

проникати в міжнародні терористичні, злочинні групи чи організації, а також організації, що здійснюють підривну діяльність проти України, з метою запобігання чи припинення їхньої протиправної діяльності та встановлення осіб, які їм сприяють.

Інформація, здобута й опрацьована розвідувальними органами України, надається Президентові України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністрові України та іншим визначеним Президентом України споживачам в установленому ним порядку з додержанням вимог законів України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах» та інших.

5.17. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, разом з іншими органами сектору безпеки і оборони визначає пріоритетні напрями розвитку оборонно-промислового комплексу, забезпечує нормативно-правове регулювання у цій сфері, аналізує стан та тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу України, розробляє та організовує виконання державних програм розвитку оборонно-промислового комплексу.

Головним завданням оборонно-промислового комплексу України є забезпечення оперативних спроможностей сил та засобів сектору безпеки і оборони шляхом постачання нових і модернізації наявних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну промислову політику, державну військово-промислову політику, державну політику у сфері державного оборонного замовлення, у сфері оборонно-промислового комплексу, у

літакобудівній галузі та забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності (далі - стратегічні галузі промисловості).

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, цим Положенням та іншими актами законодавства України.

Основними завданнями Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України є:

- 1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері:
 - державної промислової політики, державної політики щодо розвитку стратегічних галузей промисловості, зокрема військово-промислової політики в оборонно-промисловому комплексі;
 - державного оборонного замовлення;
 - інноваційної діяльності у стратегічних галузях промисловості;
 - здійснення управління об'єктами державної власності, які віднесені до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України в установленому законодавством порядку;
- 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері космічної діяльності;
- 3) участь у межах повноважень у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері:
 - військово-технічного співробітництва;
 - зовнішньоекономічної діяльності з питань забезпечення функціонування та розвитку стратегічних галузей промисловості України, державної інвестиційної політики у стратегічних галузях промисловості, науково-технічної діяльності у стратегічних галузях промисловості, політики з імпортозаміщення та цінової політики у стратегічних галузях промисловості;
 - європейської інтеграції під час виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами України, у переговорах, спрямованих на забезпечення розвитку договірних відносин з ЄС в межах повноважень Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;
- 4) забезпечення у стратегічних галузях промисловості:
 - участі у формуванні державної політики щодо провадження науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої, фінансової та іншої діяльності підприємств, установ та організацій, які належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, функціонування державного фонду розвитку базових і критичних технологій, підтримки інновацій в оборонно-промисловому комплексі та в інших галузях промисловості;
 - залучення інвестицій в оборонно-промисловий комплекс, зокрема для впровадження новітніх технологій, створення конкурентоспроможних зразків високотехнологічної промислової продукції, зокрема продукції військового призначення, укладення договорів в рамках державно-приватного партнерства відповідно до законодавства;

- вирішення питань з організації діяльності проведення переговорів з іноземними юридичними особами про одержання Україною компенсацій, укладення та виконання компенсаційних (офсетних) договорів з метою забезпечення узгодженості воєнно-економічної, військово-промислової і військово-технічної політики;

- організації роботи із створення техніки для потреб оборони та безпеки держави та інших стратегічних галузей промисловості;

- здійснення співробітництва з міжнародними організаціями, зокрема Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з питань розвитку стратегічних галузей промисловості;

- разом з іншими центральними органами виконавчої влади відповідно до закону та в межах повноважень розвитку міжнародного воєнно-економічного, військово-промислового та військово-технічного співробітництва, підготовки та укладення міжнародних договорів з цих питань, реалізації основ військово-технічної політики України, військово-технічного співробітництва з іноземними державами та розвитку оборонно-промислового комплексу.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України відповідно до покладених на нього завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України, зокрема розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції;

1¹) здійснює підготовку та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), що вносяться Кабінетом Міністрів України на розгляд Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про санкції», та бере участь у формуванні, реалізації та моніторингу ефективності державної санкційної політики з питань, що належать до його компетенції;

2) здійснює нормативно-правове регулювання питань, що належать до його компетенції, готує пропозиції щодо Стратегії національної безпеки, Стратегії воєнної безпеки, Плану оборони, Стратегічного оборонного бюлетеня, Національної розвідувальної програми та інших документів з питань національної безпеки і оборони, а також щодо проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони;

3) організовує роботу науково-технічних рад, готує пропозиції щодо визначення пріоритетів і видів підтримки стратегічних галузей промисловості;

4) забезпечує в межах своїх повноважень адаптацію законодавства України до законодавства ЄС;

5) забезпечує і координує в межах повноважень, передбачених законодавством, виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами України з ЄС, бере участь у переговорах, спрямованих на забезпечення розвитку договірних відносин з ЄС;

6) забезпечує реалізацію державної політики з питань, що належать до компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, згідно із зобов'язаннями України у сфері європейської інтеграції;

7) формує єдину інформаційну систему для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку стратегічних галузей промисловості;

8) розробляє разом з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Національною академією наук, галузевими науково-дослідними установами, підприємствами та організаціями, партнерами соціального діалогу державні цільові науково-технічні програми та інші стратегічні, програмно-планові документи у сфері оборонно-промислового комплексу і забезпечує їх реалізацію, зокрема:

виступає замовником науково-дослідних робіт та дослідно-конструкторських робіт у сфері стратегічних галузей промисловості, оборонно-промислового комплексу;

здійснює в межах повноважень координацію наукових досліджень в інтересах національної безпеки і оборони;

9) бере в межах повноважень участь в стандартизації в стратегічних галузях промисловості;

10) забезпечує функціонування системи сертифікації продукції в оборонно-промисловому комплексі згідно із стандартами НАТО;

11) виконує відповідно до закону функції технічного регулювання у визначеній законодавством сфері;

12) утворює метрологічну службу проведення робіт (надання послуг), пов'язаних із забезпеченням єдності вимірювань у стратегічних галузях промисловості;

13) разом з Міноборони організовує і координує діяльність центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва, подає Кабінетові Міністрів України погоджені в установленому порядку проекти законів, інших нормативно-правових актів у сфері військово-технічного співробітництва, міжнародних договорів України;

14) проводить в установленому законодавством порядку огляд оборонно-промислового комплексу, розробляє Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України;

15) бере участь в організації проведення державних та інших випробувань зразків озброєння і військової техніки;

16) забезпечує впровадження та розвиток новітніх інформаційних технологій, що належать до компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

17) координує діяльність органів виконавчої влади щодо формування в стратегічних галузях промисловості державних програм озброєння, державного оборонного замовлення, державних цільових і спеціальних програм, що виконуються в інтересах забезпечення оборони і безпеки держави, а також щодо забезпечення експортно-імпорتنних поставок товарів, робіт і послуг військового призначення та подвійного використання, організовує контроль за їх виконанням;

18) формує на основі пропозицій державних замовників і затверджує показники фінансування найважливіших науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт, пов'язаних із створенням сучасних зразків озброєння і військової техніки, затверджує плани-графіки виконання цих робіт і здійснює контроль за реалізацією зазначених планів-графіків;

19) розробляє проекти нормативно-правових актів щодо державного оборонного замовлення та вносить їх на розгляд Уряду;

20) розробляє, узгоджує та реалізує в межах повноважень державні цільові програми у сфері створення озброєння і військової техніки, програми щодо збереження і розвитку виробничих потужностей, дослідно-експериментальної бази, випробувальних стендів, полігонів, інших об'єктів, призначених для забезпечення розроблення, випробувань і виробництва озброєння і військової техніки, високотехнологічної продукції цивільного і подвійного призначення, виготовленої організаціями оборонно-промислового комплексу, а також програми реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу, затверджує плани-графіки створення інтегрованих науково-виробничих структур;

21) розробляє та реалізує державні програми щодо збереження і розвитку виробництва стратегічних матеріалів і електронної компонентної бази, використовуваних для створення сучасних зразків озброєння і військової техніки та високотехнологічної конкурентоздатної продукції цивільного і подвійного призначення, а також раціонального використання науково-технічного і виробничого потенціалу організації оборонно-промислового комплексу;

22) розглядає питання кадрової політики стосовно призначення на посади та звільнення з посад керівників суб'єктів господарювання, які належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

23) організовує отримання міжнародної технічної допомоги у сфері стратегічних галузей промисловості, оборонно-промислового комплексу, здійснює контроль за виконанням відповідних програм (проектів);

24) забезпечує координацію та здійснює в межах повноважень контроль за діяльністю, пов'язаною з міжнародними передачами товарів, робіт і послуг військового призначення та подвійного використання;

25) розробляє та впроваджує інформаційно-аналітичні системи в оборонно-промисловому комплексі;

26) здійснює заходи щодо розвитку міжнародного військово-технічного співробітництва, підготовки та укладення міжнародних договорів з цих питань;

27) розробляє концептуальні основи державної політики у галузі дослідження та використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави, координує їх впровадження;

28) координує питання розроблення концептуальних основ державної політики у галузі дослідження та використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави, координує їх впровадження;

29) координує космічну діяльність в Україні та під юрисдикцією України поза її межами;

30) координує разом з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та Національною академією наук виконання відповідними суб'єктами заходів Загальнодержавної цільової, науково-технічної, космічної програми та забезпечує її виконання;

31) є державним замовником науково-дослідних робіт з дослідження і використання космічного простору, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт з проектування, виготовлення та випробування космічної техніки, зокрема міжнародних космічних проектів;

32) організовує забезпечення суб'єктів космічної діяльності в Україні необхідною нормативною документацією;

33) організовує співробітництво України з іншими державами та міжнародними організаціями у космічній галузі, а також забезпечує збереження і розвиток існуючих міжнародних зв'язків та бере участь у підготовці міжнародних договорів України у сфері космічної діяльності;

34) затверджує порядок діяльності представництв замовника - ДКА з контролю якості та прийняття космічної техніки та іншої продукції;

35) надає підтримку в підготовці та реалізації міжнародних проектів у сфері дослідження та використання космічного простору;

36) вживає заходів, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічних відносин України з іншими державами у галузі космічної діяльності;

37) сприяє в установленому порядку залученню вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток стратегічних галузей промисловості;

38) розробляє правові, фінансові та організаційні механізми для залучення інвестицій підприємствами, що належать до сфери управління Міністерства промисловості, зокрема на умовах державно-приватного партнерства;

39) здійснює міжнародні заходи, спрямовані на формування позитивного інвестиційного іміджу України, у межах повноважень Міністерства промисловості;

40) проводить аналіз стану конкурентоспроможності стратегічних галузей промисловості, розробляє і координує здійснення заходів щодо підвищення їх рівня;

41) проводить моніторинг та аналітично-інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання у стратегічних галузях промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринку;

42) бере участь у запровадженні та реалізації механізму державної підтримки експорту в стратегічних галузях промисловості;

43) сприяє міжнародній співпраці виробників продукції стратегічних галузей промисловості;

44) забезпечує координацію та здійснення контролю за діяльністю Державної інноваційної фінансово-кредитної установи;

45) забезпечує координацію роботи з підготовки та реалізації проектів у сфері стратегічних галузей промисловості, що передбачають залучення іноземних кредитів під державні гарантії;

46) ініціює створення індустріальних парків в межах своїх повноважень;

47) визначає засади наукового і науково-технічного розвитку суб'єктів господарювання, що належать до сфери управління Міністерства з питань

стратегічних галузей промисловості України, формує державні цільові наукові та науково-технічні програми з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також забезпечує діяльність щодо трансферу технологій, передачі майнових прав на технології та/або їх складові;

48) визначає пріоритетні напрями розвитку наукової і науково-технічної діяльності та кооперації у стратегічних галузях промисловості;

49) бере участь у підготовці та проведенні конференцій, симпозіумів, семінарів, міжнародних і національних виставок та інших заходів у сфері стратегічних галузей промисловості, проводить інформаційну і консультаційну роботу з питань підготовки та здійснення таких заходів;

50) бере відповідно до законодавства участь у підготовці проєктів міжнародних договорів України, готує пропозиції щодо укладення і денонсації таких договорів, забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами та укладає міжнародні договори в межах повноважень Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

51) забезпечує виконання завдань і заходів, спрямованих на забезпечення розвитку співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), ЄС та іншими державними стратегічними партнерами України у сферах, що належать до компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

52) бере участь у:

підготовці пропозицій щодо визначення обсягів і цільового спрямування бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у сферах, що належать до компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

формуванні пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні, державних цільових наукових та науково-технічних програм і державного замовлення в галузях промисловості;

розробленні державних програм розвитку Автономної Республіки Крим, областей, містак Кієва та Севастополя, спрямованих на розвиток стратегічних галузей промисловості;

53) розробляє пропозиції щодо запровадження нових форм промислового співробітництва з іноземними державами з питань розвитку стратегічних галузей промисловості;

54) бере участь у розробленні та виробництві сучасної конкурентоспроможної продукції на основі використання нових високоефективних технологій, устаткування, матеріалів, інформаційного забезпечення, визначає напрями розвитку наукового і науково-технічного потенціалу галузей промисловості, спрямовує і контролює діяльність підпорядкованих йому наукових організацій;

55) здійснює заходи щодо реалізації інноваційної політики в стратегічних галузях промисловості;

56) формує пропозиції щодо розвитку середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня;

57) забезпечує співробітництво України з ЄС у сфері інновацій у стратегічних галузях промисловості, а також з Організацією Об'єднаних Націй з

промислового розвитку (ЮНІДО) та іншими міжнародними організаціями з питань, що належать до компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

58) визначає основні фінансові, економічні, соціальні та інші показники розвитку стратегічних галузей промисловості, формує єдину інформаційну систему для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку стратегічних галузей промисловості, інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної промислової політики стратегічних галузей промисловості, забезпечує в межах своїх повноважень впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, створення системи національних інформаційних ресурсів;

59) сприяє діяльності громадських об'єднань, що представляють інтереси суб'єктів стратегічних галузей промисловості;

60) вживає заходів для залучення в установленому порядку громадськості до обговорення питань, що належать до його компетенції;

61) сприяє розвитку соціального діалогу, проведенню консультацій із всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців щодо проектів законів, інших нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної промислової політики в стратегічних галузях промисловості;

62) забезпечує здійснення в межах повноважень, передбачених законом, соціального діалогу на галузевому рівні, зокрема укладення галузевих (міжгалузевих) угод;

63) готує і публікує щороку в засобах масової інформації звіти про стан розвитку стратегічних галузей промисловості України та їх державну підтримку, проводить оцінку фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку стратегічних галузей промисловості та рівня ефективності державної підтримки;

64) здійснює в межах своїх повноважень управління у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, відповідає за рівень науково-технічного розвитку стратегічних галузей промисловості, виступає відповідно до законодавства замовником та організовує в межах повноважень та законодавства проведення державних наукової, науково-технічної та інших видів експертиз;

65) готує пропозиції щодо вдосконалення економічного механізму забезпечення науково-технічного розвитку стратегічних галузей промисловості;

66) проводить аналіз стану та тенденцій до розвитку стратегічних галузей промисловості, розробляє пропозиції щодо пріоритетів розвитку та реформування промислового сектору економіки, забезпечує підготовку відповідних планів і програм;

67) бере в межах повноважень участь в реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, зокрема, створює функціональну підсистему цивільного захисту, організовує управління та діяльність функціональної підсистеми в єдиній державній системі цивільного захисту, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, вирішення питань у даній сфері;

68) організовує та координує в межах своїх повноважень підготовку,

перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів у сфері стратегічних галузей промисловості;

69) бере участь у визначенні в межах повноважень засад та здійсненні заходів у сфері енергозбереження та ефективного використання енергетичних ресурсів, а саме:

затверджує галузеві програми підвищення енергоефективності у стратегічних галузях промисловості;

погоджує норми питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів для промислових підприємств;

розробляє галузеві методики нормування, а також розробляє і затверджує типові норми питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів стратегічних галузей промисловості;

70) організовує на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, винахідницьку, раціоналізаторську та патентно-ліцензійну роботу, здійснює управління правами на результати інтелектуальної діяльності та моніторинг їх використання, бере участь у заходах, спрямованих на їх правовий захист;

71) ініціює утворення державних господарських об'єднань, утворює, ліквідує, реорганізовує підприємства, установи та організації, засновані на державній власності, які належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, затверджує їх статuti (положення), здійснює контроль за їх дотриманням, у встановленому порядку призначає на посади та звільняє з посад їх керівників;

72) здійснює в установленому порядку управління корпоративними правами держави стосовно пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі акціонерних товариств;

73) приймає рішення про подальше використання державного майна, що належить до сфери його управління та не увійшло до статутного капіталу господарських товариств, утворених у процесі корпоратизації або перетворення державних підприємств у державні акціонерні товариства, 100 відсотків акцій яких належать державі, а також яке було побудоване, створене, придбане, виявлене під час інвентаризації у процесі їх діяльності;

74) контролює в межах повноважень ефективність використання коштів суб'єктами господарювання, які беруть участь в реалізації проєктів, виконанні програм і зовнішньоекономічних контрактів, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету або за рахунок коштів, залучених під державні гарантії, що передбачають розробку, виробництво та експорт високотехнологічної продукції, робіт і послуг, а також результати інтелектуальної діяльності;

75) подає Мінекономіки пропозиції щодо створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації та реалізації мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

76) утворює в установленому порядку господарські організації у

стратегічних галузях промисловості, до статутного капіталу яких передається державне майно, затверджує їх статuti (положення), в установленому порядку призначає на посади та звільняє з посад їх керівників, проводить у випадках, передбачених законодавством, корпоратизацію або перетворення державних підприємств в акціонерні товариства, 100 відсотків акцій яких належать державі;

77) визначає кандидатури осіб, які представляють інтереси держави на загальних зборах та в наглядових радах господарських товариств, функції з управління корпоративними правами держави в яких виконує Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, а також в наглядових радах державних унітарних підприємств, забезпечує їх обрання (призначення), видає представникам держави довіреності на представництво інтересів держави у загальних зборах таких господарських товариств, а за необхідності також укладає з ними договори доручення;

78) приймає у випадках, передбачених законодавством, рішення про передачу об'єктів державної власності, що перебувають у сфері його управління, а також приймає в установленому порядку рішення про списання та відчуження об'єктів державної власності, що перебувають у сфері його управління;

79) здійснює внутрішній контроль і внутрішній аудит у Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

80) утворює в установленому порядку державні холдингові компанії у стратегічних галузях промисловості, що належать до сфери компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, затверджує їх статuti (положення), у встановленому порядку призначає на посади та звільняє з посад їх керівників, приймає рішення про їх ліквідацію та реорганізацію відповідно до законодавства;

81) проводить моніторинг фінансової діяльності підприємств, установ та організацій, а також державних господарських об'єднань, державних холдингових компаній, що належать до сфери його управління, та вживає заходів до покращення їх роботи;

82) вносить в установленому порядку Кабінету Міністрів України для затвердження річні фінансові плани підприємств, що є суб'єктами природних монополій, та підприємств, плановий розрахунковий обсяг чистого прибутку яких перевищує 50 млн. гривень, що належать до сфери його управління;

83) проводить моніторинг щодо: стану затвердження (погодження) фінансових планів державних комерційних та казенних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більш як 50 відсотків акцій (часток) належать державі, що належать до сфери його управління;

виконання показників фінансових планів державних комерційних та казенних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більш як 50 відсотків акцій (часток) належать державі, що належать до сфери його управління;

84) затверджує стратегічні плани розвитку державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більш як

50 відсотків акцій (часток) належать державі, управління корпоративними правами або контроль за діяльністю яких здійснює Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, та здійснює контроль за їх виконанням;

85) затверджує річні фінансові та інвестиційні плани, а також інвестиційні плани на середньострокову перспективу (три - п'ять років) державних підприємств, господарських об'єднань, що належать до сфери його управління, здійснює в установленому порядку контроль за виконанням цих планів;

86) забезпечує ефективне використання науково-технічного і виробничого потенціалу підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

87) забезпечує пропагування і популяризацію продукції стратегічних галузей промисловості, сприяє формуванню інфраструктури підтримки стратегічних галузей промисловості;

88) подає Мінекономіки пропозиції щодо переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації;

89) подає Мінекономіки пропозиції щодо перетворення державних підприємств в акціонерні товариства, 100 відсотків акцій яких належать державі;

90) здійснює в установленому порядку контроль за витрачанням бюджетних коштів підприємствами, установами та організаціями, що належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

91) вживає заходів, спрямованих на техніко-технологічне переоснащення, зокрема енергозбереження у стратегічних галузях промисловості;

92) веде облік об'єктів державної власності, що перебувають у сфері його управління, здійснює контроль за ефективним використанням та збереженням таких об'єктів;

93) готує пропозиції щодо державного замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію суб'єктів господарювання, що належать до сфери управління Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

94) планує, координує, забезпечує фінансування та виконання робіт з формування, ведення та використання страхового фонду документації на продукції мобілізаційного, оборонного та господарського призначення;

95) забезпечує стійку систему управління щодо формування, ведення та використання страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного, оборонного та господарського призначення;

96) планує та контролює роботу з формування страхового фонду документації стратегічними галузями промисловості;

97) бере участь у підготовці та забезпечує роботу національних експозицій України на всесвітніх та міжнародних виставках і ярмарках у сфері оборонно-промислового комплексу, зокрема стратегічних галузях промисловості;

98) забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони державної таємниці в межах повноважень, передбачених законом;

99) розробляє та удосконалює нормативно-правові акти щодо

функціонування електронної системи;

100) впроваджує модернізацію програмного забезпечення електронної системи шляхом розроблення та затвердження технічного завдання, відбору виконавців, оплати та приймання виконаних робіт (надання послуг);

101) здійснює фінансування заходів технічного адміністратора, пов'язаних з адмініструванням електронної системи;

102) впроваджує електронну систему в експлуатацію, налагоджує інформаційну взаємодію між електронною системою та електронними інформаційними ресурсами державних органів та органів місцевого самоврядування;

103) виконує інші функції, що випливають з покладених на Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України завдань, та здійснює інші повноваження, визначені законами України.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління;

2) здійснює добір кадрів в апарат Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України і на керівні посади підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і працівників апарату Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

3) контролює діяльність підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

4) організовує планово-фінансову роботу апарату Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку;

5) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів;

6) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, здійснення контролю за її збереженням в апараті Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, захист інформації з обмеженим доступом, а також технічний захист інформації, здійснення контролю за її збереженням;

7) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;

8) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, залучення громадян до участі в управлінні державними справами, ефективну взаємодію з інститутами громадянського суспільства, здійснення громадського контролю за діяльністю Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України,

врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики з питань, що належать до компетенції Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України;

9) забезпечує стійке функціонування системи управління щодо формування, ведення та використання страхового фонду документації.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України для виконання покладених на нього завдань має право:

1) залучати в установленому порядку спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції;

2) отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів державної статистики - статистичну інформацію, у тому числі стосовно результатів діяльності оборонно-промислового комплексу;

3) скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари та інші публічні заходи з питань, що належать до його компетенції;

4) користуватися відповідними інформаційними, телекомунікаційними та інформаційно-телекомунікаційними системами в установленому законодавством порядку.

РОЗДІЛ 6. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ

6.1. Особливі правові режими

Поняття правового режиму. Як відомо, специфіка правового регулювання залежить від особливостей суспільних відносин, що входять до предмету правового регулювання відповідної галузі, правового становища суб'єктів цих відносин та об'єктів, з приводу яких виникає відповідна взаємодія. Мета і завдання правового регулювання, його ефективність значною мірою визначаються вибором оптимальної системи засобів, що відповідають характеру суспільних відносин, що піддаються відповідній регламентації.

Держава, враховуючи закономірності суспільного розвитку, визначає потребу в юридичній регламентації суспільних відносин, надаючи їм відповідної юридичної форми. Вплив політичних, соціально-економічних, культурних процесів викликає певні зміни у характері і змісті суспільних відносин, що, у свою чергу, спричиняє потребу трансформації юридичної форми і її складових частин. Це не може не позначитися також і на такому явищі, як правовий режим.

Незважаючи на величезне розмаїття значень категорії «правовий режим», що використовується в галузевій юридичній літературі стосовно характеристики об'єктів правового регулювання, донині дана проблема не отримала належного вивчення і дослідження.

Законодавець досить часто вживає такі словосполучення, як «режим надзвичайного стану», «пільговий режим» або «режим найбільшого сприяння», «податковий режим», «валютний режим», «митний режим», «правовий режим майна», «правовий режим власності», «правовий режим іноземців і осіб без громадянства» тощо, не даючи їм, як правило, належного визначення. Як наслідок, вченими і дослідниками зазначеної проблеми виробились різноманітні підходи до самого розуміння і визначення даної правової дефініції.

Торкаючись історії даного питання, як підкреслює Ю. П. Битяк, необхідно відзначити, що дослідження поняття «правовий режим» почалися ще в середині минулого століття в працях Н. Г. Александрова, С. Г. Березовської, І. С. Самощенко. Однак у юридичній літературі 50-х рр. ХХ ст. категорія «режим» використовувалася виключно для характеристики законності⁸².

У сучасній юридичній науці, зауважують В. Я. Настюк, В. В. Белєвцева, поняття «режим» частіше розглядається як одна з найважливіших категорій юрисдикції. Досить давно наукові дослідження, що ставили за мету з'ясування особливостей правового регулювання певного виду діяльності, особливо тоді, коли ця діяльність має чітко визначений об'єкт, проводилися під кутом зору правового режиму даного об'єкта або виду діяльності. Коли ж у процесі вивчення системи прав з'ясувалося, що для кожної його галузі характерний свій специфічний режим регулювання і саме в цьому режимі якраз концентрується

⁸² Правова доктрина України: у 5-и т. [Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.]; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право, 2013. Т. 2: *Публічно-правова доктрина України*. 864 с. С.30-31

юридична своєрідність галузі, – констатують вчені – стало очевидним, що це поняття виражає визначальні, вузлові сторони правової дійсності. Тому цілком виправдано, що останнім часом у вітчизняній юридичній літературі зроблені спроби здійснити й загально-теоретичне осмислення досліджуваної категорії⁸³.

Як зазначає Т. П. Мінка, своїм виникненням категорія «режим» зобов'язана політиці, державі та праву. Дійсно, таке трактування поняття пов'язано насамперед із тим, що радянська доктрина впродовж багатьох років віддавала пріоритет державі на противагу існуванню права. Історично держава в масовій правосвідомості нашого соціуму ототожнювалась з державною владою⁸⁴.

Необхідно відзначити, що і зараз правове поле у цілому продовжує сприйматися суспільною свідомістю як односторонній вплив влади на суспільство, право – як засіб здійснення певних управлінських завдань, знаряддя для силового забезпечення проведення певної політики, практично – як веління держави. Тому для традиційної, «класичної» теорії держави, що склалася в 19 столітті, було властивим представляти її як універсальний інститут (бюрократичну машину), що організовує життя суспільства.

Що ж таке правовий режим? Слово «режим» є багатозначним за своїм змістом і сутністю, а тому вживається в самих різних значеннях і контекстах. Особливо що стосується галузевого правового режиму, адже «положення про те, що кожній галузі права відповідає особливий правовий режим, є дуже суттєвим як у науковому, так і в практичному сенсі»⁸⁵.

Звернемося спочатку до семантики слова «режим». Так, в одному разі вказується його етимологія від франц. *regime*, від лат. *regimen* – управління.

У зв'язку із цим, у галузевій юридичній літературі, як правило, підкреслюється, що за першочерговим змістом слово «режим» пов'язане з управлінням, регулюванням, а також наголошується на цілеспрямованому характері режимів.

В іншому разі «режим» інтерпретують як «розпорядок справ, дій», як «умови діяльності, роботи, існування чого-небудь». На відповідне вказує також юридична енциклопедія, яка визначає режим як встановлений національним законодавством і нормами міжнародного права порядок у суспільних відносинах⁸⁶.

Постає питання, як інтерпретувалося і як інтерпретується поняття «правовий режим» у юридичній літературі вченими-правознавцями. Адже дослідження правового режиму як наукової категорії передбачає, насамперед,

⁸³ Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. [В. Я. Настюк, В. В. Белевцева]. Х.: Право, 2009. 128 с. С.31.

⁸⁴ Мінка Т. П. Органи внутрішніх справ як суб'єкти забезпечення адміністративно-правових режимів: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ: Дніпроп. у-т внутр. справ, 2001. 615 с. С.111.

⁸⁵ Юридична енциклопедія: в 6-и т.: / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.]; НАН України. К.: Укр. енциклопедія, 2003. Т. 5. П-С. 736 с. С.217

⁸⁶ Юридична енциклопедія: в 6-и т.: / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.]; НАН України. К.: Укр. енциклопедія, 2003. Т. 5. П-С. 736 с. С.283

дослідження його правової природи, розкриваючи яку, ми, тим самим, розкриваємо сутність цього явища, його внутрішнього змісту, який включає у себе єдність усіх елементів як цілісне явище, його властивостей і ознак, а також їхню взаємодію в процесі правового регулювання (впливу). Звісно, що, як і будь-яке правове явище, правовий режим має свою форму, що містить єдність правових елементів, які взаємодіють між собою і є невіддільні від цієї форми.

Так, свого часу В. Д. Ткаченко правовий режим висвітлював як соціальний режим деякого об'єкта, закріплений правовими нормами і забезпечений сукупністю юридичних засобів⁸⁷.

А ось як висвітлюється поняття «правовий режим» у працях В. В. Копейчикова. У його працях раннього періоду правовий режим визначається як порядок регулювання суспільних відносин, виражений у комплексі правових засобів⁸⁸. Пізніше вчений знову ж таки визначає правовий режим як порядок регулювання, який виражений у комплексі правових засобів, з акцентом на тому, що саме правові засоби характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань і саме вони створюють особливу спрямованість регулювання⁸⁹. Розглядаючи правові режими, вчений наголошує на тому, що дозволи і заборони мають велике значення для характеристики такого правового явища, як правовий режим.

Згодом В. В. Копейчиков підкреслює, що юридичний режим є особливою, цілісною системою регулятивного впливу, яка характеризується специфічними прийомами правового регулювання, до яких вчений відносить особливий порядок виникнення, формування і здійснення прав і обов'язків, специфіку і способи реалізації санкцій, дію принципів⁹⁰. В. В. Копейчиков пише, що кожен правовий режим є все ж таки «режим», і його поняття несе в собі основні сенсові відтінки цього слова, в тому числі і те, що правовий режим виражає ступінь жорсткості юридичного регулювання, наявність відомих обмежень і пільг, допустимий рівень активності суб'єктів, межі їх правової самостійності⁹¹. Як бачимо, залежно від того, які засоби домінують у правовому режимі, він може бути або стимулюючим, або, навпаки, обмежуючим. Можна сказати, що правовий режим є своєрідним індикатором юридичного впливу. Це пояснює ту обставину, що більшість вчених під правовим режимом розуміють саме певний порядок правового регулювання.

Тобто, вчений розглядає правовий режим як одну зі сторін правового регулювання, а отже, правовий режим є правовим, нормативним, динамічним і системним утворенням, яке проявляє свою динамічну дію завдяки правовим засобам поряд із такою категорією як механізм правового регулювання. Окрім того, правовий режим вчений розглядає як напрям правового регулювання, який виражається в системі правових засобів – дозволів і заборон, які, поєднуючись і

⁸⁷ Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с. С.258-259

⁸⁸ Загальна теорія держави і права. За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с. С.56

⁸⁹ Загальна теорія держави і права. За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с. С.84-75

⁹⁰ Загальна теорія держави і права. За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с. С.105

⁹¹ Загальна теорія держави і права. За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с. С.106

взаємодіючи між собою, створюють той самий напрям правового регулювання. При цьому відкритими залишаються питання: як співвідносяться між собою такі категорії, як правовий режим, метод, механізм правового регулювання, та яке їх місце у правовому регулюванні суспільних відносин. Адже і метод, і механізм також змістовно і структурно містять правові засоби та відіграють не останню роль (принаймні один із них – метод) у визначенні напрямів правового регулювання. Треба зазначити, що дана концепція Т. П. Мінки отримала свій подальший розвиток як у загальній теорії права, так і в інших галузях права і протягом певного часу стала домінуючою у юриспруденції. Такий підхід і донині (разом з відомою позицією С. С. Алексєєва) є аксіомою у юриспруденції.

Більш новітній період також характеризується відповідними трактовками даного поняття. Разом із тим, простежуються дещо й інші підходи до даного визначення. Так, О. В. Петришин, В. Д. Ткаченко під правовим режимом розуміють певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів і типів правового регулювання.⁹² Як бачимо, правовий режим поєднується з певним порядком правового, а не державного регулювання і забезпечується відповідними способами, методами і типами правового регулювання. Дане бачення пояснюється тим, що вчені під різним кутом зору сприймають саме поняття «право», залежно від того, прихильниками яких шкіл вони є (природної чи позитивістської), а тому і бачать різну сутність у даному понятті.

Крім того, ряд вчених ведуть мову про режим законності як основу реалізації права в правових відносинах та як специфічний механізм правового регулювання, який дозволяє сформувати адекватний юридичний інструментарій для регулювання певної групи відносин.⁹³

Н. І. Матузов, А. В. Малько правовий режим розглядають як функціональну характеристику права, звертаючи увагу на те, що це не стільки результат, скільки система умов і методик здійснення правового регулювання, певний «розпорядок» дії права, необхідний для оптимального досягнення відповідної мети (завдань).⁹⁴

У сучасних працях А. В. Малько і А. В. Косак правовий режим розглядають як особливий порядок правового регулювання, що виражається у визначеному поєднанні юридичних засобів, що створює бажаний соціальний стан і конкретну ступінь сприятливості або несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права.⁹⁵

⁹² Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с. С.310

⁹³ Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Соколова Ірина Олександрівна. Харків., 2011. 180 с. С.74

⁹⁴ Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с. С.316

⁹⁵ Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с. С.319

З огляду на зазначене, категорія правовий режим є більш змістовною характеристикою правових засобів, які повинні окреслити певне правове поле для діяльності суб'єктів шляхом визначення їх правового статусу і визначити рамки правового становища об'єктів.

Говорячи про змістовий характер правового режиму, вчені виокремлюють систему заходів, яка використовується для досягнення поставлених цілей режимної спрямованості і систему правових заходів, яка полягає у специфіці методів (прийомів) регулювання його механізму. З огляду на вказане, не зовсім є зрозумілим, що вчені вкладають у дані поняття і чим вони відрізняються один від одного. Доречніше, на нашу думку, виділити систему правових і юридичних заходів: перша система заходів сприяє здійсненню правового регулювання в цілому, залежно від закономірностей суспільного розвитку; система юридичних заходів, що запроваджується на державному і договірному рівні через способи, прийоми (методи) правового регулювання, що є необхідними для оптимального досягнення відповідної мети і завдань, що стоять перед правотворчими органами.

С. О. Кузніченко, А. С. Спаський визначають правовий режим як правову форму відносин у певній сфері суспільного життя, що має комплекс правових засобів, якими забезпечується відповідний порядок динаміки цих відносин у часі й просторі та визначаються напрями правового регулювання. Відповідно, адміністративно-правовий режим дослідники розуміють як правову форму динаміки адміністративно-правових відносин у часі і просторі, що має визначену мету регулювання та забезпечена комплексом правових засобів.⁹⁶ Можна погодитися частково з авторами щодо такої інтерпретації даного поняття. Адже «правовий режим сприяє гнучкості юридичної форми» і, таким чином, дозволяє їй краще реагувати на ті чи інші відмінності, особливості суб'єктів (їх правового статусу) і об'єктів (їх правового режиму) правовідносин, ті часові і просторові фактори, що включені у сферу дії права. Дослідивши категорію юридичного режиму у юридичній науці і законодавстві, І. О. Соколова дійшла висновку, що під правовим режимом слід розуміти засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності.⁹⁷ Однак, на нашу думку, правовий режим не може бути заснований лише на загальних засадах (типах) регулювання, оскільки правовий режим, образно кажучи, не може зводитися, тобто ґрунтуватися на системі правових норм, де й принципи права, як загальні засади, проявляють свою регулятивну дію. Як елемент правового регулювання, правовий режим є правовою і юридичною категорією, а оскільки правове регулювання є соціальним явищем, то воно не зводиться лише до велін держави, а тому правовий режим, як ширша категорія по відношенню до юридичного режиму ґрунтується не тільки на нормах, принципах правового

⁹⁶ Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с. С.73

⁹⁷ Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с. С.36

регулювання, відповідно типам, а й, насамперед, на закономірностях суспільного розвитку, політичному, економічному, соціальному, культурному устрою суспільства і держави в цілому, менталітеті правотворців, правовій політиці держави, її історичному розвитку. Крім того, визначення правового режиму через сукупність правових засобів «ставить» його на один шабель із методом і механізмом правового регулювання та не вказує на його специфіку.

Отже, чітке виділення конкретного правового режиму має місце зазвичай у галузях публічного права. Вони об'єднані, як правило, імперативним методом (способом) правового регулювання суспільних відносин, що становлять предмет відповідної галузі. Це пояснюється тією обставиною, що здебільшого правовий режим асоціювався з проблемою державотворення, державним (політичним) режимом, відповідною ідеологією. Дана категорія була більш властивою адміністративному праву, тому, відповідно, її пов'язували зі сферою державного управління, з відповідними типами правового регулювання, що й наклало відповідний відбиток на дане поняття. Але варто зазначити, що сам правовий режим не може повністю зводитись до відповідних типів правового регулювання, іншими словами, їх замінювати, оскільки сам режим виражає лише ступінь жорсткості відповідного типу (способу) правового регулювання: імперативного чи диспозитивного – чи у бік «обмеження», чи у «бік сприяння».

З огляду на перетворення, що здійснюються в нашій державі у всіх сферах суспільного життя, повинна здійснюватися і певна зміна суті і призначення багатьох галузей права, які почали формуватися виходячи з людиноцентристської ідеології права, де в центрі правового регулювання повинна стояти людина, забезпечення і реалізація її законних прав і інтересів.

Види правових режимів.

У результаті системного аналізу різних джерел можна виділити певну кількість видів правових режимів. Насамперед, слід виокремити *первинні та вторинні правові режими*. Зокрема, таку класифікацію правових режимів позиціонує В. В. Копейчиков, аз часом вона набула широкого розповсюдження. Первинні правові режими є такими комплексами правових засобів, які виражають загальні і вихідні співвідношення способів правового регулювання на даній ділянці соціального життя. Вторинні правові режими є певними модифікаціями загальних режимів, які передбачають або особливі пільги і переваги, що відображаються в додаткових правах, або особливі обмеження, які відображаються в додаткових заборонах чи позитивних зобов'язаннях.

Правові режими класифікуються на *загальнодозвільні та спеціально-дозвільні*, які утворюються шляхом сполучення дозволів та заборон, є найбільш поширеними і такими, що часто використовуються. В основу загальнодозвільного режиму покладений принцип: «дозволено все, що прямо не заборонено законом» те, що прямо заборонено законом, або «все інше» повинне бути чітко і точно регламентоване нормативним актом. Для правового режиму дозвільного профілю характерним є те, що суб'єкти володіють тільки тими правами, які прямо закріплені в законі. В основі спеціально-дозвільного режиму покладено принцип: «заборонено все, крім дозволеного».

Техніко-юридичний режим, який побудований на деяких своєрідних юридичних прийомах, В. В. Сухонос пропонує іменувати *режимом виключень*. Цей вид правового режиму має наскрізне значення і є невід'ємною частиною загально-дозволеного і дозвільного режимів. Останні мають у своїй формулі, крім складової «все», невід'ємний комплекс виключень. Найчастіше їх перелік у законодавстві визначають як вичерпний. Техніко-юридичний прийом виключення можна розглядати як режим, оскільки він, як і будь-який правовий режим, створює певний «клімат», «настрій» у регулюванні. Він вводиться законодавцем як вилучення із загального порядку, отже, виключення не можуть припускатися, вони завжди повинні бути точно вказані в нормативних актах.⁹⁸

Також виділяють ще й *загальні та спеціальні правові режими*. Суть загального полягає у тому, що встановлюваний ним порядок регулювання поширюється на всі суб'єкти права, які перебувають у сфері правового регулювання. Він охоплює і загально-дозволений, і дозвільний режими в цілому. Якщо ж нормою права буде встановлено інше, але в той же час однакове коло суб'єктивних прав і юридичних обов'язків різних суб'єктів права відносно одного і того ж об'єкта правового регулювання, то виникає новий вид правового режиму - *спеціальний правовий режим*. Таким чином, можна говорити, що цей режим, як особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється стосовно конкретного кола об'єктів або сфери їх діяльності і який відрізняється від загального режиму, пільговою або обмежувальною спрямованістю регулювання, що обумовлена публічним інтересом, який виявляється в усіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони і додаткові підстави юридичної відповідальності.

Н. І. Матузов та А. В. Малько вирізняють поміж інших перерахованих видів правових режимів ще й *преференційні (пільгові) та обмежувальні (дискримінаційні) правові режими*. Якщо спеціальний правовий режим стане більш диспозитивним, то необхідно говорити вже про преференційний (пільговий) режим, у разі, якщо він обтяжить загальний правовий режим якими-небудь додатковими обов'язками (тобто, стане більш імперативним), мова піде про обмежувальний (дискримінаційний) режим. Теоретично може існувати стільки спеціальних правових режимів, скільком суб'єктам і об'єктам він надається, а розмежування їх можливо провести тільки за ознакою більш менш пільгової спрямованості правового регулювання як одного з критеріїв розмежування. Окремим видом спеціального правового режиму є передбачені Конституцією України воєнний та надзвичайний стан.⁹⁹

Доцільним є поділ правових режимів на *галузеві та внутрішньогалузеві (інституційні) правові режими, які мають свої різновиди залежно від галузей права*. Вони можуть бути поділені на: конституційні, адміністративні, земельні

⁹⁸ Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.

⁹⁹ Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с. С.321

(за предметом правового регулювання), на валютні, митні (залежно від змісту правового регулювання), на режим біженців, вимушених переселенців, осіб без громадянства (залежно від суб'єктів, стосовно яких встановлюється правовий режим) тощо. Галузеві режими обумовлені предметом правового регулювання і відрізняються специфікою прийомів регулювання, дією власних галузевих принципів, характером виникнення, формування і реалізації галузевих прав і свобод, специфікою санкцій, інституційною ознакою – наявністю галузі законодавства на чолі з кодифікованим актом. Вони утворюють особливу «атмосферу» правового регулювання тієї або іншої сфери суспільних відносин, такий порядок, який пронизаний єдиними принципами і позначається на всіх його елементах: і на галузевих нормах, і на статусі суб'єктів, і на конкретних правовідносинах (юридичних фактах, юридичних санкціях та ін.). Реально, у фактичному житті галузевий режим виражається в характері і особливостях правових зв'язків, у всій системі правових відносин (як загальних, так і конкретних).

Таким чином, більшість вчених, слідом за В. В. Копейчиковим, С. С. Алексеевим, О. В. Петришиним та іншими схилиються до думки, що саме правовий режим, який складається із сукупності специфічних для тієї чи іншої галузі права способів, методів та типів правового регулювання, є, поряд з методом правового регулювання, - критерієм поділу системи права на галузі права.¹⁰⁰

Ознаки та принципи адміністративно-правових режимів як різновиду особливих правових режимів.

Визначальною метою і головним призначенням адміністративно-правових режимів є створення надійних організаційно-правових бар'єрів, які б мінімізували, а у деяких випадках й повністю виключали досягнення злочинних цілей відповідними суб'єктами.

Характерними ознаками адміністративно-правових режимів є:

- визначена спеціальними нормами права поведінка фізичних, посадових та юридичних осіб;
- вимушена докладна регламентація діяльності державних органів та громадських об'єднань;
- тимчасове уведення деяких додаткових правил або вилучення із загальнообов'язкових правових норм певних приписів;
- встановлення особливого контролю за належним додержанням правопорядку у сфері дії спеціального режиму та уведення деяких обмежувальних заходів.

Отже, адміністративно-правовий режим можна розглядати як режим «національного» права публічної влади, що включає чотири основні принципи: адміністративної юстиції як форми розв'язання конфліктів; особливого порядку видання та дії режимних актів державного управління; законності, що означає «зв'язаність» правом державної адміністрації з іншими суб'єктами виконавчої влади; відповідальності органів державної влади за заподіяні збитки чи інші

¹⁰⁰ Загальна теорія держави і права. За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с.

винні дії. Адміністративно-правовий режим належить до числа публічно-правових режимів і стосується регламентації діяльності державної адміністрації та її взаємовідносин з фізичними й юридичними особами недержавного сектору. У недалекому минулому основна маса адміністративно-правових режимів регламентувалася підзаконними, нерідко навіть відомчими актами. До того ж багато з них були секретними, а отже, недоступними для дослідників і критичного аналізу представниками суспільства.

Ухвалення за останнє десятиліття в Україні низки «режимних» нормативно-правових актів: законів України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про захист населення територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру», «Про аварійно-рятувальні служби» та інших поставило науку адміністративно права перед необхідністю серйозно зайнятися дослідженням питань щодо спеціальних адміністративно-правових режимів, оскільки спеціальний режим часто пов'язаний з обмеженням прав і свобод громадян.

Важливу роль у формуванні правової основи адміністративно-правових режимів відіграють не тільки закони, а й акти органів виконавчої влади. За юридичною природою серед них слід розрізняти нормативні акти, що містять «режимні» норми та є суто правозастосовними.

У механізмі забезпечення адміністративно-правових режимів, крім нормативно-правової підсистеми, величезне значення мають також організаційна і матеріально-технічна. Організаційна підсистема обслуговує значну правозастосовну діяльність органів виконавчої влади (посадових осіб), покликаних забезпечити додержання встановлених заборон та обмежень і виконання покладених на громадян й юридичних осіб обов'язків.

Забезпечення дії адміністративно-правових режимів пов'язане також з вирішенням економічних, матеріально-технічних питань: підготовкою сил і засобів, достатніх для функціонування режиму; створенням спеціальних фондів фінансування; наданням соціальної та медичної допомоги потерпілим; здійсненням рятувальних, ремонтних робіт тощо. Але більшою мірою існування і розвиток адміністративно-правових режимів пов'язане передусім з урегулюванням і забезпеченням безпеки життєдіяльності та її інститутів.

Практика правового впорядкування глобальних життєво важливих сфер забезпечення громадської безпеки показали, що не можна обмежуватися ухваленням лише норм, що встановлюють загальнообов'язкові види правовідносин у даній сфері. Внаслідок особливої важливості сфери, що регулюється, прийняті нормативні акти слід супроводжувати відповідними гарантіями належного розвитку на їх основі реального процесу відносин, забезпечувати відповідний порядок їх реалізації. Тому правові акти, що стосуються того чи іншого аспекту забезпечення громадської безпеки, оснащуються, як правило, й необхідним організаційно-технічним механізмом їх неухильної реалізації (жорстка регламентація порядку застосування, система моніторингу і контролю, пропагандистські заходи, відповідні санкції за порушення встановленого порядку та ін.).

Сукупність цих правових та організаційних заходів й утворює комплексний

державний інститут, що у теорії юриспруденції йменується адміністративно-правовим режимом.

Якщо за допомогою міжнародно-правових режимів світова спільнота намагається розв'язати найбільш глобальні проблеми безпеки (використання повітряного простору, територіальних вод, космосу, міжнародних проток, ефіру, окремих територій суші, а також протидія радіаційній, воєнній, екологічній та іншим видам небезпеки), то у свою чергу в Україні на цій загальній основі виникають відповідні обов'язки та проблеми, щодо необхідності погоджувати внутрішні інтереси із загальними принципами і міжнародними домовленостями з урахуванням, зрозуміло, власних державних інтересів, соціальних настанов та інших внутрішньодержавних чинників у сфері національної безпеки.

У принципі адміністративно-правові режими через їх докладне регламентування та у деяких випадках загальнообов'язковий характер є певним втручанням у сферу основних прав і законних інтересів громадян, тобто виключенням із загальної схеми і структури діючих правових систем. Проте їх наявність виправдовується необхідністю досягнення вищої мети - захисту прав і свобод громадян та забезпечення безпеки їх життєдіяльності. За таких обставин адміністративно-правові режими можуть встановлюватися тільки законом.

Не дивлячись на певний взаємозв'язок та взаємодію міжнародних і внутрішньодержавних режимів, групу адміністративно-правових режимів не можна вважати чимось безпосередньо похідними від міжнародно-правових. Головною основою адміністративно-правових режимів є суверенна концепція власної безпеки, що спирається на внутрішні економічні, політичні, соціальні та інші чинники, зрозуміло, із урахуванням міжнародно-правових вимог співіснування світової спільноти.

Стосовно галузі адміністративного права найбільший інтерес становлять правові режими, виділені із загальної маси, де відносини між державними органами, громадськими об'єднаннями, економічними структурами і громадянами регулюються переважно нормами адміністративного права. Їх коло є достатньо широким. Однак слід констатувати, що більшість адміністративно-правових режимів встановлюється, як уже частково відмічалось, в інтересах забезпечення громадської безпеки.

Відносно цього адміністративно-правовий режим - це є встановлена у законодавчому порядку сукупність правил діяльності, дій або поведінки осіб, а також порядок реалізації ними своїх прав у певних ситуаціях забезпечення і підтримання громадської безпеки спеціально створеними для цієї мети державними органами і громадськими об'єднаннями.

Необхідність інституту адміністративно-правових режимів у позначеній сфері діяльності Української держави зумовлюється головним чином наявністю існуючих зовнішніх і внутрішніх загроз життєво важливим інтересам особи, суспільства і держави. Разом з комплексом активних протидіючих спеціальних заходів адміністративно-правові режими є організаційно-правовою основою системи заходів забезпечення громадської безпеки. За їх допомогою, зокрема, реалізуються заходи щодо захисту особи, суспільства і держави від глобальних викликів та загроз.

Загальною метою і головним призначенням адміністративно-правових режимів є створення надійних правових бар'єрів та забезпечуючих їх організаційних заходів, які б серйозно ускладнювали, а у деяких випадках й зовсім ліквідували загрози громадській безпеці. При цьому слід визнати, що характерним наслідком встановлення подібних заходів у більшості випадків є вимушена (у силу пріоритетних інтересів громадянського суспільства) докладна регламентація діяльності органів держави та громадських об'єднань, поведінка громадян, уведення деяких додаткових правил або конституційних прав і свобод, встановлення особливого нагляду та контролю за належним порядком розвитку правовідносин у даній сфері, а також деякі інші заходи, у тому числі воєнного і спеціального характеру.

Можливість подібних вимушених вилучень із загального порядку реалізації конституційних прав громадян з огляду на безпеку прямо передбачена Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, ратифікованим парламентами більшості країн Європи і Америки. Міжнародно-правовими режимами світове співтовариство намагається розв'язати найбільш важливі проблеми безпеки людства. Вони є невід'ємною частиною галузей міжнародного права (морського, повітряного, космічного та ін.). Міжнародно-правові режими оформлюються конвенціями, угодами та іншими формами договорів і підлягають неухильному додержанню державами, які домовилися. Тому адміністративно-правові режими чи в явній, чи в опосередкованій формі містяться у законодавчих системах іноземних країн як заходи вимушеного характеру.

Головним у соціальному призначенні адміністративно-правових режимів є наявність елементів адміністративного примусу, обмежень та заборон, що урізують права громадян. Необхідно відзначити й те, що в умовах правової держави інститут адміністративно-правових режимів, зберігаючи свою юридичну конструкцію, повинен у значній мірі гарантувати правомірність застосування жорстких загальнообов'язкових заходів.

Сучасні адміністративно-правові режими повинні слугувати і відповідати інтересам суспільства, усе більш ставати інструментом захисту інтересів особистості, у тому числі й у кризових ситуаціях.

У процесі застосування адміністративно-правових режимів розкриваються їх позитивні можливості з точки зору багатofункціональності та призначення.

Саме за допомогою модернізованих інститутів адміністративно-правових режимів Україна прагне створити відповідний міжнародному стандарту баланс між конституційними правами громадян і порядком їх реалізації у спеціально охоронюваних або контрольно-наглядових сферах, чутливих відносно національної безпеки.

Докладно розроблена за усіма юридичними параметрами, підставами і процедурами система адміністративно-правових режимів (і у плані реалізації чинного права, і у разі відмови) як можна краще відповідає сучасним вимогам ліквідації свавілля і волюнтаризму у сфері загальних заходів забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим нині адміністративно-правові режими відіграють роль початкового гаранта законності у сфері їх застосування, бо у кожному з них більшого значення набувають норми, що передбачають не тільки

порядок реалізації прав громадян у певній охоронюваній сфері, а й норми, що містять гарантії прав осіб, які потрапили у сферу юрисдикції адміністративно-правових режимів.

Разом з тим слід зазначити, що саме у рамках адміністративно-правових режимів у даний час створюються певні сприятливі умови для розвитку і зміцнення нових економічних і політичних процесів (наприклад, спрощений порядок реєстрації для іноземних інвесторів), а також для захисту цих процесів при надзвичайних та кризових ситуаціях.

Отже, модифіковані стосовно сучасних умов адміністративно-правові режими разом зі своєю основною функцією охорони стають на службу особистості, суспільства та держави.

Такими є основні принципи положення, які необхідно мати на увазі при розгляді поняття адміністративно-правових режимів, що діють в українській правовій системі, та визначення їх змісту.

Далі, за логікою розгляду питання щодо змісту адміністративно-правових режимів, доцільно використовувати вже згадувані наукові доробки із загальних проблем змісту правового режиму, оскільки зміст адміністративно-правових режимів співвідноситься зі змістом правового режиму як окреме і загальне.

Докладний зміст режимних заходів, що належать до різноманітних видів правових та адміністративно-правових режимів, визначається їх цільовим призначенням, характером та особливостями тієї діяльності окремих осіб, установ та організацій, які є об'єктом режиму. Однак при всьому різноманітті режимних заходів, обумовленими відмінністю об'єктів, з огляду на єдність їх цільового призначення можна виділити деякі типові елементи, що визначають зміст усіх адміністративно-правових режимів саме як заходів режимної спрямованості. Так, насамперед у змісті адміністративно-правових режимів слід виділити їх цільове призначення, правові принципи, об'єкт адміністративно-правового регулювання, юридичне становище суб'єктів, адміністративно-правовий механізм.

Традиційно предмет і метод розглядуваного правового регулювання не розкривають усього різноманіття юридичного впливу тієї чи іншої галузі права, не дають уявлення про атмосферу, в якій доводиться діяти учасникам відповідних правовідносин. Але відкидати ці поняття не можна, оскільки вони природно вписуються в юридичний режим галузі права, складаючи основу його структури.

Викладене дає підстави зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Адміністративно-правовий режим встановлюється з метою забезпечення взаємодії державної адміністрації та приватних осіб на основі права, оскільки він супроводжує діяльність органів та посадових осіб державної адміністрації при їх взаємодії з громадянами та організаціями, а також між її ланками при реалізації ними своїх функціональних обов'язків і регулюванні різних соціальних об'єктів та процесів. У зв'язку з цим даний режим може бути позначений як загальний режим діяльності державної адміністрації.

У той же час, коли потрібні спеціальні, особливі заходи виконавчої діяльності, застосовувані на суворо певній території відносно певного об'єкта чи

предмета, встановлюються спеціальні адміністративно-правові режими.

Адміністративно-правові режими покликані збудувати навколо владно-примусових повноважень суб'єктів виконавчої влади непереборний бар'єр, а саме - їх повноваження мають бути взяті у формалізовані рамки юридичних процедур контрольно-наглядового характеру щодо забезпечення законності. Ця межа захищає приватне життя населення від надмірного адміністрування, звичайно, якщо люди самі можуть поклопотатися про власну безпеку і благополуччя. У ситуаціях, коли необхідне втручання державних структур, режими надають таку можливість, але тільки за умов суворого додержання порядку встановленого чинним законодавством.

2. Іншим основним призначенням адміністративно-правових режимів є їх здатність впливати на ефективність управлінської діяльності шляхом регулювання відносин усередині апарату управління, раціонально використовувати його правові, кадрові, організаційно-інформаційні та технічні ресурси. Слід зазначити, що для адміністративно-правових режимів характерні загальногалузеві принципи державного управління, які є внутрішнім стрижнем, спрямованим на початок організації адміністративно-правових відносин. Це своєрідні орієнтири для юридично значущих варіантів поведінки. Вони мають універсальний характер і поширюються на всі сфери адміністративно-правового регулювання. Особливо важливо додержання цих принципів у нормотворчій та правозастосовній діяльності органів виконавчої влади. У зарубіжній юридичній літературі, як уже зазначалося, адміністративний режим визначається як режим загального права публічної влади, що включає чотири принципи.

Перший принцип - розділення адміністративних і судових гілок влади, що визначає коло питань, які не входять до юрисдикції загального суду, межі юрисдикції адміністративного суду і сферу застосування адміністративного права із застереженням про існування прогалін в юрисдикції.

Другий принцип стосується особливого режиму адміністративно-правових актів. З одного боку, адміністрація володіє правом ухвалення виконавчих рішень, тобто правом видання в односторонньому порядку нормативних актів, щопороджують правові наслідки без згоди приватних осіб, на яких вони покладають обов'язки. З другого боку, адміністрація має у своєму розпорядженні особливі прерогативи при підписанні контрактів, підпорядкованих впливу адміністративного режиму.

Ці принципи можна віднести до повноважень адміністрації, два інших - до її обов'язків, а саме: принцип законності, який зобов'язує адміністрацію поважати додержання правових приписів, а також принцип, котрий полягає у відповідальності публічної влади, суб'єкти якої повинні відшкодувати збитки, заподіяні з їх вини або через інші причини.

В адміністративному законодавстві України адміністративно-правовими принципами виступають принципи законності, обов'язкової наявності суб'єкта адміністративної влади, одностороннього владного ухвалення управлінських рішень, юридичної відповідальності державних органів та посадових осіб, особливого порядку розгляду спорів у сфері державного управління.

На жаль, проблема адміністративно-правових принципів не належить до достатньо розроблених у вітчизняній науці адміністративного права на відміну, наприклад, від кримінального права, де галузевим принципам присвячено спеціальну монографічну літературу. Одну із спроб розв'язати проблему загальних принципів адміністративного права зробив В. Настюк, який виділив декілька принципів адміністративно-правового регулювання суспільних відносин: науковість, об'єктивність, законність, єдність рівних прав і рівних обов'язків та ін. Але, на жаль, це не одержало подальшого розроблення в адміністративно-правовій науці.¹⁰¹

Переважно у науковій літературі розглядаються тільки принципи окремих правових інститутів: державної служби, державного управління, адміністративної відповідальності. Принципи, що мають загальногалузеве регулятивне значення, концентруються навколо найважливіших галузевих правових категорій: акта управління, органу адміністративної влади, публічної служби, адміністративної вини і відповідальності. Вони закріплюються у законодавстві та справляють безпосередній вплив на поведінку суб'єктів адміністративних правовідносин^{102/103/104}.

3. Елементом адміністративно-правового режиму виступає об'єкт правового регулювання. У літературі загальноновизнаним є зв'язок адміністративно-правового регулювання з державно-управлінською діяльністю. Проте, саме поняття державного управління тлумачиться неоднозначно. З одного боку, далеко не усі управлінські відносини є об'єктом адміністративно-правового режиму. Наприклад, з-під його дії випадає внутрішньо-управлінська діяльність недержавних організацій. Не входять до об'єкта адміністративно-правового режиму й публічні управлінські відносини за участю Верховної Ради України і представницьких органів влади адміністративно-територіальних одиниць держави. З іншого боку, під дію цього режиму, крім управлінської діяльності виконавчих органів влади, підпадає частина діяльності судів загальної юрисдикції, точніше кажучи, порядок розгляду суддею адміністративних правопорушень - суддя у цьому разі не відправляє правосуддя, а виконує юрисдикційні функції суб'єкта органу виконавчої влади.

Соціальні явища і відносини, що входять до об'єкта адміністративно-правового режиму, створюють особливе середовище, яке характеризується наявністю державно-владних засад, а саме:

- юридичною залежністю об'єктів від односторонніх схвалюваних рішень суб'єктів управління;
- можливістю правомірного застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї;
- певною обмеженістю судового порядку вирішення спорів між громадянами і представниками влади.

¹⁰¹ Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. [В. Я. Настюк, В. В. Белевцева]. Х.: Право, 2009. 128 с. С.90-91.

¹⁰² Томаш Л. В. Правовий режим: поняття та ознаки. Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. 2005. № 282. С. 25.

¹⁰³ Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия специальный правовой режим. Господарське право. 2001. № 2. С. 12.

¹⁰⁴ Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование). Харьков: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2004. С. 86.

Об'єкт адміністративно-правового режиму не збігається з предметом його правового регулювання. До останнього належать суспільні відносини, зокрема:

- а) що схильні до галузевої правової регламентації та об'єктивно потребують її;
- б) що встановлюють виключні повноваження компетентних органів виконавчої влади.

До об'єкта режиму включаються тільки ті відносини, які фактично потрапили під дію адміністративно-правових норм, оскільки режим - це завжди результат дії, стан упорядкованості і захищеності соціальних зв'язків у суспільстві.

Оскільки адміністративно-правове регулювання може поширюватися на відносини, що пов'язані зі сферою управління окремими галузями, необхідно бути дуже обережним при обранні конкретного об'єкта адміністративно-правового режиму. Відомі випадки, коли до сфери його впливу потрапляли приватноправові за характером відносини (власності, договірних та трудових зобов'язань), що призводило до зміни їх внутрішнього змісту.

Таким чином, регулятивні властивості адміністративно-правового режиму виявляються у використанні спеціального адміністративного механізму регулювання. З огляду на це адміністративно-правові режими, з одного боку, надають органам влади можливість ефективно діяти у різних кризових соціальних ситуаціях, забезпечуючи реальне виконання ними своїх функцій, а з другого - є важливішим правовим засобом забезпечення належної дієздатності громадян та організацій. Вони роблять «прозорими» вживані адміністративні заходи, наперед інформують учасників про можливі санкції, обмежують адміністративне «свавілля» та впорядковують вільний розсуд посадових осіб при обранні засобів примусового впливу.

6.2. Правовий режим надзвичайного стану

Надзвичайний стан позиціонується як особливий правовий режим, що вводиться за спеціальними процедурними правилами у випадку настання кризових явищ зовнішнього або внутрішнього характеру, що загрожують національній безпеці держави.

Правовою основою введення надзвичайного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»¹⁰⁵, інші закони України та Указ Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат,

¹⁰⁵ Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 23, ст.176)

створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Надзвичайний стан може бути введений в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Порядок введення надзвичайного стану:

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

До введення надзвичайного стану за підставами, наведеними вище, Президент України звертається через медіа або в інший спосіб до груп осіб, організацій, установ, які є ініціаторами чи учасниками дій, що можуть бути

приводом для запровадження надзвичайного стану, з вимогою припинити свої протиправні дії протягом встановленого у зверненні строку і попередженням про можливість введення надзвичайного стану.

За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено без попередження.

Пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України. В разі необхідності введення надзвичайного стану з підстав, вище вказаних, пропозиції щодо його введення подає Кабінет Міністрів України.

Введення надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Указ Президента України про введення надзвичайного стану.

В Указі Президента України про введення надзвичайного стану зазначаються:

- 1) обґрунтування необхідності введення надзвичайного стану;
- 2) межі території, на якій вводиться надзвичайний стан;
- 3) час, з якого вводиться надзвичайний стан, і строк, на який він вводиться;
- 4) перелік і межі надзвичайних заходів, вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;
- 5) органи державної влади, органи військового командування та органи місцевого самоврядування, яким доручається здійснення заходів надзвичайного стану, та межі їх додаткових повноважень;
- 6) інші необхідні питання.

Після підписання Указу про введення надзвичайного стану Президент України звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження. Звернення Президента України розглядається Верховною Радою України в невідкладному порядку.

Указ Президента України про введення надзвичайного стану, затверджений Верховною Радою України, негайно оголошується через медіа або в інший спосіб.

Строк дії надзвичайного стану.

Надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях.

У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України.

Скасування надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях може бути скасований Указом Президента України раніше строку, на який він вводився, в разі усунення обставин, що обумовили необхідність введення надзвичайного

стану.

З пропозицією про скасування надзвичайного стану до Президента України може звернутися Верховна Рада України.

Надзвичайний стан на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може бути скасований за ініціативою Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Пропозиції щодо скасування надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, введеного з підстав, зазначених вище, подаються Кабінетом Міністрів України.

Про скасування надзвичайного стану оголошується негайно через медіа або в інший спосіб після видання відповідного Указу Президента України.

Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах надзвичайного стану.

В умовах надзвичайного стану Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні і місцеві органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, а також військове командування та його представники (далі - військово командування), підприємства, установи і організації відповідно здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та законами України, і забезпечують виконання заходів, передбачених цим Законом.

Військовим командуванням, якому в межах, визначених цим Законом, надається право разом з органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування здійснювати заходи правового режиму надзвичайного стану, є:

- Головний орган військового управління Національної гвардії України;
- Служба безпеки України;
- Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.

У період надзвичайного стану не можуть бути відповідно припинені чи обмежені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування.

Діяльність Верховної Ради України в умовах надзвичайного стану.

У разі введення надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях Верховна Рада України приймає рішення про продовження сесії або її роботи в пленарних засіданнях протягом усього періоду дії надзвичайного стану.

Якщо Указ Президента України про введення надзвичайного стану на всій території України чи в окремих її місцевостях виданий у міжсесійний період, Верховна Рада України збирається у дводенний строк без скликання і працює у сесійному режимі.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій усіх форм власності зобов'язані сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на засідання Верховної Ради України та здійсненню їх повноважень.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування надзвичайного стану.

Ці законодавчі положення поширюються також на діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим, якщо на всій або частині території Автономної Республіки Крим введено надзвичайний стан.

В умовах надзвичайного стану органам, що здійснюють управління на відповідній території, Указом Президента України про введення надзвичайного стану, затвердженого Законом України, визначаються межі додаткових повноважень для здійснення заходів, необхідних для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного правопорядку і законності, а також для ліквідації загрози безпеці громадян.

Діяльність органів державної влади, військового командування та органів місцевого самоврядування в умовах надзвичайного стану

Здійснення заходів по впровадженню і забезпеченню дії надзвичайного стану, передбачених цим Законом, покладається згідно з Указом Президента України на органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування та відповідні військові командування.

Органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування у взаємодії з відповідним військовим командуванням під час дії надзвичайного стану здійснюють заходи, передбачені цим Законом, та забезпечують контроль за додержанням громадського порядку, забезпеченням конституційних прав і свобод громадян, їх безпеки, захисту інтересів держави на відповідних територіях.

Координація діяльності органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану в частині, що не належить до повноважень Ради національної безпеки і оборони України, покладається на Кабінет Міністрів України.

Для координації дії державних органів, підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану з питань підтримання правопорядку і забезпечення безпеки громадян на відповідній території згідно з Указом Президента України про введення надзвичайного стану на місцях можуть створюватися оперативні штаби, до складу яких можуть включатися представники Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, Національної поліції, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування на чолі з комендантами територій.

Крім того, органи, уповноважені на виконання функцій держави, мають право видавати в межах своєї компетенції обов'язкові до виконання на відповідній території, в тому числі спільні, рішення, розпорядження, накази і директиви з питань забезпечення режиму надзвичайного стану.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які стосуються прав і свобод людини і громадянина, що обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, тимчасово не застосовуються.

Заходи правового режиму надзвичайного стану.

Указом Президента України про введення надзвичайного стану в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням або кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей на період надзвичайного стану можуть запроваджуватися такі заходи:

- 1) встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, а також обмеження свободи пересування по території, де вводиться надзвичайний стан;
- 2) обмеження руху транспортних засобів та їх огляд;
- 3) посилення охорони громадського порядку та важливих об'єктів національної економіки та об'єктів критичної інфраструктури;
- 4) заборона проведення масових заходів, крім заходів, заборона на проведення яких встановлюється судом;
- 5) заборона страйків;
- 6) примусове відчуження або вилучення майна у юридичних і фізичних осіб.

У разі введення надзвичайного стану, крім заходів, передбачених вище, можуть також здійснюватися такі заходи:

- 1) тимчасова чи безповоротна евакуація людей з місць, небезпечних для проживання, з обов'язковим наданням їм стаціонарних або тимчасових жилих приміщень;
- 2) встановлення для юридичних осіб квартирної повинності для тимчасового розміщення евакуйованого або тимчасово переселеного населення, аварійно-рятувальних формувань та військових підрозділів, залучених до подолання надзвичайних ситуацій;
- 3) тимчасова заборона будівництва нових, розширення діючих підприємств та інших об'єктів, діяльність яких не пов'язана з ліквідацією надзвичайної ситуації або забезпеченням життєдіяльності населення та аварійно-рятувальних формувань;
- 4) встановлення карантину та проведення інших обов'язкових санітарних та протиепідемічних заходів;
- 5) запровадження особливого порядку розподілення продуктів харчування і предметів першої необхідності;
- 6) мобілізація та використання ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією понесених втрат;

7) зміна режиму роботи підприємств, установ, організацій усіх форм власності, переорієнтація їх на виробництво необхідної в умовах надзвичайного стану продукції, інші зміни виробничої діяльності, необхідні для проведення аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт;

8) усунення від роботи на період надзвичайного стану, в разі неналежного виконання своїх обов'язків, керівників державних підприємств, установ і організацій, від діяльності яких залежить нормалізація обстановки в районі надзвичайного стану, та покладення тимчасового виконання обов'язків зазначених керівників на інших осіб.

З метою ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій у мирний час може здійснюватися цільова мобілізація, обсяги і строк проведення якої визначаються в Указі Президента України про введення надзвичайного стану.

У виняткових випадках, пов'язаних з необхідністю проведення невідкладних аварійно-рятувальних робіт, допускається тимчасове переведення або залучення на добровільній основі працездатного населення і транспортних засобів громадян для виконання зазначених робіт за дозволом відповідного керівника аварійно-рятувальних робіт та за умови обов'язкового забезпечення безпеки праці. Забороняється залучення неповнолітніх, а також вагітних жінок до робіт, які можуть негативно вплинути на стан їх здоров'я.

З метою невідкладного вивезення населення, яке підлягає евакуації, у разі безпосередньої загрози його життю або здоров'ю допускається використання транспортних засобів громадян із наступною компенсацією їм витрат у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Додаткові заходи правового режиму надзвичайного стану у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку.

У разі введення надзвичайного стану, додатково можуть здійснюватися такі заходи:

1) запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);

2) перевірка документів у громадян, а в необхідних випадках - проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;

3) заборона призовникам, військовозобов'язаним та резервістам змінювати місце проживання без відома відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, Центрального управління та/або регіонального органу Служби безпеки України, відповідного підрозділу Служби зовнішньої розвідки України;

4) обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі;

5) тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій - також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;

6) заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

7) регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;

8) особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;

9) порушення у порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Усі органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, політичні партії та громадські організації, а також громадяни на території, де введено надзвичайний стан, зобов'язані сприяти органам, зазначеним у статті 14 цього Закону, в здійсненні заходів правового режиму надзвичайного стану.

Залучення військових формувань до здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану.

Забезпечення громадського порядку, охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян в умовах надзвичайного стану здійснюється силами і засобами органів Національної поліції, в тому числі Національної гвардії України, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України відповідно до їх повноважень, встановлених законом.

При запровадженні надзвичайного стану з підстав, зазначених вище, коли надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру ставлять під загрозу життя і здоров'я значних верств населення і потребують термінового проведення великих обсягів аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт, відповідно до Указу Президента України про введення надзвичайного стану можуть залучатися до виконання цих робіт також військові частини Збройних Сил України та органи та підрозділи Державної прикордонної служби України.

Згідно з Указом Президента України про введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими пунктом 6 частини другої статті 4 Закону «Про правовий режим надзвичайного стану», до здійснення заходів надзвичайного стану можуть залучатися військові частини Збройних Сил України та органи та підрозділи Державної прикордонної служби України.

Порядок взаємодії військових формувань, які залучаються до здійснення заходів надзвичайного стану, з міністерствами, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Гарантії законності в умовах надзвичайного стану.

В умовах надзвичайного стану забороняються:

зміна Конституції України;

зміна Конституції Автономної Республіки Крим;

зміна виборчих законів;
проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;

проведення всеукраїнських та місцевих референдумів;
обмеження прав і повноважень народних депутатів України.

На період дії надзвичайного стану продовжується, у разі закінчення, строк повноважень представницьких органів місцевого самоврядування, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Верховної Ради України.

Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах надзвичайного стану визначаються відповідно до Конституції України, Закону «Про правовий режим надзвичайного стану» та інших законів України.

Передбачені законодавством обмеження конституційних прав і свобод громадян, які можуть бути застосовані за умов надзвичайного стану, є вичерпними і розширеному тлумаченню не підлягають. Строк їх застосування не перевищує строку, на який вводиться надзвичайний стан. Введення інших обмежень забороняється.

В умовах надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, зазначені у статті 64 Конституції України.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, а також юридичних осіб іноземних держав, які перебувають на території України під час надзвичайного стану, визначається Конституцією України та законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Введення надзвичайного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання, для будь-яких обмежень права на життя, на свободу думки, совісті, релігії в розумінні цих прав і свобод, прийнятому в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і законах України. Будь-які спроби використати введення надзвичайного стану для захоплення влади або зловживання нею тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

Відшкодування збитків, завданих під час введення надзвичайного стану.

Особам, які втратили житло у зв'язку з обставинами, пов'язаними з дією надзвичайного стану, в тому числі з проведенням робіт по їх відверненню або ліквідації, відповідно до закону надаються жилі приміщення. Особам, які постраждали від надзвичайних ситуацій, в тому числі при проведенні аварійно-рятувальних робіт, відшкодовуються заподіяні матеріальні збитки та надається інша необхідна допомога на умовах і в порядку, встановленому законом.

Юридичним особам, майно і ресурси яких використовувалися для відвернення або ліквідації ситуацій, що стали причиною введення надзвичайного стану, відшкодовується їх повна вартість у встановленому законом порядку.

Якщо майно, що було примусово відчужене у юридичних і фізичних осіб, після скасування правового режиму надзвичайного стану збереглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати повернення такого

майна у судовому порядку або вимагати надання йому взамін іншого майна, якщо це можливо.

Особам, тимчасово переведеним на роботу, не обумовлену трудовим договором, а також залученим до робіт по ліквідації надзвичайних ситуацій у випадках, передбачених цим Законом, гарантується оплата праці відповідно до чинного законодавства.

Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права при введенні надзвичайного стану негайно після його введення повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

У повідомленні зазначається також термін, на який вводяться відхилення від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

У такому ж порядку Україна повідомляє про зміни межі відхилень від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права або строку дії обмежень прав і свобод.

У разі необхідності до ліквідації особливо тяжких надзвичайних ситуацій, викликаних стихійним лихом чи катастрофами, можуть залучатися аварійно-рятувальні формування інших держав. Ці питання вирішуються за угодами з урядами відповідних держав, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

6.3. Правовий режим воєнного стану

Збройна агресія російської федерації і її повномасштабне вторгнення на територію України змусили весь державний апарат і суспільство в цілому перейти до оперативного функціонування в умовах правового режиму воєнного стану.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану»¹⁰⁶ та Указ Президента

¹⁰⁶ Про правовий режим воєнного стану. Закон України. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250).

України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Військовим командуванням, якому згідно з цим Законом надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, є:

Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, командувачі (начальники) органів військового управління, командири з'єднань, військових частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

Військове командування, в межах повноважень, визначених Законом «Про правовий режим воєнного стану» та Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, затвердженим Верховною Радою України, видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Військові адміністрації.

1. На територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації.

2. Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування.

3. Військові адміністрації населених пунктів утворюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених цим Законом.

Військову адміністрацію населеного пункту (населених пунктів) очолює начальник, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації.

Начальником військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) може бути призначений відповідний сільський, селищний, міський голова.

4. У районі, області військові адміністрації утворюються у разі нескликання сесії відповідно районної, обласної ради у встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» строки або припинення їх повноважень згідно із законом, або для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. У разі прийняття рішення

про утворення районних, обласних військових адміністрацій їх статусу набувають відповідно районні, обласні державні адміністрації, а голови районних, обласних державних адміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій.

5. Військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців військових формувань, утворених відповідно до законів України, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, службі в правоохоронних органах, органах та підрозділах цивільного захисту без виключення зі списків особового складу, а також працівників, які уклали трудовий договір з обласними військовими адміністраціями (у разі їх утворення) або з Генеральним штабом Збройних Сил України (якщо у відповідній області не утворено обласну військову адміністрацію).

У разі набуття районною, обласною державною адміністрацією статусу відповідно районної, обласної військової адміністрації посади державних службовців у таких адміністраціях можуть замінюватися військовослужбовцями військових формувань, утворених відповідно до законів України, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, службі в правоохоронних органах, органах та підрозділах цивільного захисту без виключення зі списків особового складу.

Перелік посад у військових адміністраціях населених пунктів, які підлягають заміщенню військовослужбовцями військових формувань, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів, а також перелік посад, що можуть бути заміщені військовослужбовцями військових формувань, особами рядового і начальницького складу правоохоронних органів у районній, обласній військовій адміністрації, затверджуються Президентом України за поданням Головнокомандувача Збройних Сил України.

6. Фінансування діяльності військових адміністрацій із виконання повноважень органів місцевого самоврядування здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів, виконання інших функцій - за рахунок коштів Державного бюджету України.

7. Спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України, а з інших питань - Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень.

Спрямування, координацію та контроль за діяльністю районних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Генеральний штаб Збройних Сил України,

обласні військові адміністрації (у разі їх утворення), а з інших питань - Кабінет Міністрів України, обласні державні адміністрації у межах своїх повноважень.

Загальне керівництво діяльністю військових адміністрацій населених пунктів здійснюють керівники відповідних районних державних адміністрацій або начальники районних військових адміністрацій (у разі їх утворення).

Безпосереднє керівництво військовими адміністраціями здійснюють їхні начальники.

Структуру і штатний розпис обласних, Київської міської військових адміністрацій, а також районних військових адміністрацій та військових адміністрацій населених пунктів, розташованих в областях, у яких не утворені обласні військові адміністрації, затверджує Головнокомандувач Збройних Сил України за поданням начальника відповідної військової адміністрації.

Структуру і штатний розпис районних військових адміністрацій та військових адміністрацій населених пунктів, розташованих в областях, у яких утворені обласні військові адміністрації, затверджують начальники відповідних обласних військових адміністрацій.

8. Військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування.

9. У зв'язку з утворенням військових адміністрацій населених пунктів повноваження військово-цивільних адміністрацій цих населених пунктів припиняються з дня початку здійснення відповідною військовою адміністрацією своїх повноважень.

У разі утворення районних, обласних військових адміністрацій у день набрання чинності актом Президента України про їх утворення припиняються повноваження відповідних районних, обласних військово-цивільних адміністрацій.

Порядок введення воєнного стану.

1. Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентів України подає Рада національної безпеки і оборони України.

2. У разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону.

3. Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, підлягає негайному оголошенню через медіа або оприлюдненню в інший спосіб.

4. У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у введений строк без скликання та розглядає питання щодо затвердження указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у порядку, встановленому Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

5. У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності зобов'язані сприяти негайному прибуттю народних депутатів України на засідання Верховної Ради України та здійсненню їхніх повноважень.

6. Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України, офіційно оприлюднюється разом із законом щодо затвердження такого указу Президента України та набирає чинності одночасно з набранням чинності таким законом.

Указ Президента України про введення воєнного стану.

1. В указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються:

1) обґрунтування необхідності введення воєнного стану;

2) межі території, на якій вводиться воєнний стан, час введення і строк, на який він вводиться;

3) завдання військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану;

4) завдання суб'єктам забезпечення цивільного захисту щодо приведення єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних та територіальних підсистем у готовність до виконання завдань за призначенням в особливий період;

5) вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

6) інші питання, що впливають із цього Закону.

Воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях припиняється після закінчення строку, на який його було введено.

До закінчення строку, на який було введено воєнний стан, та за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності Президент України може прийняти указ про скасування воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях, про що має бути негайно оголошено через медіа.

Заходи правового режиму воєнного стану.

1. В Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану:

1) встановлювати (посилувати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи. Порядок встановлення (посилення)

охорони таких об'єктів та їх перелік, що із введенням воєнного стану підлягають охороні, а також порядок особливого режиму їх роботи затверджуються Кабінетом Міністрів України;

2) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт та питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону визначаються Кабінетом Міністрів України;

3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю;

4) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка;

5) запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування;

6) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

7) перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України;

8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів;

9) порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення

державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення;

10) встановлювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11) регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та медіа, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі;

12) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку;

13) забороняти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

14) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

15) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

16) забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби;

17) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

18) встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту;

19) проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;

20) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

21) запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

22) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

23) інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

24) здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості;

25) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

2. У місцевостях, де ведуться бойові дії, запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану покладається безпосередньо на військове командування та військові адміністрації (у разі їх утворення).

Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах воєнного стану.

1. В умовах воєнного стану Президент України та Верховна Рада України діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України.

2. Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України.

3. В умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком, за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту.

4. У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення, з обов'язковим інформуванням начальника відповідної обласної військової адміністрації протягом 24 годин, щодо:

1) звільнення земельних ділянок комунальної власності від незаконно розміщених тимчасових споруд, у тому числі тих, що були встановлені, але не введені в експлуатацію у встановленому законодавством порядку;

2) обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій. Обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій, здійснюється відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»;

3) демонтажу будівель і споруд, які за результатами обстеження, визначеного пунктом 2 цієї частини, визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (крім об'єктів оборонного і спеціального призначення, об'єктів культурної спадщини та об'єктів, на які поширюється дія Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»). Розпорядження про демонтаж таких будівель і споруд вносяться до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України в Порядку ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва.

5. У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів), виключно для здійснення заходів правового режиму воєнного стану може прийняти рішення щодо:

1) передачі коштів з відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;

2) створення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення на посади і звільнення з посад керівників таких установ, залучення фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

3) боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями;

4) поводження з небезпечними відходами.

6. У разі наявності фактів порушення сільським, селищним, міським головою відповідної територіальної громади під час реалізації повноважень, передбачених Конституцією та законами України, начальник обласної військової адміністрації за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України порушує перед Президентом України питання про утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів).

7. Рішення, прийняті сільським, селищним, міським головою у порядку, встановленому Законом України «Про правовий режим воєнного стану», набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо цими рішеннями не

встановлено пізніший термін набрання ними чинності, та невідкладно доводяться до відома жителів відповідних територіальних громад.

8. Договори, укладені під час дії воєнного стану сільським, селищним, міським головою від імені ради (якщо вони належать до виключної компетенції сільської, селищної, міської ради), не потребують затвердження відповідною сільською, селищною, міською радою, якщо строк дії таких договорів не перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану. У разі якщо строк дії таких договорів перевищує один рік з дня припинення чи скасування воєнного стану, сільська, селищна, міська рада протягом 30 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану приймає рішення про затвердження таких договорів та строк їх дії.

9. У разі затвердження сільським, селищним, міським головою тимчасової структури виконавчих органів сільської, селищної, міської ради для працівників, посади яких не включені до тимчасової структури, оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду.

Рішення про затвердження тимчасової структури виконавчих органів сільської, селищної, міської ради втрачає чинність не пізніше ніж через 30 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану, якщо ним не встановлено більш ранній строк втрати чинності.

У період дії воєнного стану сільський, селищний, міський голова може призначати осіб на посади та звільняти з посад в органах місцевого самоврядування, керівників комунальних підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління відповідного органу місцевого самоврядування.

10. У період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги пункту 3 частини першої (у частині оприлюднення проєктів актів), частини четвертої статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану.

1. У період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність.

2. У разі утворення військової адміністрації населеного пункту (населених пунктів) Верховна Рада України за поданням Президента України може прийняти рішення про те, що у період дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування:

1) начальник військової адміністрації:

крім повноважень, віднесених до його компетенції цим Законом, здійснює повноваження сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, сільського, селищного, міського голови;

може затвердити тимчасову структуру виконавчих органів сільської, селищної, міської ради (для працівників, посади яких не включені до тимчасових штатних розписів, оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду);

2) апарат сільської, селищної, міської ради та її виконавчого комітету, інші виконавчі органи, комунальні підприємства, установи та організації відповідної територіальної громади підпорядковуються начальнику відповідної військової адміністрації.

3. У разі утворення обласної та/або районної військової адміністрації на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення чи скасування, у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області або у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення:

1) повноваження такої обласної та/або районної ради здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації;

2) виконавчий апарат такої районної та обласної ради підпорядковується начальнику відповідної військової адміністрації;

3) відповідні районні та обласні ради не здійснюють свої повноваження;

4) комунальні підприємства, установи та організації, засновані на базі майна спільної власності територіальних громад району або області, підпорядковуються відповідній військовій адміністрації;

5) управління об'єктами спільної власності територіальних громад таких району та/або області здійснюється начальником відповідної районної та/або обласної військової адміністрації;

6) призначення осіб на посади та звільнення з посад, які здійснюються начальником районної військової адміністрації, погоджуються з начальником відповідної обласної військової адміністрації;

7) начальник обласної військової адміністрації, начальник районної військової адміністрації за погодженням з начальником відповідної обласної військової адміністрації може увільняти від виконання посадових обов'язків працівників виконавчого апарату такої районної та/або обласної ради (для таких працівників оголошується простій або здійснюється їх переведення на рівнозначну чи нижчу посаду).

4. У разі прийняття Верховною Радою України рішення про утворення військової адміністрації, начальник військової адміністрації, відповідна обласна та/або районна військова адміністрація здійснюють повноваження, передбачені відповідно частиною другою або третьою цієї статті, з дня надбання чинності зазначеним рішенням Верховної Ради України протягом строку, передбаченого цими частинами.

У разі усунення загроз для безпеки і правопорядку на території області за поданням Президента України Верховна Рада України може прийняти рішення про поновлення роботи органів місцевого самоврядування на території

відповідної області до закінчення 30-денного строку, але не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану.

Якщо протягом 30-денного строку після припинення або скасування воєнного стану виникнуть визначені законом підстави для призначення позачергових виборів відповідної місцевої ради, начальник військової адміністрації, відповідна обласна та/або районна військова адміністрація продовжують здійснювати повноваження, до обрання нового складу відповідних органів місцевого самоврядування, якщо Президент України не прийняв рішення про утворення на цій території військово-цивільної адміністрації.

5. У період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особою картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад.

Державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, призначені у штат відповідної військової адміністрації, не можуть бути переведені на інші посади державної служби або посади в органах місцевого самоврядування.

Дія цієї частини не застосовується при призначенні на посади державної служби, за якими спеціальним законом встановлено порядок виконання обов'язків у разі відсутності керівника державного органу (у тому числі у разі припинення його повноважень чи звільнення з посади), крім випадків, якщо встановлений спеціальним законом порядок неможливо застосувати через відсутність осіб, на яких може бути покладено виконання обов'язків керівника державного органу.

6. Особа, яка претендує на зайняття політичної посади, посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівника суб'єкта господарювання державного сектору економіки, посади керівника комунального підприємства, установи, організації, у період дії воєнного стану не подає декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачену Законом України «Про запобігання корупції», та документ про підтвердження рівня володіння державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

7. Особи, призначені у період дії воєнного стану на політичні посади, а також відповідно до абзацу першого частини п'ятої цієї статті на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, посади керівників комунальних підприємств, установ, організацій, подають декларацію

особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачену Законом України «Про запобігання корупції», документ про підтвердження рівня володіння державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, у разі якщо такі документи не були подані ними раніше.

Після припинення чи скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців з дня його припинення чи скасування, на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, посади керівників комунальних підприємств, установ, організацій, на які особи призначені відповідно до абзацу першого частини п'ятої цієї статті, оголошується конкурс. Граничний строк перебування особи на посаді, на яку її призначено відповідно до абзацу першого частини п'ятої цієї статті, становить 12 місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану.

8. Спеціальна перевірка, передбачена Законом України «Про запобігання корупції», стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища та посад з підвищеним корупційним ризиком, перелік яких затверджується Національним агентством з питань запобігання корупції, а також перевірка, передбачена Законом України «Про очищення влади», стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації), під час дії воєнного стану не проводяться.

Організація проведення спеціальної перевірки, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», а також перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади», стосовно осіб, призначених у період дії воєнного стану, здійснюється протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану, крім випадку звільнення такої особи до дня припинення чи скасування воєнного стану або закінчення проведення зазначених перевірок під час дії воєнного стану.

9. У разі неподання державним службовцем або посадовою особою місцевого самоврядування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», документа про підтвердження рівня володіння державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у строк, передбачений антикорупційним законодавством, а також неподання особою, яка під час дії воєнного стану призначена на посаду, яка передбачає зайняття відповідального або особливо відповідального становища, або посаду з підвищеним корупційним ризиком, документів, передбачених частиною другою статті 57 Закону України «Про запобігання корупції», такий державний службовець або посадова особа місцевого самоврядування, особа, яка займає посаду, що передбачає зайняття відповідального або особливо відповідального становища, або посаду з підвищеним корупційним ризиком, звільняється із займаної посади протягом трьох робочих днів після завершення цього строку.

10. Особи, звільнені з посад державної служби та служби в органах місцевого самоврядування у період дії воєнного стану, протягом одного року після припинення чи скасування воєнного стану можуть бути прийняті на рівнозначні або нижчі посади державної служби та служби в органах місцевого самоврядування без проведення конкурсу.

Діяльність Президента України в умовах воєнного стану.

1. Президент України в умовах воєнного стану:

1) здійснює загальне керівництво запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану;

2) приймає за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України рішення щодо залучення Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану;

3) здійснює стратегічне керівництво Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами через Генеральний штаб Збройних Сил України;

4) визначає порядок проходження військової служби.

2. Президент України у період дії воєнного стану може прийняти рішення про відсторонення від займаної посади посадової особи, призначення на посаду та звільнення з посади якої віднесено до його повноважень, та покладення на відповідний період виконання обов'язків на іншу особу. Особа, на яку покладатиметься виконання обов'язків відповідно до цієї частини, повинна відповідати вимогам, визначеним законом для зайняття відповідної посади, з урахуванням положень цього Закону.

3. У разі закінчення строку повноважень Президента України під час дії воєнного стану його повноваження продовжуються до вступу на пост новообраного Президента України, обраного після скасування воєнного стану.

4. Повноваження Президента України, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені.

Діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану.

1. Верховна Рада України в разі введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях працює в сесійному режимі.

2. У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного стану.

3. Повноваження Верховної Ради України, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені.

4. У період дії воєнного стану Верховна Рада України може прийняти рішення про звільнення посадової особи з посади, призначення на яку та звільнення з якої віднесено до повноважень Верховної Ради України, крім підстав, передбачених спеціальними законами, також у разі висловлення недовіри такій посадовій особі (за винятком посадових осіб, призначення на посади та звільнення з посад яких здійснюється Верховною Радою України за поданням Президента України або Кабінету Міністрів України).

Питання про висловлення недовіри може бути ініційовано Головою Верховної Ради України або не менш як однією четвертою народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Таке питання розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України невідкладно згідно з Регламентом Верховної Ради України, без урахування процедур, передбачених спеціальними законами, що визначають правовий статус відповідних посадових осіб. Рішення про висловлення недовіри вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від конституційного складу Верховної Ради України. Висловлення Верховною Радою України недовіри має наслідком звільнення посадової особи із займаної посади.

Діяльність Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану.

1. Кабінет Міністрів України в разі введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях:

1) працює відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану;

2) розробляє та вводить в дію План запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в окремих місцевостях України з урахуванням загроз та особливостей конкретної ситуації, яка склалася;

3) організовує та здійснює керівництво центральними та іншими органами виконавчої влади в умовах воєнного стану;

4) після початку збройного конфлікту здійснює заходи щодо створення відповідно до норм міжнародного гуманітарного права безпечних зон, організованих у спосіб, який дає змогу забезпечити захист цивільних осіб;

5) визначає особливості здійснення оборонних та публічних закупівель із забезпеченням захищеності державних замовників і замовників від воєнних загроз.

Повноваження Генерального штабу Збройних Сил України.

1. Генеральний штаб Збройних Сил України:

1) бере участь у підготовці проекту типового плану запровадження та забезпечення правового режиму воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях;

2) організовує підготовку та здійснює керівництво Збройними Силами України, з'єднаннями, частинами та органами інших військових формувань і правоохоронних органів під час виконання ними заходів правового режиму воєнного стану;

3) організовує діяльність військових адміністрацій, командувань видів Збройних Сил України, управлінь оперативних командувань, командувань військових з'єднань та частин Збройних Сил України на території, на якій введено воєнний стан;

4) розробляє та вносить на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо залучення інших військових формувань та правоохоронних органів до здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Повноваження військових адміністрацій.

1. Військові адміністрації у своїй діяльності керуються Конституцією

України, Законами України: «Про правовий режим воєнного стану», «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про критичну інфраструктуру» та іншими нормативно-правовими актами. Повноваження військових адміністрацій здійснюються ними в порядку, визначеному законами України для здійснення повноважень відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

2. Військові адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюють повноваження із:

1) запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану;
2) забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

3) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координації цієї роботи на відповідній території;

4) розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях;

5) складання та затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, забезпечення виконання відповідного бюджету;

6) встановлення ставок місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято;

7) прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято;

8) встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів, які встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), транспортні та інші послуги;

9) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

10) управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню;

11) встановлення для підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

12) здійснення управління майном, яке перебуває у комунальній власності відповідної територіальної громади (крім вирішення питань відчуження, у тому числі і шляхом приватизації комунального майна та надання комунального майна в оренду на строк понад один рік);

13) надання допомоги власникам квартир (будинків) в їх відбудові у разі пошкодження в результаті проведення бойових дій, терористичних актів, диверсій; організації за рахунок власних коштів і на пайових засадах будівництва, реконструкції і ремонту об'єктів комунального господарства та соціального призначення, житлових будинків, а також шляхів місцевого значення; виконання або делегування на конкурсній основі генеральній будівельній організації (підрядній організації) функцій замовника на будівництво, реконструкцію і ремонт житла, інших об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури комунальної власності;

14) надання відповідно до закону містобудівних умов і обмежень забудови земельних ділянок;

15) управління закладами освіти, установами освіти, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, надавачами соціальних послуг, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними, підлітковими закладами за місцем проживання; організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організації надання ними послуг, у тому числі соціальних;

16) забезпечення соціально-культурних закладів, які перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями; вирішення питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод; здійснення контролю за якістю питної води;

17) вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку із похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; надання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;

18) сприяння організації призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в Збройних Силах України, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації;

19) бронювання робочих місць для військовозобов'язаних на підприємствах, в установах та організаціях відповідно до законодавства;

20) організації та участі у здійсненні заходів, пов'язаних із мобілізаційною підготовкою та цивільним захистом;

21) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних із наданням військовим частинам, установам, закладам освіти Збройних Сил України

службових приміщень і жилої площі, інших об'єктів, а також комунально-побутових послуг; здійснення контролю за їх використанням, наданням послуг;

22) сприяння організації виробництва і поставок у війська підприємствами та організаціями, що перебувають у комунальній власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів;

23) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через державний кордон України;

24) сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні;

25) встановлення посиленої охорони та забезпечення у взаємодії з відповідними суб'єктами господарювання сталого функціонування важливих об'єктів національної економіки та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення;

26) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин (крім вирішення питань відчуження з комунальної власності земельних ділянок та надання таких земельних ділянок в оренду на строк понад один рік);

27) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення строком не більше одного року, а також про скасування такого дозволу;

28) створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

29) сприяння діяльності суду, органів прокуратури, юстиції, служби безпеки, органів Національної поліції України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України;

30) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції України про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території;

31) скасування актів виконавчих органів відповідної ради, які не відповідають Конституції України, законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень;

32) встановлення відповідно до законодавства правил з питань забезпечення в населеному пункті чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

33) прийняття в межах, визначених законом, рішень з питань запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, гасіння пожеж, боротьби з епідеміями, епізоотіями, епіфітотіями;

34) прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених законом;

35) створення відповідно до законодавства комунальних аварійно-

рятувальних служб, пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та/або добровільної пожежної охорони, здійснення заходів щодо забезпечення їх діяльності;

36) забезпечення централізованого тимчасового зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб на відповідній території, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду;

37) вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів, знешкодження та захоронення трупів тварин;

38) організації місцевих ринків;

39) встановлення режиму роботи підприємств комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад;

40) затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форми власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту у випадках, передбачених законодавством;

41) забезпечення утримання в належному стані кладовищ, інших місць поховання та їх охорони;

42) залучення підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку;

43) прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

44) забезпечення в умовах воєнного стану реалізації державних гарантій, визначених законами України;

45) прийняття рішень про обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій. Обстеження будівель і споруд, пошкоджених внаслідок бойових дій, здійснюється відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»;

46) прийняття рішень про демонтаж будівель і споруд, які за результатами обстеження, визначеного пунктом 45 цієї частини, визнані аварійно небезпечними і такими, що становлять загрозу життю людей (крім об'єктів оборонного і спеціального призначення, об'єктів культурної спадщини та об'єктів, на які поширюється дія Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»). Розпорядження про демонтаж таких будівель і споруд вносяться до Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України в Порядку ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва;

47) прийняття рішень про внесення пропозиції до Ради національної безпеки і оборони України, погодженої обласною військовою адміністрацією, щодо здійснення примусового відчуження або вилучення рухомого майна, що використовується чи може використовуватися для забезпечення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України і щодо якого існує ризик переривання його функціонування у зв'язку з перебуванням такого майна

на території адміністративно-територіальної одиниці України, щодо якої існує загроза її тимчасової окупації та межі якої розташовані на відстані не більше 30 кілометрів від району ведення воєнних (бойових) дій або від тимчасово окупованої території.

Військові адміністрації населених пунктів здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законами України.

3. Районна, обласна військові адміністрації здійснюють на відповідній території повноваження, віднесені до їхньої компетенції, а також у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області повноваження із:

1) складання та затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання; розподілу переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення;

2) здійснення управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад (крім вирішення питань відчуження, у тому числі шляхом приватизації, таких об'єктів); призначення і звільнення їх керівників;

3) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин (крім вирішення питань відчуження з комунальної власності земельних ділянок);

4) вирішення згідно із законом питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;

5) встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях;

6) прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями;

7) встановлення посиленої охорони об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення;

8) прийняття рішень про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів;

9) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції України про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території;

10) встановлення у порядку та межах, визначених законодавством, тарифів на житлово-комунальні послуги;

11) прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі;

12) забезпечення в умовах воєнного стану реалізації державних гарантій, визначених законами України.

4. У разі необхідності переміщення (евакуації) виробничих потужностей підприємств будь-якої форми власності із зони бойових дій обласна, Київська міська військова адміністрація, з території якої переміщуються (евакууються) виробничі потужності, та обласна військова адміністрація (а у разі припинення або скасування воєнного стану на відповідній території - обласна, Київська міська державна адміністрація), на територію якої такі потужності переміщуються (евакууються), приймають спільне рішення, яким визначаються:

1) перелік осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки державної, комунальної власності для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій;

2) перелік підприємств, виробничі потужності яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових дій.

Порядок визначення підприємств, виробничі потужності яких підлягають переміщенню (евакуації) із зони бойових дій, та осіб, яким надається право на одержання в оренду без проведення земельних торгів земельної ділянки державної, комунальної власності для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, затверджується Кабінетом Міністрів України. Такий порядок повинен передбачати, у тому числі, збирання відомостей, необхідних для розгляду питання про встановлення та зміну цільового призначення земельної ділянки відповідно до Земельного кодексу України та Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

5. Обласні, Київська міська військові адміністрації приймають рішення про розміщення місць тимчасового зберігання відходів від руйнувань, зумовлених бойовими діями, терористичними актами, диверсіями або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків.

6. Начальник військової адміністрації:

1) забезпечує на відповідній території додержання Конституції і законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади;

2) організовує роботу відповідної військової адміністрації та здійснює керівництво її діяльністю, несе персональну відповідальність за виконання військовою адміністрацією покладених на неї повноважень;

3) призначає на посади та звільняє з посад посадових і службових осіб, інших працівників відповідної військової адміністрації;

4) є розпорядником бюджетних коштів;

5) представляє відповідну військову адміністрацію та територіальну громаду у відносинах із державними органами, органами місцевого

самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадянами;

б) звертається до суду щодо визнання незаконними актів органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади;

7) укладає від імені територіальної громади, відповідної військової адміністрації договори згідно із законодавством;

8) видає накази та розпорядження у межах своїх повноважень, які мають таку ж юридичну силу, що і рішення відповідної ради (рад). Накази, видані в межах повноважень місцевих рад, мають бути оприлюднені, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

9) веде особистий прийом громадян та забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та громадських об'єднань.

7. Територіальні громади, на територіях яких ведуться бойові дії, а також населені пункти, які є оточеними, визначаються відповідними обласними військовими адміністраціями за погодженням з Генеральним штабом Збройних Сил України.

Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань утримання військовополонених.

1. Під час дії воєнного стану в Україні центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань утримання військовополонених, утворює табори для тримання військовополонених.

2. Положення про табори для тримання військовополонених затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань утримання військовополонених.

3. Тримання військовополонених у таборах для тримання військовополонених та дільницях для тримання військовополонених здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, з дотриманням міжнародних зобов'язань України, зокрема у сфері міжнародного гуманітарного права, і вимог законодавства України.

За рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію в установленому порядку указом Президента України, утворені відповідно до законів України військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності.

Органи державної влади України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, а також громадяни зобов'язані сприяти діяльності військового командування та

військових адміністрацій у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану на відповідній території.

Порядок взаємодії військового командування та військових адміністрацій з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади щодо забезпечення додержання правового режиму воєнного стану, захисту безпеки громадян та інтересів держави, а також підпорядкування чи оперативного підпорядкування їм інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, або їх з'єднань, військових частин, установ та організацій визначається Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Гарантії законності в умовах воєнного стану.

1. В умовах воєнного стану забороняються:
зміна Конституції України;
зміна Конституції Автономної Республіки Крим;
проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;

проведення всеукраїнських та місцевих референдумів;

проведення страйків, масових зібрань та акцій.

2. Верховна Рада України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня припинення чи скасування воєнного стану, якщо чергові або позачергові вибори до відповідних органів мали бути проведені в період, на який було введено воєнний стан, приймає рішення про призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих виборів.

Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану.

1. Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

2. В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені частиною другою статті 64 Конституції України.

3. У процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, врахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада).

Введення воєнного стану не може бути підставою для застосування тортур, жорстокого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання. Будь-які спроби використати введення воєнного стану для захоплення влади тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

Відшкодування збитків, завданих під час введення воєнного стану або повернення майна, що зберіглося.

Примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, в умовах правового режиму воєнного стану, якщо не було здійснено попереднє повне відшкодування вартості такого майна, тягне за собою наступне повне відшкодування його вартості в порядку, визначеному законом.

У разі стягнення такого майна (активів) в дохід держави як санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», відшкодування його вартості не здійснюється.

1. Якщо майно, що було примусово відчужене у юридичних і фізичних осіб, після скасування правового режиму воєнного стану збереглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати у судовому порядку повернення такого майна на умовах, визначених законом.

2. Колишній власник майна, примусово відчуженого у зв'язку із запровадженням та здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо.

Інформування Генерального секретаря ООН та іноземних держав.

1. Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права у разі введення воєнного стану негайно повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

2. У повідомленні зазначається також дата припинення дії відповідних відхилень від зобов'язань, передбачених Міжнародним пактом про громадянські та політичні права.

3. Про зміни межі відхилень від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права або строку дії обмежень прав і свобод та причин прийняття такого рішення Україна повідомляє Генерального секретаря ООН у порядку, визначеному частинами першою та другою цієї статті.

Правосуддя в умовах воєнного стану.

1. Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України.

2. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

3. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

4. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

У разі введення воєнного стану в окремих місцевостях у зв'язку із збройною агресією російської федерації у Донецькій та Луганській областях:

1) у день набрання чинності актом Президента України про утворення військової адміністрації припиняються повноваження:

обласної ради, її виконавчого апарату, посадових та службових осіб місцевого самоврядування, які працюють у цих органах, - у разі утворення відповідної обласної військової адміністрації;

районної ради, її виконавчого апарату, посадових та службових осіб місцевого самоврядування, які працюють у цих органах, - у разі утворення відповідної районної військової адміністрації;

сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, їх виконавчих органів, сільських, селищних, міських голів, інших посадових та службових осіб місцевого самоврядування, які працюють у цих органах місцевого самоврядування, старост - у разі утворення військової адміністрації відповідного населеного пункту (населених пунктів);

2) районні, обласні військові адміністрації здійснюють на відповідній території, разом із повноваженнями місцевих державних адміністрацій, повноваження із запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, а також здійснюють інші повноваження, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану»;

3) військові адміністрації населених пунктів, районні, обласні військові адміністрації здійснюють свої повноваження до дня першого засідання першої сесії відповідної ради, обраної після скасування воєнного стану;

4) спрямування, координацію та контроль за діяльністю обласних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснює Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України при загальному керівництві Генерального штабу Збройних Сил України, а з інших питань - Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень; спрямування, координацію та контроль за діяльністю районних військових адміністрацій з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану здійснюють обласні військові адміністрації, а з інших питань - Кабінет Міністрів України, обласні державні адміністрації у межах своїх повноважень;

5) Генеральний штаб Збройних Сил України здійснює додаткові повноваження з організації підготовки та здійснення загального керівництва Збройними Силами України, з'єднаннями, частинами та органами інших утворених відповідно до законів України військових формувань і правоохоронних органів під час виконання ними заходів правового режиму воєнного стану;

6) Командувач об'єднаних сил здійснює безпосереднє керівництво силами і засобами Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які безпосередньо залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та правового режиму воєнного стану, через відповідні органи військового управління.

6.4. Мета та завдання мобілізаційної підготовки та мобілізації

Правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, засади організації цієї роботи, повноваження органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також обов'язки підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, повноваження і відповідальність посадових осіб та обов'язки громадян щодо здійснення мобілізаційних заходів встановлює Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»¹⁰⁷.

Мобілізаційна підготовка - комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Мобілізація - комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Демобілізація - комплекс заходів, рішення про порядок і терміни проведення яких приймає Президент України, спрямованих на планомірне переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на роботу і функціонування в умовах мирного часу, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - на організацію і штати мирного часу.

Мобілізаційний план - сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення заходів щодо мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, системи забезпечення життєдіяльності населення на функціонування в умовах особливого періоду.

¹⁰⁷ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 44, ст.416)

Мобілізаційні завдання (замовлення) - окремі вимоги мобілізаційного плану щодо номенклатури, обсягів виробництва необхідної продукції, утворення і підготовки до розгортання спеціальних формувань, а також затверджені в установленому порядку першочергові заходи мобілізаційної підготовки, які доводяться для виконання до центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. До підприємств, установ і організацій, що залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), мобілізаційні завдання (замовлення) доводяться на підставі затверджених основних показників мобілізаційного плану і договорів (контрактів), що укладаються в порядку, передбаченому законодавством.

Спеціальні формування - утворені в мирний час у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, підприємствами, установами і організаціями згідно з штатами і таблицями до штатів автомобільні, авіаційні, водні, залізничні, медичні та інші формування, які після відповідної підготовки передаються під час мобілізації у встановленому порядку до Збройних Сил України, інших військових формувань для задоволення їх потреб, а також утворені відповідними центральними органами виконавчої влади - для забезпечення потреб галузей національної економіки.

Основні показники мобілізаційного плану - розрахункові потреби держави на особливий період, сформовані в натуральному і вартісному обчисленні, для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення.

Мобілізаційні потужності - виробничі потужності підприємств, установ і організацій, які створюються в мирний час для виробництва продукції і задоволення інших потреб держави в особливий період. Мобілізаційні потужності не підлягають приватизації, у тому числі в разі ліквідації підприємств, установ, організацій. Рішення щодо передачі мобілізаційних потужностей іншим підприємствам, установам і організаціям приймаються органами виконавчої влади, іншими державними органами в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Основні принципи і зміст мобілізаційної підготовки та мобілізації.

1. Мобілізаційна підготовка та мобілізація є складовими частинами комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави, за винятком цільової мобілізації.

2. Мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів:

- централізоване керівництво; завчасність;
- плановість;
- комплексність і погодженість;
- персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян;

гарантована достатність; наукова обґрунтованість; фінансова забезпеченість.

3. Зміст мобілізаційної підготовки становить:

правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;
наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації;
визначення умов діяльності та підготовка органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до роботи в умовах особливого періоду;

розроблення мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;

підготовка Збройних Сил України, інших військових формувань до проведення мобілізації;

підготовка національної економіки та її галузей до переведення і функціонування в умовах особливого періоду;

підготовка єдиної державної системи цивільного захисту до функціонування в умовах особливого періоду;

створення, розвиток та утримання мобілізаційних потужностей для задоволення потреб держави в особливий період;

утворення і підготовка до розгортання спеціальних формувань; створення мобілізаційного резерву;

створення та утримання страхового фонду проектної, конструкторської і технологічної документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

підготовка й утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням;

забезпечення готовності системи управління державою до функціонування в особливий період;

планування і підготовка до нормованого (у разі необхідності) забезпечення населення продовольчими та непродовольчими товарами, медичним обслуговуванням, послугами зв'язку, транспорту, комунальними та побутовими послугами;

військовий облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів; підготовка та накопичення військово-навчених людських ресурсів призовників, військовозобов'язаних та резервістів для комплектування посад, передбачених штатами воєнного часу;

бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час;

підготовка керівного складу органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до дій у разі мобілізації;

підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації керівників органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого

самоврядування, підприємств, установ і організацій, працівників відповідних мобілізаційних підрозділів і працівників з питань мобілізаційної роботи;

проведення військово-економічних мобілізаційних навчань і тренувань;

перевірка та оцінка стану мобілізаційної готовності національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України;

міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки;

підготовка фінансової системи держави до функціонування в умовах особливого періоду;

розробка і підготовка до запровадження стандартів особливого періоду;

планування і підготовка до технічного прикриття в особливий період об'єктів, споруд та транспортних магістралей оборонного і важливого загальнодержавного значення;

доведення основних показників мобілізаційного плану, укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг в особливий період;

підготовка транспортної системи до забезпечення мобілізації;

підготовка до перерозподілу трудових ресурсів в особливий період;

інформаційне забезпечення;

підготовка до переведення редакцій друкованих медіа і телерадіоорганізацій до роботи під час мобілізації та у воєнний час.

4. Зміст мобілізації становить:

переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України на роботу в умовах особливого періоду;

переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації.

1. Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації визначаються цим Законом, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

2. Загальна мобілізація проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

3. Часткова мобілізація може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби

цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

4. Вид, обсяги, порядок і строк проведення мобілізації визначаються Президентом України в рішенні про її проведення.

5. Рішення про проведення відкритої мобілізації має бути негайно оголошене через медіа.

6. Рішення про проведення прихованої мобілізації доводиться до органів державної влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій по закритих каналах оповіщення в порядку, який визначається Президентом України.

7. З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

8. На час особливого періоду дія будь-яких прийнятих до настання цього періоду нормативно-правових актів, що передбачають скорочення чисельності, обмеження комплектування або фінансування Збройних Сил України, інших військових формувань чи правоохоронних органів спеціального призначення, зупиняється.

9. Загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки і мобілізації держави здійснюється Президентом України; організаційне керівництво мобілізаційною підготовкою і мобілізацією в Україні - Кабінетом Міністрів України; координація діяльності органів виконавчої влади з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації здійснюється Радою національної безпеки і оборони України.

Безпосереднє керівництво щодо реалізації заходів з мобілізаційної підготовки і мобілізації здійснюється в центральних органах виконавчої влади, інших державних органах їх керівниками, а в Збройних Силах України, інших військових формуваннях - центральними органами управління відповідних військових формувань.

Організація безпосередньої реалізації заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації на відповідній території чи сприяння їх виконанню здійснюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад.

10. Порядок створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей визначається Кабінетом Міністрів України.

11. Порядок утворення спеціальних формувань, склад, мета, а також порядок їх передачі до Збройних Сил України та інших військових формувань під час проведення мобілізації визначаються Кабінетом Міністрів України.

12. Функції щодо координації планування, методологічного, методичного, наукового забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в органах виконавчої влади, інших державних органах, національній економіці здійснюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує

формування державної політики у сфері економічного розвитку, якщо інше не передбачено законом.

13. Здійснення контролю за станом мобілізаційної підготовки та рівнем мобілізаційної готовності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), забезпечується керівником відповідного органу державної влади, іншого державного органу, органу місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій.

Порядок здійснення контролю за станом мобілізаційної підготовки та рівнем мобілізаційної готовності органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), визначається Кабінетом Міністрів України.

14. Співробітництво з іншими державами у сфері мобілізаційної підготовки здійснюється відповідно до міжнародних договорів України.

Мобілізаційні підрозділи.

1. Організація здійснення заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації і контроль за здійсненням цих заходів в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які мають мобілізаційні завдання (замовлення), покладаються на їх мобілізаційні підрозділи або призначених працівників з питань мобілізаційної роботи.

2. Мобілізаційні підрозділи (працівники з питань мобілізаційної роботи) є складовою частиною системи управління мобілізаційною підготовкою.

3. Структура і штати мобілізаційних підрозділів центральних і місцевих органів виконавчої влади визначаються з урахуванням характеру та обсягу мобілізаційної роботи керівником відповідного органу виконавчої влади в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

4. Структура і штати мобілізаційних підрозділів інших державних органів визначаються їх керівниками з урахуванням характеру та обсягу мобілізаційної роботи.

5. Мобілізаційні підрозділи (посади працівників з питань мобілізаційної роботи) у структурі виконавчих органів сільських, селищних, міських рад утворюються рішеннями відповідних рад.

Чисельність працівників мобілізаційних підрозділів (працівників з питань мобілізаційної роботи) органів місцевого самоврядування визначають сільські, селищні, міські ради, а підприємств, установ і організацій - їх керівники за погодженням з відповідними центральними або місцевими органами виконавчої влади з урахуванням сфери діяльності, характеру та обсягу мобілізаційної роботи.

6. Мобілізаційні підрозділи та працівники з питань мобілізаційної роботи підпорядковуються безпосередньо керівникам відповідних органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій.

7. Забороняється об'єднання мобілізаційних підрозділів органів державної влади, інших державних органів з іншими структурними підрозділами цих

органів та сумісництво працівників з питань мобілізаційної роботи, а також покладання на них функцій, які не пов'язані з розв'язанням поточних проблем мобілізаційної підготовки.

8. Порядок утворення, функції, права та обов'язки мобілізаційних підрозділів органів державної влади, інших державних органів, а також функції, права та обов'язки працівників з питань мобілізаційної роботи визначаються відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Військово-транспортний обов'язок.

1. Військово-транспортний обов'язок устанавлюється з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на особливий період транспортними засобами і технікою і поширюється на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, у тому числі на залізниці, порти, пристані, аеропорти, нафтобази, автозаправні станції дорожнього господарства та інші підприємства, установи і організації, які забезпечують експлуатацію транспортних засобів, а також на громадян - власників транспортних засобів.

2. Порядок виконання військово-транспортного обов'язку визначається Кабінетом Міністрів України.

Порядок відшкодування державою вартості майна чи збитків, яких зазнають центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації, а також громадяни внаслідок вилучення чи примусового відчуження транспортних засобів в особливий період, визначається законом.

3. Виконання військово-транспортного обов'язку під час мобілізації, якщо не введений правовий режим воєнного чи надзвичайного стану, здійснюється згідно з Мобілізаційним планом України шляхом безоплатного залучення транспортних засобів підприємств, установ та організацій усіх форм власності для забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань на умовах їх повернення власникам після оголошення демобілізації.

Обсяги транспортних засобів за типами та марками, що планується залучити під час мобілізації, для підприємств, установ та організацій усіх форм власності встановлюються згідно з Мобілізаційним планом України місцевими державними адміністраціями за поданням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки.

Залучення транспортних засобів під час мобілізації здійснюється територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, Центральним управлінням або регіональними органами Служби безпеки України, відповідним підрозділом Служби зовнішньої розвідки України на підставі рішень місцевих державних адміністрацій, що оформлюються відповідними розпорядженнями.

Приймання-передача транспортних засобів, залучених під час мобілізації, та їх повернення після оголошення демобілізації здійснюються на підставі актів приймання-передачі, в яких зазначаються відомості про власників, технічний

стан, залишкову (балансову) вартість та інші необхідні відомості, що дають змогу ідентифікувати транспортні засоби.

Повернення транспортних засобів власнику здійснюється протягом 30 календарних днів з моменту оголошення демобілізації.

Порядок компенсації шкоди, завданої транспортним засобам внаслідок їх залучення під час мобілізації, визначається Кабінетом Міністрів України.

4. Територіальні органи Міністерства внутрішніх справ України щокварталу подають до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки відомості про реєстрацію (перереєстрацію), переобладнання та зняття з обліку транспортних засобів, які перебувають у власності підприємств, установ та організацій і можуть бути призначені для задоволення потреб Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період.

Фінансування мобілізаційної підготовки та мобілізації.

1. Фінансування мобілізаційної підготовки здійснюється відповідно за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ і організацій.

2. З державного бюджету відповідно до закону фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки, які мають загальнодержавне значення.

3. З місцевих бюджетів фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки місцевого значення.

4. За рахунок коштів підприємств, установ і організацій фінансуються заходи та роботи з мобілізаційної підготовки, що здійснюються за ініціативою самих підприємств, установ і організацій згідно з мобілізаційними планами.

5. Фінансування мобілізаційної підготовки та/або заходів з мобілізації може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

6. Видатки на здійснення заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації провадяться відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Амортизаційні відрахування на законсервовані мобілізаційні потужності, які не використовуються в поточному виробництві, а також на законсервовану техніку та транспортні засоби мобілізаційного призначення, які не експлуатуються, не здійснюються.

Порядок оплати робіт з мобілізаційної підготовки, які в мирний час проводяться підприємствами, установами і організаціями та громадянами, передбачається договорами (контрактами), укладеними з ними в порядку, передбаченому законами України, що регулюють питання закупівлі товарів і послуг для державних потреб.

Організація робіт і захист інформації про мобілізаційну підготовку та мобілізацію здійснюються відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю» та інших нормативно-правових актів.

Повноваження Верховної Ради України, Президента України, інших державних органів, органів місцевого самоврядування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Верховна Рада України відповідно до Конституції України здійснює законодавче регулювання питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, визначає відповідні видатки з Державного бюджету України, затверджує протягом двох днів з моменту звернення Президента України укази про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію.

Відповідно до повноважень, визначених Конституцією України, Президент України:

здійснює загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації держави;

визначає мету, завдання, вид, обсяги, порядок і строки проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації;

забезпечує через Раду національної безпеки і оборони України координацію діяльності органів виконавчої влади, інших державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;

визначає структуру та затверджує мобілізаційний план України на особливий період, Положення про мобілізаційну підготовку Збройних Сил України, інших військових формувань, Положення про порядок проведення мобілізації в Україні;

надає (позбавляє) право на звільнення від призову на військову службу в разі мобілізації та у воєнний час громадянам або окремим категоріям громадян;

визначає порядок оголошення мобілізації;

приймає рішення про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію та про демобілізацію із внесенням їх на затвердження Верховною Радою України;

встановлює режим роботи органів державної влади, інших державних органів під час мобілізації та у воєнний час;

видає акти з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Кабінет Міністрів України:

здійснює заходи з організації забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні в межах своїх повноважень, видає акти з цих питань;

організовує розроблення проекту мобілізаційного плану України на особливий період та подає його на затвердження Президентові України;

організовує наукове, методологічне, методичне та інформаційне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації;

розробляє проекти актів, які мають бути введені в дію під час мобілізації та у воєнний час;

затверджує Положення про мобілізаційну підготовку національної економіки України;

визначає порядок управління національною економікою України та заходи із забезпечення її функціонування в особливий період;

визначає і затверджує основні показники мобілізаційного плану національної економіки та мобілізаційні завдання (замовлення) центральним і місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам, Раді міністрів Автономної Республіки Крим на особливий період;

визначає джерела і порядок фінансування заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації;

створює мобілізаційний резерв матеріально-технічних і сировинних ресурсів;

встановлює порядок розбронювання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву, а також порядок їх відпуску в особливий період;

встановлює порядок створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей;

організовує роботу, пов'язану із створенням страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

розробляє проекти довготермінових державних програм формування страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

погоджує довготермінові та річні програми мобілізаційної підготовки державних органів, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя;

визначає порядок укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), зокрема на поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг, у тому числі щодо поставки готової продукції, забезпечення виконання зазначених завдань (замовлень) матеріально-технічними ресурсами, а також щодо їх фінансування;

визначає порядок передачі органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування мобілізаційних завдань (замовлень) підприємств, установ і організацій, які підлягають ліквідації (реорганізації), іншим підприємствам, установам і організаціям, що залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

визначає і затверджує ліміти та норми безоплатного залучення, вилучення та примусового відчуження транспортних засобів і техніки на період мобілізації та у воєнний час;

під час оголошення мобілізації здійснює контроль у межах своїх повноважень за здійсненням заходів щодо переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу;

організовує в разі оголошення мобілізації переведення національної економіки на функціонування в умовах особливого періоду;

організовує бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час;

організовує роботу і взаємодію центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, інших державних органів у питаннях мобілізаційної підготовки та мобілізації;

визначає порядок проведення перевірок стану та оцінки мобілізаційної готовності національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, адміністративно-територіальних одиниць України;

здійснює контроль за мобілізаційною підготовкою в Україні в межах своїх повноважень та проводить кадрову політику щодо мобілізаційних підрозділів (працівників з питань мобілізаційної роботи);

встановлює статистичну звітність у сфері мобілізаційної підготовки, щорічно доповідає Президентові України про стан мобілізаційної готовності держави;

у разі необхідності ініціює питання про надання пільг підприємствам, установам і організаціям, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення);

розробляє порядок відшкодування державою вартості майна, яке було примусово відчужено у підприємств, установ і організацій у зв'язку з виконанням ними мобілізаційних завдань (замовлень) в особливий період та громадян, які надають в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, що є їх власністю, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням;

планує і проводить військово-економічні мобілізаційні навчання та тренування;

організовує підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації керівників органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;

визначає порядок утворення і підготовки до розгортання спеціальних формувань;

забезпечує виконання законів України, інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

організовує виконання зобов'язань за міжнародними договорами України про співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки;

організовує міждержавну кооперацію з питань військово-технічного співробітництва у сфері мобілізаційної підготовки;

визначає перелік заходів відбудовного періоду після закінчення воєнних дій та строки їх здійснення.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку:

здійснює методологічне та методичне забезпечення мобілізаційної підготовки національної економіки;

здійснює координацію планування, методологічне забезпечення розроблення проєктів мобілізаційних планів та довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в органах виконавчої влади, інших державних

органах;

бере участь у розробленні проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

розробляє і подає Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану національної економіки України на особливий період;

бере участь у формуванні бюджету держави на особливий період;

на основі аналізу стану мобілізаційної готовності національної економіки України подає щорічну доповідь Кабінету Міністрів України;

узагальнює потреби Збройних Сил України та інших військових формувань і розробляє мобілізаційні завдання (замовлення) виходячи з економічних можливостей держави;

розробляє критерії оцінок рівнів мобілізаційної готовності національної економіки України та підприємств, установ і організацій, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення);

бере участь у розробленні проектів державних програм економічного і соціального розвитку України з метою урахування мобілізаційних потреб держави;

координує роботу щодо підготовки пропозицій до проектів державних програм економічного і соціального розвитку України в частині мобілізаційної підготовки;

узагальнює практику застосування актів законодавства з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері економічного розвитку:

проводить аналіз економічного і військово-економічного потенціалів національної економіки;

бере участь у розробленні проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

координує роботу щодо створення, розвитку, утримання, передачі, ліквідації і реалізації мобілізаційних потужностей;

координує роботу щодо створення мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів;

організовує наукове забезпечення заходів мобілізаційної підготовки національної економіки та формує завдання для проведення наукових досліджень з цих питань;

аналізує стан мобілізаційної готовності національної економіки України, подає в установленому порядку пропозиції до щорічної доповіді Кабінету Міністрів України;

визначає потреби (обсяги) центральних і місцевих органів виконавчої влади у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки для їх включення до проекту Державного бюджету України на відповідний рік;

здійснює контроль за станом мобілізаційної готовності національної економіки України та підприємств, установ і організацій, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення);

зводить баланс та проводить економічний аналіз основних показників розвитку національної економіки на особливий період;

подає в установленому порядку пропозиції до проектів державних програм економічного і соціального розвитку України з метою урахування мобілізаційних потреб держави;

координує роботу з утворення та підготовки спеціальних формувань, призначених для передачі до Збройних Сил України та інших військових формувань під час проведення мобілізації;

здійснює контроль за виконанням довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки національної економіки;

організує бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, забезпечує надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

бере участь в узагальненні практики застосування актів законодавства з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, розробляє та подає в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення такого законодавства.

Повноваження Міністерства оборони України.

1. Міністерство оборони України:

організує планування, методологічне, методичне, наукове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України;

організує в мирний час накопичення в непорушному запасі та мобілізаційному резерві Збройних Сил України озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів, продовольства, речового та іншого майна, забезпечує створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення і створення резерву військово-навчених ресурсів на період мобілізації та на воєнний час;

забезпечує проведення мобілізації та демобілізації у Збройних Силах України і бере участь у забезпеченні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях;

забезпечує формування військово-технічної політики та пропозицій щодо мобілізаційних завдань (замовлень) на створення, виробництво та ремонт озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів;

здійснює контроль за станом мобілізаційної готовності у Збройних Силах України та за підготовкою підприємств, установ і організацій до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;

бере участь у розробленні проектів законів та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;

укладає в установленому порядку договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ним до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), і підприємствами, які здійснюють поставку військової продукції;

подає до Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану Збройних Сил України, інших військових формувань;

подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо потреб Збройних Сил України на особливий період, інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання, виходячи з економічних можливостей держави;

бере участь у плануванні мобілізаційної підготовки у відповідних центральних органах виконавчої влади (за сферою їх управління чи галуззю національної економіки).

2. Міністерство оборони України через Генеральний штаб Збройних Сил України:

розробляє схему мобілізаційного розгортання Збройних Сил України та спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до Збройних Сил України, а також організовує розроблення схеми мобілізаційного розгортання інших військових формувань та спеціальних формувань, призначених для передачі до інших військових формувань під час мобілізації;

розробляє проект мобілізаційного плану Збройних Сил України, інших військових формувань;

планує і здійснює методологічне, методичне та наукове забезпечення мобілізаційної підготовки Збройних Сил України, інших військових формувань;

планує в мирний час накопичення в непорушному запасі та мобілізаційному резерві Збройних Сил України озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів, продовольства, речового та іншого майна і створення резерву військово-навчених людських ресурсів на період мобілізації та на воєнний час;

визначає потреби Збройних Сил України на особливий період, узагальнює потреби інших військових формувань, які включені до схеми мобілізаційного розгортання, виходячи з економічних можливостей держави;

бере участь у формуванні військово-технічної політики;

готує пропозиції щодо мобілізаційних завдань (замовлень) на створення, виробництво та ремонт озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів;

разом з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Службою безпеки України та Службою зовнішньої розвідки України забезпечує функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів;

розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;

планує і здійснює заходи щодо мобілізації та демобілізації у Збройних Силах України; бере участь у проведенні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях;

розробляє штати і табелі до штатів оснащення матеріально-технічними засобами спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до Збройних Сил України; бере участь у розробленні штатів і табелів до штатів

щодо оснащення матеріально-технічними засобами спеціальних формувань, призначених для передачі до інших військових формувань під час мобілізації;

бере участь в укладанні в установленому порядку договорів (контрактів) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ним до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), і підприємствами, які здійснюють поставку військової продукції;

планує і організовує підготовку та перепідготовку військовозобов'язаних та резервістів.

Центральні органи виконавчої влади та інші державні органи:

розробляють мобілізаційні плани, довготермінові і річні програми мобілізаційної підготовки у відповідних сферах управління та галузях національної економіки;

здійснюють методологічне, методичне і наукове забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації у відповідній сфері управління та галузі національної економіки;

планують, організовують і контролюють мобілізаційну підготовку у відповідній сфері управління, галузі національної економіки та здійснюють заходи щодо переведення її на функціонування в умовах особливого періоду;

забезпечують державне регулювання мобілізаційної підготовки у відповідній сфері управління та галузі національної економіки, керують мобілізаційною підготовкою підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

визначають у відповідній сфері управління, галузі національної економіки можливість щодо задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, національної економіки та забезпечення життєдіяльності населення в умовах особливого періоду;

визначають потреби (обсяги) у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки;

утворюють мобілізаційні підрозділи;

здійснюють заходи щодо забезпечення виконання мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки у відповідній сфері управління та галузі національної економіки;

доводять (встановлюють) мобілізаційні завдання (замовлення) до підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

укладають договори (контракти) про виконання мобілізаційних завдань (замовлень) з підприємствами, установами і організаціями, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

забезпечують виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень) відповідно до укладених договорів (контрактів);

вносять у межах своїх повноважень до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування довготермінових і річних програм мобілізаційної

підготовки;

у разі ліквідації (реорганізації) підприємств, установ і організацій, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), здійснюють заходи щодо передачі таких завдань (замовлень) іншим підприємствам, установам, організаціям у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

організують під час мобілізації здійснення комплексу заходів щодо переведення підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, на роботу в умовах особливого періоду;

надають центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, пропозиції щодо бронювання у відповідних сферах управління військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час; організують їх бронювання; забезпечують надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

забезпечують разом з Міністерством оборони України, Службою безпеки України та Службою зовнішньої розвідки України функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів;

організують підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;

організують створення, розвиток, утримання, передачу, ліквідацію та реалізацію мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

організують створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

розробляють в установленому порядку програми створення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

здійснюють контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери їх управління або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

розробляють і в межах наданих повноважень затверджують, подають в установленому порядку на затвердження нормативно-правові акти з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у відповідній сфері управління, галузі національної економіки;

формують проекти основних показників мобілізаційних планів у відповідній сфері управління, галузі національної економіки;

забезпечують виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

подають центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, щорічну доповідь про стан мобілізаційної готовності відповідних сфер управління, галузей національної економіки та про хід виконання довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

взаємодіють з центральними і місцевими органами виконавчої влади,

іншими державними органами, органами місцевого самоврядування з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації і одержують від них в установленому законодавством порядку інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

надають інформацію Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань, що належать до їх компетенції, про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених ними для підприємств, установ і організацій, які знаходяться на їх території.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим:

формує проект основних показників мобілізаційного плану Автономної Республіки Крим;

розробляє мобілізаційний план, довготермінові і річні програми мобілізаційної підготовки Автономної Республіки Крим;

здійснює методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації органів влади Автономної Республіки Крим;

керує мобілізаційною підготовкою органів влади Автономної Республіки Крим;

планує, організовує і контролює мобілізаційну підготовку в Автономній Республіці Крим, переведення галузей економіки республіки на функціонування в умовах особливого періоду;

визначає можливості економіки Автономної Республіки Крим щодо задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, національної економіки та забезпечення життєдіяльності населення в умовах особливого періоду;

визначає потреби (обсяги) у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки;

утворює мобілізаційні підрозділи;

здійснює заходи щодо забезпечення виконання мобілізаційного плану, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;

доводить (встановлює) мобілізаційні завдання (замовлення) до інших органів влади Автономної Республіки Крим;

забезпечує виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень) відповідно до укладених договорів (контрактів);

вносить у межах своїх повноважень до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;

забезпечує разом з Міністерством оборони України, Службою безпеки України та Службою зовнішньої розвідки України функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів; організовує бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, забезпечує надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

забезпечує надання територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби

безпеки України, відповідним підрозділам Служби зовнішньої розвідки України відомостей про реєстрацію, банкрутство (ліквідацію) підприємств, установ і організацій згідно із законодавством;

організовує підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;

організовує створення, розвиток, утримання, передачу, ліквідацію та реалізацію мобілізаційних потужностей;

організовує створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

здійснює контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів;

подає центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, щорічну доповідь про стан мобілізаційної готовності Автономної Республіки Крим та про хід виконання довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

одержує від центральних органів виконавчої влади необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції, про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених підприємствам, установам і організаціям, що знаходяться на території Автономної Республіки Крим, з метою планування раціонального використання людських і матеріальних ресурсів під час мобілізації та у воєнний час;

організовує під час мобілізації в установленому порядку своєчасне оповіщення та прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації у порядку, визначеному Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», техніки на збірні пункти та у військові частини, виділення будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів і надання послуг Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту відповідно до мобілізаційного плану;

забезпечує виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Місцеві органи виконавчої влади:

беруть участь у формуванні проектів основних показників мобілізаційного плану;

розробляють мобілізаційні плани, довготермінові та річні програми мобілізаційної підготовки у відповідних регіонах;

здійснюють методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

планують, організовують і контролюють мобілізаційну підготовку на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць та переведення їх економіки на функціонування в умовах особливого періоду;

керують мобілізаційною підготовкою на території відповідних

адміністративно-територіальних одиниць, контролюють стан мобілізаційної готовності підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

визначають можливості адміністративно-територіальних одиниць щодо задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, національної економіки та забезпечення життєдіяльності населення в умовах особливого періоду;

визначають потреби (обсяги) у фінансуванні заходів з мобілізаційної підготовки;

утворюють мобілізаційні підрозділи;

здійснюють заходи щодо забезпечення виконання мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;

доводять (встановлюють) мобілізаційні завдання (замовлення) до органів місцевого самоврядування, а в разі потреби також до місцевих органів виконавчої влади нижчого рівня з передачею їм необхідних фінансових ресурсів;

доводять розпорядження про виконання мобілізаційних завдань (замовлень) до підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), та укладають з ними договори (контракти);

забезпечують виконання підприємствами, установами і організаціями, які знаходяться на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, мобілізаційних завдань (замовлень);

вносять у межах своїх повноважень до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо формування довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;

у разі ліквідації (реорганізації) підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), здійснюють заходи щодо передачі таких завдань (замовлень) іншим підприємствам, установам і організаціям у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

організують під час мобілізації здійснення комплексу заходів щодо переведення підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), на роботу в умовах особливого періоду;

забезпечують разом з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, Центральним управлінням та/або регіональними органами Служби безпеки України, відповідним підрозділом Служби зовнішньої розвідки України функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, організують бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, забезпечують надання звітності з питань бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

забезпечують надання територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби безпеки України, відповідному підрозділу Служби зовнішньої розвідки України відомостей про реєстрацію, банкрутство (ліквідацію) підприємств,

установ і організацій згідно із законодавством;

сприяють територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби безпеки України, відповідному підрозділу Служби зовнішньої розвідки України у їхній роботі в мирний час та в особливий період;

організують підвищення кваліфікації працівників мобілізаційних підрозділів та працівників з питань мобілізаційної роботи;

організують створення, розвиток, утримання, передачу, ліквідацію та реалізацію мобілізаційних потужностей на підприємствах, в установах і організаціях, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

організують створення, формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

здійснюють контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів на підприємствах, в установах і організаціях, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

організують під час мобілізації в установленому порядку своєчасне оповіщення і прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації, техніки на збірні пункти та у військові частини, виділення будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів і надання послуг Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту відповідно до мобілізаційних планів;

забезпечують виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки і мобілізації;

подають центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку, щорічну доповідь про стан мобілізаційної готовності на території області, міст Києва і Севастополя та про хід виконання довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

держують від центральних органів виконавчої влади необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції, а також про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених підприємствам, установам і організаціям, що знаходяться на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, з метою планування раціонального використання людських і матеріальних ресурсів під час мобілізації та у воєнний час.

Органи місцевого самоврядування.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад:

планують, організують і забезпечують мобілізаційну підготовку та мобілізацію на території відповідних населених пунктів;

беруть участь у формуванні проектів основних показників мобілізаційного плану;

розробляють мобілізаційні плани, довготермінові і річні програми мобілізаційної підготовки;

забезпечують на території відповідних населених пунктів виконання мобілізаційних завдань (замовлень) підприємствами, установами і організаціями, які залучаються ними до виконання цих завдань (замовлень);

здійснюють під час оголошення мобілізації заходи щодо переведення підприємств, установ і організацій, які знаходяться на території відповідних населених пунктів, на роботу в умовах особливого періоду;

доводять розпорядження про виконання мобілізаційних завдань (замовлень) до підприємств, установ і організацій, які знаходяться на території відповідних населених пунктів і залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), та укладають з ними договори (контракти);

керують та здійснюють контроль за мобілізаційною підготовкою підприємств, установ і організацій, які залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

здійснюють контроль за створенням, зберіганням та обслуговуванням мобілізаційного резерву матеріально-технічних і сировинних ресурсів на підприємствах, в установах і організаціях, що перебувають у комунальній власності або залучаються ними до виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

у разі ліквідації (реорганізації) підприємств, установ і організацій, що перебувають у комунальній власності і яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення) або які залучаються до їх виконання, здійснюють заходи щодо передачі таких завдань (замовлень) іншим підприємствам, установам і організаціям, які знаходяться на території відповідних населених пунктів, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

організують під час мобілізації в установленому порядку своєчасне оповіщення та прибуття громадян, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації у порядку, техніки на збірні пункти та у військові частини, виділення будівель, споруд, земельних ділянок, транспортних та інших матеріально-технічних засобів і надання послуг Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту відповідно до мобілізаційних планів;

забезпечують на території відповідних населених пунктів ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час і надання звітності щодо бронювання військовозобов'язаних у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

забезпечують надання територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби безпеки України, відповідному підрозділу Служби зовнішньої розвідки України відомостей про реєстрацію, банкрутство (ліквідацію) підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, згідно із законодавством;

сприяють територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби безпеки України, відповідному підрозділу Служби зовнішньої розвідки України у їхній роботі в мирний час та в особливий період;

одержують від місцевих органів виконавчої влади необхідну інформацію про характер мобілізаційних завдань (замовлень), встановлених підприємствам, установам і організаціям, які знаходяться на території відповідних населених пунктів, з метою планування раціонального використання людських і матеріальних ресурсів під час мобілізації та у воєнний час;

вирішують разом з місцевими органами виконавчої влади питання щодо виконання мобілізаційних завдань (замовлень) підприємствами, установами і організаціями, що перебувають у комунальній власності або залучаються ними до виконання цих завдань (замовлень), у разі втрати зв'язку із зазначеними підприємствами, установами і організаціями під час мобілізації та у воєнний час;

забезпечують на території відповідних населених пунктів виконання законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Обов'язки підприємств, установ і організацій щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації.

1. Підприємства, установи і організації зобов'язані:

планувати і здійснювати заходи щодо розробки мобілізаційних планів та підготовки до виконання покладених на них мобілізаційних завдань (замовлень) і забезпечувати поставку продукції згідно з укладеними договорами (контрактами) та надавати звіти з цих питань відповідним органам виконавчої влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування, які є замовниками мобілізаційних завдань (замовлень);

у разі їх ліквідації (реорганізації) своєчасно сповіщати про це відповідні органи державної влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування, з якими укладено договори (контракти) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень);

здійснювати під час мобілізації заходи щодо переведення виробництва (діяльності) на функціонування в умовах особливого періоду;

утримувати в належному стані техніку, будівлі, споруди та об'єкти інфраструктури, що належать для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту або призначені для спільного з ними використання у воєнний час;

сприяти територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки, Центральному управлінню та/або регіональним органам Служби безпеки України, відповідному підрозділу Служби зовнішньої розвідки України у їхній роботі в мирний час та в особливий період;

забезпечувати своєчасне прибуття працівників, які залучаються до виконання обов'язку щодо мобілізації на збірні пункти та до військових частин;

забезпечувати в разі мобілізації доставку техніки на збірні пункти та у військові частини згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями);

здійснювати заходи щодо підготовки до розгортання спеціальних формувань, призначених для передачі в разі мобілізації до Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, розгортання та передачі їх в особливий період згідно з мобілізаційними планами;

надавати під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні та інші матеріально-технічні засоби Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту згідно з мобілізаційними планами з наступним відшкодуванням їх вартості в порядку, встановленому законом;

створювати та утримувати мобілізаційні потужності, створювати і зберігати мобілізаційний резерв матеріально-технічних і сировинних ресурсів згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями);

забезпечувати формування і ведення страхового фонду документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;

вести військовий облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів із числа працюючих, здійснювати заходи щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та в особливий період і надавати звітність з цих питань відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування в установленому порядку;

надавати відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування інформацію, необхідну для планування і здійснення мобілізаційних заходів;

утворювати мобілізаційні підрозділи та призначати працівників з питань мобілізаційної роботи;

сприяти своїм працівникам, які є резервістами, у виконанні ними обов'язків служби у військовому резерві та своєчасному їх направленню до органів військового управління, військових частин;

у разі реєстрації (перереєстрації), переобладнання чи зняття з обліку транспортних засобів, що можуть бути призначені для доукомплектування Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період, подавати до відповідних органів та підрозділів, що згідно із Законом України «Про дорожній рух» здійснюють державну реєстрацію та облік транспортних засобів, документи з відміткою відповідного районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки про взяття їх на військовий облік (зняття з військового обліку);

2. Підприємства, установи і організації, які є виконавцями мобілізаційних завдань (замовлень) з виробництва продукції, укладають договори (контракти) з підприємствами, установами і організаціями - виробниками (співвиконавцями) комплектуючих виробів, постачальниками матеріально-технічних засобів, сировини.

3. Підприємства, установи і організації не можуть відмовлятися від укладання договорів (контрактів) на виконання мобілізаційних завдань (замовлень), якщо їх можливості з урахуванням мобілізаційного розгортання та переданих їм матеріально-фінансових ресурсів дають змогу виконати ці мобілізаційні завдання (замовлення).

Обов'язки громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації.

1. Громадяни зобов'язані:

з'являтися за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки (військовозобов'язані, резервісти Служби безпеки України - за викликом Центрального управління або регіонального органу Служби

безпеки України, військовозобов'язані, резервісти Служби зовнішньої розвідки України - за викликом Служби зовнішньої розвідки України) для взяття на військовий облік військовозобов'язаних чи резервістів, визначення їх призначення на особливий період;

надавати в установленому порядку під час мобілізації будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту з наступним відшкодуванням державою їх вартості в порядку, встановленому законом.

2. Громадяни, які перебувають у запасі і не призвані на військову службу або не залучені до виконання обов'язків щодо мобілізації за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, під час мобілізації, можуть бути відповідно до закону залучені до виконання робіт, які мають оборонний характер.

Громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність, виконують мобілізаційні завдання (замовлення) згідно з укладеними договорами (контрактами).

3. Під час мобілізації громадяни зобов'язані з'явитися до військових частин або на збірні пункти територіального центру комплектування та соціальної підтримки у строки, зазначені в отриманих ними документах (мобілізаційних розпорядженнях, повістках керівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки), або у строки, визначені командирами військових частин (військовозобов'язані, резервісти Служби безпеки України - за викликом керівників органів, в яких вони перебувають на військовому обліку, військовозобов'язані, резервісти Служби зовнішньої розвідки України - за викликом керівників відповідних підрозділів Служби зовнішньої розвідки України, військовозобов'язані Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - за викликом керівників відповідних органів управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту).

4. Громадяни, які перебувають у запасі, завчасно приписуються до військових частин для проходження військової служби у воєнний час або до інших підрозділів чи формувань для виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу.

5. Призов громадян на військову службу під час мобілізації або залучення їх до виконання обов'язків за посадами, передбаченими штатами воєнного часу, здійснюють територіальні центри комплектування та соціальної підтримки за сприяння місцевих органів виконавчої влади або командири військових частин (військовозобов'язаних, резервістів Служби безпеки України - Центральне управління або регіональні органи Служби безпеки України, військовозобов'язаних, резервістів Служби зовнішньої розвідки України - відповідний підрозділ Служби зовнішньої розвідки України, військовозобов'язаних Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту - відповідні органи управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту).

Військовозобов'язані та резервісти, які перебувають на зборах, у разі

оголошення мобілізації продовжують перебувати на зборах. За необхідності зазначені особи призиваються на військову службу командирами відповідних військових частин за розпорядженням Генерального штабу Збройних Сил України.

Особливості проходження медичного обстеження військовозобов'язаними та резервістами під час мобілізації, на особливий період визначаються Міністерством оборони України спільно з Міністерством охорони здоров'я України.

6. Громадянам, які перебувають на військовому обліку, з моменту оголошення мобілізації забороняється зміна місця проживання без дозволу відповідної посадової особи, відповідальної за мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

Відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації.

Не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані:

заброньовані на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, а також за підприємствами, установами і організаціями в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

визнані в установленому порядку особами з інвалідністю або відповідно до висновку військово-лікарської комісії тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін до шести місяців (з наступним проходженням військово-лікарської комісії);

жінки та чоловіки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років;

жінки та чоловіки, які самостійно виховують дитину (дітей) віком до 18 років;

жінки та чоловіки, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років;

жінки та чоловіки, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, які виховують дитину, хвору на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, що підтверджується документом, виданим лікарсько-консультативною комісією закладу охорони здоров'я в порядку та за формою, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, але якій не встановлено інвалідність;

жінки та чоловіки, на утриманні яких перебуває повнолітня дитина, яка є особою з інвалідністю I чи II групи;

усиновителі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, на утриманні яких перебувають діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, віком до 18 років;

зайняті постійним доглядом за хворою дружиною (чоловіком), дитиною, а

також батьками своїми чи дружини (чоловіка), які за висновком медико-соціальної експертної комісії чи лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного догляду;

які мають дружину (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю та/або одного із своїх батьків чи батьків дружини (чоловіка) із числа осіб з інвалідністю I чи II групи;

опікуни особи з інвалідністю, визнаної судом недієздатною; особи, зайняті постійним доглядом за особою з інвалідністю I групи; особи, зайняті постійним доглядом за особою з інвалідністю II групи або за особою, яка за висновком медико-соціальної експертної комісії або лікарсько-консультативної комісії закладу охорони здоров'я потребує постійного догляду, у разі відсутності інших осіб, які можуть здійснювати такий догляд;

жінки та чоловіки, які мають неповнолітню дитину (дітей) і чоловіка (дружину), який (яка) проходить військову службу за одним із видів військової служби, визначених частиною шостою статті 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»;

народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

працівники органів військового управління (органів управління), військових частин (підрозділів), підприємств, установ та організацій Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції України, Бюро економічної безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Державної виконавчої служби України, Управління державної охорони України;

інші військовозобов'язані або окремі категорії громадян у передбачених законом випадках.

Особи з інвалідністю, а також деякі інші окремі категорії осіб, визначені у Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», у зазначений період можуть бути призвані на військову службу за їхньою згодою і тільки за місцем проживання.

Призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають також:

здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, асистенти-стажисти, аспіранти та докторанти, які навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти;

наукові і науково-педагогічні працівники закладів вищої та фахової передвищої освіти, наукових установ та організацій, які мають вчене звання та/або науковий ступінь, і педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти, закладів загальної середньої освіти, за умови що вони працюють відповідно у закладах вищої чи фахової передвищої освіти, наукових установах та організаціях, закладах професійної (професійно-технічної) чи загальної середньої освіти за основним місцем роботи не менш як на 0,75 ставки;

жінки та чоловіки, чії близькі родичі (чоловік, дружина, син, донька, батько, мати, дід, баба або рідний (повнорідний, неповнорідний) брат чи сестра) загинули або пропали безвісти під час проведення антитерористичної операції з числа:

військовослужбовців або працівників утворених відповідно до законів України військових формувань, що захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, які загинули або пропали безвісти під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення;

працівників підприємств, установ, організацій, які залучалися до забезпечення проведення антитерористичної операції та загинули або пропали безвісти під час забезпечення проведення антитерористичної операції безпосередньо в районах та у період її проведення;

осіб, які загинули або пропали безвісти під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за умови що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів;

осіб, які загинули або пропали безвісти під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах її проведення у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, але в подальшому такі добровольчі формування не були включені до складу утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, і виконували завдання антитерористичної операції у взаємодії з утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами;

жінки та чоловіки, чії близькі родичі (чоловік, дружина, син, донька, батько, мати, дід, баба або рідний (повнорідний, неповнорідний) брат чи сестра) загинули або пропали безвісти під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації, а також під час забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України під час дії воєнного стану.

Не підлягають призову на військову службу під час часткової мобілізації протягом шести місяців з дня звільнення з військової служби військовозобов'язані з числа громадян, які проходили військову службу за призовом під час мобілізації та були звільнені зі служби у запас (крім військовослужбовців, зарахованих на службу у військовому оперативному резерві першої черги). Такі особи у зазначений період можуть бути призвані на військову службу за їх згодою.

Бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час.

Бронювання військовозобов'язаних, які перебувають у запасі, здійснюється в мирний та у воєнний час з метою забезпечення функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій в особливий період.

1. Бронюванню підлягають військовозобов'язані, які працюють:

1) в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, у разі якщо це необхідно для забезпечення функціонування зазначених органів;

2) на підприємствах, в установах і організаціях, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення), у разі якщо це необхідно для виконання встановлених мобілізаційних завдань (замовлень);

3) на підприємствах, в установах і організаціях, які здійснюють виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг, необхідних для забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;

4) на підприємствах, в установах і організаціях, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період. Критерії та порядок, за якими здійснюється визначення підприємств, установ і організацій, які є критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, встановлюються Кабінетом Міністрів України.

2. Військовозобов'язані, зазначені вище, не підлягають прийняттю на службу у військовому резерві.

3. Порядок та організація бронювання, переліки посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню на період мобілізації та на воєнний час, визначаються цим Законом, актами Президента України та Кабінету Міністрів України. Під час дії воєнного стану бронювання військовозобов'язаних може також здійснюватися за списком військовозобов'язаних, поданим у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку відповідним органом державної влади, іншим державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією.

РОЗДІЛ 7. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

7.1. Парламентський контроль за діяльністю сектору безпеки і оборони

Контроль за сектором безпеки і оборони є важливою правовою формою діяльності парламенту у сучасних демократичних державах. Через підпорядкування силових структур цивільній політичній владі, яка визначає та обмежує сферу їх компетенції, парламентський контроль унеможливає використання армії в антиконституційних цілях, функціонування її як самостійного суб'єкта, що, своєю чергою, сприяє демократизації та стабілізації суспільства.

Проблема пошуку найоптимальніших форм та механізмів здійснення парламентського контролю за сектором безпеки і оборони, забезпечення його конструктивності, ефективності - є гострою та актуальною для будь-якої країни. Крім того, проблема встановлення та здійснення парламентського контролю за оборонною сферою значно ускладняється специфікою військової організації, яка є закритим інститутом, насамперед, через необхідність збереження державних та військових таємниць.

Встановлення та здійснення парламентського контролю за сферою безпеки і оборони є невід'ємною складовою процесів демократизації усього суспільства, важливий чинник регулювання відносин, пов'язаних з військовим будівництвом, необхідна умова для європейської та євроатлантичної інтеграції.

Варто відзначити значний інтерес науковців до проблем контролю за оборонною сферою, і, зокрема, до специфіки здійснення демократичного цивільного контролю (невід'ємною складовою якого є парламентський контроль). Вітчизняні науковці: А. Бірюченко, О. Гриненко, В. Кротіков, В. Смолянук, М. Требін, Н. Череміскіна обґрунтували доцільність встановлення демократичного цивільного контролю, проаналізували специфіку його реалізації, розглянули правові засади організації, механізми здійснення. Однак, поза увагою дослідників на даний час залишається парламентський контроль як важлива складова демократичного цивільного контролю.

Необхідність встановлення парламентського контролю за сектором безпеки і оборони зумовлена вимогами часу. Ефективний парламентський контроль за оборонно-безпековою сферою є ознакою правової демократичної держави із розвиненим громадянським суспільством і реалізується у країнах із ліберальною демократією, забезпечуючи підпорядкування військово-оборонної сфери цивільній владі та оптимізацію цивільно-військових відносин.

Вивчення історичного досвіду діяльності і функціонування парламентів світу свідчить про значний вплив законодавчої влади на військову політику. Зокрема, як у часи Римської чи Голландської республік (XVII ст.), так і під час Другої світової війни у Великобританії парламентські структури обговорювали проблематику розвитку військових конфліктів, визначали оптимальні шляхи вирішення кризових ситуацій, істотно впливали на їх перебіг та здійснювали контроль над збройними силами та політикою безпеки в цілому.

Світова практика функціонування сучасних демократичних країн свідчить, що саме парламент як орган представницької влади має усі підстави виступати одним із суб'єктів формування оборонної політики, створення Концепції національної безпеки, затвердження воєнної доктрини держави, визначення питань, пов'язаних із використанням збройних сил, військового бюджету, встановлення чисельності збройних сил, оголошення надзвичайного стану у країні.

Отже, парламентський контроль над сектором безпеки і оборони можна позиціонувати як сукупність контрольних та керівних заходів, які здійснюються відповідно до Конституції із залученням представницьких державних органів (разом із громадськими організаціями), спрямованих на здійснення контролю за виконанням положень оборонної доктрини держави, воєнної політики, за оптимальними і раціональними витратами бюджетних коштів, дотриманням прав і свобод військовослужбовців і цивільних фахівців, їх соціально-правового захисту з метою ефективного функціонування усієї системи оборони країни¹⁰⁸.

Парламентський контроль у секторі безпеки і оборони спрямований на посилення відповідальності керівництва цієї галузі перед виборцями і представницьким органом, впровадження законності у сфері безпеки і оборони, на виявлення, попередження, припинення дій, які суперечать встановленим державою нормам, правилам і стандартам, на запобігання діям, які не відповідають законодавству й несумісні з державними інтересами, а також притягнення винних до відповідальності. Такий контроль законодавчої влади є ефективним засобом отримання інформації про процеси, які відбуваються в підконтрольній галузі, сприяє виявленню причин відхилення від законності; розробленню заходів, що мають нейтралізувати виявлені відхилення¹⁰⁹.

Мета парламентського контролю в оборонній сфері – узгодження демократичних цінностей з адекватною оборонною політикою; забезпечення демократичної спрямованості розвитку збройних сил. Парламентський контроль у сфері безпеки та оборони передбачає створення системи обмежень, яка б унеможливила використання армії в антиконституційних цілях, а також – недопущення політичної активності армії і функціонування її як самостійного суб'єкта політики.

Головними функціями парламентського контролю за оборонною сферою у демократичній правовій державі є: контроль за програмами озброєнь та їх виконанням; за військовим бюджетом; за загальною кадровою політикою в збройних силах; за забезпеченням грошового утримання; за виконанням програм соціального захисту військовослужбовців, дотриманням їх прав і інтересів, зокрема, забезпечення житлом; за рівнем правопорядку у військах; за дотриманням конституції і законів у секторі безпеки і оборони¹¹⁰.

Слід зауважити, що важливим парламентським інститутом контролю над оборонною сферою у ряді країн є уповноважений парламенту з питань оборони. В такий спосіб парламентський контроль в галузі безпеки і оборони сприяє

¹⁰⁸ Баранівський В. Ф. Демократизація Збройних сил України. К.: Центр практичної філософії. 2001. 112 с. С.24.

¹⁰⁹ Гриненко О.І. Денежкін М.М. Проблеми формування цивільно-військових відносин в Україні. Наука і оборона. 2002. № 2. С.36–40.

¹¹⁰ Баранівський В. Ф. Демократизація Збройних сил України. К.: Центр практичної філософії. 2001. 112 с. С.28

ефективності виконання основних напрямів військової державної політики.

Отже, у системі конституційно визначених функцій нашої держави, контрольна функція парламенту за сектором безпеки і оборони посідає одне із провідних місць, оскільки її реалізація є ефективним засобом попередження та виявлення негативних явищ в оборонній сфері.

Його ефективна реалізація забезпечує демократизацію військово-оборонної сфери, що відповідає європейським та євроатлантичним стандартам.

Парламентський контроль за сектором безпеки і оборони є невід'ємним важливим елементом системи державного контролю та складовою системи демократичного цивільного контролю, який передбачає різнопланову діяльність як органів державної влади, так і демократичних недержавних інститутів у процесі визначення основних положень воєнної політики й підготовки нормативно-правових та інших актів, які регламентують будівництво та розвиток воєнної організації держави, а також перевірку реалізації положень політичних рішень¹¹¹.

Суб'єктами контролю є органи державної влади та інститути громадянського суспільства, зокрема: Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, органи прокуратури та суду України, громадяни України та об'єднання громадян, засоби масової інформації.

Науково-теоретичні засади сутності демократичного цивільного контролю та механізмів його здійснення були вперше концептуально сформульовані С. Хантінгтоном у праці «Цивільний контроль над військовими: теоретичне обґрунтування». Запропонована автором модель взаємодії армії і влади передбачала ефективний контроль з боку цивільної влади (зокрема, законодавчої) над військовою сферою, істотні обмеження для військових у сфері політичної влади, унеможливлення здійснення армією впливу на політичну сферу і виключення ймовірності функціонування її як самостійної політичної сили. Існування такої моделі реалізується у країнах із ліберальною демократією (країни Західної Європи, Північноамериканського континенту)¹¹².

Ефективний парламентський контроль за сектором безпеки і оборони забезпечує пріоритет принципів демократичного суспільства щодо військових принципів, виступає регулятором цивільно-військових відносин, сприяючи їх оптимізації й гармонізації та формуючи природний зв'язок між військовими структурами та громадянським суспільством. Парламентський контроль за оборонною сферою стає механізмом розподілу влади на державному рівні через обмеження влади президента та виконавчої влади. Контроль представницької влади, створюючи систему обмежень, перешкоджає встановленню авторитарного управління, унеможливляє функціонування Збройних Сил на політичній арені як самостійного суб'єкта політики, забезпечує недопущення

¹¹¹ Гриненко О.І. Денежкін М.М. Проблеми формування цивільно-військових відносин в Україні. Наука і оборона. 2002. № 2. С.36–40.

¹¹² Законодавство України з питань військової сфери: Збірник законів та інших нормативно-правових актів. К.: «Азимут-Україна». 2003. 1008 с. С.418

політичної активності армії.

Парламентський контроль передбачає різнопланову діяльність законодавчого органу у процесі визначення основних положень воєнної політики й підготовки нормативно-правових та інших актів, які регламентують будівництво та розвиток воєнної організації держави, а також перевірку реалізації положень політичних рішень¹¹³.

Контрольна функція Верховної Ради України за оборонною сферою реалізується:

- у прийнятті законів, які визначають механізм і процедуру адміністрування державної військової організації, її функціонування і співпрацю з цивільними інституціями;

- у спостереженні за законністю й доцільністю управлінських рішень в галузі безпеки і оборони: у нагляді за дотриманням законів і Конституції України;

- у затвердженні бюджету Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів та контролі за використанням бюджетних коштів та позабюджетних джерел фінансування;

- у систематичному спостереженні за діяльністю посадових осіб, які повинні максимально відповідати вимогам законодавства та повною мірою забезпечувати реалізацію політики національної безпеки і оборони.

Верховна Рада України перевіряє й контролює використання державних ресурсів та не допускає нецільове використання бюджетних коштів. Через розгляд розроблених органами виконавчої влади (як суб'єктів законодавчої ініціативи) законопроектів з проблем безпеки та оборони, Верховна Рада забезпечує адекватність запропонованих Кабінетом Міністрів України рішень та може призупинити прийняття урядових рішень у секторі безпеки та оборони. Парламентський контроль здійснюється і через механізми залучення громадських об'єднань до обговорення актуальних питань функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони, організацію досліджень та експертиз незалежними дослідницькими інститутами, закладами вищої освіти тощо.

Дієвими й ефективними механізмами реалізації контрольних функцій Верховної Ради України за сектором безпеки і оборони є:

- систематичні звіти Кабінету Міністрів України і Міністра оборони України з питань функціонування Збройних Сил України та стану оборонної промисловості;

- заслуховування доповідей Президента як Верховного головнокомандувача;

- регулярне проведення парламентських слухань з проблем військового будівництва;

- парламентські перевірки на місцях з оборонних питань через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

- депутатські запити до уповноважених суб'єктів сектору безпеки і оборони щодо різних аспектів функціонування означеного сектору;

¹¹³ Ківалов С.В., Залюбовська І.К. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади в Україні: історія, теорія, перспективи: *Монографія*. Одеса: Юридична література, 2004. 150 с. С.67

– ініціювання Верховною Радою України проведення експертиз з оборонних проблем тощо.

Результати реалізації контрольних повноважень Верховною Радою України як суб'єкта парламентського контролю за сектором безпеки і оборони знаходять свій вираз в нормативно-правових актах (законах) та розпорядчих рішеннях, постановах Верховної Ради України, висновках та рекомендаціях профільних комітетів та комісій. Усі рішення, які є наслідком здійснення парламентських контрольних заходів, мають державний, обов'язковий характер.

В Україні питання встановлення демократичного цивільного контролю, складовою якого є парламентський контроль над оборонною сферою, офіційно почало розглядатись у контексті розробки і прийняття основоположних документів програми НАТО «Партнерство заради миру». Необхідність демократизації оборонної сфери й оптимізації цивільно-військових відносин через встановлення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони (невід'ємною складовою якого є парламентський контроль) знайшло відображення у прийнятій у січні 1997 року Верховною Радою України «Концепції національної безпеки», а також у Законі України від 19 червня 2003 року «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» (втратив чинність у зв'язку з прийняттям та введенням у дію 21 червня 2018 року Закону України «Про національну безпеку України»).

В Україні парламентський контроль за сферою безпеки і оборони здійснюється через реалізацію повноважень Верховної Ради України, які нормативно визначені в Конституції України. Так, згідно із ст. 85 Конституції України, до повноважень Верховної Ради України належить: оголошення за поданням Президента України стану війни та укладання миру; схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України. До компетенції Верховної Ради України належить: затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів; схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про скерування підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України¹¹⁴.

Встановлення та здійснення ефективного парламентського контролю за сектором безпеки і оборони зумовлено вимогами часу і є свідченням всебічної демократизації країни. Контроль Верховної Ради України забезпечує підпорядкованість суб'єктів сектору безпеки і оборони цивільній владі, недопущення їх функціонування як самостійних активних суб'єктів політики, сприяє оптимізації цивільно-військових відносин та унеможливорює встановлення авторитарного режиму. Для України встановлення та здійснення парламентського контролю за сферою безпеки і оборони – важливий крок до вступу у європейську та євроатлантичну спільноту.

¹¹⁴ Контроль та управління: актуальність парламентського контролю над сектором безпеки та його реформуванням: 36. ст. з фундамент. аспектів парлам. контролю над сектором безпеки. Г. Борн, Ф. Флурі, С. Ланн та ін. К., 1995. 179 с. С.80-81

7.2. Громадський контроль у секторі безпеки і оборони

Законодавче регулювання питань реалізації громадського контролю у сфері національної безпеки України, започатковане у 2003 році прийняттям Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» (втратив чинність), далеко не повною мірою враховує динаміку суспільних відносин і пов'язані з цим правові проблеми. Із розвитком інститутів громадянського суспільства посилюється контроль за діяльністю державних органів. Однак безпосередня участь громадян у здійсненні контролю в управлінні в різних формах передбачає пов'язаність з інститутами громадянського суспільства. А одним із напрямів розвитку управління сектора безпеки є вдосконалення механізму контролю за станом соціальної сфери складових сил безпеки з боку громадських інститутів¹¹⁵. В юридичній науці окремим аспектам контролю з боку громадянського суспільства за діяльністю державних органів приділяли увагу такі дослідники, як О. Полтораков, який розкрив проблеми громадського контролю за «силовими» структурами в Україні, І. Доронін, який досліджував громадський контроль у сфері національної безпеки, В. Столбовий, який розглянув поняття громадського контролю за службовими правовідносинами у сфері національної безпеки. У зарубіжних країнах окремі науковці досліджували складові елементи демократичного контролю за сектором безпеки. Так, вчений вказує, що актуальною проблемою в Україні є належне врахування владою пропозицій органів громадського контролю під час ухвалення управлінських рішень, оперативне реагування на факти корупції в діяльності сектора безпеки і оборони, які викриваються як окремими громадянами, так і організаціями громадянського суспільства¹¹⁶.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю, елементом якого є громадський контроль (ст. 4). Отже, одним із видів цивільного контролю законодавчо було визначено громадський контроль. На законодавчому рівні не передбачено поняття «громадський контроль».

Разом з тим, Закон України «Про національну безпеку України» у ст. 1 тільки визначає правову конструкцію «демократичний цивільний контроль», що позиціонується як комплекс здійснюваних відповідно до Конституції України і законів України правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектора безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням у визначених законом випадках прав і свобод людини, сприяння їхній ефективній діяльності й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України.

¹¹⁵ Мироненко П. Силіві структури - під цивільний контроль. Військо України. 2003. № 1-2. С. 16-17

¹¹⁶ Столбовий В. Поняття громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України. Підприємство, господарство і право. 2018. № 8. С. 106-110

У наукових джерелах єдиного визначення змісту терміна «громадський контроль» немає. Однак, в наукових працях виділено два підходи щодо його розуміння – вузьке та широке. Прихильником першого є В. М. Гаращук. Автор до громадського контролю зараховує контроль із боку громадських організацій та інших утворень, а також контроль з боку громадян. В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко та І. Д. Пастух систему суб'єктів громадського контролю визначають як громадські організації, органи самоорганізації населення, збори громадян за місцем проживання, громадяни. У широкому розумінні громадський контроль визначає Л. П. Рогатіна, яка розглядає його як суспільне явище, при якому громадянське суспільство бере участь у визначенні основних напрямів зовнішньої та внутрішньої політики держави, вирішенні суспільно-важливих питань та контролює процес їх реалізації¹¹⁷.

Окремі дослідники у процесі з'ясування дефініції «громадського контролю» визначають не всі його складові частини. Так, С. В. Шестак визначає громадський контроль як контроль громадян та їх громадських об'єднань, спрямований на забезпечення законності та прозорості функціонування державного механізму, на розвиток постійних та ефективних взаємозв'язків держави та населення. На думку О. Полтаракова, громадський контроль – це система відносин громадянського суспільства з державою, яка ґрунтується на підзвітності органів державної виконавчої влади органам державної законодавчої влади (парламентський контроль) недержавним структурам («третьому сектору» та ЗМІ). М. В. Сіцінська вважає, що під громадським контролем у системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України варто розуміти комплекс наглядових заходів, що здійснюють громадянські інститути суспільства в інтересах встановлення та підтримки гармонійних цивільно-правових відносин, дотримання у сфері діяльності сектора безпеки і оборони конституційного порядку, чинного законодавства, державної та військової дисципліни за будь-яких обставин¹¹⁸.

Отже, як вбачається, громадський контроль над сектором безпеки – це сукупність контрольних заходів, які здійснюються з боку інститутів громадянського суспільства для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектора безпеки та інших органів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням національної безпеки. Така діяльність інститутів громадянського суспільства спрямована на сприяння ефективній діяльності органів сектора безпеки й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України та має рекомендаційний характер.

Щодо складових інститутів громадянського суспільства, то відповідно до аб. 2 п. 2 Порядку сприяння проведеному громадської експертизи діяльності

¹¹⁷ Рогатіна Л.П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку. дис. канд. політ. наук: 23.00.02; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського».

¹¹⁸ Сіцінська М.В. Елементи громадського контролю в системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 112-118

органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 976, до інститутів громадянського суспільства зараховано: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші невідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Надалі розглянемо участь деяких із них у реалізації контролю за сектором безпеки. За критерій візьмемо ті суб'єкти громадського контролю, які передбачені Законом України «Про національну безпеку України». Однак, для всебічного розкриття цього питання спочатку з'ясуємо перелік форм реалізації громадського контролю за сектором безпеки. Так, серед форм здійснення громадського контролю фахівці називають соціологічні та статистичні дослідження, громадські слухання, громадську експертизу актів органів публічної влади та їх проєктів, публікації в пресі, випуски на радіо, телебаченні, оприлюднення в мережі Інтернет, громадську експертизу, участь громадськості в роботі колегіальних органів влади, перевірку діяльності будь-якої організації або відповідальної особи, аналіз звернень громадян, результатів діяльності тощо.

Закон України «Про національну безпеку України» встановлює, що громадяни України беруть участь у здійсненні громадського контролю над сектором безпеки і оборони як через громадські організації, членами яких вони є, через депутатів представницьких органів влади, так і особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та його представника або в інший державний орган в порядку, визначеному Конституцією України та Законом України «Про звернення громадян» (ч. 1 ст. 4).

Отже, громадяни самостійно беруть участь у здійсненні громадського контролю над сектором безпеки шляхом звернення: до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його представника або в інший державний орган відповідно до норм законодавства. Так, за Законом України «Про звернення громадян», під такими зверненнями варто розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. А Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, відповідно до положень законодавства, здійснює свою діяльність на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини і громадянина, які отримує за зверненнями громадян України, іноземців, осіб без громадянства чи їх представників (ст. 16 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»).

Громадські організації є суб'єктом формування громадських рад при органах влади. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» у ст. 5 врегульовано питання щодо засад формування інститутів громадянського суспільства в контексті: забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень та проведення регулярних консультацій із громадськістю з важливих

питань життя суспільства і держави. У ст. 12 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначено, що реалізація засад внутрішньої і зовнішньої політики здійснюються на основі тісної взаємодії та координації зусиль Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади у цьому напрямі.

Варто вказати, що чинний Закон України «Про національну безпеку України» не містить конкретної норми щодо участі громадських рад у процесі здійснення громадського контролю за сектором безпеки. Відповідно до цього Закону, до складу сектора безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику (ч. 2 ст. 12). При окремих органах сектора безпеки були створені і проводять свою діяльність громадські ради. Так, М. В. Сіцінська зазначає, що Громадські ради при складових частинах сектора безпеки і оборони України – це основний правовий засіб громадського контролю за сектором безпеки і оборони, який є чинним колегіальним консультативно-дорадчим органом при профільних і загальної компетенції органах державної влади, що безпосередньо залучаються до виконання завдань щодо захисту національних інтересів у безпековій та оборонній сферах, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами у сфері безпеки і оборони, з метою представництва інституцій громадського суспільства та врахування їх інтересів у діяльності цих органів, підвищення дієвості демократичного цивільного контролю за діяльністю складників сектора безпеки і оборони, забезпечення національної безпеки держави, ефективного відстоювання її національних інтересів у сфері безпеки і оборони¹¹⁹.

У сучасних умовах окремі суб'єкти сектора безпеки вже створили громадські ради, а саме: при Міністерстві внутрішніх справ України, Державній прикордонній службі України, Службі безпеки України, Державній міграційній службі України, Державній службі з надзвичайних ситуацій України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та ін. Так, Розпорядженням Президента України «Про Громадську раду при Службі безпеки України» від 20 липня 2006 року № 269/2006-рп указується, що Громадська рада при Службі безпеки України створена для сприяння здійснення контролю у сфері забезпечення безпеки держави в контексті забезпечення інформування громадськості про діяльність Служби безпеки України, проведення консультацій та обговорення проєктів

¹¹⁹ Сіцінська М.В. Елементи громадського контролю в системі демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 112-118

найважливіших рішень і врахування при цьому громадської думки, зміцнення довіри до Служби з боку населення.

При Міністерстві внутрішніх справ України також було створено Громадську раду. Так, Наказом Міністра внутрішніх справ України від 16 січня 2020 року № 38 затверджено положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України. За цим положенням, така Рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг, захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, а також міграції (імміграції та еміграції), в тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції (Наказ Міністра внутрішніх справ України від 16 січня 2020 року № 38). Фактично, повноваження Громадської ради акцентовано у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг.

Також вкажемо, що в положенні про Громадську раду при Адміністрації Державної прикордонної служби України проголошено, що Громадська рада є чинним колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю Адміністрації Державної прикордонної служби України, налагодження ефективної взаємодії Адміністрації Держприкордонслужби з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики. Тобто, в цьому положенні передбачається участь громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю ефективної взаємодії з громадськістю та врахування громадської думки в реалізації державної політики.

Доцільно розглянути і участь громадських об'єднань у здійсненні громадського контролю за сектором безпеки. Так, згідно з положеннями Закону України «Про національну безпеку України», громадським об'єднанням, зареєстрованим у встановленому законом порядку, гарантується змога: 1) отримувати від державних органів, зокрема від керівників складових сектора безпеки, інформацію з питань їх діяльності, крім інформації з обмеженим доступом; 2) здійснювати дослідження з питань національної безпеки, публічно презентувати їх результати, створювати для цього громадські фонди, центри, колективи експертів тощо; 3) проводити громадську експертизу проектів законів, рішень, програм, представляти свої висновки і пропозиції для розгляду відповідним державним органам; 4) брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях із питань діяльності і розвитку сектора безпеки.

З метою систематичного інформування суспільства про діяльність сектора безпеки та оборони України, забезпечення обґрунтованості рішень державних органів про стан виконання заходів розвитку сектора безпеки та оборони відповідними органами видаються «Білі книги» або інші аналітичні документи (огляди, національні доповіді тощо) (ст. 10 Закону України «Про національну безпеку України»). Важливість видання «Білих книг» визначалась завданнями реформування сектора безпеки та оборони, відображалась у тектах Річних національних програмами підготовки до набуття членства в НАТО.

У реалізації механізму громадського контролю над сектором безпеки важливу роль відіграє і Закон України «Про доступ до публічної інформації», метою якого є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації (ст. 2 Закону). Право на доступ до публічної інформації гарантується здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням права на доступ до публічної інформації (ч. 5 ст. 3 Закону). А Законом України «Про національну безпеку України» врегульовано, що засоби масової інформації теж є суб'єктами громадського контролю. Засоби масової інформації, висвітлюючи питання національної безпеки і оборони, інформують суспільство про стан захисту національних інтересів України (ст. 10 Закону України «Про національну безпеку України»).

У Законі України «Про національну безпеку України» проголошено, що сфера громадського контролю може бути обмежена виключно Законом України «Про державну таємницю». Варто зазначити, що означений Закон України регулює суспільні відносини, пов'язані із зарахуванням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України. А ст. 8 цього ж Закону визначено, яку інформацію зараховано до державної таємниці у сфері державної безпеки та охорони правопорядку (ч. 4 ст. 8), також вказано, яка інформація не належить до державної таємниці, а це зокрема: 1) про стан правопорядку; 2) про факти порушень прав і свобод людини і громадянина; 3) про незаконні дії державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб.

Отже, громадський контроль за сектором безпеки та оборони – це сукупність контрольних заходів, які здійснюють інститути громадянського суспільства для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектора безпеки та оборони і інших органів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням національної безпеки та оборони. Така діяльність інститутів громадянського суспільства спрямована на сприяння ефективній діяльності органів сектора безпеки і оборони й виконанню покладених на них функцій, зміцненню національної безпеки України та має рекомендаційний характер.

Проте, у системі реалізації громадського контролю варто розрізняти низку проблем, які і потребують вирішення:

- питання встановлення відповідальності суб'єктів сектора безпеки за наслідки ухвалених рішень у секторі безпеки в контексті неврахування пропозицій громадськості;

- необхідність визначення чітких правил обов'язкової звітності (письмова форма, періодичність, відповідальність за їх невиконання) органів сектора безпеки в рамках реалізації контролю інститутами громадянського суспільства;

- обов'язкове виконання законодавчих норм щодо створення громадських рад при всіх суб'єктах сектора безпеки;

- впровадження обов'язкового видання щорічно так званих «Білих книг» та/або аналітичних документів (оглядів, національних доповідей, статистичних даних) кожним із суб'єктів сектора безпеки України.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Геостратегія та геополітика.
2. Місце України у геополітичній конфігурації.
3. Поняття національної безпеки.
4. Об'єкти національної безпеки.
5. Суб'єкти національної безпеки.
6. Загрози національній безпеці (загальна класифікація).
7. Загрози національній безпеці у війсьній сфері та сфері правоохоронної діяльності.
8. Сектор безпеки і оборони як понятійна категорія. Сили безпеки і сили оборони.
9. Стратегія національної безпеки України як програмний документ.
10. Стратегія військової безпеки України як програмний документ.
11. Воєнна доктрина держави. Історія розвитку доктринальних положень та сучасний стан.
12. Формування і проведення військової політики України.
13. Організаційно-правові засади управління обороною держави (загальні питання).
14. Сектор безпеки і оборони як система державних органів, органів місцевого самоврядування, громадян та громадських об'єднань.
15. Сили безпеки.
16. Сили оборони.
17. Основні понятійні категорії Закону України «Про національну безпеку України».
18. Центральні органи виконавчої влади як суб'єкти сектору безпеки і оборони.
19. Основні завдання міністерства як органу, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері національної безпеки і оборони.
20. Основні повноваження міністра як керівника міністерства, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері національної безпеки і оборони.
21. Основні повноваження заступників міністра та керівників апарату міністерства як осіб, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері національної безпеки і оборони.
22. Основні функції та компетенція територіальних органів центрального органу виконавчої влади з питань формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони.
23. Нормативні акти, акти локального правового регулювання та розпорядчі рішення центрального та територіальних органів виконавчої влади з питань формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони.
24. Місцеві органи виконавчої влади як суб'єкти сектору безпеки і оборони.

25. Галузеві та функціональні повноваження центрального та територіальних органів виконавчої влади з питань формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони.

26. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти сектору безпеки і оборони.

27. Рада національної безпеки і оборони України як суб'єкт сектору безпеки і оборони.

28. Збройні Сили, інші військові формування, правоохоронні і розвідувальні органи як суб'єкти сектору безпеки і оборони України (загальна характеристика).

29. Органи військового управління в Україні як суб'єкти сектору безпеки і оборони.

30. Правоохоронні органи як суб'єкти сектору безпеки і оборони.

31. Розвідувальні органи як суб'єкти сектору безпеки і оборони.

32. Спеціальної служби як суб'єкти сектору безпеки і оборони.

33. Військова діяльність держави: поняття та зміст

34. Воєнна політика. Функції воєнної політики.

35. Військово-соціальна політика. Основні аспекти сучасної військово-соціальної політики України.

36. Воєнна загроза. Внутрішні та зовнішні загрози воєнного характеру.

37. Воєнна небезпека. Рівні воєнної небезпеки.

38. Об'єкти та суб'єкти воєнної безпеки.

39. Основні принципи забезпечення воєнної безпеки.

40. Основні сфери воєнної безпеки України.

41. Воєнна небезпека як понятійна категорія.

42. Показники оцінювання рівня воєнної небезпеки для України.

43. Тенденції зміни рівня воєнної небезпеки для України з боку російської федерації (історичний ракурс).

44. Ознаки зростання воєнної небезпеки для України з боку інших країн.

45. Стратегічні аспекти забезпечення воєнної безпеки України (загальна характеристика).

46. Національні інтереси у воєнній сфері.

47. Найнебезпечніші загрози і небезпеки життєво важливим національним інтересам України у воєнній сфері (загальна характеристика).

48. Безпосередня воєнна загроза. Взаємозалежності рівня воєнної небезпеки і воєнних загроз.

49. Стратегія воєнної безпеки України як директивний та програмний документ.

50. Основні напрями Стратегії воєнної безпеки України.

51. Система забезпечення воєнної безпеки (загальна характеристика).

52. Структура системи забезпечення воєнної безпеки України.

53. "Виринаюча війна" як різновид воєнного конфлікту.

54. Загальні пріоритети розвитку Збройних Сил України в умовах повномасштабної збройної агресії.

55. Загальні пріоритети розвитку Служби безпеки України в умовах повномасштабної збройної агресії.

56. Загальні пріоритети розвитку Національної гвардії України в умовах повномасштабної збройної агресії.
57. Загальні пріоритети розвитку МВС України в умовах повномасштабної збройної агресії.
58. Зміст підготовки держави та Збройних Сил до оборони.
59. Зміст мобілізаційної підготовки держави.
60. Зміст мобілізації держави.
61. Оперативне обладнання території держави.
62. Основні заходи підготовки населення до оборони.
63. Основні заходи підготовки Збройних Сил до застосування.
64. Умови та чинники, що впливають на формування функцій та завдань Збройних Сил.
65. Функції Збройних Сил України та їх характеристика.
66. Завдання Збройних Сил України та їх характеристика.
67. Призначення, структура та зміст теорії будівництва Збройних Сил України.
68. Зміст завчасної підготовки держави до оборони.
69. Зміст безпосередньої підготовки держави до оборони.
70. Історія створення сектору безпеки і оборони України.
71. Завдання та склад сектору безпеки і оборони України.
72. Напрями розвитку сектору безпеки і оборони України.
73. Завдання оборонного планування.
74. Правова база оборонного планування в Україні.
75. Функції оборонного планування.
76. Розподіл видатків бюджету міністерств оборони та видів Збройних Сил країн НАТО за напрямками.
77. Суб'єкти та об'єкти оборонного планування в Міністерстві оборони та ЗС України.
78. Структура та зміст Концепції реформування та розвитку Збройних Сил України.
79. Структура та зміст Програми реформування та розвитку Збройних Сил України.
80. Організація, структура, зміст і призначення оборонного огляду.
81. Призначення АС підтримки оборонного планування "Ресурс".
82. Досвід оборонного планування та проблемні питання, що його супроводжують.
83. Правове забезпечення національної безпеки у надзвичайних умовах (загальна характеристика).
84. Правовий режим як понятійна категорія. Основні ознаки правового режиму.
85. Характерні ознаки спеціальних адміністративно-правових режимів.
86. Підстави введення спеціальних адміністративно-правових режимів: загальна характеристика.
87. Законодавство, яким регулюються особливі правові режими: загальна характеристика.

88. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»: загальна характеристика.
89. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»: загальна характеристика.
90. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»: загальна характеристика.
91. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»: загальна характеристика.
92. Закон України «Про боротьбу з тероризмом»: загальна характеристика.
93. Заборони, що діють в умовах правового режиму надзвичайного стану.
94. Умови та порядок введення надзвичайного стану.
95. Діяльність Верховної Ради України та інших органів державної влади в умовах надзвичайного стану.
96. Заходи правового режиму надзвичайного стану.
97. Додаткові заходи режиму надзвичайного стану у зв'язку із надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру
98. Додаткові заходи правового режиму надзвичайного стану у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку.
99. Залучення військових формувань до здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану.
100. Порядок введення воєнного стану.
101. Військові адміністрації: функції та повноваження.
102. Заходи правового режиму воєнного стану.
103. Здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування повноважень в умовах воєнного стану.
104. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану.
105. Діяльність Президента України та Верховної Ради України в умовах воєнного стану.
106. Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану: загальна характеристика.
107. Заходи забезпечення обороноздатності держави.
108. Нормативно-правові акти, що регулюють питання мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також підготовки до оборони.
109. Підготовка держави до оборони в мирний час.
110. Мобілізаційна підготовка.
111. Мобілізація. Види мобілізації та їх характеристика.
112. Мета мобілізаційної підготовки держави.
113. Основні принципи мобілізаційної підготовки та мобілізації.
114. Зміст з мобілізаційної підготовки.
115. Зміст мобілізації.

116. Прийняття рішення з проведення заходів мобілізації та мобілізаційної підготовки.
117. Керівництво та організація виконання заходів мобілізаційної підготовки і мобілізації держави.
118. Мобілізаційний план.
119. Структура військового резерву людських ресурсів.
120. Заходи, які вживаються з підготовки держави до оборони.
121. Завдання мобілізаційних підрозділів.
122. Мета та суть військово-транспортного обов'язку.
123. Обов'язки підприємств, установ і організацій та громадян щодо мобілізаційної підготовки.
124. Обов'язки громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації.
125. Основні функції та повноваження Національної гвардії України в умовах воєнного стану.
126. Нормативно-правові підстави щодо залучення Національної гвардії України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у звичайній соціально-політичній (оперативній) обстановці.
127. Нормативно-правові підстави щодо залучення Національної гвардії України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у надзвичайних ситуаціях.
128. Нормативно-правові підстави щодо залучення Національної гвардії України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі надзвичайного стану.
129. Нормативно-правові підстави щодо залучення Національної гвардії України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі воєнного стану.
130. Фактори та умови оперативної обстановки у сфері ОГП і ЗГБ.
131. Практичне оцінювання оперативної обстановки у сфері ОГП і ЗГБ.
132. Прогнозування оперативної обстановки у сфері ОГП і ЗГБ.
133. Служба безпеки України як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями (загальна характеристика). Функції та компетенція.
134. Правова основа діяльності Служби безпеки України (загальна характеристика нормативно-правових актів, що регулюють діяльність відомства).
135. Право громадськості на інформацію про діяльність Служби безпеки України. Закони України: «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» (загальна характеристика).
136. Обмеження доступу до інформації (на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації»).
137. Система Служби безпеки України. Центральне управління та регіональні органи СБУ
138. Кадри Служби безпеки України.
139. Обов'язки Служби безпеки України.
140. Права Служби безпеки України.
141. Органи військової контррозвідки.

142. Повноваження голови Служби безпеки України та її колегіальних органів.

143. Взаємодія СБУ з органами безпеки іноземних держав, правоохоронними та іншими державними органами України.

144. Додаткові права СБУ у разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності.

145. Відповідальність військовослужбовців та працівників СБУ за вчинення кримінальних, адміністративних та дисциплінарних правопорушень (загальна характеристика).

146. Відповідальність військовослужбовців та працівників СБУ за антикорупційним законодавством України.

147. Запобігання корупційним правопорушенням та врегулювання конфлікту інтересів в системі СБУ.

148. Доукомплектування посад, передбачених штатами воєнного часу за рахунок військовозобов'язаних запасу СБУ.

149. Контроль і нагляд за діяльністю СБУ.

150. Соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників СБУ.

151. Загальний огляд військово-соціального законодавства.

152. Правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану: загальна характеристика.

153. Основні функції та повноваження Служби безпеки України в умовах надзвичайного стану.

154. Основні функції та повноваження Служби безпеки України в умовах воєнного стану.

155. Взаємодія органів, підрозділів та військових частин СБУ з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану (загальна характеристика).

156. Нормативно-правові підстави щодо залучення Служби безпеки України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у звичайній соціально-політичній (оперативній) обстановці.

157. Нормативно-правові підстави щодо залучення Служби безпеки України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у надзвичайних ситуаціях.

158. Нормативно-правові підстави щодо залучення Служби безпеки України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі надзвичайного стану.

159. Нормативно-правові підстави щодо залучення Служби безпеки України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі воєнного стану.

160. Державна прикордонна служба України, як суб'єкт сектору безпеки і оборони (загальна характеристика).

161. Основні завдання та функції Державної прикордонної служби України.
162. Нормативно-правові акти та програмні документи, що регулюють діяльність Державної прикордонної служби України (загальна характеристика нормативно-правових актів, що регулюють діяльність відомства).
163. Загальна структура та чисельність Державної прикордонної служби України.
164. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.
165. Морська охорона Державної прикордонної служби України.
166. Органи охорони державного кордону. Прикордонний загін.
167. Прикордонні комендатури, відділи прикордонної служби, прикордонні застави, контрольно-пропускні пункти, відділення прикордонного контролю, відділення інспекторів прикордонної служби.
168. Розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.
169. Підрозділи спеціального призначення Державної прикордонної служби України.
170. Особовий склад Державної прикордонної служби України. Принципи та засади Комплектування Державної прикордонної служби України.
171. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Державній прикордонній службі України.
172. Відповідальність військовослужбовців та працівників Держприкордонслужби за вчинення кримінальних, адміністративних та дисциплінарних правопорушень (загальна характеристика).
173. Відповідальність військовослужбовців та працівників Держприкордонслужби за антикорупційним законодавством України.
174. Запобігання корупційним правопорушенням та врегулювання конфлікту інтересів в системі Держприкордонслужби.
175. Обов'язки Державної прикордонної служби України.
176. Права Державної прикордонної служби України.
177. Умови і межі використання та застосування заходів примусу особовим складом Державної прикордонної служби України.
178. Використання та застосування спеціальних засобів і заходів фізичного впливу військовослужбовцями Державної прикордонної служби.
179. Використання та застосування вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки військовослужбовцями Державної прикордонної служби.
180. Застосування зброї кораблів, катерів та суден забезпечення Державної прикордонної служби України.
181. Застосування озброєння повітряних суден Державної прикордонної служби України.
182. Підстави та порядок здійснення поверхневої перевірки військовослужбовцями та працівниками Державної прикордонної служби.
183. Правовий статус особового складу Державної прикордонної служби України.

184. Соціально-правовий захист особового складу Державної прикордонної служби України.

185. Право громадськості на інформацію про діяльність Держприкордонслужби України. Закони України: «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» (загальна характеристика).

186. Обмеження доступу до інформації про діяльність Держприкордонслужби (на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

187. Повноваження голови Держприкордонслужби України та колегіальних органів.

188. Взаємодія органів, підрозділів та посадових осіб Держприкордонслужби з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони, а також органами охорони державного кордону іноземних держав.

189. Контроль і нагляд за діяльністю Держприкордонслужби.

190. Основні функції та повноваження в Держприкордонслужби умовах надзвичайного стану.

191. Основні функції та повноваження Держприкордонслужби в умовах воєнного стану.

192. Взаємодія органів, підрозділів та військових частин Держприкордонслужби з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану (загальна характеристика).

193. Нормативно-правові підстави щодо залучення Держприкордонслужби для забезпечення внутрішньої безпеки держави у звичайній соціально-політичній (оперативній) обстановці.

194. Нормативно-правові підстави щодо залучення Держприкордонслужби для забезпечення внутрішньої безпеки держави у надзвичайних ситуаціях.

195. Нормативно-правові підстави щодо залучення Держприкордонслужби для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі надзвичайного стану.

196. Нормативно-правові підстави щодо залучення Держприкордонслужби для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі воєнного стану.

197. Військова служба правопорядку Збройних Сил України як суб'єкт сектору безпеки і оборони (загальна характеристика).

198. Статус і призначення Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

199. Основні завдання Військової служби правопорядку ЗСУ.

200. Організація Військової служби правопорядку ЗСУ.

201. Залучення до виконання окремих завдань по забезпеченню правопорядку і військової дисципліни військовослужбовців інших військових частин Збройних Сил України.

202. Нормативно-правові акти та програмні документи, що регулюють діяльність Військової служби правопорядку ЗСУ (загальна характеристика нормативно-правових актів, що регулюють діяльність відомства).

203. Права військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ.

204. Функції Військової служби правопорядку ЗСУ.
205. Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї військовослужбовцями Військової служби правопорядку ЗСУ.
206. Застосування спеціальних засобів під час здійснення службових обов'язків військовослужбовцями Військової служби правопорядку ЗСУ.
207. Застосування вогнепальної зброї під час здійснення службових обов'язків військовослужбовцями Військової служби правопорядку ЗСУ.
208. Підстави зарахування до особового складу Військової служби правопорядку ЗСУ. Принципи та засади комплектування Військової служби правопорядку ЗСУ.
209. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Військовій службі правопорядку ЗСУ.
210. Відповідальність військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ за вчинення кримінальних, адміністративних та дисциплінарних правопорушень (загальна характеристика).
211. Відповідальність військовослужбовців Військової служби правопорядку ЗСУ за антикорупційним законодавством України.
212. Запобігання корупційним правопорушенням та врегулювання конфлікту інтересів в системі Військової служби правопорядку ЗСУ.
213. Умови і межі використання та застосування заходів примусу особовим складом Військової служби правопорядку ЗСУ.
214. Правовий статус особового складу Військової служби правопорядку ЗСУ.
215. Соціально-правовий захист особового складу Військової служби правопорядку ЗСУ.
216. Право громадськості на інформацію про діяльність Військової служби правопорядку ЗСУ. Закони України: «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» (загальна характеристика).
217. Обмеження доступу до інформації про діяльність ВСП ЗСУ (на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації»).
218. Взаємодія органів, підрозділів та посадових осіб Військової служби правопорядку ЗСУ з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони, а також органами охорони державного кордону іноземних держав.
219. Контроль і нагляд за діяльністю Військової служби правопорядку ЗСУ.
220. Основні функції та повноваження Військової служби правопорядку ЗСУ в умовах надзвичайного стану.
221. Основні функції та повноваження Військової служби правопорядку ЗСУ в умовах воєнного стану.
222. Взаємодія Військової служби правопорядку ЗСУ з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану (загальна характеристика).
223. Нормативно-правові підстави щодо залучення Військової служби правопорядку ЗСУ для забезпечення внутрішньої безпеки держави у звичайній соціально-політичній (оперативній) обстановці.

224. Нормативно-правові підстави щодо залучення Військової служби правопорядку ЗСУ для забезпечення внутрішньої безпеки держави у надзвичайних ситуаціях.

225. Нормативно-правові підстави щодо залучення Військової служби правопорядку ЗСУ для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі надзвичайного стану.

226. Нормативно-правові підстави щодо залучення Військової служби правопорядку ЗСУ для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі воєнного стану.

227. Поняття державної охорони органів державної влади України та посадових осіб як важливої функції держави.

228. Правові та організаційні засади забезпечення безпеки Президента України.

229. Правові та організаційні засади забезпечення безпеки вищих посадових осіб держави.

230. Обов'язки і права осіб, щодо яких здійснюється державна охорона.

231. Об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона.

232. Органи та підрозділи, що здійснюють державну охорону.

233. Завдання та повноваження управління державної охорони України.

234. Взаємодія Управління державної охорони України з іншими органами державної влади України, громадянами та їх об'єднаннями, органами безпеки іноземних держав.

235. Способи здійснення державної охорони (загальна характеристика).

236. Кадри Управління державної охорони України.

237. Обов'язки та права військовослужбовців Управління державної охорони України.

238. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в Управлінні державної охорони України.

239. Відповідальність військовослужбовців Управління державної охорони України за вчинення кримінальних, адміністративних та дисциплінарних правопорушень (загальна характеристика).

240. Відповідальність військовослужбовців Управління державної охорони України за антикорупційним законодавством України.

241. Запобігання корупційним правопорушенням та врегулювання конфлікту інтересів в системі Управління державної охорони України.

242. Правовий статус особового складу Управління державної охорони України.

243. Основні функції та повноваження Управління державної охорони України в умовах воєнного стану.

244. Взаємодія Управління державної охорони України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану (загальна характеристика).

245. Нормативно-правові підстави щодо залучення Управління державної охорони України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у звичайній соціально-політичній (оперативній) обстановці.

246. Нормативно-правові підстави щодо залучення Управління державної охорони України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у надзвичайних ситуаціях.

247. Нормативно-правові підстави щодо залучення Управління державної охорони України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі надзвичайного стану.

248. Нормативно-правові підстави щодо залучення Управління державної охорони України для забезпечення внутрішньої безпеки держави у правовому режимі воєнного стану.

249. Національна поліція України (поліція) - як центральний орган виконавчої влади (загальна характеристика).

250. Основні завдання поліції (загальна характеристика).

251. Принципи діяльності поліції (загальна характеристика).

252. Порядок проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції.

253. Загальна система Національної поліції.

254. Центральний орган управління та територіальні органи поліції.

255. Основні повноваження Міністра внутрішніх справ України у відносинах з поліцією.

256. Основні обов'язки поліцейського.

257. Види відповідальності поліцейських (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова).

258. Загальні повноваження керівника та заступників керівника підрозділу (органу) поліції.

259. Основні повноваження поліції.

260. Формування інформаційних ресурсів поліцією.

261. Поліцейські заходи: загальна характеристика (можливо 3 особи).

262. Зупинення транспортного засобу як вид поліцейського заходу.

263. Перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ як вид поліцейського заходу.

264. Поліцейське піклування як вид поліцейського заходу.

265. Поліцейські заходи примусу.

266. Застосування спеціальних засобів співробітником поліції.

267. Застосування вогнепальної зброї співробітником поліції.

268. Добір на посаду поліцейського.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Закон України «Про національну безпеку» № 2469-VIII від 21.06.2018 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 513 с. <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/25/1.pdf>
4. Михайлова Ю. О. Роль та місце Державної прикордонної служби України у системі суб'єктів забезпечення національної безпеки України. Форум права: електрон. наук. 238 фахове вид. 2017. № 4. С. 152–158. URL: http://nbuv.gov.ua/j_pdf/FP_index.htm_2017_4_26.pdf
5. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посібник. К.: КНБ, 2009. 576 с.
6. Управління органами Національної поліції України. підруч. / за заг. ред. В. В. Сокурєнко. Х.: ХНУВС. 2017. 580 с.
7. Тихомиров Д. О. Засади державної політики у сфері безпеки. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 4 (113). С.91-96
8. Закон України «Про державну службу» № 889-VIII від 10.12.2015 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
9. Закон України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13.01.2011 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
10. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Постанова Кабінету міністрів України № 878 від 28.10.2015. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>
11. Закон України «Про Національну гвардію України» № 876-VII від 13.03.2014 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
12. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» № 661-IV від 03.04.2003 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
13. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова Кабінету міністрів України № 1052 від 16.12.2015. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>
14. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу

України. Постанова Кабінету міністрів України № 360 від 20.08.2014. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text>

15. Закон України «Про Службу безпеки України» № 2229-ХІІ від 25.03.1992 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

16. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» № 160/98-ВР від 04.03.1998 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

17. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VІІІ від 02.06.2016 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

18. Закон України «Раду національної безпеки і оборони України» № 183/98-ВР від 05.03.1998 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-D0%B2%D1%80#Text>

19. Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України. Указ Президента України № 1446/2005 від 26.02.2021. Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/14462005-3234>

20. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VІ від 01.07.2010 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ Президента України № 121/2021 від 25.03.2021. Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

22. Закон України «Про оборону України» № 1932-ХІІ від 06.12.1991 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

23. Закон України «Про Збройні Сили України» № 1934-ХІІ від 06.12.1991 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

24. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» № 3781-ХІІ від 23.12.1993 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>

25. Закон України «Про розвідку» № 912-ІХ від 17.09.2020 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

26. Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» № 3475-ІV від 23.02.2006 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>

27. Закон України «Про Державну спеціальну службу транспорту» № 1449-ІV від 05.02.2004 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-15#Text>

28. Закон України «Про Службу зовнішньої розвідки України» № 3160-IV від 01.12.2005 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-15#Text>

29. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України. Наказ МВС України № 971 від 30.11.2018. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#Text>

30. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Постанова Кабінету Міністрів України № 83 від 04.03.2015 [Електронний ресурс]: Кабінет Міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2015-%D0%BF#Text>

31. Шемаєв В., Онофрійчук А., Толоч П. Основні загрози оборонно-промислому комплексу України. Social Development and Security. 2022. Vol. 12. No. 4. P. 46–55

32. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 442-р від 20.06.2018. [Електронний ресурс]: Кабінет Міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>

33. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.09.2021 «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». Указ Президента України № 473/2021 від 17.09.2021. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121>

34. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України». Указ Президента України № 447/2021 від 26.08.2021. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>

35. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII від 05.10.2017 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

36. Закон України «Про Кодекс цивільного захисту України» № 5403-VI від 02.10.2012 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

37. Закон України «Про критичну інфраструктуру» № 1882-IX від 16.11.2021 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

38. Питання Радника – уповноваженого Президента України з питань взаємодії з громадськими об'єднаннями та добровільними формуваннями, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Указ Президента України № 86/2022 від 01.02.2022. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/862022-41461>

39. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права. Харків: Право. 2002.

40. Хворостянкіна А. В. Законодавчі дефініції у правовій теорії та практиці європейських держав (порівняльний аналіз): автореф. дис. к.ю.н.: 12.00.01. Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2012. 20 с. С.11-12.

41. Бутенко М. П. Види, способи і типи правового регулювання.

Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні. Зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листопада 2016 р.). Київ : КНУТД. 2016. С. 15–16.

42. Глумачний словник української мови: понад 12500 статей (близько 40000 слів) / за ред. д-ра філол. наук, проф. В. С. Калашникова. 2-ге вид., випр. і доп. Х. : Прапор. 2006. 992 с. С.744

43. Поляков С. Ю. Особливості статусу та місце Збройних Сил України у структурі сектора оборони держави. Часопис Київського університету права. 2013/3. URL: <http://surl.li/unoc>

44. Пилипчук В. Г., Доронін В. М. Право національної безпеки та військове право: теоретичні та прикладні засади становлення і розвитку в Україні. «Інформація і право» № 2(25). 2018. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/8_8.pdf.

45. Закон України «Про міжнародні договори України» № 1906-IV від 29.06.2004. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1906-15>.

46. Кириченко В. М., Куракін О. М. Порівняльне конституційне право: модульний курс. URL: http://pidruchniki.com/1428082448830/pravo/porivnyalne_konstitutsiynе_pravo

47. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 20 с.

48. Конституційне право України. Ужгород: Ліра, 2007. 372 с.

49. Цимбалістий Т. О. Конституційна юстиція в Україні: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 200 с.

50. Савенко М. Конституційний контроль змін до Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 4-5. С. 179-184.

51. Возгрін С. Конституційно-правова відповідальність, як особливий вид юридичної відповідальності URL: <http://intkonf.org/vozgrin-s-konstitutsiyno-pravova-vidpovidalnist-yak-osobliviy-vid-yuridichnoyi-vidpovidalnosti>

52. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України: аналіт. доп. О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. К.: НІСД. 2015. 58 с.

53. Непублічний контроль і стандарти НАТО: що варто знати про новий закон про нацбезпеку URL: https://24tv.ua/zakon_pro_natsionalnu_bezpekuukrayini_2018_vse_pro_zakon_natsbez_pekti_n933297.

54. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 442-р від 20.06.2018. [Електронний ресурс]: Кабінет міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>

55. Про посилення контролю за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента України № 84/2015 від 14.02.2014. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/84/2015#Text>

56. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 01 березня 2018 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз національній безпеці у сфері міграційної політики». Указ Президента України № 72/2018 від

17.03.2018. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2018#n2>

57. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 грудня 2016 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників». Указ Президента України № 560/2016 від 18.12.2016. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560/2016#n2>

58. Каложний Р. А., Атаманчук І. В. Розвиток процесуального права України: моногр. К.: МП Леся, 2015. 188 с.

59. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 №1160-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 9. Ст. 79.

60. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерства інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>.

61. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 №1160-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 9. Ст. 79.

62. Правова доктрина України: у 5-и т. [Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.]; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. 864 с.

63. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. [В. Я. Настюк, В. В. Белевцева]. Х.: Право, 2009. 128 с.

64. Мінка Т. П. Органи внутрішніх справ як суб'єкти забезпечення адміністративно-правових режимів: дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ: Дніпроп. у-т внутр. справ, 2001. 615 с.

65. Юридична енциклопедія: в 6-и т.: / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.]; НАН України. К.: Укр. енциклопедія, 2003. Т. 5. П.-С. 736 с.

66. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.

67. Загальна теорія держави і права. За ред. В. В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с.

68. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Соколова Ірина Олександрівна. Харків., 2011. 180 с.

69. Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.

70. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. [В. Я. Настюк, В. В. Белевцева]. Х.: Право, 2009. 128 с.

71. Томаш Л. В. Правовий режим: поняття та ознаки. Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. 2005. № 282. С. 25-31

72. Крупа Л. К вопросу о юридическом содержании понятия

спеціальний правовий режим. Господарське право. 2001. № 2. С. 12-16.

73. Таран Л. В. Спеціальний правовий режим підприємницької діяльності в вільних економічних зонах України (комплексне дослідження). Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2004. С. 86.

74. Про правовий режим надзвичайного стану. Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 23, ст.176)

75. Про правовий режим воєнного стану. Закон України. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250).

76. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Закон України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 44, ст.416)

77. Баранівський В. Ф. Демократизація Збройних сил України. К.: Центр практичної філософії. 2001. 112 с.

78. Гриненко О. І. Денешкін М. М. Проблеми формування цивільно-військових відносин в Україні. Наука і оборона. 2002. № 2. С.36–40.

79. Законодавство України з питань військової сфери: Збірник законів та інших нормативно-правових актів. К.: «Азимут-Україна». 2003. 1008 с.

80. Ківалов С. В., Залюбовська І. К. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади в Україні: історія, теорія, перспективи: Монографія. Одеса: Юридична література, 2004. 150 с.

81. Контроль та управління: актуальність парламентського контролю над сектором безпеки та його реформуванням: Зб. ст. з фундамент. аспектів парлам. контролю над сектором безпеки. Г. Борн, Ф. Флурі, С. Ланн та ін. К., 1995. 179 с.

82. Мироненко П. Силіві структури - під цивільний контроль. Військо України. 2003. № 1-2. С. 16-21

83. Столбовий В. Поняття громадського контролю службових праводносин у сфері національної безпеки України. Підприємство, господарство і право. 2018. № 8. С. 106-110

84. Рогатіна Л. П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку: дис. канд. політ. наук: 23.00.02; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського».

85. Січинська М. В. Елементи громадського контролю над сектором демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 14. С. 112-118.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 228 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/Andrew/Downloads/sNwH8J3WmsMrEjNmxtWLjLjyxiGuzUK.pdf.

2. Гончаренко Г.А. Управління сектором безпеки: поняття й сутність. Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 31 (70) Ч. 2. № 2, 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/10.pdf.

3. Смолянюк В., Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. Політичні дослідження. №1, 2021. С. 163-184. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/smolianiuk_natsionalna.pdf.
4. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник / М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Ю. Р. Лозинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
5. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку: монографія. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2009. 368 с.
6. Воляннюк А. Національна безпека України: Складові елементи та виклики сьогодення. Мілітарний. mil.in.ua. 23 березня, 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mil.in.ua/uk/blogs/natsionalna-bezpeka-ukrayiny-skladovi-elementy-ta-vyglyky-sogodennya/>.
7. Теорія держави та права. Навчальні матеріали онлайн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidru4niki.com/1580011945048/pravo/subyekti_obyekti_pравоохоронnoyi_sistemi.
8. Дашкевич Я. Питання безпеки: зміст і межі поняття. Український час. 1996. № 1 (15). С. 2-8.
9. Смолянюк В. Ф. Національна безпека України: термінологічний баласт чи державотворча необхідність. Суспільно-політичні процеси: науково-популярне видання. 2017. № 2-3.
10. Литвиненко О.: Практична реалізація Концепції реформування сектору безпеки і оборони України дозволить сформувати цілісний сектор безпеки і оборони держави. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. 17.03.2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rmbo.gov.ua/ua/Diialnist/2434.html>.
11. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення: матеріали Науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богущкий, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ, 2021. 376 с.
12. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі Концепції національної безпеки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/17.pdf&ved=2ahUKewi1_cu77-b7AhW-57sIHW6QCtIQFnoECAgQAQ&usq=A0vVaw1Bu_NTHRiwTijOh7NBekLO.
13. Про основи національного спротиву: Закон України від 27.01.2022 № 41, ст.339 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Горбач Д. О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України: монографія / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. О. І. Безпалової). Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. 288 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <file:///C:/Users/Andrew/Downloads/HwG7hiU3G5b0Q27N-Zg54MT2awe1jWQ4.pdf>.
15. Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 498 с.

[Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2356/1/Краковська Свтушенко тези квітень 2022.pdf](https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2356/1/Краковська%20Свтушенко%20тези%20квітень%202022.pdf). Заголовок з екрану.

16. Горбач Д. О. Досвід організації діяльності військових формувань держави з правоохоронними функціями та можливості їх використання в Україні / Вісник Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2014. № 4. С. 25–34.

17. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Павло Іванович Хамула. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 238 с.

18. Шевчук О. Сектор безпеки України як об'єкт публічного адміністрування. Підприємництво, господарство і право. № 2. 2021. С. 138-142. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/2/26.pdf>.

19. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжн. док-нт від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

20. Бондаренко К. В. Публічне адміністрування національно-безпековою сферою в Україні: теоретичні, правові та організаційні засади: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 404 с.

21. Козак В. І. Публічне управління в системі координат української державності. Ефективність державного управління. Львів, 2015. Вип. 44 (1). С. 64–70.

22. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лист. 2014 року). Київ, 2014. Т. 1. С. 3-10.

23. Мельниченко Б. Б. Зміст та структура адміністративно-правового забезпечення публічного управління. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21473/20.pdf>.

24. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf>.

25. Ліпкан В. А. Національна безпека України: монографія. К.: Кондор, 2013. 437 с.

26. Янчук А. В., Пригунов П. Я., Колесник В. Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід № 20/2016. С. 84-88.

27. Колесник В. Т., Пригунов П. Я. Концептуальні підходи до становлення системи державного управління національною безпекою України / Історія, сучасність та перспективи розвитку прикордонної служби України та охорони державного кордону України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 26 травня 2015 року Н.-д. ін-т Держ. прикордон. служби України. Київ: НДІ ДПС України, 2015. С. 11-15.

Навчальне видання

**Овчаренко Вячеслав Володимирович
Комісарова Наталя Олександрівна
Комісаров Микола Леонідович
Ткаченко Олександр Вікторович
Мальцев Віталій Вікторович
Бейкун Андрій Леонардович**

**ОРГАНІЗАЦІЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

*За загальною редакцією
доктора військових наук, доцента
В. В. Овчаренка*

Навчальний посібник

У навчальному посібнику висвітлені питання діяльності та функціонування сектору безпеки та оборони України. Здійснено аналіз принципів функціонування сектору безпеки і оборони та його складових, а також державної політики у сферах національної безпеки та оборони. Розглянуто діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах мирного часу та при введенні особливих правових режимів.

Навчальний посібник буде корисним здобувачам, випускникам, військовослужбовцям, практичним працівникам сектору безпеки і оборони, науково-педагогічним працівникам вищих військових навчальних закладів та закладів зі специфічними умовами навчання.

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

КИЇВ
2023